

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜRESEL SU YÖNETİMİ ve SU POLİTİKALARI:
TÜRKİYE'DE SUYUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Feyza Nazan TULUAY

Eylül – 2010

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

KÜRESEL SU YÖNETİMİ ve SU POLİTİKALARI:
TÜRKİYE'DE SUYUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Feyza Nazan TULUAY

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Selime GÜZELSARI SARI

Bolu-2010

ÖZET

KÜRESEL SU YÖNETİMİ ve SU POLİTİKALARI: TÜRKİYE’DE SUYUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

Feyza Nazan TULUAY

Yüksek Lisans Tezi

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr.Selime GÜZELSARI SARI

Eylül 2010, 180 Sayfa

İçme ve kullanma suyunun temini, atık suların toplanması ve arıtılması, kırsal sulamaya ve sanayi kullanımına ne kadar suyun ayrılacağı, su yatırımlarının finansmanının nasıl sağlanacağı gibi su yönetimi alanına giren birçok konu genellikle teknik konular olarak görülmesine rağmen, bu hizmetlerin nasıl yönetilmesi gerektiği özünde politik bir içeriğe sahiptir. Tarihsel süreç içinde suyun insan topluluklarının yanı sıra diğer canlı ve cansızların varlıklarını sürdürmelerindeki önemi ortaya çıktıkça, su yönetiminde kamusal çözüme dayalı politikaların geliştirilmesinin önü de daha fazla açılmıştır. Sanayi Devrimi sonrası bazı Batılı ülkelerin kentlerinde su hizmetleri özel şirketler tarafından sunulurken, ilerleyen dönemlerde halk sağlığında görülen ciddi bozulmalar başta olmak üzere karşılaşılan önemli sorunlar suyun kamu hizmeti olarak verilmesi için girişimlerin yapılmasına neden olmuştur. Günümüzde, bu hizmet alanında kamusal su arzı ve arıtma sistemleri dünya nüfusunun çok büyük bir bölümüne hizmet vermektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de su hizmetleri kamu tarafından sağlanmaktadır.

Dünyada ve Türkiye’de özellikle son on yılda hem kentsel hem kırsal su hizmetleri ve su yönetimi alanına özel sektör katılımını içeren modellerin

uygulamaları gündeme gelmiştir. Bu uygulamalar özellikle “su kıtlığı” ve “susuzluk” tehdidiyle neo-liberal ideolojiye dayalı olarak ortaya konmaktadır. Özel sektörü su yönetiminin işleyişine ortak yapmaya çalışan çeşitli politika ve reform önerilerinin temelinde ise, su krizinin ancak suyun piyasa kuralları çerçevesinde yönetilmesi halinde ortadan kalkacağı iddiası bulunmaktadır. Bu iddia doğrultusunda, son yıllarda suyun metalaştırılması ve piyasalaştırılmasına yönelik neoliberal politikalara küresel düzeyde işlerlik kazandırılmaya çalışılmaktadır. Çeşitli ülkelerde gündeme getirilen reformlarla, önceden kamusal hizmet anlayışı etrafında büyük ölçüde merkezi düzeyde örgütlenmiş olan su yönetiminin kurumsal yapılanmaları ya doğrudan ortadan kaldırılmak ya da kurumların işleyiş mantıkları dönüştürülmek istenmektedir. Bunun için, küresel düzeyde çokuluslu su şirketlerinin desteğiyle çeşitli girişimler ve platformlar oluşturulmaktadır.

Bu çerçevede tez çalışmasında dünyada ve Türkiye’de su yönetiminde öne çıkan yapılar ve bu yapıların belirlediği küresel su politikaları incelenmektedir. Bu incelemenin merkezinde iki temel analiz yer almaktadır. Birincisi, doğal bir hak olarak kabul edilen suyun piyasada satılabilir bir meta olarak kabul edilişi ve bu süreçte rol oynayan uluslararası ve yerel unsurlar/aktörler incelenmektedir. İkincisi, kamusal bir hizmet olarak tanımlanan su hizmetleri ve yönetimi alanının neoliberal su politikaları doğrultusunda yönetsel, kurumsal ve hukuki açıdan yeniden yapılanması incelenmektedir. Söz konusu yeniden yapılanmalar ve su hizmetlerinin özelleştirilmesi Türkiye örneğinde ayrıntılı bir biçimde analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu hizmeti, su, su yönetimi, küresel aktörler, Türkiye, özelleştirme, metalaşma.

ABSTRACT

GLOBAL WATER MANAGEMENT and WATER POLICY: PRIVATIZATION of WATER in TURKEY

Feyza Nazan TULUAY

Postgraduate Thesis

The Department of Public Administration

Thesis Advisor: Asist. Prof. Selime GÜZELSARI SARI

September 2010, 200 Pages

Most of the issues evaluated in water management like drinkable and potable water, storage and treatment of wastewater, how to quantificate of allocation of water to rural areas and industries and how to provide of financing of investments in water sector, have itself a politic substance in the context of how to manage these related services, although those are generally seen as technical issues. As getting more importance of maintaining human communities and also the other living beings' existence in historical process, development of policies which are based on public remedy in water management have been more brought to forefront, too. Whereas water services were being provided by private companies in some western countries' cities after Industrial Revolution, encountered important problems; particularly, serious impairments seen at community health at forthcoming terms had leaded up to attempts of providing water services as a public service. Today public supply of water and treatment systems provide services at this service area to most of the world population. As in most of the world's countries, water services are provided by public in Turkey, too.

In the worldwide and Turkey, especialy in the last decade, both urban and rural water services and also the applications of models which contain private sector

participation in water management has been brought to agenda. These applications have been presented by the threats of “water shortage” and “waterlessness” which are based on neo-liberal ideology. On the basis of several policies and reform proposals which seek to make private sector to participate in water management lies that water crisis would be removed only in case of water is managed in the market principle context. In line with this argument the neo-liberal policies which are oriented of commodization and marketization of water have been tried to make it gain functionality at the global level in the last years. Making a current issue bringing with reforms in several countries, institutional structuring of water management which was organized mostly at the central level formerly in the context of public service concept, is either wanted to be removed directly or to convert of functional rationales of institutions. Hence, several attempts and platforms are being developed by multinational water companies at the global level.

In this context in the thesis study featured structures of water management in the world and Turkey and global water policies which are determined by these structures are studied. At the center of this study two main analyses exist. First, acceptance of as an ordinary right of marketable of water as a commodity and multinational and local elements/actors that have roles in this process are studied. Second, water services and management area that are defined as a public service are studied of restructuring in terms of institutional and legal aspects in line with neo-liberal water policies. The related restructurings and privatization of water services are analysed in detailed manner at the Turkey sample.

Key Words: Public service, water, water management, global actors, Turkey, privatization, commodization.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma konusunun seçilmesinde ve daha sonraki araştırma süresince bana göstermiş olduğu anlayışı, rehberliği, sabrı ve tüm iyi niyeti için başta Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr.Selime GÜZELSARI SARI'ya, tüm manevi destekleri için; babam Fahrettin TULUAY'a ve aileme teşekkür ederim.

KISALTMALAR

A.k.	: Aynı kaynak
A.Ş.	: Anonim Şirketi
AB	: Avrupa Birliği
ABGS	: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
ASAI	: Antalya Su ve Atık İdaresi
ASAT	: Antalya Su ve Atıksu
BİB	: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
BM (UN)	: Birleşmiş Milletler
ÇALBİR	: Çeşme - Alaçatı Çevre Korumu Altyapı Tesisleri Yapma ve
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirilmesi
ÇEKÜL	: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ÇMO	: Çevre Mühendisleri Odası
ÇOB	: Çevre ve Orman Bakanlığı
DB	: Dünya Bankası
DD	: Doğa Derneği
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DMİ	: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü
DOÇEV	: Doğa ve Çevre Vakfı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EİEİ	: Elektrik Etüt İdaresi
EPDK	: Elektrik Piyasası Denetleme Kurumu
ETKB	: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
GATS	: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GEF	: Küresel Çevre Girişimi

GWP	: Küresel Su Ortaklığı
ICESCR	: BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası
ICSU	: Uluslararası Bilimsel Birlikler Konseyi
ICWE	: Uluslararası Su ve Çevre Konferansı
IFI's	: Uluslar Arası Finans Kuruluşları
IHA	: Uluslararası Hidroelektrik Enerji Birliği
IMF	: Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu
IMWI	: Uluslar Arası Su Yönetim Kurumları
IWA	: Uluslar Arası Su Birliği
IWRA	: Uluslararası Su Kaynakları Birliği
İDT	: İktisadi Devlet Teşebbüsleri
İÖİ	: İl Özel İdareleri
İSKİ	: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
İSKİ	: İstanbul Su Kanalizasyon İdaresi İşletme Birliği
KHGM	: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KHGM	: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİK	: Kamu İktisadi Kuruluşları
LPG	: Sıvılaştırılmış Petrol Gazı
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
MTA	: Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü
NGO's	: Sivil Toplum Kuruluşu
OECD	: Ekonomik Kalkınma Ve İşbirliği Teşkilatı
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
PMU	: Proje Yönetimi Birimi
RSHMB	: Refik Saydam Hıfzısıhha Merkezi Başkanlığı
SKİ	: Su Kanalizasyon İdaresi Sözleşmesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma ve Doğal

TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TTGV	: Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TURMEPA	: Deniz Temiz Derneği
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRÇEK	: Türkiye Çevre Korumu ve Yeşillendirme Kurumu
UNCED	: BM Çevre ve Kalkınma Konferansı
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNECE	: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomi Komisyonu
UNEP	: BM Çevre Programı
UNESCO	: BM-Eğitim, Sağlık, Bilim ve Kültür Organizasyonu Varlıkları Koruma Vakfı
WCED	: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu
WFEO	: Dünya Mühendislik Birlikleri Federasyonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
WOP	: Su Operatörleri Ortaklığı
WWAP	: Birleşmiş Milletler Su Değerlendirme Programı
WWC	: Dünya Su Konseyi
WWF	: Doğal Hayatı Koruma Vakfı
YPK	: Yüksek Planlama Kurulu

Aileme

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vii
KISALTMALAR	viii
İTHAF	xi
İÇİNDEKİLER	xii
TABLolar DİZİNİ	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	3
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	4
SINIRLILIKLAR.....	4
I. BÖLÜM.....	5
1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
1.1. Suyun Tanımı ve Özellikleri	5
1.1.1. Su Kaynaklarının Yeryüzünde Dağılımı.....	9
1.1.2. Su Kullanımı ve Yönetimi	13
1.1.3. Su Tüketimi.....	18
1.2. Kamu Hizmeti Kavramı Tanımı ve Özellikleri.....	24
1.3. Özel Mülkiyet, Devlet Mülkiyeti	27
1.4. Su Hizmetlerinde Neo-Liberal Dönüşüm.....	29
II. BÖLÜM	33
2. KÜRESEL SU POLİTİKALARI VE SU YÖNETİMİNİN BELİRLEYİCİ DİNAMİKLERİ	33
2.1. Su Yönetiminde Piyasacı Yaklaşım ve Suyun Ticari Bir Meta Haline Getirilmesinde Küresel Etkiler.....	36
2.1.1. Birleşmiş Milletler	36
2.1.2. Uluslararası Su Kaynakları Birliği (IWRA).....	51
2.1.3. Uluslararası Finans Kuruluşları (IFI's)	52
2.1.4. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD)	59

2.1.5. Dünya Su Konseyi(WWC).....	62
2.1.6. Avrupa Birliği (AB)	78
2.1.7. Küresel Su Ortaklığı (GWP)	79
2.1.8. Uluslararası Su Birliği (IWA)	80
2.1.9. Uluslararası Su Yönetim Kurumları (IMWI)	80
2.1.10. Uluslararası Hidroelektrik Enerji Birliği (IHA)	80
2.1.11. Stocholm Uluslararası Su Enstitüsü	81
2.1.12. Uluslararası Havza Örgütleri Ağı	81
2.1.13. Dünya Ticaret Örgütü-Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)	81
2.1.14. Küresel Su Şirketleri	87
2.2. Küresel Su Yönetimi ve Politikalarının Belirleyici Özellikleri	92
2.2.1. Küresel Su Politikalarında Benimsenen Ticari Yaklaşımlar.....	93

III. BÖLÜM 96

3. TÜRKİYE’DE SU HİZMETLERİ YÖNETİMİ VE SUYUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ 96

3.1. Dünyada Kentsel Su Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi.....	96
3.2. Türkiye’de Kentsel Su Hizmetlerinde Kamusal İşbölümünün Gelişimi.....	98
3.3. Büyükşehirlerde Su Hizmetleri Yönetiminin Örgütlenmesi	101
3.3.1. Osmanlı’dan 1930’lara İmtiyazlar Dönemi	102
3.3.2. Su Hizmetlerinde Kamusal Dönem: İstanbul Sular İdaresi (İSU) Modeli	104
3.3.3. Su Hizmetlerinde Ticari Dönem: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Modeli.....	105
3.4. Türkiye’de Su ile ilgili Yasal Düzenlemeler.....	109
3.4.1. Sular Hakkında Kanun ve Yönetmelikler	110
3.4.2. Hukuksal Durum	111
3.5. Su Hizmetlerinde Kurumsal Yapı	111
3.5.1. Kamu Kurumları	113
3.5.2. Yerel Yönetimler.....	123
3.5.3. Kamu Kurumu Niteliğindeki Tüzel Kurumlar	124
3.5.4. Sivil Toplum Kuruluşları (STK)	126
3.6. Su Kaynakları Yönetiminde Kurumsal Yapının Değerlendirilmesi	129
3.7. Türkiye’de Kentsel Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesi.....	132
3.7.1. Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Dünya Bankası Etkisi	134

VI. BÖLÜM 160

4. SU ÖZELLEŞTİRMELERİNİN SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI 160

SONUÇ.....	172
KAYNAKÇA.....	174

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1-1. Su İhtiyaçları	11
Tablo 1-2. Su Kaynaklarının Yeryüzünde Dağılımı	12
Tablo 1-3. Bazı Ülkelerde Kişi Başına Düşen Su Miktarı	12
Tablo 1-4. Su Yoksulu Ülkeler	20
Tablo 1-5. Kırsal ve kentsel Alanlarda, İçme-Kullanma ve Kanalizasyon Sisteminden Faydalanmayan Nüfusun Gelişimi	22
Tablo 2-1. Bazı Ülkelerde Su Kaynakları Potansiyeli ve Tüketimi.....	35
Tablo 2-2. BM Örgütlenmesinde Kurumlar ve İş Bölümü	50
Tablo 2-3. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası-Dünya Bankası	57
Tablo 2-4. Dünya Su Forumları	66
Tablo 2-5. İstanbul Su Forumu Program Çerçevesi, Genel Konular, Konular ve Konu Başlıkları.....	78
Tablo 2-6. Stokholm'den İstanbul'a Suyun Metalaşmasında Köşetaşları	83
Tablo 3-1. Rezerv ve Potansiyel Tahminleri, Türkiye'de Bazı İllerin Yer altı Suyu Potansiyeli ve Kullanım Envanteri	101
Tablo 3-2. Su Yönetiminde Yetkili Kurumlar	128
Tablo 3-3. Suda Küreselci ve Ulusal Esaslar	132
Tablo 3-4. Dünya Bankası'nın Türkiye'de Finanse Ettiği Su ve Kanalizasyon Projeleri	137
Tablo 3-5. Kayseri Atıksu Arıtma Tesisi Projesinin Gerçek Maliyeti.....	149
Tablo 3-6. Baraj Maliyeti ile Diğer Projelerin Karşılaştırılması.....	152
Tablo 4-1. Özel Sektör ve Belediye Yönetimlerinde Su Maliyetlerinin Karşılaştırılması	160
Tablo 4-2. Su Özelleştirilmelerinde Karşı Çıkışlar-Reddedişler	169

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1-1. Su Döngüsü	5
Şekil 2-1. Suda Tekelleşme	88

*Su, sen bize yaşama gücü verensin.
Biz gelişip canlanalım diye,
Rızkımızı bulmamıza yardım edensin.
Sen ki sevgi dolu bir anasın,
Sahip olduğun en lezzetli besinleri paylaşalım,
O'nun adına bizlere doğum ve yaşam verdiğin,
Tanrıların evine gidelim.
Refahımız için tanrıların bize yardım etmesine,
Suların içeceğimiz olmasına izin ver.
İyilik ve sağlık olup üzerimizden aksınlar.
Seçilmiş her şeyin
Ve tüm insanların efendileri,
Deva için yalvardığım şey sudur.
Sular-vücutuma bir zırh olun ki,
Güneşi uzun zaman görebileyim.
Sular-içimdeki tüm kötü şeyleri yıkayın.
Yaptığım tüm kötülükleri,
Söylediğim tüm yalanları,
Burada bu gün hepsini ortaya döküyorum.
Onlar'ın özsularıyla birleştik,
Oh Agni, nemle yüklü,
Gel ve beni ihtişamla kollarına al.*

*Vandana SHIVA
(Su Savaşları)*

GİRİŞ

İnsanlar canlı varlıklar olarak yaşamlarını sürdürürken, sudan yararlanmak durumundadır. İhtiyacı olan suyu istediği gibi elde edebilen, yeteri kadar su ile çevre temizliğinde hareket kolaylığına sahip olabilen insanlar, bu durumun sürekliliğini isterler. Bu nedenle, devletler kendi vatandaşlarına böylesine bir düzeni, geleceğe dönük olarak kurumsallaştırarak sağlamakla yükümlüdür. Devletler su olmadan hayat olamayacağını ve bu doğrultuda toplumsal düzenin aksamadan yürüyebilmesi için, her insanın su gereksinmesinin yeterli kamu girişimleri ile sağlanması doğrultusunda gerekli olan adımların atılması zorunluluğunu bilmek durumundadır. Devletler su ve doğal kaynakların yönetimi ile ilgili olarak gerekli altyapıyı kurmak ve bu doğrultuda kamu kurumları oluşturarak, yeterli bir kamu hizmeti verebilecek düzeyde örgütlenmelidir. Suyun doğal kaynak olarak, belirli havzalarda toplanması dikkate alınarak, yalnızca yerel yönetimler değil ama aynı zamanda merkezi yönetimler aracılığı ile de yetkili bir biçimlendirme düzenine kavuşturulması gerekmektedir. Ülke düzeyinde plan ve programlar merkezi yönetimler aracılığı ile yürütülürken, yerel yönetimler de kendi bölgelerinde yaşayan topluluklara suyun götürülmesi işlevini üstlenmelidir. İnsanlar açısından yaşamsal öneme sahip olduğu için su konusunun hiçbir şekilde kendi haline bırakılmaması gerekir.

Küreselleşme sürecinde, her şey özelleştirilmeye çalışılırken ve bu doğrultuda, devletler küçültülüp, kamu hizmetlerinin özel sektöre devri doğrultusunda zorlamalar yapılırken, su ile ilgili hizmetlerde de ciddi bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır.

Dünya nüfusunun hızla artması, küresel endüstrinin doğayı kirletmesi nedenleriyle, insanlığın her geçen gün temiz ve sağlıklı suya erişime şansı azalmaktadır. Bu aşamada, özel sektör merkezleri ve çok uluslu şirketlerin tekeldi yaklaşımları, kamu kurumlarını zorlayarak, suyun yönetiminin bütünüyle tekeldi

sermayeye devrini gündeme getirmiştir. Su şirketlerinin kurdurulması ve bunlara su yataklarının özelleştirmeyle devri ile küresel ve yerli sermayenin, dünya halkları üzerinde onların yaşam kaynağı olan suyu bir hegemonya aracı olarak kullanma durumu yaratılmıştır. Su kaynaklarını ele geçiren şirketler de fiyatları istedikleri gibi ayarlayarak, insanların suyu kullanma hakkını kısıtlamaktadır. İnsanlar, doğada özgürce akan su yataklarından serbestçe yararlanmak dururken şişeye girmiş suya yüksek fiyatlar ödemek zorunda bırakılmaktadır. Bu olumsuz su özelleştirme süreci ülkemizde de hızla gelişmektedir.

Milyonlarca yıldır yerkürenin hayat kaynağı olan su, 2000’li yılların başında, çevre konusunda yaşanan diğer sorun alanları içinde, insan yaşamını tehdit eden küresel bir kriz niteliği kazanmıştır. Krizin büyüklüğünü ve önemini ortaya koyan, “mavi altın” benzetmesi ve bu yüzyılda çıkabilecek olası savaşların nedeninin su olabileceği yönündeki spekülasyonlar da dünya su kaynakları üzerindeki baskının ne denli büyük olduğunu göstermektedir. Bu baskı sadece, suyun nitelik ve niceliğinden, tarım ve sanayi ve evsel kullanımlar için yeterli derecede sağlanamaması sorunundan kaynaklanmamaktadır. Asıl neden, 90’lı yılların ikinci yarısında, sektördeki gerilimi arttıran, suyu ekonomik bir mal olarak benimseyen yeni politikaların hayata geçirilmiş olmasıdır. Bunun anlamı, dünya üzerinde ortak mal niteliğindeki doğal kaynakların özel mallara dönüştürülmesi; doğal kaynakların giderek ticarileştirilmesidir. Sonuçta, bu baskının yarattığı özel durum suyu, dünya gündeminde sadece çevre bilimcilerin değil uluslararası politikanın ve uluslararası ticaretin de önemli bir konusu haline getirmiştir.

Suyun doğal kaynak olarak, belirli havzalarda toplanması dikkate alınarak, yalnızca yerel yönetimler değil ama aynı zamanda merkezi yönetimler aracılığı ile de yetkili bir biçimlendirme düzenine kavuşturulması gerekmektedir. Ülke düzeyinde plan ve programlar merkezi yönetimler aracılığı ile yürütülürken, yerel yönetimler de kendi bölgelerinde yaşayan topluluklarla, mekânlarına suyun götürülmesi işlevini üstlenmelidirler.

Yukarıda ana hatlarından söz edilen değişim sürecini anlayabilmemiz için

küresel su politikaları ile su yönetiminin belirleyici dinamiklerinin incelenmesi ve böylelikle dünyada ve Türkiye’de suyun değişen anlamı ve metaya çevrilme sürecinin açıklığa kavuşturulması büyük önem taşımaktadır.

Son on yıldır dünya gündeminde önemli bir yer tutan suyun metalaşması sürecini savunanların en önemli gerekçeleri küresel ısınma ile birlikte su kaynaklarının her geçen yıl daha da azalması ve sınırlı hale gelmesidir. Tezde bu varsayımın geçerli olup olmadığı sorusu tartışmaya açılmaktadır. Tezde, 1970’lerde kâr oranlarının düşme eğiliminden kaynaklanan krizle birlikte, suyun metalaşmasının sermaye sınıfına yeni ve önemli bir yatırım alanı olanağı sunduğu ileri sürülmektedir.

Bu çerçeveden hareketle, tez beş bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölüm kavramsal bir incelemeye ayrılmıştır. İkinci bölümde küresel su politikaları ve su yönetiminin belirleyici dinamikleri incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise küresel su politikalarının Türkiye’de su hizmetleri yönetimine nasıl yansıdığı araştırılmaktadır. Türkiye’de suyun özelleştirilmesi ve metalaştırılması kentsel su hizmetlerinde özelleştirme örnekleri ile sınırlandırılarak incelenmektedir. Dördüncü bölüm hem dünyada hem de Türkiye’de su özelleştirmelerinin ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sonuçların incelenmesine ayrılmıştır. Tez son bölüm olan değerlendirme ile tamamlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı, dünyanın temel sorunlarından ve gündemlerinden biri olan “su” konusuna bir bakış açısı geliştirmektir. Su konusu günümüzde bir dünya gündemidir. Son birkaç yıla kadar su topluma/kamuya ait bir doğa nesnesi olarak değerlendiriliyor ve kamunun önceden belirlenmiş ölçütleri kullanarak oluşturduğu bir tarifeye göre makul ücret karşılığı yurttaşlara sunduğu bir kamu hizmeti olarak görülüyordu. Ancak günümüzde durum oldukça farklılaşarak sadece kâr sağlama araçlarından biri olarak görülmektedir. Tezde, suyun yaşam için zorunlu doğal kaynak olduğu, yerine ikame edilebilecek başka bir şeyin olmadığı vurgulanacak ve bu nedenle suyun vazgeçilemez bir ihtiyaç olduğu noktası üzerinde durularak,

suyun ticari mal, meta ya da iktisadi değer olarak görülemeyeceği kanıtlanmaya çalışılacaktır.

ARAşTIRMANIN ÖNEMİ

Su kaynaklarının ülke kalkınmasındaki ve ulusal ve uluslararası önemi giderek artmaktadır. Bu bağlamda tezin suyun bir insan hakkı olması gerektiğini savunan çalışmalara bir katkı sunması beklenmektedir.

SINIRLILIKLAR

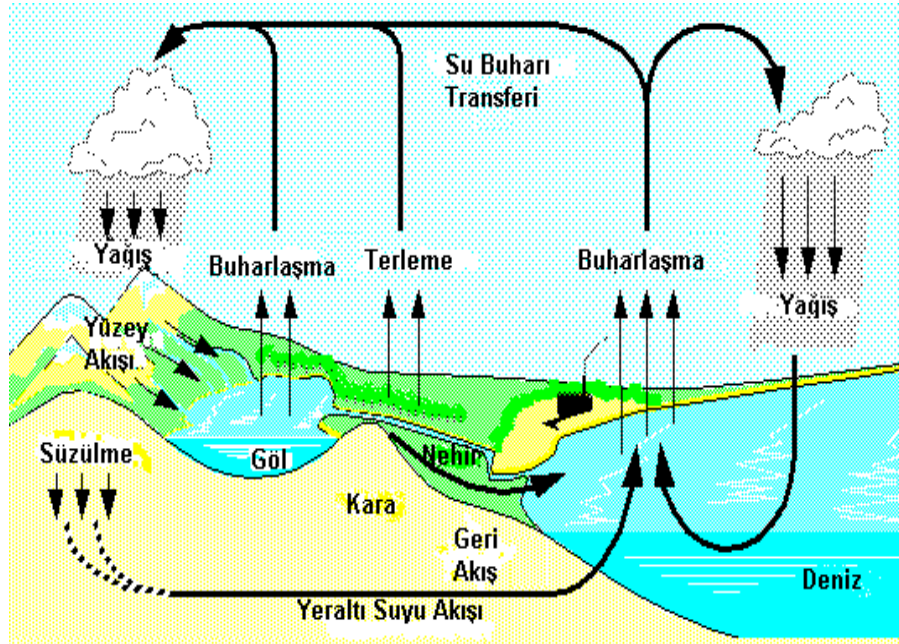
Tez  alışması, genel olarak dünyada ve Türkiye’de su özelleştirmelerine yönelik olarak hazırlanmıştır. Çalışmada dünyada su ile ilgili kurumlara, yapılan anlaşmalara ve suyun dünya genelindeki önemi üzerinde durulmuş, genel hatlarıyla dünyada suya bakış açısı irdelenmiştir. Türkiye’de uygulanan su özelleştirmeleri kentsel su hizmetlerinde özelleştirmelerle sınırlandırılmıştır.

I. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Suyun Tanımı ve Özellikleri

Suyun insan yanında tüm canlı sistemlerin yaşamını sürdürülmesi için temel ve zorunlu bir ihtiyaç olduğu bilinen bir gerçektir. Su, insan ve yaşamı açısından sağlığının belirleyicisi, toplumların ekonomik, siyasal, kültürel gelişmesi için temel bir kaynaktır. Su aynı zamanda toprakla birlikte ekosistem döngülerinin ayrılmaz bir parçasıdır.¹

Kaynak: <http://www.dunyamizitaniyalim.com/sular.htm> E.T:21.07.2010

Şekil 1-1. Su Döngüsü

¹ Gülser Öztunalı Kayır, “Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi”, *Antalya Su Sempozyumu 08 Aralık 2007*, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 28.

Su; hava, toprak ve ateş ile birlikte hayatın dört temel unsurundan biridir. Bu günkü teknolojik ve bilimsel gelişmelerle elde edilen bilgiler ışığında bilim adamları evren üzerinde sadece dünyada hayat olduğunu ve diğer uydularda ve gezegenlerde hayat olmamasının tek nedenin su olduğunu belirtmektedirler.²

Bir madde olarak su; kokusuz, renksiz ve tatsızdır. Yapı yönünden durağan bir birleşik olan su, olağanüstü üzücü özelliğe sahip g cl  bir kimyasal enerji kaynağıdır. Sıcak günlerde ısıyı absorbe eden su, soğuk günlerde absorbe etmiş olduğu ısıyı çevreye vermektedir. Bu özelliğiyle yeryüzünü kaplayan büyük su kitleleri ve atmosferde buhar halindeki su,  evre sıcaklığını ayarlayıcı rol oynamaktadır.³

Su, doğadaki her türlü maddeye etki yapabilecek bir güce sahiptir. Belli bir zaman içerisinde en sert metallere bile nüfuz ederek, paslanıp parçalanmalarına neden olmaktadır. Su, olağanüstü kolay şekil değiştirmektedir. Kimi zaman aynı g l ya da akarsu kenarında katı, sıvı ve gaz şeklindeki suyu yan yana görmek mümkündür.⁴

Su tüm canlılar için yaşamsal bir doğal kaynak olmasının yanı sıra, insan uygarlığının en önemli aracı olması nedeniyle diğerlerinden ayrılmaktadır. Suyun  nemi, içinde bulunduğumuz yüzyılda çok çeşitli kullanımı sebebiyle daha da artmıştır. Gündelik hayatımızda su; içme, yemek yapma, yıkanma, ev temizliği gibi ev-içi kullanımı ile karşımıza çıkar. İnsan vücudunun günlük su ihtiya ı yaklaşık 2,5 litredir. Bu suyun bir kısmı yenilen besin, geri kalan kısmı ise içerek alınmak zorundadır. İnsanoğlu yemek yemeden yaklaşık 80 gün ama su içmeden sadece 10 gün yaşayabilir. Vücut suyundaki %1 ya da %2'lik bir değişme büyük acılara %5'lik bir su kaybı derinin kaşınmasına ağız ve dilin kurummasına ve halüsinasyonun başlamasına, %15'lik bir su kaybı ise insanın ölmesine sebep olur. Anlaşılacağı  zere

² Harp Akademileri Komutanlığı, *Türkiye'nin Su Potansiyeli ve Potansiyelin Kullanılması*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, s. 1.

³ İstanbul Ticaret Odası, *Türkiye'de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, İstanbul Ticaret Odası, s. 4.

⁴ İstanbul Ticaret Odası, *Türkiye'de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, İstanbul Ticaret Odası, s. 4.

su, her canlının olduğu gibi insanoğlunun da yaşayabilmek için hava gibi tüketmek zorunda olduğu temel bir maddedir. Suyun yaşadığımız kentlerde; temiz suların evlerimize dağıtılması, atık sularımızın toplanması ve sağlık koşulları gözetilerek işlemiden geçirilmesi, sokak ve caddelerin temizlenmesi, park ve bahçelerin sulanması, dinlenme yerlerindeki sulakların oluşturulması gibi çeşitli kullanımları vardır. Yediğimiz besinler için su kullanımı vazgeçilmezdir. Bunun yanında, sudan elde edilen hidroelektrik enerji, tüm enerji türleri arasında önemli bir yer tutmakta ve endüstrinin işlemesi için oldukça gereklidir Aynı zamanda, suyun bu enerji elde etme potansiyeli, günlük yaşamda sayıları her geçen gün artan elektronik alet ve gereçler için gereksinim duyulan elektriği sağlar. ⁵

Enerji sağlamanın dışında soğutma, arıtma, temizleme gibi alanlarda endüstri sudan oldukça yararlanır. Su kullanımı ev-içi, kentsel, tarımsal ve endüstriyel kullanımlar ile de sınırlı kalmamaktadır. Doğal yaşamın devam etmesi, sulak alanların varlığı, habitatların korunması, doğal su akışları ile sağlanmaktadır. Ekonomik kalkınma sürecinde ekolojik dengeye verilen zararlar, bu doğal alanların biz insanlara sağladığı yararların fark edilmesine neden olmuştur. Sellerin şiddetini önleme, erozyonun etkisini azaltma, biyolojik çeşitliliği koruma, çölleşmenin önüne geçme, kullandığımız bir enerji türü olan odun yakıtını elde etme hep bu doğal sulak alanların ve onları besleyen su kaynaklarının sayesinde olmaktadır.⁶

Yeryüzünde canlıların yaşaması için suyu kullanmak ve kontrol altına almak gerektiğinden, insanlar tarihin başlangıcından beri su ile ilgilenmişler, suyun özelliğini tanımaya, yönetmek için yasalar belirlemeye, ondan hem korunmaya hem de yararlanmaya çalışmışlardır. Bunu daha kolay gerçekleştirmek için de daha ilk çağlardan beri yerleşim birimlerini suyun bol olduğu nehir, göl ve deniz kenarlarına yakın yerlere kurmuşlardır. İlk uygarlığın kurulduğu yer olarak kabul edilen Nil Vadisindeki yerleşimler ve daha sonra Mezopotamya bölgesinde yaşanan süre, buna

⁵ Harp Akademileri Komutanlığı, *Türkiye'nin Su Potansiyeli ve Potansiyelin Kullanılması*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, s. 1.

⁶ A.k., s. 1-2.

örnek teşkil etmektedir.⁷

Tarihte suyun medeniyetler kurulmasına ortam hazırladığı örneklerin yanında, kurulu medeniyetleri çökerttiğinin örnekleri de vardır. Örneğin, 1993 yılında Yale Üniversitesinden Harvey Weiss liderliğindeki Amerikalı ve Fransız arkeologlar 4200 yıl önce, 300 yıl boyunca etkisini gösteren bir kuraklığın Ortadoğunun ilk uygarlığı olarak bilinen Akad Uygarlığını çökerttiği sonucuna ulaştılar. 1995 yılında Profesör David A. Hodell'in başkanlığında Florida Üniversitesinden bir araştırma grubu ise, 1200 yıl önce Yucatan'daki klasik Maya Uygarlığının şiddetli kuraklıkta kıtlaşan su kaynakları yüzünden oldukça gerilediği bulgusuna varmıştır. Hindistan'da İndus Nehri kenarına kurulu Harrapanlıların muazzam Mohenjodaro kenti de içme suyu kıtlığı yüzünden çökmüştür.⁸

Günlük yaşantımızda vazgeçemediğimiz su, tüm canlıların bünyelerinde mevcuttur. Bu oran çocuklarda % 75, yaşlılarda ise % 65 civarındadır. Ayrıca sebze ve meyvelerde % 80-90 oranında su vardır.⁹ Geçmişte olduğu gibi günümüzde de özellikle kurak iklim bölgelerindeki yerleşim akarsu vadilerinde yoğunlaşmıştır. Deniz kenarlarında bile yerleşim yoğunluğu tatlı su kaynaklarının çevresinde ya da yakınının da gerçekleşmiştir.¹⁰

Yaşamını sürdürebilmesi için hava ve suya muhtaç olan insanoğlu, suyun önemini atasözlerine yansıtmış, çok farklı konulardaki tecrübesini en iyi bildikleri maddelerden olan su üzerinden anlatmışlardır. Birinin güzelliğini övmek için “bir içim su gibi”, dostluk duygularını tarif ederken sudan faydalanarak “İçtiğimiz su ayrı gitmez” deriz. Bir işin zorluğunu “Bin dereden su getirir” diyerek anlatırken, suyun şifasını vurgulamak için “Acı acıyı su sancıyı keser” deriz. Konuşma dilimize girmiş

⁷ Harp Akademileri Komutanlığı, *Türkiye'nin Su Potansiyeli ve Potansiyelin Kullanılması*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, s. 2.

⁸ A.k., s. 2.

⁹ A.k., s. 3.

¹⁰ İstanbul Ticaret Odası, *Türkiye'de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, İstanbul Ticaret Odası, s. 3.

benzer örneklerle çoğu zaman suyun önemini vurgularız.¹¹

Su ihtiyacında ve kullanım alışkanlıklarında zaman içinde büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler; hem miktar, hem kalite ve hem de çeşitlilik bakımından artış şeklinde kendini göstermektedir. Bunun nedenleri arasında; nüfus artışı, sanayileşme, refah düzeyinin yükselmesi, israf, atmosfer ve çevre kirliliğinin artması gibi, ağırlıklı olarak insan faaliyetleri ile ilgili faktörler yer almaktadır. Miktar olarak sınırlı olması, yapay yöntemlerle üretilmemesi ve kolay kirlenebilir olması yanında, hem toplam hem de kişi başına talebin artması; suyu önemli bir ticari ve politik malzeme haline getirmiştir.¹²

Su kaynaklarının ülke kalkınmasındaki ulusal ve uluslararası önemi giderek artmaktadır. Gelecek yüzyılda, su sıkıntısı yaşayan şehir ve ülke sayısında dramatik artışlar gözleneceği tahmin edilmektedir. Bir ülkenin ulusal su kaynaklarını dilediği şekilde kullanabilmesi günümüzde bile tartışmalı bir konu iken; suyun paylaşımı gelecekte daha ciddi bir sorun oluşturacaktır.¹³

Sonuç olarak su yaşamdır, eko sistemlerin ve tüm insanların yaşamının idamesi, suya bağımlıdır. Su canlılar tarafından en çok kullanılan doğal kaynaktır. Su insanlığın nerde yaşayacağını, ne yiyeceğini, sağlıklı olup olmayacağını, yaşamsal fonksiyonlarını belirleyen temel öğedir. Yerine doğal ya da yapay hiçbir madde konulamaz.¹⁴

1.1.1. Su Kaynaklarının Yeryüzünde Dağılımı

Dörtte üçü su ile kaplı olan dünya “mavi gezegen” olarak tanımlanmaktadır. Fakat dünya yüzeyindeki suyun %97.5’i tuzludur. %2.5 oranındaki tatlı suyun %70

¹¹ Kutlu Taner, “Antalya Kenti Yer Altı Suları ve Sorunları”, *Antalya Su Sempozyumu 08 Aralık 2007*, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 120.

¹² İstanbul Ticaret Odası, *Türkiye’de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, İstanbul Ticaret Odası, s. 1.

¹³ A.k., s. 1.

¹⁴ Harp Akademileri Komutanlığı, *Türkiye’nin Su Potansiyeli ve Potansiyelin Kullanılması*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001, s. 3.

gibi önemli bir oranı Antartika ve Grönland'da buz kütlesi halindedir, kalan kısmın büyük bölümü ise derin yeraltı su küresinde bulunmaktadır. Tatlı suyun kaynağı, okyanuslardan yılda yarım milyon kilometre küpten fazla miktarda buharlaşan sudur. Buharlaşan suyun % 90'ı yağmur olarak denizlere düşmekte ve yeryüzüne geri dönen suyun büyük kısmı daha insan kullanımına hazır duruma gelmeden buharlaşmaktadır. Nehirlerden, yeraltı sularından ve buzullardan okyanuslara dökülen 47.000 km³ su teorik olarak insan kullanımı için mevcut olan miktardır.¹⁵

Su dünyada bir şekilde dağılan kısıtlı bir kaynaktır. Dünyada mevcut suyun sadece %2.5'i tatlı su olup bunun da sadece %1'lik bir kesimi kullanıma uygundur. Bu %1'lik yenilenebilir tatlı su miktarı da dünyadaki hızlı nüfus artışı ve kirlenme tehdidi altında bulunmaktadır.¹⁶ Küresel ölçekte tükenmeyen kaynaklar içerisinde sayılabilirse de bölgesel olarak yerel ve sonlu bir kaynak durumundadır. Suyun zaman içinde kendini arıtma özelliği de vardır.¹⁷

Yapılan araştırmalar 2001 yılı itibariyle Gambiya'dan Nepal'e Angola'dan Paraguay'a kadar 65 az gelişmiş ülkede yaşayan yaklaşık 2,2 milyar kişinin 4,5 litreden başlayarak değişen miktarlarda günde kişi başına ortalama 50 litreden daha az içme ve kullanma suyu kullanıldığını ortaya koymuştur. Bu da dünya nüfusunun yaklaşık üçte birinin, içme ve kullanma suyu günlük temel ihtiyaç sınırının da altında su tüketerek yaşadığını ortaya koymaktadır.¹⁸

Konutsal kullanım için önlenemeyen kayıplar dahil önerilen su ihtiyaçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.¹⁹

¹⁵ Filiz Kartal, "Su Yönetimi: Son Dönemdeki Politika Arayışları", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c.8/sayı 4, 1999, s. 100.

¹⁶ Dursun Yıldız, "Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi" (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 63.

¹⁷ İstanbul Ticaret Odası, *Türkiye'de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, İstanbul Ticaret Odası, s. 8.

¹⁸ Dursun Yıldız, "Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi" (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 63.

¹⁹ İstanbul Ticaret Odası, *Türkiye'de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, İstanbul Ticaret Odası, s. 9.

Tablo 1-1. Su İhtiyaçları

Gelir Grubu	Miktar (lt/kişi/gün)
En yüksek gelir grupları için	180-230
Yüksek gelir grupları için	160-200
Orta gelir grupları için	140-160
Alt orta gelir grupları için	125-160
Alt gelir grupları için	70-130
Yoksulluk düzeyi hemen üstü	90
En düşük gelir grupları	50
Çeşmeli	8-10

İstanbul Ticaret Odası, *Türkiye’de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, İstanbul Ticaret Odası, s. 10.

Yapılan araştırmalara göre kısıtlı miktarda içme ve kullanma suyu bulunan veya bu olanağa hiç sahip olmayan nüfus oranı tüm dünyada %18, Asya ve Pasifik ülkelerinde %37, Latin Amerika, Kuzey Afrika ve Ortadoğu’da %23, Afrika’da %62 olarak verilmektedir. Bu oran, sanayileşmiş ülkelerde %1 iken az gelişmiş ülkelerde %34’tür.²⁰

Ülkemizde ise bu oran kırsal alan için %3 iken kentsel alan için %0,5’tir. Dünyada yüzyılın başından itibaren doğal ortamdan çekilen su miktarında altı katlık bir artış yaşanmıştır. 1995’te 7300 m³ olan kişi başına ortalama yıllık su miktarının 2025 yılında 4800 m³’e düşeceği hesaplanmaktadır.²¹

²⁰ Dursun Yıldız, “Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi” (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 63.

²¹ A.k., s. 64.

Tablo 1-2. Su Kaynaklarının Yeryüzünde Dağılımı

Kıtalar	Nüfus	Su Kaynağı
Kuzey Amerika	8	15
Güney Amerika	6	26
Avrupa	13	8
Afrika	13	11
Asya	60	36
Avustralya ve Adalar	1	5

Dursun Yıldız, “Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi” (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 64.

Toplam suyun yalnızca %0,027’si içilebilir ve hemen yararlanılabilir durumdadır. Suyun %97’si okyanuslarda bulunmaktadır. Okyanuslar ise $3,6 \times 10^8 \text{ km}^2$ alan kaplamakta ve $13 \times 10^8 \text{ km}^3$ su içermektedir. Doğada durmaksızın bir su dönüşümü vardır. Her yıl okyanuslardan $3,8 \times 10^{14}$ ton su buharlaşarak atmosfere karışmaktadır. Aynı sürede göllerde ve ırmaklarda yaklaşık $0,63 \times 10^{14}$ ton su buharlaşmaktadır. Yağışlarla yeryüzüne yılda $3,5 \times 10^{14}$ ton ($3,5 \times 10^5 \text{ km}^3$) su düşmektedir. Kutuplardaki buzullar kapladıkları $1,5 \times 10^7 \text{ km}^2$ ’lik alanla yeryüzünde en büyük tatlı su deposunu oluştururlar. Buzulların erimesi durumunda oluşacak suyun, yeryüzündeki akarsuların 830 yıl süre ile gereksinimlerini karşılayabileceği hesaplanmıştır.²²

Tablo 1-3. Bazı Ülkelerin Kişi Başına Düşen Su Miktarları

ÜLKE	MİKTAR(lt/kişi/gün)
Kanada	299.7
Rusya	71.0
ABD	27.2
Peru	4.9
Ürdün	0.4
Suudi Arabistan	0.4

İstanbul Ticaret Odası, *Türkiye’de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, İstanbul Ticaret Odası, s. 9.

²² İstanbul Ticaret Odası, *Türkiye’de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, İstanbul Ticaret Odası, s. 4.

1.1.2. Su Kullanımı ve Yönetimi

Dünya tarihinde su kaynakları yönetimi uygarlıkların gelişmesinde ve hatta çöküşlerinde her zaman önemli roller oynamıştır. Mısır, Çin, Hindistan, Mezopotamya uygarlıklarında hanedanlıkların yıkılmasıyla su kaynakları yönetimleri arasında yakın ilişkiler bulunmaktaydı. Mezopotamya’da drenajın olmayışı ya da yetersizliği, sulama suyunun alt katmanlardaki tuzu alarak bitki kök derinliğine çıkartması ve/veya sulama suyundaki suyun bitki kök bölgesinde birikmesi sonucunda tarım alanlarında tuzlanma başladığı bilinmektedir. O çağlarda hanedanlıkların ve uygarlıkların ayakta kalabilmesinin ilk koşulu hidrolik altyapının sürekli onarılması ve işler kılınmasıydı. Bentlerin ve sulama kanallarının kırılması, dolması, drenaj sistemlerinin bozulması üretimin düşmesi demektir. Bu da iktidarları yıkan en temel güçtü. Binlerce yıl önce Anadolu’da tuzlanan, elden çıkarılan topraklarda ilk kez nadas ve bitki rotasyonu uygulandı. Bugün, bir zamanların verimli ay vadisi olarak tanımlanan Mezopotamya bölgesinde, toprakların %80’i tuzlanarak elden çıkmıştır.²³

Dünya tarihi boyunca bu kuralların hiçbir zaman değişmediği görülmektedir. Su kaynaklarını koruyup, iyi yöneten iktidarlar, tarımsal üretimlerini ve dolayısıyla güçlerini arttırmışlardır. Ters durumlarında da su kaynaklarını kötü yönetenler, tarımsal üretimlerini düşürmekle kalmamışlar, su ve toprak kaynaklarını da yitirmişlerdir.²⁴

21. yüzyılın başında su kaynakları planlamacıları hızlı nüfus artışı, kirlenme ve çevresel bozulma faktörlerinin tümünü dikkate alarak planlama kriterlerinde bazı değişiklikler yapmaya başlamışlardır. Su uzmanları son çeyrek yüzyılda insanlığın temel su ihtiyacının daha yaygın olarak karşılanabilmesi için suyun daha verimli bir şekilde kullanılması gerektiğini ileri sürmeye başlamıştır.²⁵

²³ DPT, “Su Havzaları Kullanımı ve Yönetimi”, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: DPT Yayını, 2001, s. 4.

²⁴ A.k., s. 4.

²⁵ Dursun Yıldız, “Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi” (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 64.

Bu tartışmalardan çıkan en temel sonuç “su kaynaklarının verimsiz bir şekilde sürekli geliştirilmeye çalışılmasından öte mevcut suyun en verimli bir şekilde kullanılması için gereken düzenlemeleri yapmak” olmuştur. Bu arada, dünyada yeterli ve temiz içme suyuna kavuşamamış olan kesimlere de suyun sağlanması için artık bazı politikaların değişmeye başlaması gerektiği de ileri sürülmektedir.²⁶

Dünyada kullanılan suyun %67’si tarımsal sulamada, %23’ü endüstride, %10’u da içme ve kullanma suyu olarak kullanılmaktadır.²⁷ 19. ve 20. yüzyıllarda yaşanan endüstri devrimi, hızlı nüfus artışı ve sulanan alanlardaki artış su talebini de hızlı bir şekilde arttırmıştır. Geliştirilen ve daha yaygın olarak uygulanan sulama sistemleri ile dünyada üretilen besin %40 oranında artmıştır. Halen dünyadaki elektrik enerjisinin yaklaşık beşte biri su gücü ile geliştirilen hidroelektrik enerji santrallerinden elde edilmektedir.²⁸ Ancak bu gelişmelere rağmen halen dünya nüfusunun yarısı eski Grek ve Roma dönemlerinde yaşayanlar kadar su temini hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Son Birleşmiş Milletler Raporlarında, bir milyarın üzerindeki kişinin temiz suya, 2,5 milyar kişinin de yeterli çevre sağlığı hizmetlerine sahip olmadan yaşamakta olduğu belirtilmektedir. Dünyada su ile ilgili hastalıklar nedeniyle çoğunluğu çocuk olmak üzere her gün yaklaşık 14000 ile 30000 kişi yaşamını yitirmektedir.²⁹

Bilimsel verilere dayalı akılcı bir su politikasının uygulanmadığı kesimlerde ise ekosistem büyük oranda tahrip olmaktadır. Hatalı sulama yöntemleri tuzlanma ile verimli toprakların kaybedilmesine yol açmakta, beslenmesinden daha fazla çekim yapılan ve kirletilen yeraltı suları ise artık kullanılamaz veya tekrar kullanımı çok pahalı hale gelmektedir. Uluslararası su kaynaklarının paylaşımındaki sorunlar ise yerel, ulusal ve uluslar arası gerilimlerin artarak sürmesine neden olmaktadır.³⁰

²⁶ Dursun Yıldız, “Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi” (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 64.

²⁷ A.k., s. 64.

²⁸ A.k., s. 64.

²⁹ A.k., s. 64.

³⁰ Dursun Yıldız, “Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi” (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 64.

Su hizmetleri yönetimi 1970'lerden bu yana uluslararası gündemde yer almıştır. Suyun ekonomik bir mal olarak ele alınmasını açıkça öneren ilk uluslararası girişim ilerleyen bölümde detaylandırılacak olan, Dublin'de toplanan Su ve Çevre Konulu Uluslararası Konferans olmuştur. Ayrıca, bu hızla gelişen süreçte DB ve IMF tarafından desteklenen uluslararası şirketler su hizmetleri yönetimini pek çok ülkede ele geçirilmektedirler. Su endüstrisinin yıllık karı (yaklaşık 1 trilyon USD) petrol sanayinin kârının %40'ına ulaşmıştır ve şimdiden ilaç sektörünün karını geçmiştir. Dünya sularının henüz %5'inin özelleştirildiğini düşünürsek, ne kadar büyük bir potansiyeli olduğu anlaşılabilir.³¹

Dünya ölçeğinde 20. yüzyılın tartışma gündemine gelen ve halen tartışılan başlıca iki politika seçeneğine göre;

- a) Su bir insan hakkıdır, kamu yararı ilkesi doğrultusunda olabildiğince ucuz olarak yurttaşın kullanımına sunulmalıdır.
- b) Su bir insan gereksinimidir, ticari bir meta olması nedeniyle de bedeli piyasa gerekleri doğrultusunda müşteri tarafından karşılanmalıdır.³²

Su, 1970'li yıllardan sonra uygulanan küresel yeni liberal politikalar çerçevesinde, ikinci seçenek doğrultusunda uygulanan reform çalışmaları kapsamında dünya ölçeğinde giderek bir meta olarak değerlendirilmektedir.³³ Dünya genelinde su kaynaklarının büyük bölümü kamu mülkiyetinde bulunmaktadır ve su hizmetleri ortalama olarak Asya ülkelerinde %99'u, Afrika'da %97'si Orta ve Doğu Avrupa ile Güney Amerika'da %96'sı, Kuzey Amerika'da %95'i, Batı Avrupa Ülkelerinde %80'i kamu kurumları tarafından yönetilmektedir. Ancak su, gelişmiş ülkeler ile küresel şirketler için, 1990'lı yılların başlıca gündem maddelerinden biri olmuştur. 21. yüzyıl, dünya genelinde ve özellikle azgelişmiş ülkelerde su kaynaklarının nasıl yönetileceği üzerine uzun erimli strateji belirleme çabaları ile açılmıştır. Bu stratejiler, su kaynakları yönetiminde merkezi kamu kurumu

³¹ Dursun Yıldız, "Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi" (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 64.

³² A.k., s. 64.

³³ A.k., s. 64.

yönetiminin yerini özel sektörün almasına yönelik stratejilerdir.³⁴

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de nüfusun sürekli artmasına karşılık su potansiyelinin sabit kalması, bu konuda daha bilimsel, daha planlı ve daha korumacı bir şekilde davranılması ve yeni teknoloji ve yöntemlerin kullanılmasına özen gösterilmesini zorunlu kılmaktadır.

Son yıllarda su kaynaklarının planlanmasında, kaynakların talebin karşılanmasına yönelik olarak hızla geliştirilmesi yerine, daha önce geliştirilen mevcut kaynakların verimli kullanılmasına yönelik bir eğilim vardır. Bunun temel nedenleri; temiz su kaynaklarının hızla artan nüfus, kirlenme ve iklimsel farklılıkların baskısı altında oluşudur. Su hizmetleri yönetimi alanında ise son otuz yıldır uygulamaya konulan özelleştirme politikalarının etkisi ve sonuçları görülmeye başlanmıştır. Suyun dünya ölçeğinde ekonomik bir meta olarak ele alınması eğilimi artmaktadır. Ancak bu politikalar çerçevesindeki, özellikle az gelişmiş ülkelerde su yönetiminin özelleştirilmesine yönelik uygulamalar büyük sosyal tepkilerle karşılanmaya başlamıştır.

Su, dünyanın belirli bölgelerinde daha kısıtlı bir doğal kaynaktır. Bu bölgelerden birisi olan Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde kısıtlı su kaynaklarının planlanması, geliştirilmesi ve yönetimi konusunda İsrail hariç verimli rasyonel bir kullanım düzeyine erişilememiştir. Bu durum, suyun bölge için daha stratejik bir özelliğe sahip olmasına ve suyun bölgede siyasallaşmasına neden olmuştur. Bölgenin kısıtlı su kaynaklarının makul ve optimum bir şekilde kullanılmasının önde gelen koşulu; bölge ülkelerinin özgün iradeleriyle bir işbirliği arayışına girmeleridir. Bunun dışındaki çözüm arayışlarından istenilen sonucun alınabilmesi zordur.³⁵

Ülkemizde ise su kaynakları planlaması ve yönetimi sosyo-politik etkilerin belirli oranda da olsa baskısı altında bulunmaktadır. Bu konudaki planlama ve

³⁴ Dursun Yıldız, “Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi” (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 64.

³⁵ Dursun Yıldız, “Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi” (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 68.

yönetim süreçlerinin yerelleşme ve su üzerine küresel politikaların da etkisi ile merkezi kamusal bir anlayışla ele alınmaktan uzaklaşma riski bulunmaktadır. Türkiye’de, su kaynaklarının geliştirilmesi ile yetkili ve sorumlu olan kurumlar arasında yetki karmaşası ve çok başlılık sorunları yaşanmaktadır. Bu karmaşa ve sorunların da etkisiyle, su hizmetleri yönetiminde son 30 yılda dünyada yaygınlaşan özelleştirme eksenli politikalar ülkemizde de uygulama alanı bulmaktadır.

Su kaynaklarının planlanması, geliştirilmesi ve yönetiminde dünya ölçeğinden bölge ve ülke ölçeğine kadar uzanan uygulamalardaki en belirleyici özellik “suyun siyasallaşması” olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak 21. yüzyıl tüm toplumsal kesimlerin su yönetimi üzerinde kendi çıkarlarına en uygun strateji bulma çabaları söz konusu olmaktadır.³⁶

20. yüzyılın son çeyreğinde dünya ölçeğinde su ve yönetimi; ekonomik açıdan metalaştırılmaya, idari açıdan uluslararasılaştırılmaya ve siyasallaştırılmaya, teknik açıdan ise farklılaştırılmaya çalışılmıştır. Günümüzde su kaynakları, planlanmasından yönetimine kadar küresel bir anlayışın değişen oranlarda etkisi altına girmiş bulunmaktadır. Bu oranlar ülkelerin kendi doğal kaynaklarına sahip çıkma konusundaki siyasi iradeleri ve teknik yeterlilikleri ile ilişkili olarak ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir.

Su üzerindeki mülkiyet ve kullanım hakları konusu, su sorunun hukuksal boyutunu oluşturur. Su konusunda bir şeyler söyleyebilmek için öncelikle suyun mülkiyeti üzerinde yoğunlaşmak gerekir.³⁷ Roma Hukuku’nda toprağın üstündeki ve altındaki su, toprak mülkiyetinden ayrı düşünülmemiştir. Yani suya sahip olmak için toprağa sahip olmak yeterlidir. Roma Hukukunda sadece düzenli olarak akan akarsular özel mülkiyetin dışında tutulmuştur. Germen hukukunda tersi bir durum söz konusudur. Bu anlayışa göre, kaynaklar ve sular eyaletin malıdır, yani, kamusal mülkiyet söz konusudur. Fransız sisteminde ise gemi ve sallarla taşıma yapılmasına

³⁶ A.k., s. 68.

³⁷ Bkz. Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, 1999, s. 36.

elverişli sular kamusaldır. Bunun dışında kalanlar özel mülkiyete tabidir. Avusturya hukuk sisteminde ise genel ve özel suların tek tek sayılarak belirlendiği görülmektedir.³⁸ İslam hukukunda, arazinin devlete ait olduğu ilkesi kabul edildiğinden, su üzerindeki mülkiyetten çok, kullanma hakları üzerinde durulmuştur. Suların kullanma esasları devletçe düzenlenmiştir. İslam hukuku bu konuda örf, adet ve teamüle önem vermiş, suların eski kullanma biçimlerine öncelik tanınmıştır. Böylece su üzerindeki kadim (kullanma hakkı) korunmuş, bu koruma mülkiyet boyutuna geçememiştir. Osmanlı döneminde Mecelle’de kural olarak sulardan herkesin yararlanabileceği kabul edilmiştir. Burada genel ve özel su ayrımı yapılmış, genel sulardan herkesin yararlanabileceği kabul edilmiştir.³⁹

İnsanlar, canlı varlıklar olarak yaşamlarını sürdürürken, sudan yararlanma durumundadırlar. İhtiyacı olan suyu istediği gibi elde edebilen, yeteri kadar su ile çevre temizliğinde hareket kolaylığına sahip olabilen insanlar, bu durumun sürekliliğini isterler. Bu nedenle, devletler kendi vatandaşlarına böylesine bir düzeni geleceğe dönük olarak kurumsallaştırarak sağlamakla yükümlüdürler. Devlet yönetimleri su olmadan hayat olmayacağını ve bu doğrultuda toplumsal düzenin aksamadan yürüyebilmesi için, her insanın su gereksinmesinin yeterli kamu girişimleri ile sağlanması doğrultusunda gerekli olan adımların atılması zorunluluğunu bilmek durumundadırlar. Devletler su ve doğal kaynaklarının yönetimi ile ilgili olarak gerekli alt yapıyı kurmak ve bu doğrultuda kamu kurumları oluşturarak, yeterli bir kamu hizmeti verebilecek düzeyde örgütlenmelidirler.⁴⁰

1.1.3. Su Tüketimi

Dünyada hızlı nüfus artışına bağlı olarak giderek artan gıda ihtiyacının karşılanması doğrultusunda sulu tarıma olan talebin yoğunlaşması yanında hızlı kentleşme sonucu içme-kullanma suyu ihtiyacının hızlı bir şekilde artması özellikle

³⁸ Bkz. Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, 1999, s. 36.

³⁹ A.k., s. 36.

⁴⁰ Anıl Çeçen, “Türkiye’nin Su Açmazı”, *Antalya Su Sempozyumu 08 Aralık 2007*, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 57.

büyük kentlerde çok önemli su sıkıntısının yaşanmasına neden olmaktadır.⁴¹

Dünyada 1940 yılında toplam su tüketimi 1000 km^3 iken, 1960 yılında ikiye katlanarak 2000 km^3 'e ulaşmış, 1990 yılında tekrar ikiye katlanarak 4130 km^3 olarak gerçekleşmiştir. Bu suyun 2680 km^3 'ü (%65) sulamada, 400 km^3 'ü (%10) içme-kullanma suyu, 950 km^3 'ü(%23) sanayi sektöründe kullanılmış, geriye kalan 100 km^3 'ü(%2) ise rezervuarlardan buharlaşmıştır. 2000 yılında ise su tüketimi %25 oranında artarak 5200 km^3 'e ulaşmıştır. Dünyada kişi başına su tüketimi yılda ortalama 800 m^3 civarında bulunmaktadır. Dünyada nüfusun yılda ortalama 80 milyon kişi arttığı göz önünde bulundurulduğunda dünyadaki tatlı su ihtiyacının yılda 64 km^3 artması kaçınılmazdır.⁴²

Pek çok ülkede ekonomik olarak değerlendirilebilir tatlı su potansiyeli mevcut durumda geliştirilen projeler ile çeşitli sektörlerde kullanılmakta veya ileriki yıllarda kullanılması planlanmış bulunmaktadır. Dünyada kabul edilen kriterlere göre kişi başına su potansiyeli 1000 m^3 'den az olan ülkeler “Su Fakiri” olarak kabul edilmektedir. Bir ülkedeki sosyo-ekonomik gelişmenin ve buna bağlı olarak hayat standardının yükselmesi için kişi başına geliştirilebilir su potansiyelinin 1000 m^3 'den fazla olması gerekmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda 1990 yılı itibarıyla Afrika’da 11 ülke, Uzakdoğu’da 9 ülke olmak üzere Asya’da, Ortadoğu’da bulunan toplam 26 ülke bu kategoride yer almaktadır.⁴³ Su yoksulu ülkeler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

⁴¹ DPT, “Su Havzaları Kullanımı ve Yönetimi”, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: DPT Yayını, 2001, s. 5.

⁴² A.k., s. 5.

⁴³ DPT, “Su Havzaları Kullanımı ve Yönetimi”, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: DPT Yayını, 2001, s. 6.

Tablo 1-4 . Su Yoksulu Ülkeler

Bölge / Ülke	Ülke Sınırları İçinde Yenilenebilir Toplam Su Arzı (*)	Yenilenebilir Su Arzı	Nüfus	Nüfusun İkiye Katlanma Süresi
Afrika	(Milyar m ³ /yıl)	(m ³ /yıl/kişi)	(milyon)	(yıl)
Cezayir	18.90	730	26.0	27
Bostvana	1.00	710	1.4	23
Burundi	3.60	620	5.8	21
Kape Verde	-	500	0,4	21
Cibuti (Dijibuti)	0.30	750	0.4	24
Mısır	2.60	30	55.7	28
Kenya	14.80	560	26.2	19
Libya	0.70	160	4.5	23
Moritanya	0.40	190	2.1	25
Rvanda	6.30	820	7.7	20
Tunus	3.75	450	8.4	33
Ortadoğu				
Bahreyn	-	0	0.5	29
İsrail	1.70	330	5.2	45
Ürdün	1.02	190	3.6	20
Kuveyt	0.00	0	1.4	23
Katar	-	40	0.5	28
Suudi Arabistan	2.20	140	16.1	20
Suriye	7.60	550	13.7	18
Birleşik Arap Emirliği	0.30	120	2.5	25
Yemen	2.50	240	10.4	20
Diğer				
Barbados	-	170	0.3	102
Belçika	8.40	840	10.0	347
Macaristan	6.00	580	10.3	-
Malta	-	80	0.4	92
Hollanda	10.00	660	15.2	147
Singapur	0.60	210	2.8	51
TOPLAM NÜFUS			231.5	

Kaynak: Postel, Sandra (1992)'den aktaran Harp Akademileri Komutanlığı, *Türkiye'nin Su Potansiyeli ve Potansiyelinin Kullanılması*, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 2001, s. 40.

İçme Kullanma ve Sanayi Suyu Temini

Dünya genelinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan hızlı nüfus artışı sonucu ortaya çıkan kır-kent yönlü göçün neden olduğu kentleşme ve sanayileşme, bazı yörelerde içme-kullanma ve sanayi suyuna olan talebin yöresel bazda

yoğunlaşması, özellikle su kaynakları potansiyelinin bölgesel olarak büyük farklılıklar gösterdiği ülkelerde havza bazında su transferlerinin yapılmasını gündeme getirmiş bulunmaktadır. Belli yörelerde yoğunlaşan su talebinin karşılanmasına yönelik olarak büyük ölçekli projelerin geliştirilmesi ve uygulamaya koyulması zorunluluğu, yatırım maliyeti çok yüksek olan bu projelere finansman sağlanmasını güçleştirmektedir. Ayrıca, belli yörelerde yoğunlaşan içme-kullanma ve sanayi amaçlı su kullanımları aynı yörelerde önemli miktar atık su deşarjının doğmasına neden olmaktadır.⁴⁴

Sınırlı bir bölgede oluşan çok büyük miktarlardaki bu atık suların doğal ortamlarda kendi kendini yenileyebilme şansı ise hemen hemen hiç bulunmamaktadır. Bu durumda, büyük kentlerdeki atık suların başta sağlık olmak üzere diğer çevresel nedenlerle arıtılarak deşarj edilmesi bir zorunluluk arz etmektedir. Hızlı kentleşme, ihtiyaç duyulan uygun kalitede içme-kullanma suyunun temin edilmesini güçleştireceği gibi, önemli derecede çevresel etkilere sahip olan atık su miktarının da yerel bazda büyük miktarlara ulaşmasına neden olmaktadır.⁴⁵

1990 yılında Dünya nüfusunun %31'inin uygun kalitede içme-kullanma suyundan, %46'sının ise kanalizasyon sisteminden yoksun bir şekilde yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda, içme-kullanma suyu temini ve atık suların bertaraf edilmesinin, insanlığın geleceği açısından birinci derecede öneme sahip olduğu söylenebilir. Dünyada 1980-2000 yıllarını kapsayan 20 yıllık dönemde kırsal ve kentsel alanlarda, içme-kullanma ve kanalizasyon sisteminden faydalanmayan nüfusun gelişimi aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

⁴⁴ DPT, "Su Havzaları Kullanımı ve Yönetimi", Özel İhtisas Komisyon Raporu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: DPT Yayını, 2001, s. 6-7

⁴⁵ A.k., s. 6-7.

Tablo 1-5. Kırsal ve Kentsel Alanlarda, İçme-Kullanma ve Kanalizasyon Siteminden Faydalanamayan Nüfusun Gelişimi

Yıllar	Kentsel Su Temini	Kırsal Su Temini	Kentsel Kanalizasyon	Kırsal kanalizasyon
1980	455	925	635	1270
1990	270	1000	400	1410
2000	230	1655	310	1450

DPT, “Su Havzaları Kullanımı ve Yönetimi”, Özel İhtisas Komisyon Raporu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: DPT Yayını, 2001, s. 7

Sonuç olarak, sektörde izlenen politikalar suyun varlık olarak nasıl tanımlandığı konusu ile doğrudan ilişkilidir. Suyu ekonomik bir mal olarak tanımlayan görüş, onun piyasa koşullarında üretilip satılmasını, dolayısı ile hizmetin özel sektör tarafından sağlanmasını gündeme getirmektedir. Suyu temel bir insan hakkı olarak tanımlayan görüş ise, herkesin eşit ve güvenli suya erişimin sağlanması gerektiğini, dolayısıyla bunun da en iyi biçimde kamu eliyle gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır. Suyun kıt bir kaynak olmasından dolayı bu hizmetin bütün maliyetlerinin, sosyal niteliğinin göz ardı edilmeden, kullanıcıya yansıtılması gereği üzerinde duran çevreci yaklaşım da, bu yolla suyun tasarruflu tüketiminin sağlanacağı ve kaynak israfının önleneyeceği görüşü ile suyu ticari bir meta olarak değerlendiren tarafta yerini almaktadır. Ancak, çevreci yaklaşım suyu ekonomik bir mal olarak tanımlayan anlayış içinde iki noktada kendi içinde çelişkiye düşmektedir.⁴⁶

Birinci çelişki, tarifelere yansıtılan maliyetin su tüketiminde tasarrufu sağlayacağı konusundadır. Tasarruf, piyasa şartlarında istenmeyen bir durumdur. Ne kadar su satılırsa şirketlerin karı o denli artacaktır. Özel şirketler çıkarları gereği, suyun tasarruflu tüketimini sağlayacak politikaları, uygulamaktan kaçınacaklardır. Çevrecilerin tatlı su kaynaklarını kıt olarak tanımlamalarının önemi, suyun piyasa şartlarında belirlenecek maliyetine bir de kıtlık rantının eklenmesi ile oldukça

⁴⁶ Nilgün Görür, “İçmesuyu ve Kanalizasyon Sektöründe İzlenen Küresel Politikalar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c.10/sayı 2, 2001, s. 28.

artacaktır.⁴⁷

İkinci çelişki, suyun fiyatlandırılması noktasındadır. Suyun fiyatlandırılmasındaki temel amaç, ekonomik olan bir ücret karşılığında su hizmetlerine erişimin sağlanmasıdır. Ancak, fiyatlandırma politikaları, suyun kıtlığı ile kısıtlılığı arasında bir yanılgıya düşmektedir. Suyun fiyatı kıtlık yasaınca düzenlenecek olursa çok yüksek bir değere ulaşır ve yoksullar bir damla su kullanamazlar. Bu durumda, dar gelirli kesimin yeterli ve güvenli suya erişebilme olanağı olmayacaktır. “Su yoksulluğunun” artması, kaçınılmaz olarak yaşanan kaynak krizinin yanı sıra, sosyal bir erişim krizini de gündeme getirebilir.⁴⁸

Yağmur sularının drenajı, katı atığın uzaklaştırılması gibi kentsel hizmetler arasında içmesuyu ve kanalizasyon hizmetleri de birer yerel hizmet oldukları kadar, birer kamu hizmetidirler. Bir kamu hizmeti kâr amacıyla sunulamaz. Amaç, ilgili hizmetin en iyi şekilde verilmesidir. Hizmetin maliyetinin geri dönüşü sağlanmalıdır. Ancak, bu geri dönüşte herkesin bu alt yapı hizmetlerine erişimini güvence altına alabilecek bir sübvansiyonun yapılması da kaçınılmazdır. Bu temel fiyatlandırma ilkesi çerçevesinde, içmesuyu ve kanalizasyon hizmetlerinin fiyatlandırılmasına esas ölçütler ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Bununla birlikte, sektörde hizmetin fiyatlandırılmasında dünyada sağlıklı suya erişebilmenin artık giderek bir insan hakkı olarak benimsendiği görülmektedir.⁴⁹

Doğal varlıkların kapitalizmin tehdidi altında olduğu ve bunların sermaye birikim süreçleri içinde metalaştırılması arayışının giderek güç kazanmakta olduğu pek çok uzman tarafından dile getirilmektedir. Yaşamın kaynağı olan suyun da böyle bir tehditten uzak olmadığı söylenebilir. Liberal düşüncenin kurucusu Adam Smith tarafından Ulusların Zenginliği adlı eserinde ortaya konulan ünlü elmas-su çelişkisi çerçevesinde su “serbest mal” olarak tanımlanarak, insanlar için kullanım değeri yüksek, ancak değişim değeri bulunmayan bir meta olarak görülmüştür. Neoliberal

⁴⁷ Nilgün Görür, “İçmesuyu ve Kanalizasyon Sektöründe İzlenen Küresel Politikalar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c.10/sayı 2, 2001, s. 28-29.

⁴⁸ A.k., s. 29.

⁴⁹ A.k., s. 29.

düşüncenin yükselişi ile birlikte bu düşünce değişmiş, su artık çeşitli çevrelerce “kıt” bir mal olarak gösterilmeye başlanmıştır. Suyu “piyasacı” bir anlayışla metalaştıran yaklaşımlarca, su kıtlığına dayandırılan su krizinin su yönetiminde uygulamaya konacak piyasa merkezli yeni modellerle aşılabileceği iddia edilmektedir. Bu iddia doğrultusunda *neoliberal su yönetimi reformu* arayışı etrafında çeşitli ölçeklerde suyun yönetiminin temel ilkelerinin değiştirilmesi amaçlanmaktadır.⁵⁰ Son yıllarda su işletiminin kamudan kopartılarak özelleştirilmesi arayışları da bu kapsamda hız kazanmış görünmektedir.

İddia edildiğinin aksine, suyun işletilmesinde özel sektör katılımıcılığı modelleri yeni olmayıp, bu yöntemlerin ilk biçimleri Sanayi Devrimi sonrası sanayi kentlerinde geliştirilmiş bulunmalarına karşın 19. yüzyılın sonlarına doğru halk sağlığı akımlarıyla birlikte yaygınlıklarını kaybetmişlerdir. Bu yöntemler, 1970’li yıllarda kapitalizmin küresel kriziyle birlikte yeniden yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Günümüzde piyasayı her sorunun çözümü olarak gören yaklaşımlarca suyun özel şirketler eliyle işletilmesinin sermayenin birikim krizine çare olabileceği umulmaktadır. Bu kapsamda çokuluslu su şirketler eliyle su arz sistemlerinin işletilmesine yönelik, , birbirinden küçük değişikliklerle ayrılan çok sayıda model geliştirilmiştir. Bu modellerin uygulandığı ülkelerden biri de Türkiye olmuştur.⁵¹

1.2. Kamu Hizmeti Kavramı Tanımı ve Özellikleri

Kamu hizmeti, siyasi idarenin kararlarına göre içeriği kimi zaman genişleyen, kimi zaman daralan, bu nedenle sınırları net çizilemeyen bir kavramdır. Ancak, bir hizmetin kamu hizmeti sayılabilmesi için sahip olması zorunlu iki özellik vardır.

- a) Hizmetin kamuya yöneltilmiş ve kamuya yaralı olması
- b) Hizmetin ya kamu kuruluşlarınca ya da ilgili kamu kuruluşunun sıkı denetimi altında özel kişilerce yürütülmesi

⁵⁰ Tayfun Çınar, “Kuraklık ve Kentsel Su Yönetimi Sorunu: Türkiye Örneği”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008, s. 10.

⁵¹ A.k., s. 10.

Kamu hizmetinin tek bir tanımından söz edilemez. Sosyal bilim alanında farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Örneğin, kamu hizmeti, bir kamu kurumunun ya kendisi ya da yakın gözetimi altında özel girişim eliyle kamuya sağladığı hizmet olarak tanımlanabilir.⁵² Başka bir tanımlamada kamu hizmeti, siyasal alan örgütünce (devletçe) kısmen veya tamamen üretim ilişkileri alanının zorunluluklarından bağışık kılınarak üstlenilen ve kamusal (siyasal) alana dâhil edilen faaliyetlerdir.⁵³

Kamu hizmetleri devletin iradesiyle geçerlilik kazanır. Bir faaliyet, doğası gereği öyle olduğu kabul edilse bile ancak devlet tarafından üstlenildiği zaman kamu hizmeti niteliği kazanır. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması için gerçekleştirilen faaliyetlerden bazılarının niteliği gereği kamusal ya da özel olduğunu söylemek mümkün değildir. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması için gerekli bir faaliyet siyasal alanın örgütünün iradesiyle üstlenildiği oranda kamu hizmeti niteliği kazanır: “bir hizmetin kamu hizmeti olması, yönetenler tarafından örgütlenmesi ve yönetenlerin kontrolünde işlemesi anlamına gelir.”⁵⁴ Kısacası kamu hizmetleri devletin iradesinden geçerek varlık kazanır. Devletin iradesi hukuk aracılığıyla ortaya çıkar. Kamu hizmetleri, hukuk aracılığıyla somutlaşan siyasal iradeyle üstlenilir.⁵⁵

Yukarıda da belirtildiği gibi kamu hizmeti kavramı sınırları esnek, genişlemeye ve daraltılmaya açık bir kavramdır. Bu sınırlar, sosyal devlet tanımı çerçevesinde oldukça geniştir. Kamu hizmeti kavramı aynı zamanda kamu yönetiminin uğraş alanını da belirler. Genel olarak, bir gereksinimi karşılamaya özel girişim yeterli olmadığı zaman, bu gereksinimin karşılanması, toplumun çıkarına ve iyiliğine hizmet etmekle mükellef olan devlet için bir görev olur.⁵⁶

Ancak, hangi gereksinimin bu nitelikte olduğuna kim karar verecektir? Bir hizmetin kamu hizmeti olup-olmadığının belirlenmesi hukuksal ya da teknik bir konu olmaktan çok politiktir. Bu nedenle kamu hizmetini belirleme yetkisi yasama

⁵² Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1996, s. 241.

⁵³ Onur Karahanoğulları, *Kamu Hizmeti (Kavram ve Hukuksal Rejim)*; Ankara: Turhan Yayınları, 2004, s. 54.

⁵⁴ A.k., s. 54-55.

⁵⁵ A.k., s. 55.

⁵⁶ Birgül Ayman Güler v.d (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, 1999, s. 54.

organına aittir. Bir hizmetin kamu hizmeti olarak devlet ya da diğer kamu kuruluşlarınca yürütülebilmesi ancak yasama organının kararıyla olur. Bir yasa, bir hizmetin yerine getirilmesi için kamu tüzel kişiliği oluşturmuş ise o hizmetin kamu hizmeti niteliği artık tartışılmaz. Bu düzenlemenin ayrıntılı olması da zorunlu değildir. Örneğin, Anayasa yerel yönetimlerin görevlerini genel olarak belirlemiştir. Yerel yönetim birimleri olan il, belediye ve köyler halkın ortak ve yerel gereksinimlerini karşılamak üzere ayrıntılarda düzenleme yapabilirler.⁵⁷ Ne var ki yerel yönetimler, anayasa ve yasalarla kendilerine verilen görevleri yapmaktan kaçınmazlar. Bir hizmetin kamu hizmeti niteliğinde olup-olmadığına yasama organı karar vereceğine göre, Anayasa ve yasalara bakarak, kanalizasyon ve içme suyu hizmetleriyle sulama hizmetlerinin birer kamu hizmeti olup-olmadığını anlayabiliriz.⁵⁸

Merkezi ve yerel kamu kurum ve kuruluşları, halkın ihtiyaç duyduğu hizmetlerin üretimi ve dağıtımında *kamu yararı ilkesine* uymak zorundadır. Kamu yönetiminin karar ve işlemlerinin tek amacı kamu yararı olduğu sürece etkinlikten söz edilebilir. Bu da, özel yarardan farklı, onun üstünde ve dışında bir yarar sağlama amacını taşımaktadır. Kamu yararı Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasa'nın 43., 46. ve 47. maddelerinde açıkça yer almaktadır. Kamu yararına ulaşma ve onu gerçekleştirmeyi özel kesime bırakma durumunda, İdare Hukuku kamu yararından başka amaca yönelmeyi amaç açısından hukuka aykırı bulmaktadır.⁵⁹

Toplumsal ihtiyaçların giderilmesinden doğan ve sunulan mal ve hizmetlere kamusal hizmet denir. Mal ve hizmetlerin kamusalılık derecesini belirleyen etmenler ise:⁶⁰

- 1-toplumun bireyleri tarafından ortak tüketime konu olması,
- 2-dışlamanın olmaması,
- 3-üretim düzeyinin herkes için aynı ve sunulan miktara eşit olması,

⁵⁷ Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1996, s. 243.

⁵⁸ Birgül Ayman Güler v.d (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, 1999, s. 54.

⁵⁹ Gülser Öztunalı Kayır, Hülya Kendir, Ferhunde Hayırsever Topçu, *Su Hizmetleri Yönetimi, Antalya İncelemesi*, Birgül Ayman Güler (Proje Yöneticisi), Ankara: TODAİE Yayını No:299, 1999, s. 214.

⁶⁰ İsmail Güneş, <http://idari.cu.edu.tr/igunes/kamu/tamkamusal.htm>, E.T: 04.02.2010.

4-tüketimde rekabetin olmaması, olarak ifade edilebilir.

Kamu hizmeti belli bir üretim biçiminin varlığı ve gelişimi için gerekli koşulları toplumsal çapta sağlama uğraşısıdır.⁶¹ Kamu malları hizmetlerinin faydası, özel malların aksine bütün topluma yayılır.⁶² Mal ve hizmet, niteliği gereği, toplum için arz edilip faydalar belli bir alana dağılınca, üretimin finansmanına gönüllü olarak katılmak isteyenleri hizmetten yararlanmaktan alıkoyamayacağımız gibi, bir kimsenin hizmetten yararlanması diğerlerinin faydalanmasına engel olmaz, yani, kişiler tüketimde birbirine rakip düşmez ve dolayısıyla piyasa finansmanının yerini kamusal finansmanın alması gerekir.⁶³

Kamu hizmetleri, toplumsal yaşamın sürdürülmesi için gerekli olan toplumsal ihtiyaçların karşılanması faaliyetinin devlet tarafından, üretim ilişkileri alanının kurallarından belirli oranda bağışık kılınarak üstlenilmesini ifade eder.⁶⁴ Kamu malları ve hizmetlerinin faydası, özel malların aksine bütün topluma yayılır. Özel malları fiziki olarak ünitelere bölüp tüketicilere ayrı ayrı sunma olanağı vardır. Ekmek, kumaş, şeker v.s. de durum böyledir. Bu saydığımız maddelerden ancak onları tüketenler fayda sağlar.⁶⁵

Kısacası, tarih boyunca farklı kamu hizmeti anlayışları birbirlerine alternatif olarak ileri sürülmüş, bunlardan hangisinin egemen olup uygulamaya geçirileceğini daima siyasal mücadeleler belirlemiştir.⁶⁶

1.3. Özel Mülkiyet, Devlet Mülkiyeti

Mülkiyet sorununun tartışılması çok zaman bir hukuki mülkiyet sorununa

⁶¹ Cem Eroğul, *Devlet Nedir?*, 1. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1990, s. 23.

⁶² Arif Nemli, *Kamu Maliyesine Giriş*, Baskı 4, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1996, s. 5-6.

⁶³ Arif Nemli, *Kamu Maliyesine Giriş*, Baskı 4, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1996, s. 5-6.

⁶⁴ Onur Karahanoğulları, *Kamu Hizmeti*, Baskı 2, Ankara: Turhan Yayınları, 2004, s. 5.

⁶⁵ Arif Nemli, *Kamu Maliyesine Giriş*, Baskı 4, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1996, s. 5-6.

⁶⁶ Faruk Ataay, *Neoliberalizm ve Devletin Yeniden Yapılandırılması*, Ankara: Deki Yayınları, 2007, s. 20.

indirgenir. Oysa toplumların yeniden üretiminde temel bir ekonomik kategori olarak mülkiyet, doğrudan doğruya toplumun üretici güçleri üzerinde hâkimiyet sorunu ile ilgilidir. Tarih boyunca sınıfların temelini oluşturmuş olmakla birlikte kapitalist üretim tarzında en olgun biçimine ulaşan özel mülkiyet, toplumun üretici güçleri üzerinde bölünmüş bir hâkimiyetin ifadesidir. Yani toplum kendi üretici güçlerinin bütününe ilişkin kararları toplu halde veremez.⁶⁷

Bu kararlar özel mülkiyete sahip olan kişi, grup ve sınıflarca uygun olarak verilir. Burada çifte bir hâkimiyet söz konusudur: toplumun var olan üretim araçları üzerinde özel mülkiyet yoluyla kurulan hâkimiyet, aynı zamanda, mülkiyeti elinde tutanların, mülk sahibi sınıfların, doğrudan üreticiler üzerindeki hâkimiyetinin de anahtarıdır. Kapitalist özel mülkiyet, her şeyin alınıp-satılabilir bir meta haline geldiği bir toplumda üretimin, esas olarak, kapitalist sınıfın çıkarları: yani artı-değer (kar) üretimi ve sermaye birikimi doğrultusunda belirlediği bir toplumdur. Üretim araçlarının mülkiyetinden yoksun büyük çoğunluğun sömürülmesine ve ezilmesine yol açan bu sisteme son verilebilmesi için, bütün toplumun çıkarlarına uygun bir üretime nasıl geçileceği sorusu, işçi ve emekçi sınıflardan yana bütün politik ve düşünsel akımların esas sorunu olmuştur.⁶⁸

“Bütün toplumun çıkarları” aslında bir soyutlamadır. Elbette kapitalistlerin varlığı sona erse bile, her bireyin, toplumsal grubun bölgenin vb. farklı nicelik ve nitelikte ihtiyaçları olacaktır. Bu ihtiyaçların toplumun kaynakları temelinde farklı ölçülerde karşılanması için belirli kararlar vermek gerekecektir. İşte ‘bütün toplumun çıkarları’ kavramı burada anlamlıdır. Özel mülkiyetin var olduğu koşullarda, bu kararları esas olarak kapitalistler verir. Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla bu kararların verilmesine herkesin katılmasının önü açılır. Böylece, aralarında ihtiyaçlar bakımından ne kadar fark olursa olsun, toplumun bütün birey, grup ve bölgelerinin ihtiyaçlarının birinci elden göz önüne alınması mümkün hale gelir. Yani özel

⁶⁷ Bkz. Sungur Savran, “Devlet Mülkiyeti: Toplumsal Mülkiyete Giden Yol”, *Dünyada ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Sempozyum Bildirileri*, Birinci Baskı, Ocak 1998, Mart Matbaacılık, TMMOB, EMO, s. 40.

⁶⁸ Sungur Savran, “Devlet Mülkiyeti: Toplumsal Mülkiyete Giden Yol”, *Dünyada ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Sempozyum Bildirileri*, Birinci Baskı, Ocak 1998, Mart Matbaacılık, TMMOB, EMO, s. 40.

mülkiyetin üretici güçler üzerinde hâkimiyet konusunda yarattığı dışlayıcılık ortadan kalkar. İşte herkesin her şeye hep birlikte karar verdiği, bu kararların her birey, grup ve bölgenin ihtiyaçlarının, belirli önceliklere tabi olarak da olsa, karşılanmasına dönük olduğu bir durumda ‘bütün toplumun çıkarlarının’ belirleyici olduğu söylenebilir.⁶⁹

1.4. Su Hizmetlerinde Neo-liberal Dönüşüm

Neoliberalizmi tamamen kuramsal bir yaklaşımla tanımlamak pek çok nedenden ötürü olanaksızdır. İlkın, neoliberal deneyimlerin sahip oldukları önemli ortak noktalara rağmen, yönlemsel olarak bakıldığında neoliberalizm bir üretim tarzı değildir. Neoliberalizm, değışen derecelerde karmaşıklık gösteren, geniş bir toplumsal, iktisadi ve siyasi olgular yelpazesinin üzerinde yükselmektedir. Finansın artan gücü yada demokrasinin altının oyulması gibi bazı olgular hayli somut bir nitelik taşıırken, özelleştirme ya da yabancı devletlerle yerel sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişki gibileri ise görece somut niteliktedir. Bununla birlikte, gerektiğinde uluslararası şantaj ve askeri güçle de desteklenen, yerel düzlemdeki siyasi, iktisadi, hukuki, ideolojik ve medya kaynaklı baskıların bir bileşkesi aracılığıyla yeni egemenlik alanlarına fütursuzca tecavüz eden, yoksulları ezip geçen, hak ve yetkileri zayıflatan, direniş bozguna uğratan bu canavarı tanımak zor değildir.⁷⁰

Genel anlamda neoliberalizm, ekonominin devlet işlerinden ayrılmasını ve piyasayı özel teşebbüsün yönetmesi gerekliliğini savunan bir düşünce akımı olarak tanımlansa da, kavramın tanımı çok açık değildir. Farklı neoliberalizm tanımları içerisinde en yaygın kabul göreni ekonomi politikalar bütünü olarak neoliberalizmdir. Bu tanımın kapsamında ekonominin serbestleşmesi, devletin küçültülmesi ve ekonomiye müdahalelerinin kısıtlanması, piyasada fiyat

⁶⁹ Sungur Savran, “Devlet Mülkiyeti: Toplumsal Mülkiyete Giden Yol”, *Dünyada ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Sempozyum Bildirileri*, Birinci Baskı, Ocak 1998, Mart Matbaacılık, TMMOB, EMO, s. 40.

⁷⁰ Alfredo Saad, Filho Deborah Johnston, *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki*, çev. Şeyda Başlı, Tuncel Öncel, İstanbul: Yordam Kitap, 2008, s. 14.

kontrollerinin ve emek piyasalarındaki düzenlemelerin kaldırılması, kamuya ait işletmelerin özelleştirilmesi, mali disiplinin sağlanması ve bütçe açıklarının kapatılması, bütçe dengesinin sağlanması, kamu harcamalarının kısılması gibi birçok uygulama ve politika yer almaktadır. Bütün bu politikaların dayandığı temel ilke ise piyasanın üstünlüğü ilkesidir. Piyasanın kendi haline bırakılması, rekabetin piyasayı yönetmesi gerektiği fikri kabul edilir. Klasik liberalizmden farklı olarak, kişilerin topluma doğal bazı haklarla girdiklerini kabul etmez. Özel mülkiyeti savunur ve bu savunusunu " kişisel hürriyet ve açık piyasalar en geniş kitleler için en büyük faydayı sağlar" şeklinde ifade eder. Düşünsel-kuramsal temelleri bir ekonomist-felsefeci olan Friedrich Hayek tarafından Chicago Üniversitesi'nin ekonomi bölümünde atılmıştır. Yine aynı üniversitenin ekonomi profesörlerinden Milton Friedman ve Arnold Harberger'in de katkıları vardır.⁷¹

Günümüzde, devleti, sermayenin yeni gereksinimleri doğrultusunda yeniden yapılandırmayı hedefleyen neoliberal reform programı, kamu hizmetlerini de yeniden düzenlemektedir. Temelde, sermayenin aşırı birikim krizi dolayısıyla gündeme gelen yeni yatırım alanları arayışından kaynaklanan bu süreç, hem kamu hizmeti anlayışını, hem kamu hizmeti olarak ele alınan ekonomik ve sosyal faaliyetlerin kapsamını, hem de kamu hizmetlerinin yerine getiriliş yöntemlerini yeniden biçimlendirmektedir. Kamu hizmetlerinin metalaştırılması ve sermayenin değerlendirme alanları olarak işlev kazandırılmasıyla sonuçlanan bu eğilim, kamu hizmetlerinin örgütlenme ilkelerini de köklü bir biçimde değiştirmekte; sonuçta, toplumsal yaşamın bütün alanları sermayenin kâr maksimizasyonu amacı doğrultusunda yeniden yapılandırılmaktadır.⁷²

Neoliberal dönemde doğal bir hak ve kaynak olan su da piyasada alınıp satılabilen bir meta olarak tanımlanmaktadır. Bir şeyi meta olarak tanımlamaya yetecek kriterlerin başında da o şeyin insana yararlı olması gelir, fakat tek başına bu kriter o şeyi meta olarak tanımlamaya yetmez. Çünkü şey'lerin metalara

⁷¹ Alfredo Saad, Filho Deborah Johnston, *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki*, çev. Şeyda Başlı, Tuncel Öncel, İstanbul: Yordam Kitap, 2008, s. 14-15.

⁷² Faruk Ataay, *Neoliberalizm ve Devletin Yeniden Yapılandırılması*, Ankara: Deki Yayınları, 2007, s.73.

dönüşebilmesi için kullanım değerinin yanı sıra değişim değerine de sahip olması gerekir. Tıpkı bir hekimin ev ortamında kendi çocuğunu tedavi ederken harcadığı emeğin sonucunda bir yararlılık, bir kullanım değeri, yaratıldığı halde bir sermaye birikimi ya da parasal anlamda zenginleşmenin söz konusu olmaması gibi. Buna karşın aynı hekim ertesi gün ücret karşılığında çalıştığı özel hastanede bu kullanım değerinin aynısını başkalarının çocukları için yarattığında ortaya çıkan ürün bir meta biçimi almakta ve sermaye birikimi yaratmaktadır.⁷³

1990'lı yıllardan bu yana devlet eliyle gerçekleştirilen bütün kamusal mal ve hizmet alanları özelleştirilmeye başlamıştır. “Özelleştirme” dar ve geniş anlamli olarak tanımlanan bir kavramdır. Özelleştirme dar anlamıyla, “mülkiyeti ve yönetimi kamuya ait olan iktisadi üretim birimlerinin özel sektöre devri” olarak tanımlanmaktadır. Bu devir, genel olarak ya iktisadi birime ait hisse senetlerinin halka arzı yoluyla ya da iktisadi birimin bir bütün olarak (blok satış) kişi ya da kurumlara satışıyla gerçekleşmektedir. Bu çerçevede, tarihin çeşitli dönemlerinde hemen her ülkede, kamu mülkiyetindeki birimlerin, özel sektöre devri söz konusu olduğu halde, bu devirlerden hiç birisi “özelleştirme” olarak adlandırılmamıştır. Özelleştirme, basit bir mülkiyet veya yönetim transferinin ötesinde, bütün bir iktisadi organizasyonu, serbest piyasa mekanizmasına göre işleyen yapıya kavuşturmak ve bunun için gerekli dönüşümü ifade etmektedir. Bütün bu unsurlar ise özelleştirmenin geniş anlamda tanımında yer almaktadır. Geniş anlamda özelleştirmede, mülkiyet devrinin yanı sıra, bu tür kuruluşların özel kesime kiralanması, kamu kesimi tarafından üretilen mal ve hizmetlerin finansmanının özel kesimce sağlanması, yönetimin özel kesime devri, mal ve hizmet üretimindeki kamusal tekellerin kaldırılması ve kurumsal serbestleşme de özelleştirme kavramı içinde yer almaktadır. Bu çerçeve içinde özelleştirme bir bütün olarak devletin iktisadi faaliyetlerinin sınırlandırılmasını ve ekonomide piyasa güçlerinin etkili kılınmasını ifade eden bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁴ Bu bağlamda özelleştirme, ekonomik

⁷³ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması Kıtılığın Nedeni Kıtılığa Çare Olabilir Mi?*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul:Ezgi Matbaacılık, 2009, s. 34-35.

⁷⁴ Petrol-İş. “Özelleştirme ve Türkiye,” 2008, http://www.petrolis.org.tr/Web_Arastirma/Ozellestirme/Turkiye/OZELLESTIRME_VE_TURKIYE.htm, Erişim Tarihi: 30.01.2010

faaliyetlerde veya mülkiyette özel kesimin oynadığı rolün artması ya da kamu kesiminin rolünün azaltılması şeklindeki uygulamalardır.⁷⁵

Özelleştirmeler doğrultusunda devletin küçültülmesi operasyonu, kapitalizmin yeniden yapılandırılmasının vazgeçilmez bir unsurunu oluşturmuştur. Özelleştirme, ulusal ve uluslararası düzeyde sermaye birikimi sürecindeki tıkanmaları aşabilmek ve kapitalist sistemin yeniden üretilmesi için bir araç ve çıkış yolu olarak görülmüştür.⁷⁶ Eğitim, sağlık ve su gibi temel kamusal hizmet alanlarının özel sektöre açılması uluslararası sermaye için önemli bir kâr alanı yaratmaktadır. Dolayısıyla doğal bir hak olarak su da 1990’larda “hak” olmaktan çıkarılarak ekonomik bir “mal” haline dönüştürülmüştür. Suyun metalaşma sürecinin gerisinde hangi dinamiklerin ve aktörlerin rolünün olduğu ve piyasa malı olarak su kullanım hakkının özelleştirilmesinin kaybedenleri ve kazananlarının kimler olduğu sorusu günümüzün en güncel sorularından biridir.

Yukarıda açıklanan kavramsal çerçeve temelinde tezde, küresel su politikaları ve su yönetiminin belirleyici dinamikleri ve Türkiye’de su hizmetleri yönetimi ve suyun özelleştirilmesi izleyen bölümlerde incelenmektedir.

⁷⁵ Savas Eker, “Özelleştirmenin Gerekçeleri,” 2009, Çev. Aytaç Eker, <http://www.canaktan.org/ekonomi/ozellestirme/kamu-ekonomisigenisleme/eker-savas-ozellestirme.htm>, Erişim Tarihi: 16.01.2010.

⁷⁶ Petrol-İş, “Özelleştirme ve Türkiye,” 2008, http://www.petrolis.org.tr/Web_Arastirma/Ozellestirme/Turkiye/OZELLESTIRME_VE_TURKIYE.htm, Erişim Tarihi: 30.01.2010

II. BÖLÜM

2. KÜRESEL SU POLİTİKALARI VE SU YÖNETİMİNİN BELİRLEYİCİ DİNAMİKLERİ

Su konusuna ilgi gösteren aktörleri uluslararası kuruluşlar, devletler, çokuluslu şirketler ve hükümet dışı örgütler (NGO's (Türkiye'de yaygın kullanımı STO))⁷⁷ olarak sınıflandırmak mümkündür. Dünya su siyaseti, bu aktörler tarafından belirlenmektedir. Bunlar arasındaki ilişkiler siyasal açıdan birbirlerine koşutluk sergilemektedir. Bu örgütler, uluslararası kuruluşlar ve çokuluslu şirketler aynı ideolojik arka planı paylaşmaktadır.

Dünyada su siyasetinin belirlenmesinde etkin rol oynayan bu aktörleri sadece aynı ideolojik arka plana sahip örgütlenmeler olarak değerlendirmemek gerekir. Bu örgütlenmeler arasında son derece yoğun politik ve organik ilişkiler de söz konusudur. Bu nedenle, bu örgütler arası ilişkileri basitçe uluslararası kuruluşlar arası ilişkiler olarak değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Bu ilişkilerin daha çok bir ağ, şebeke (network) olarak nitelendirilmesi daha doğru olabilir. Çünkü bunlar arasındaki ilişki ve işbirliği sistemi son derece karmaşık bir organik bütünleşmeye dönüşmüştür. Dünya su siyasetinin egemen aktörleri, dünya çapında

⁷⁷ Burada NGO ile kastedilen, mevcut uluslararası ağ içinde yer alarak dünya su siyasetinin belirlenmesinde ve yürütülmesinde diğer örgütlerle aynı ideolojik arka planı savunan ve uluslararası kuruluşların yazılı metinlerinde 'ortak' olarak kabul edilen örgütlerdir. NGO kavramı, tüm dünyada olduğu gibi bizde de giderek yaygınlaşan, kimi zaman sivil toplum örgütü deyişine karşılık gelmek üzere kullanılan bir kısaltmadır. Bu kavram ile ifade edilen örgütler arasında demokratik örgütler, meslek örgütleri ve sendikalar da bulunmaktadır. Ancak NGO kavramı, asıl olarak küreselleşme güçlerinin 'stakeholder' (paydaş, çıkar sahibi) ya da 'partner' (ortak) kavramları ile tanımlanan işbirlikçileri ifade etmektedir. Bu nedenle, dünya su siyasetini belirleyen ve yürüten kuruluşlar şemsiyesi altına NGO kavramını almakta bir sakınca yoktur. Serhat Salihoğlu, "Küresel Su Siyaseti Nedir?", Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiñç (Der.), *Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Ankara: Memleket Yayınları, 2006, s. 5-6.

gerçekleştirdikleri bu iç içe geçmiş işbirliği ve ilişki biçimini bölgesel ve ulusal-yerel ölçeğe kadar yaygınlaştırmak için de yoğun bir çaba içindedirler. Bu nedenle dünyada su siyaseti denildiğinde, dünya aktörlerinin örgütlü ve iç içe geçmiş ilişki ve işbirliğini anlamak gerekir.⁷⁸

1970’lerden bugüne su yönetimine ilişkin ticari ve piyasacı yaklaşımın yaygınlaşmasında ve dolayısıyla suyun metalaşmasında Dünya Bankası, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Dünya Su Konseyi, Küresel Su Ortaklığı, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kurum ve kuruluşlarla, çok taraflı örgütler ve küresel su şirketleri önemli roller üstlenmişlerdir.⁷⁹

Su kaynaklarının yönetimi konusu, 1970’lerden bu yana uluslararası gündemde önemli bir yer işgal etmektedir. 1970–1990 arası dönemde, OECD ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar, su kaynaklarının yerel birimler tarafından kapsamlı planlama ve fiyatlandırma ilkesi ile etkin bir şekilde yönetilebileceğini savunmuşlardır. Bu dönemde piyasa mekanizmalarından söz edilse de asıl vurgu kamu kuruluşlarına yapılmış, kamu kuruluşlarının suyu ekonomik bir mal gibi yönetmelerini sağlayacak önlemler üzerinde durulmuştur. Ancak bu yaklaşım 1990’ların başından itibaren terkedilmiştir. Söz konusu kurum ve kuruluşlar 1990’lardan bu yana özellikle kamu kurumlarının ve kapsamlı planlama yaklaşımının olumsuzluklarını ön plana çıkarmaktadırlar. Yine bu dönemde su kaynakları yönetiminde fiyatlandırma ve özelleştirme gibi politikaların gerektiği, çok daha net bir biçimde dile getirilmeye başlanmıştır.⁸⁰

1990’lı yıllardan önce “su yönetimi” terimi, suyu teknik olarak kaynaktan kullanıcıya ulaştırma işlemi olarak tanımlanmıştır. Bu tarihten sonra ise “su yönetimi” tanımının teknik boyutu “örgütlenme” ve “mali yapının yönetimi”ni

⁷⁸ Serhat Salihoglu, “Küresel Su Siyaseti Nedir?”, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiç (Der.), ‘*Su Yönetimi’ Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Ankara: Memleket Yayınları, 2006, s. 5-6.

⁷⁹ Tayfun Çınar, “Türkiye’de Su Yönetiminin Yapısal Değişimi”, Barış Övgün, (Der.), *Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 598, 2009, s. 130.

⁸⁰ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, Yayın No:298, 1999, s. 7.

içercek biçimde genişletilmiştir. Dünya genelinde su yönetimi, teknik-mali-yönetmelik işler bütünü olarak özellikle Birleşmiş Milletler, OECD ve Dünya Bankası tarafından geliştirilen politikalar doğrultusunda yönlendirilmektedir.⁸¹ Bu çerçevede bu bölümde yukarıda sözü edilen uluslararası kurum ve kuruluşların küresel su yönetimindeki ve suyun piyasalaştırılmasındaki rolleri incelenmektedir. Bu incelemeye geçmeden önce aşağıdaki tabloda bazı ülkelerin su kaynakları potansiyeli ile su tüketim oranları verilmektedir.

Tablo 2-1. Bazı Ülkelerde Su Kaynakları Potansiyeli ve Su Tüketimi

Ülke	Su kaynak potansiyeli (km ³)	Kişi su potansiyeli (1991) (m ³)	Yıl	Tüketim (km ³)				Kişi su tüketimi (m ³ /yıl)
				İçme kul.	Endüstri	Tarım	Toplam	
ABD	2.478	9.870	1985	56	215	196	467	1.952
Kanada	2.901	108.505	1986	5	34	3	42	1.752
Bulgaristan	205	22.735	1980	2	5	7	14	1.600
Eski SSCB	2.684	9.232	1980	22	102	229	353	1.306
Mısır	58	1.082	1980	4	3	49	56	1.202
İspanya	111	2.826	1985	4	11	30	45	1.174
Romanya	208	8.898	1980	2	8	15	25	1.144
Portekiz	66	6.423	1980	2	4	5	11	1.052
Japonya	574	4.632	1980	18	36	54	108	923
Hollanda	90	5.981	1985	2	7	5	14	1.023
İtalya	187	3.244	1980	8	16	34	58	983
Belçika	13	1.268	1980	1	7	1	9	817
Finlandiya	113	22.654	1980	0.80	3	0.20	4	774
Fransa	185	3.268	1985	8	24	8	40	728
Almanya	195	2.455	1983	9	34	7	50	688
Yunanistan	59	5.869	1980	2	2	4	8	721
Tayland	169	2.993	1987	4	3	25	32	599
Türkiye	186	3.000	1997	5.55	4	26	35.55	573
İngiltere	120	2.084	1980	7	20	1	28	507
İsviçre	50	7.484	1985	1	2.80	0.20	4	502
Fas	30	1.167	1985	0.70	0.30	10	11	501
Norveç	413	97.062	1980	0.80	2.10	0.10	3	489
Çin	2.800	2.466	1980	52	28	380	460	482
İsveç	180	20.972	1980	1.20	2.40	0.40	4	479
Polonya	56	1.477	1980	3	10	4	17	472
İsrail	2	428	1986	0.50	0.50	1	2	447
Avusturya	92	12.121	1980	1	2.70	0.30	4	417
Çekoslovakya	90	5.736	1980	1.50	4	0.50	6	379
Brezilya	6.950	45.329	1987	15	6	14	35	218
Bangladeş	2.357	19.855	1987	2.80	0.20	20	23	211

Kaynak: İTO, *Türkiye’de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, s. 37.

⁸¹ Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, s. 7.

2.1. Su Yönetiminde Piyasacı Yaklaşım ve Suyun Ticari Bir Meta Haline Getirilmesinde Küresel Etkiler

2.1.1. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler'in örgütlenmesinin tarihsel kökleri Birinci Dünya Savaşı'na kadar gitmektedir. Milletler Cemiyeti⁸² ile başlayan uluslararası barış ve işbirliği arayışları İkinci Dünya Savaşı sonrasında 24.10.1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Örgütü'nün (bundan sonra BM) kurulmasıyla devam etmiştir. BM, uluslararası barış ve işbirliğini hedefleyen bir örgüt kimliğiyle tüm devletleri bir araya getiren, bünyesindeki çeşitli hedeflere sahip örgütlenmeler eliyle işbirliğini gerçekleştiren uluslararası bir örgüt olarak değer ve önem kazanmıştır. Süreç içerisinde meşruiyetini tüm dünya kamuoyuna kabul ettirmiş bir örgütlenmedir. Bünyesindeki kuruluşların politikaları doğal olarak BM üyesi devletleri etkilemektedir. Fakat bu politikalar genellikle gelişmiş kapitalist devletlerin yönlendirmesi altında şekillenmektedir.⁸³

Soğuk savaş ve iki kutuplu dünya düzeni koşullarında BM politikaları, gelişmiş kapitalist devletlerin içerideki ekonomik ve sosyal seçenekleriyle uyumlu olarak daha “sosyal” denebilecek bir niteliğe sahipti. Ancak 1990'larda Sovyetlerin dağılması ile başlayan ve Yeni Dünya Düzeni olarak da anılan süreçte yaşanan neoliberal dönüşüme koşut olarak, BM'in de politik çehresi değişmiştir. Günümüzde BM küreselleşmenin belli başlı aktörlerinden biri haline gelmiştir. Bu politik dönüşüm, küreselleşmeyi temel amaç olarak ortaya koymakta, neo-liberal politikaları da tek seçenek olarak sunmaktadır.⁸⁴

Her ne kadar *suyun bir hak olarak* savunulmasında BM sıkça referans gösterilen

⁸² Birleşmiş Milletler'in temeli sayılabilecek bu organizasyon, I. Dünya Savaşı'nın ardından İsviçre'de 10 Ocak 1920'de "Cemiyet-i Akvam" adıyla kurulmuştur. Amacı, ülkeler arasında yaşanabilecek sorunları barışçı yollarla çözmek idi. Bir süre çalışmış fakat fazla bir varlık gösterememiştir. II. Dünya Savaşı'nın ardından 1946 yılında dağılmıştır.

⁸³ Serhat Salihoğlu, “Küresel Su Siyaseti Nedir?”, s. 6-7.

⁸⁴ Gökhan Günaydın, “Suyun Piyasalaştırılması, Küresel Tarım-Su İlişkisi”, *Memleket, Siyaset Yönetim*, Ankara: Memleket Yayınları, 2009, s. 40-41.

uluslararası kuruluşların başında gelse de, örgütün son dönemdeki çalışmalarında su kaynaklarının metalaşmasının toplumlar tarafından kabul görmesinin hedeflendiği dikkat çekmektedir. Yılmaz'ın da belirttiği gibi örgütün toplumsal hareketler alanındaki meşruiyetini halen koruması, BM'in farklı ve çoğu kez birbiri ile çatışan hedeflere odaklanmış alt kuruluşlarının birbirinden bağımsızmış gibi analiz edilmesinden kaynaklanmaktadır.⁸⁵ BM örgütlenmesinde su ile ilgili kurumlar ve işbölümü aşağıda Tablo 2.2'de gösterilmiştir.

BM'in okyanuslar ve denizlerle ilgili çalışmaları 1958 yılına kadar uzanıyor olsa da ve genelde su kaynakları özel ise de suyun bir insan hakkı olup olmadığına dair tartışmalar yakın bir tarihten beri uluslararası toplumun gündemine girmiş bulunmaktadır.⁸⁶ 1977'de içme suyuna erişimin bir insan hakkı olduğunu kabul BM, 1992'de *suyu toplumsal değil ekonomik bir mal* olarak tanımlamıştır. Bu tarihten itibaren suyun kamu yönetimi desteklemelerinden arındırılmasını öneren BM, fiyatlandırmayı temel ilke olarak benimsemektedir.⁸⁷

1972 yılında BM tarafından düzenlenen Stockholm Konferansında örgüt, su sorununu bir *çevre sorunu* olarak ele almıştır. Konferansın en büyük başarısı ilk kez çevre-kalkınma ilişkisine dikkat çekilmiş olması ve BM içerisinde yine ilk kez bir çevre programının (BM Çevre Programı- UNEP) kurulmasına aracılık etmesidir.

BM Çevre Programının iki aşamalı olarak planlanması ve ikinci aşamasında sürecin sürekli bir komisyon tarafından gerçekleştirilmesi ihtiyacının doğması üzerine, BM Genel Kurulu 1984 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nu (WCED) kurmuştur. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun kuruluşunun önemi şudur: Komisyon hazırladığı Bruntland Raporunda, su kaynaklarını "kalkınma" kavramı içinde dolaylı bir şekilde ele almıştır. Komisyonun Norveç'li başkanının adıyla anılan Rapor, 1987 yılında tamamlanmış ve *Ortak Geleceğimiz* adıyla yayınlanmıştır. Raporun, kalkınma-çevre ilişkisi sorunsalına katkısı ise "çevrenin

⁸⁵ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2009, s. 131-132.

⁸⁶ A.k., s. 132.

⁸⁷ Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, s. 9.

korunması gereği ile ekonomik büyümenin birbirini dışlamayan kavramlar olduğunu ortaya koyması”dır.⁸⁸

BM’in doğrudan su odaklı ilk toplantısı ise 1977 yılında Mar del Plata’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Su Kaynakları Konferansı’dır.⁸⁹ Bu ilk su konferansında *içme suyuna erişimin bir insan hakkı olduğu* ortak görüşüne varılmıştır.⁹⁰ Ancak, 1990 sonrasında suyu ekonomik bir mal olarak benimseyen yeni politikalar hayata geçirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda 1992 tarihinde yapılan BM - Dublin Konferansı’nda suyun ekonomik bir mal olduğu karar altına alınmıştır. Bu tarih, suyun piyasalaştırılması ve metalaştırılması süreci bakımından da önemli bir kırılma noktasıdır.

Küresel Su Yönetiminde Bir Dönüm Noktası: Dublin Beyanı

İrlanda’nın Dublin Kentinde 26-31 Ocak 1992 tarihlerinde Dublin Beyanı olarak da anılacak olan Uluslararası Su ve Çevre Konferansı (The International Conference on Water and Environment - ICWE) düzenlenmiştir. Konferansa 114 ülkeden 500 katılımcı, 14 uluslararası örgüt ve 28 BM kuruluşu katılmıştır. Bu konferans 1977’de Arjantin’in Mar Del Plata’daki BM Su Konferansı’ndan (United Nations Water Conference) sonra su konusunda yapılmış en önemli ve kapsamlı konferans olmuştur. Uluslararası Su ve Çevre Konferansı’nda, Haziran 1992’de Brezilya’nın Rio de Janerio kentinde düzenlenecek olan BM Çevre ve Kalkınma Konferansı’nın da (UN Conference on Environment and Development-UNCED) temel politika önerileri belirlenmiştir.⁹¹

Dublin’de gerçekleştirilen konferansın amaçları aşağıdaki gibidir:

a) Bugünkü ve gelecekteki talebe ilişkin olarak dünya tatlı su

⁸⁸ Birgül Ayman Güler, “Su, Özelleştirme ve Yerel Yönetim”, *TMMOB Su Politikaları Kongresi*, Ankara: İnşaat Müh. Odası, 2006, s. 34.

⁸⁹ Tayfun Çınar, “Suya Erişim Hakkı”, *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi*, TMMOB, Ankara: İnşaat Müh. Odası, 2008, s. 15.

⁹⁰ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2009, s. 133.

⁹¹ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, Yayın No:298, 1999, s. 10.

kaynaklarının hâlihazır durumunun değerlendirilmesi ve 1990'lar için öncelikli konuların belirlenmesi.⁹²

- b) Kaynakların yönetimi için, su ile ilgili çeşitli programlar arasındaki bağların güçlendirilmesi ve sektörler arasında eşgüdüm sağlayacak yaklaşımlar geliştirilmesi.
- c) BM Çevre ve Kalkınma Konferansı Dünya Zirvesinde sunulmak üzere, 1990'lar ve sonrası için çevresel olarak sürdürülebilir stratejiler ve eylem programlarının formüle edilmesi.
- d) Sayılan konu, strateji ve eylemlerin, ulusal programlara temel olması için hükümetlerin dikkatine sunulması ve su kaynakları yönetiminin iyileştirilmesinde çevresel etkilerin gelişme fırsatlarının göz önüne alınmasının sağlanması.

Konferansa katılan uzmanlar, dünya su kaynaklarının durumunu kritik olarak nitelendirmişlerdir. Su ve toprak kaynaklarının önceki dönemlerden daha etkin bir şekilde yönetilmediği takdirde, insan sağlığı ve refahı, besin temini, sanayinin gelişimi ve tüm bunların bağlı olduğu ekosistemlerin risk altına gireceği vurgulanmıştır. Katılımcılar, tatlı su kaynaklarının değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve yönetimi için politik kararlılık ve hükümetlerin yüksek kademelerinden küçük topluluklara kadar her kesimin katılımını sağlayacak yeni yaklaşımlar önermişlerdir. Kararların ivedi yatırımlar, kamu bilinci oluşturma kampanyaları, yasal ve kurumsal değişiklikler, teknoloji geliştirme ve kapasite inşaa programları ile desteklenmesine karar verilmiştir.⁹³

Konferans raporu yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde eylem önerilerini dört rehber ilkeye dayandırmıştır:

- a) Tatlı su çevre, yaşam ve gelişmenin sürdürülebilmesi açısından önem

⁹² Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, Yayın No:298, 1999, s. 10.

⁹³ A.k., s. 11.

taşıyan, değerli ve kısıtlı bir kaynaktır.⁹⁴

- b) Su yönetimi, kullanıcıların, plancılarının ve her düzeyde politika üretenlerin dâhil edildiği katılımcı bir yaklaşıma dayanmalıdır.
- c) Suyun korunması, sağlanması ve yönetiminde kadınlar önemli bir rol oynamaktadır.
- d) Suyun ekonomik değeri vardır. Bu nedenle ekonomik bir mal olarak ele alınmalıdır.

Bu ilkeler temelinde geliştirilen önerilerin sonucunda elde edilecek yararlar şöyle sıralanmıştır:

- a) Yoksulluğun ve hastalıkların azaltılması,⁹⁵
- b) Doğal afetlerden korunma,
- c) Suların korunması ve yeniden kullanımının (bu durumu “kirleten öder” ilkesi ve gerçekçi su fiyatlandırması sağlayabilir) sağlanması,
- d) Sürdürülebilir kentsel gelişme, tarımsal üretim ve su arzının gerçekleşmesi (bunun için su tasarrufu sağlayan teknolojilerin ve yönetim metotlarının kullanımı teşvik edilmelidir),
- e) Su-küre-eko sistemlerinin korunması (nehir havzalarının entegre yönetimi bunu sağlayabilir),
- f) Su ile ilgili çatışmaların giderilmesi (su kaynaklarının planlanması ve yönetimi için en uygun coğrafi bütünlük nehir havzalarıdır ve sınır- aşırı nehir ve göl yataklarının planlanması ve geliştirilmesinde tamamı bir ülke içinde bulunan havzalarda uygulanan kurumsal sorumluluklar geçerlidir),
- g) Gerekli ortamın yaratılması (eylem programlarının uygulanması yalnızca sermayenin yatırımı değil, uygulama içinde yer alan kişi ve kurumların kapasitelerinin inşasını da gerektirmektedir) ve
- h) Bilgi tabanı oluşturulması şekilde sıralanmıştır.

⁹⁴ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, Yayın No:298, 1999, s. 11.

⁹⁵ A.k., s. 11.

BM Uluslararası Su ve Çevre Konferansı, su konusunda belli sektörel inançlara yönelik yaklaşımın aksine, insan ve çevrenin kullanım ve ihtiyaçlarının bütünlük içinde ele alındığı entegre bir bakıştan söz etmektedir. Böyle bir yaklaşım tüm su döngüsü⁹⁶ yanında sektörler arası ihtiyaçları da göz önünde bulundurmaktadır.⁹⁷

Konferansta belirlenen ilkelerin yaşama geçirilmesi için temel çalışma alanları saptanmıştır:

- a) Bilgi tabanı yaratarak, insan kaynakları geliştirilerek, kamu bilinci oluşturularak, kurumsal ve yasal düzenlemeler yapılarak uygun yeterli bir yönetme kapasitesi oluşturmak.
- b) Planlama ve talep yönetimine dayalı uygulamalar yapmak.
- c) Su kaynaklarının varlığını kalite ve miktar bakımından güvenilir biçimde hesaplayarak ortaya koymak.

Kentsel su kaynakları yönetimi ile ilgili olarak belirlenen stratejiler ise şunlardır:

- a) Su kaynakları uygun olan en alt düzeydeki kurum tarafından yönetilmelidir.
- b) Kentsel su kaynakları yönetimi ulusal ve bölgesel planlama süreçleri ile entegre olmalıdır.
- c) Kentsel su ve kanalizasyon ile ilgili kurumların finansal özerkliği teşvik edilmelidir.
- d) 2000 yılında tüm ülkeler “kirleten öder” ilkesinin yansıtıldığı düzenlemelere gitmelidir.⁹⁸

⁹⁶ Su döngüsü yağmur dağılımı, kaynakların korunması, sunum sistemleri ve atık-su arıtımı, doğal çevre ve arazi kullanımı ile etkileşimi içeren harekettir.

⁹⁷ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, Yayın No:298, 1999, s. 12.

⁹⁸ A.k., s. 12-13.

Kırsal alanlar için bütünsel su yönetimi konusunda belirlenen stratejik ilkeler de aşağıdaki gibidir:

- a) Su ekonomik değeri olan kısıtlı bir kaynak olarak değerlendirilmelidir.
- b) Yerel halkın su yönetimine katılmaları sağlanmalıdır.
- c) Su kaynakları yönetimi insan sağlığı, yiyecek üretimi, korunması, dağıtımı ve doğal kaynakların korunması için kapsamlı bir politika halinde geliştirilmelidir.
- d) Kırsal nüfusun, özellikle kadınların, dünya nüfusunun beslenmesi ve çevrenin korunması konusundaki rolleri tanımlanmalı ve desteklenmelidir.⁹⁹

Yukarıdaki ilke ve stratejilerden de anlaşılacağı gibi Dublin Konferansında, merkezi ve sektörel yaklaşımların, su yönetimi sorunlarını çözmede yetersiz olduğu tezi savunulmuştur. Devletlerin rolünün, halkın ve yerel kurumların aktif katılımını sağlayacak şekilde değişmesi gerektiği öne sürülmüştür.

Bu çerçevede konferansta merkezi yönetimin konumu ve görevleri şu şekilde tanımlanmıştır: *Merkezi otorite*, öncelik, politika, amaç ve standartları belirlemeli; sosyo-ekonomik ve çevresel kararları, su kaynakları politikası ve programları ile bütünleştirmeli ve yerel kaynakları harekete geçirme ve dış desteği eşgüdümlemede etkili olmalıdır. Ayrıca, veri eşgüdümü ve yönetimi, düzenleyici çevrenin formülasyonu, teknoloji transferi, insan kaynakları gelişiminin desteklenmesi, sürdürülebilir su yönetimi ve kamu katılımının sağlanması görevini yerine getirmelidir.

Konferansta belirlenen ilkeler doğrultusunda su kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla, hükümetlerin su dağıtımında ekonomik ölçütler kullanmaları konusunda teşvik edilmeleri gerekli görülmüştür. Alınması gereken önlemler arasında görevli kurumların güçlendirilmesi; suyun marjinal ve fırsat maliyetini

⁹⁹ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, Yayın No:298, 1999, s. 13.

yansıtan su ücreti ve kirletme cezalarının konulması; uygulama için hükümetlere teknik destek sağlanması; suyun etkili kullanımı, yeniden dönüşüm ve kirliliğin azaltılması için teşviklerin sağlanması; hizmet alamayan yoksullara temel ihtiyaçlarının karşılanması için mali güçlerin yeteceği düzeyde hizmet verilmesi; gelir düzeyi düşük yerleşmeler için ucuz kanalizasyon sistemleri geliştirilmesi ve ucuz su sunumu ve sıhhi teknoloji seçeneklerinin tüm ülkelerde mevcut hale getirilmesi yer almaktadır. Dublin Konferansında ayrıca su havzalarının planlanması ve yönetimi için en uygun coğrafi bütünlük, su havzaları olarak belirlenmiştir. Bu nedenle, sınır aşan suların kullanımı ve korunması amacıyla bölgesel kurumlara ve yasal mekanizmalara ihtiyaç olduğu saptaması yapılmıştır.¹⁰⁰

Toparlayacak olursak, *Su ve Çevre Kalkınma Konferansı* başlığıyla düzenlenen toplantıdan *Dublin Prensipleri* üç temel ilkeyi ortaya çıkarmıştır. Bu ilkelere göre:

- a) Su, kıt ve saldırıya açık bir kaynak olarak bütüncül bir yaklaşımla yönetilmelidir. Bu nedenle, havza temelli yönetim esas olmalı, arazi ve su yönetimi birbirinden ayrı tutulmalıdır.
- b) Devlet, özel sektör ve sivil toplumun, özellikle de kadınların yer aldığı katılımcı ve hizmetlerin görüleceği en alt yönetim mekanizmasında hizmeti işaret eden “yerinde hizmete” (*subsidiarity*) önem verilmelidir.
- c) Su kıt bir kaynaktır. Bu nedenle dağıtımın geliştirilmesi ve kalitesinin artırılması için teşviklerin ve ekonomik ilkelerin kullanılması gereklidir.¹⁰¹

Daha önce de vurguladığımız gibi, Dublin Konferansı’nın önemi uluslararası kuruluşların suyun metalaşması konusundaki mutabakatını ortaya koymasında yatmaktadır. Nitekim 1993 yılında Dünya Bankası tarafından yayınlanan *Su*

¹⁰⁰ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, s. 14.

¹⁰¹ Aslı Yılmaz, “Dünya Bankası ve Su Politikası”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, Sayı: 1, Cilt: 23, Ocak-Şubat, 2008, s.24; Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 133.

Kaynakları Yönetimi adlı politika belgesinde bu ilkelerin daha da detaylandırıldığı görülmektedir.¹⁰²

Dolayısıyla, Birleşmiş Milletler, suyun bir insan hakkı olarak tanınması yönündeki tartışmaların da merkezinde yer almaktadır. Yılmaz'ın da belirttiği gibi daha çok İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) kapsamında yürütülen “su bir hak mıdır yoksa meta mıdır?” tartışmasında, su hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 3. maddesinde yer alan “yaşam hakkı” içinde değerlendirilmektedir.¹⁰³

“Su hakkı”nın yasal temeli olmaya aday en açık uluslararası belge 2002’de BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından yayınlanan Genel Açıklama 15’tir. Bu komitenin 1996 yılında ortaya koyduğu BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights- ICESCR*) bir yorumu olarak görülen Genel Açıklama 15 metnine göre “herkes, kişisel ve evsel kullanım için yeterli, güvenli, fiziki olarak ulaşabilir ve bedeli ödenebilir suya erişme hakkına sahiptir.” Bu metin, BM’in hem suyun arzında ve dağıtımında özel sektör katılımını dışlamadığının açık belgesi niteliğindedir hem de kapitalist sistemde insan haklarının sınırına işaret etmektedir.¹⁰⁴

Genel Açıklama 15, su hakkının uluslararası anlaşma ve sözleşmelerde açıkça yer alması şeklinde yorumlanmaktadır. Buna karşın Genel Açıklama 15’de suyun yönetimi hakkında hiçbir açıklama yoktur. Bir alt maddesinde ise “su kamunun malıdır, ama kamu isterse suyu özelleştirebilir” ifadesine yer verilmiştir. Aslında, su bir yandan hak gibi tanımlanırken bir yandan da suyun “bedeli ödenebilir bir biçimde sağlanması”nın önemine vurgu yapılmaktadır. Böylelikle insan yaşamı için vazgeçilmez özelliğe sahip ve bu nedenle de bir kullanım değeri olan doğal kaynaklar üzerinde hakların, değişim değeri de olan birer metaya dönüştürülmesi onaylanmış olmaktadır. Bir metaya erişim ancak metanın değişim değerine eşdeğer

¹⁰² Gaye Yılmaz, a.k., s. 133.

¹⁰³ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 134.

¹⁰⁴ A.k., s. 135.

parasal bedelini ödeme gücüne sahip olmakla mümkün olduğu için, aynı metinde aslında suyun temel ve evrensel bir hak olduğu reddedilmektedir.¹⁰⁵

Son dönemde BM'in Su Operatörleri Ortaklığı (WOP) adında yeni bir girişim başlattığına ve bu girişimin, kâr amaçlı olmayan su idareleri arasındaki işbirliğinin güçlenmesine yardım edebileceği tartışılmaktadır. Diğer yandan böyle bir umudu besleyenler, özellikle de uluslararası su hareketi, Su Operatörleri Ortaklığının gerekli finansmanın ABD gibi uluslararası kalkınma bankalarından sağlanacak şekilde tasarlanmış olmasından kaygı duymaktadırlar.¹⁰⁶

Öte yandan Birleşmiş Milletler, kuruluşundan itibaren “bütünleşik su yönetimi”¹⁰⁷ ile ilgili girişimlerde bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- a) Kaynakların kullanılması ve kullanımına ilişkin Göl Başarı Konferansı (1951)¹⁰⁸
- b) BM-Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin kendi uzman kadrosundan bütünleşmiş nehir havzaları gelişimine ilişkin kapsamlı bir rapor hazırlanmasını talep etmesi (1956). Söz konusu doküman, 1970'te revize edilen formu üzerinden en geniş biçimde tartışmalara konu olmuştur.
- c) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının (UNDP) Afrika'da finanse etmekte olduğu büyük barajların çevresel ve toplumsal etkilerine ilişkin bir dizi kaygıyı BM- Kalkınma Fonu Yönetimi'nin gündemine taşıyan çalışma (1966)
- d) BM - Ekonomik ve Sosyal Olaylar Departmanının bilim ve teknoloji alanının “kalkınma” kavramına uygulanmasına ilişkin olarak tasarladığı bir Dünya Eylem Planı'nı oluşturmaya dönük çalışmaların başlatılması (1971)

¹⁰⁵ A.k., s. 135.

¹⁰⁶ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 135.

¹⁰⁷ *Birleşik Su Kaynakları Yönetimi*, suyun ekosistemin ayrılmaz bir parçası olduğuna, doğal bir kaynak, hem sosyal ve hem de ekonomik bir mal olarak algılanmasına dayanmaktadır.

¹⁰⁸ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 136-137.

- e) BM Su Konferansı-Mar del Plata (1977)
- f) 21. yüzyıl için Uluslar arası Su, Çevre, Kalkınma Konferansı-Dublin (1992)
- g) İnsan Yerleşimleri-BM / Habitat / Gündem 21 Konferansı Rio de Janerio (1992)
- h) BM/Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 1980–1990 yılları arasındaki on yıllık sürenin, ‘su arzı ve hijyen için uluslar arası on yıl’ olarak ilan edilişi.

Ayrıca, BM-Eğitim, Sağlık, Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESCO)’nun 1951 yılında faaliyete geçmesiyle birlikte planlamacıların ihtiyaç duyduğu suyla ilgili temel verilerin toplanması ve araştırmaların yapılması girişimleri uluslar arası ölçekte başlatılmıştır. Bu bilimsel araştırmalar arasında öneme sahip olanlar şunlardır:

- a) BM-Eğitim, Sağlık, Bilim ve Kültür Organizasyonu: 1965 yılında başlatılan Hidroloji On Yılı çerçevesinde Uluslararası Hidroloji Programı (1991)
- b) Dünya Meteoroloji Örgütü: Son otuz yıldan bu yana ulusal düzeyde su hizmetlerini destekleyen, Su ve Su Kaynakları Programı,
- c) Dünya Sağlık Örgütü (WHO): Diyare başta olmak üzere suyla bağlantılı hastalıkların kontrolüne ilişkin araştırma ve teknikler için sağlanan sürekli destek
- d) Gıda ve Tarım Örgütü (FAO): Küçük ölçekli projeler için toplanan data ve tekniklere öncelik vermek suretiyle su ve sürdürülebilir tarımsal kalkınma konulu bir eylem programı
- e) Birleşmiş Milletler Çevre Programı: Ülke içi suların çevresel açıdan uygun yönetimi amacıyla tasarlanan Ülke İçi Suların Uygun Yönetimi amacıyla tasarlanan proje (EMINWA) ve Uluslararası bir Göl ve Çevre Merkezinin oluşturulmasına destek (1990)
- f) GWP-Küresel Su Ortaklığı (1996)
- g) Uluslararası Bilimsel Birlikler Konseyi (ICSU): Suyun bilimsel

boyutlarının işbirlikçi bir temelde incelendiği Su Bilim Komitesinin kurulması ve büyük barajların etkileri ile ilgili 1971 tarihli, SCOPE isimli raporun yayınlanması

h) Birleşmiş Milletler Su Değerlendirme Programı (WWAP) (2000)

BM Su konusunda çok boyutlu çalışmalarından birkaç örnekle küresel düzeyde programlar yürütmekte, yayınlar yapmakta, ağlar kurmaktadır.¹⁰⁹

- a) BM Ekonomik ve Sosyal konseyine bağlı olarak, suyun yönetimi ve paylaşımı konulu 5 Bölgesel Komisyon çalışmaktadır. Bunlar: Afrika, Asya Pasifik, Latin Amerika-Karaibler, Batı Asya, Avrupa Ekonomik komisyonlarıdır. Bu komisyonlar sürekli yayınlar çıkarır.
- b) BM Kalkınma Programı (UNDP) küresel suların kaynak ve kullanım durumları, izlemesi, politika belirleme, yönlendirme yapılır.
- c) Su kaynakları ve arıtma için Ortaklaşa İzleme Programı.
- d) İklim ve su konusunda Birlikte Hareket Programı (Co-Operative Programme On Water and Climate) ile iki disiplin arasında küresel düzeyden yerele köprü görevi görececek bir örgüt olarak tanımlanmaktadır.
- e) İnsani Kalkınma Raporu (2006) ‘Kıtlığın Eşiğinde, Güç, Yoksulluk, ve Küresel Su Krizi’ adlı raporda Türkiye gibi komşularıyla orantısız akarsu zenginliğine sahip ülkelere kriz uyarısı yapılmaktadır.
- f) Herkes için suyun finansman ağı
- g) Su teknolojisi ağı
- h) BM Avrupa Ekonomi Komisyonu (UNECE), Sınır Ötesi Sular ve Uluslar arası Göllerin Korunması ve Kullanımı Konvansiyonu. Üye ülkeler üzerinde konvansiyonun son derece önemli etkilerinin olduğu belirtilmektedir.
- i) Milenyum Kalkınma Hedefleri.

¹⁰⁹ Gülser Öztunalı Kayır, “Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi”, *Antalya Su Sempozyumu*, 08 Aralık 2007, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 30.

Birleşmiş Milletler'in su hakkını ele alış biçiminin tarihsel süreç içerisinde farklılaştığı, örgütün, haklar kavramına yaklaşımının sermaye birikim sürecine paralel bir dönüşüme uğradığı düşünülebilir. Ancak, örgütün kuruluş metinlerine geçen hakların da her zaman ekonomik gerekçelere bağlanmış olduğu göz önüne alındığında, yaşanan dönüşümün Birleşmiş Milletlerin kendisinden ziyade toplumların örgüte atfettiği rolde olduğu görülmektedir.

Bu bağlamda, gerek Dünya Su Konseyi'nin kurulması yönündeki önerinin su şirketlerinin öncülüğünde Birleşmiş Milletlere getirilmiş olması, gerekse su hakkının örgüt metinlerine geçirilmesine karşı geliştirilen ısrarlı direnç, bir yandan Birleşmiş Milletlerin devletlerden oluşan bir yapı olduğunu doğrularken diğer yandan da devletlerin suyu metalaşmaya zorladıkları şeklindeki tezleri sorgulanır hale getirmektedir.¹¹⁰

Gelişmekte olan ülkelerin mevcut su sistemlerini yenileme ihtiyacı, bu ülkeleri çok uluslu şirketlerin birincil hedefi haline getirmektedir. Birleşmiş Milletlerin izlediği politikalar şirketlerin bu taleplerine ters düşmemektedir.

“Suya erişimi, bir insan hakkı olarak kabul etmek masum bir şey gibi görünse de, aslında çoklu yansımaları olan bir durumdur. Su, Birleşmiş Milletler tarafından bir insan hakkı olarak kabul edilecek olursa bütün devletler istisnasız bütün yurttaşlarının suya erişebilmesini sağlamak zorunda kalacaklardır ki bu, tartışmasız bir insani ihtiyaçtır. Fakat bunun, görünmeyen politik bir dip-akıntısı olduğu da göz ardı edilemez. Çünkü böylesi bir girişim, çok uluslu su şirketlerinin geliştirmekte olan ülkelere yapmak istedikleri yatırımların bundan böyle hoş karşılanmayacağına da güçlü bir işaretidir. Yoksul ülkelerin yönetimleri eskimiş su iletim sistemlerini, baraj ve kanalları yenilemek istedikleri ve bu yüzden sermaye yatırımına ihtiyaç duydukları için, bu ülkeler çok uluslu şirketlerinin birincil hedefi durumundadırlar. Bu gerçeklik de, suyu giderek ekonomik bir konu haline

¹¹⁰ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 142.

getirmektedir... Bu nedenle, Birleşmiş Milletler ‘aşırı uçlardan’ uzak durmalı, özel sektörün akan suyun düşmanı olmadığını göz ardı etmemelidir”.¹¹¹

Rio Deklarasyonu ve Gündem 21

3-4 Haziran 1992 tarihinde Rio de Janeiro’da toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, çalışmalarına 16 Haziran 1972 Stockholm’de kabul edilen deklarasyonu teyit ederek başlamıştır. Resmi açıklamalara göre Rio deklarasyonunda “ülkeler, toplumlar ve kişiler arasında yeni işbirliği düzeyleri oluşturarak yeni ve eşitlikçi bir küresel ortaklık kurmak amacıyla” 27 ilke belirlenmiştir. Bu ilkelerden hiç birinde özellikle su konusuna yer verilmezken, konferansta kabul edilen kararlardan bir diğeri Gündem 21’in 18. bölümü “tatlı su kaynaklarının” temini, kalitesinin korunması, geliştirilmesi, yönetimi ve kullanımında entegre yaklaşımların uygulanmasına ayrılmıştır. 21. bölümü ise “katı atıkların ve atık-su ile ilgili sorunların çevresel açıdan sağlıklı yönetimine” ayrılmıştır.¹¹²

Gündem 21’in 18. bölümünde ise “Birleşik su kaynakları gelişimi ve yönetimi, su kaynaklarının değerlendirilmesi, su kalitesi, su ekosistemlerinin korunması, içme uyu temini ve çevre sağlığı, su ve sürdürülebilir kentsel gelişme, sürdürülebilir gıda üretimi ve kırsal gelişme için su, iklim değişikliğinin su kaynakları üzerindeki etkileri” şeklinde tatlı su sektörü için yedi program alanı önerilmiştir.¹¹³

Birleşik su kaynakları yönetimi, suyun ekosistemin ayrılmaz bir parçası olduğuna, doğal bir kaynak, hem sosyal ve hem de ekonomik bir mal olarak algılanmasına dayanmaktadır. Bu amaçla, insan faaliyetlerinde su gereksinimini

¹¹¹ San Francisco Chronicle (26 Aralık 2008) ‘Is there a right to water?’, <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article>. Aktaran Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 142.

¹¹² Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, YYAEM 1999, s. 14.

¹¹³ A.k., s. 14.

karşılayabilmek için, su ekosistemlerinin işleyişi ve kaynağın sürekliliği dikkate alınarak su kaynaklarının korunması şarttır. Su kaynakları geliştirilirken ve kullanılırken, temel gereksinimlerin karşılanmasına ve ekosistemlerin korunmasına öncelik verilmesi önerilmektedir. Ancak bu gereksinimlerin ötesinde, suyu kullananlardan uygun ücret alınması özellikle vurgulanmaktadır. Toprak ve suyla ilgili hususların birleştirilmesi de dâhil olmak üzere, birleşik su kaynakları yönetimi, su toplama havzası veya alt-havza seviyesinde yürütülmesi önerilmektedir.¹¹⁴

Gündem 21'in 18. bölümünde tatlı su kaynaklarının yönetimi ile ilgili sorunların ele alınış şekli ve öneriler esasen Dublin Beyanı ile örtüşmektedir. Bu anlamda aralarında bir farklılaşmanın olduğunu söyleyemeyiz.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1992 yılında düzenlenen Uluslararası Su ve Çevre Konferansı sonrası yayımlanan Dublin Beyanında *suyun ekonomik bir mal olarak ele alınması ve su fiyatlandırılmasına ekonomik bir araç olarak büyük bir önem verilmesi küresel su yönetiminde çok önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur*. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'ndaki Gündem 21'de yer alan 18. bölümde de suya yönelik ticari yaklaşımın etkisi açıkça görülmektedir. Bu etki daha sonra uluslararası finans kuruluşlarınca yayınlanan "su yönetimi" ne yönelik resmi raporlara da yansımıştır.¹¹⁵

Tablo 2-2. BM Örgütlenmesinde Kurumlar ve İşbölümü

BM KALKINMA PROGRAMI (UNDP)	
Enerji ve Çevre -Su yönetimi -Kurak Alanlar Kalkınma Merkezi -Kentsel Çevre için Kamu Özel Ortaklığı (PPPUE) PPPUE'nin temel amacı kamu ve özel sektör işbirliği ile kent yoksullarına temel kent hizmetleri sağlamaktır.	Küresel Çevre Girişimi (GEF) UNEP ve Dünya Bankası ortak inisiyatifi: -Uluslararası sular bölümü Küresel Su Ortaklığı (GWP) Fon Kaynağı UNDP'dir. Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi ile ilgili aktörlere bilgi sağlar.

¹¹⁴ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, YYAEM 1999, s. 15.

¹¹⁵ Tayfun Çınar, "Türkiye'de Su Yönetiminin Yapısal Değişimi", Barış Övgün (Der.), *Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No: 598, 2009, s. 130.

BM ÇEVRE PROGRAMI

Çevre Ağı için Temiz Su Portalı/ Freshwater Portal of the Environmental Network -Su kıtlığı -Tarımsal Sulama -Su ve hıfzıssıhna -Su kalitesi -Yer altı suyu -Sınır aşan su yönetimi -Su ve Ekosistemler -Sel ve Kuraklık -Kentsel Su Afrika Şehirleri için Suyu Yönetme (MAWAC) Unep ile ortak inisiyatif Sürdürülebilir kentler Programı Kent Çevre planlaması ve yönetiminde kapasite inşası için BM-Habitat/UNEP ortak inisiyatif.	Küresel uluslar arası sular (GIWA) UNEP tarafından yönetilir; uluslar arası sular konusunda ayrıntılı ve bütünlük küresel değerlendirme üretmeyi amaçlar. Uluslararası Çevre Teknoloji Merkezi (IETC) -Temiz Su konuları -Kentsel Konular Küresel Çevre Girişimi (GEF)UNEP UNEP ve Dünya Bankası ortak inisiyatif: -Uluslararası sular bölümü Küresel Çevre İzleme Sistemi, Temiz su kalite programı (GEMS/WATER)
---	---

BM GIDA ve TARIM ÖRGÜTÜ (FAO)

Tarım, Toprak ve Su Kalkınması -Su ve Tarım üzerine Ülke Bilgileri (AQUASTAT) -Bütünlük Toprak ve Su yönetimi -Sulama Yönetimi, Eğitim ve Araştırma -Toprak ve Su kalkınma Bölümü -Yayınlar	Gıda Güvenliği: Gıda ve Tarım için Erken Uyarı Sistemi ve Küresel Bilgi Balıkçılık ve Su Ürünleri Çölleşme Bölümü Tarımda Su Muhafazası ve Kullanımı (WCA info Net) Su, Gıda ve Çevre Diyalogu Su kaynakları yönetimi, su kaynakları araştırması, çevre koruma ve sağlık alanlarında 10 uluslararası aktörle ortak girişim.
--	--

BM EĞİTİM, BİLİM VE KÜLTÜR ÖRGÜTÜ (UNESCO)

UNESCO su Portalı -Su bağlantıları -Su gelişmeleri Uluslar arası hidroloji Programı (IHP) Dünya Su Değerlendirme Programı Sekreterliği (WWAP Secretariat)	Kıyı bölgeleri ve Küçük Adalar Bölümü (CSI) İnsan ve biyosfer (MAB) Temiz Su Değerleri (Ethics of Freshwater)
--	--

Kaynak: Serhat Salihoğlu, “Küresel Su Siyaseti Nedir?”, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiç (Der.), ‘Su Yönetimi’ Küresel Politika ve Uygulama Eleştirisi, Ankara: Memleket Yayınları, 2006, s. 36-37.

2.1.2. Uluslararası Su Kaynakları Birliği (IWRA)

Bilim dünyasından “gönüllü” birey ve akademisyenlerin su kıtlığı üzerine bilimsel çalışmalar yapmak üzere bir araya gelerek oluşturduğu Uluslararası Su Kaynakları Birliği, adında geçen “uluslararası” kavramına rağmen, devletlerarası bir kuruluş değildir. Merkezi ABD’de olan bu yapı, ilk kez 1972 yılında kurulmuş sivil bir oluşumdur. Dünya’daki su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini geliştirme

amacıyla kurulmuştur. Kendisini bir çalışma ağı olarak tanımlayan organizasyon, aynı zamanda, Dünya Su Konseyinin (WWC) dokuz kurucu üyesinden biri olması dolayısıyla suyun metalaşma sürecinde etkili olan uluslararası kuruluşlar içerisinde sayılabilir. Uluslararası Su Kaynakları Birliği'nin örgütsel nüfuz etme kapasitesi kadar etkili başka bir kamuoyu oluşturması da, Uluslararası Su Kaynakları Birliği üyelerinin kendi adlarına yaptıkları yayın faaliyetidir. Uluslararası Su Kaynakları Birliği, bir tür düşünce fabrikası gibi, suyun metalaşmasından ekonomik çıkar elde edecek olan çok uluslu şirketlere, suyun metalaşmasının politik ve hukuksal alt yapısını hazırlayacak olan devletlere ve milletlerarası kuruluşlara danışmanlık hizmeti vermektedir.¹¹⁶

2.1.3. Uluslararası Finans Kuruluşları (IFI's)

Suyun metalaşması sürecinde en fazla eleştirilen kuruluşların başında uluslararası finans kuruluşları gelmektedir. Özel sektörün, su dağıtımını geliştirmek için mali, teknolojik ve teknik açılardan çok daha büyük bir potansiyele sahip olduğu gerekçesini sıkça kullanan uluslararası finans kuruluşlarının kullandıkları araçlar, hem faaliyet gösterdikleri ülke ve bölgelerde mevcut toplumsal özellikler, hem de aralarındaki iş bölümüne göre çeşitlilik göstermektedir. Kapsam olarak uluslararası finans kuruluşları yalnızca Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu ile sınırlı değildir. Bölgesel Kalkınma Bankalarının da bu kategoride değerlendirildiği görülmektedir. Aşağıda suyun ticarileştirmesinde temel aktörlerden olan Dünya Bankası politikaları incelenmektedir.¹¹⁷

Dünya Bankası

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Dünya Bankası küresel su politikasının en önemli aktörlerinden biridir. 1990 öncesinde Banka, su hizmetlerinin ticarileştirilmesini kredi anlaşmalarının bir ön koşulu haline getirmiş, buna bağlı

¹¹⁶ Bkz. www.supolitik.org; Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2009, s. 143-144-145.

¹¹⁷ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2009, s. 145.

olarak da su ve kanalizasyon hizmetlerinin bir kamu hizmeti olmaktan çıkarılarak ticari birer hizmete dönüştürülmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Mc. Namara başkanlığındaki Dünya Bankası 1971 tarihli *Su Arzı Raporu*’nda suyun sosyal hizmet alanından çıkarılarak “piyasa malı” haline getirilmesi yaklaşımını temel almıştır. Bu rapora göre, pek çok sosyal hizmetin aksine su ve atık su hizmetleri, yoksulların evsel tüketiminin belli bir miktarı sübvansye edildikten sonra dahi kendi kendini ödeyebilen bir karakter taşımaktadır.¹¹⁸

Dünya Bankası su konusunda temel tezini “su sektöründe gelecekte karşılaşılabacak olan sorunlara etkin ve eşitlikçi çözümler bulunması, bu sektörde piyasa güçlerinin kabul edilmesine bağlıdır” şeklinde açıklamalar yaparak, suyun piyasa mantığıyla yönetilmesini açıkça ortaya koymaktadır. Dünya Bankasının yanı sıra IMF de su özelleştirmelerini ülkelere kredi koşulu olarak öne sürmektedirler. Su ile ilgili alt yapılara yüksek faizle krediler vererek kamuyu borçlandırmaktadır. Bu kurumlar borcunu ödemekte güçlük çeken devletlere ise su fiyatlarını arttırmaları yönünde baskılar yapmaktadır.¹¹⁹

1990’ların başından beri Dünya Bankası öncülüğündeki su özelleştirme programları birçok ülkede uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle 1993 tarihinde Dünya Bankası tarafından yayınlanan *Su Kaynakları İşletim Belgesi*, bankanın küresel ölçekteki su politikalarının temelini oluşturmaktadır. “Kullanan öder” ilkesine dayandırılan, suda sübvansiyon ilkesine kesinlikle karşı çıkılan, sübvansiyondan tamamen arındırılmış bir piyasa fiyatlandırmasını öngören ve su yönetiminde yerelleştirme ve özelleştirme politikalarının uygulamaya geçmesini savunan bu belgede su, ticari bir meta olarak tanımlanmaktadır.¹²⁰

Dünya Bankası’nın *Su Kaynakları İşletim Belgesi*’nde benimsediği stratejinin yukarıda anlattığımız *Rio Yeryüzü Zirvesi*nde varılan “modern su kaynakları yönetimi” yaklaşımından ve görüş birliğinden hareket ettiğini söylemek

¹¹⁸ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 147.

¹¹⁹ Gülser Öztunalı Kayır, “Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi”, s. 31.

¹²⁰ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 147-148.

mümkündür. Söz konusu görüş birliği, modern su kaynakları yönetiminin Dublin İlkelerine dayandırılması gerektiğini savunmaktadır. *Su Kaynakları İşletim Belgesi*'nde belirlenen ilkeler şunlardır:¹²¹

- a) *Ekolojik ilke*: Bu ilkeye göre, bağımsız kullanıcı konumundaki farklı sektörlerin su kullanımı uygun değildir. Bu sektörler nehir havzalarını analizlerine dâhil etmemektedir. Ayrıca su ve toprağın birlikte yönetilmesi ve çevreye daha büyük bir önem verilmesi gerekir. Mevcut su kullanıcı sektörler bunu da göz ardı etmektedirler.
- b) *Su kaynaklarının en iyi şekilde yönetilebilmesi ilkesi*: Devlet, özel sektör ve sivil toplumdan oluşan üç farklı çıkar grubunun su yönetimine dâhil olmasıyla mümkündür.
- c) *Araç ilkesi*: Suyun kıt bir kaynak olması dolayısıyla daha fazla miktarlarda su kullanımı zorunlu hale geldiğinde, su tahsisatının ve kalitesinin iyileştirilmesi için ekonomik prensiplere başvurulması gerekliliği ile ilgilidir.

Dünya Bankası, su tedariki-dağıtımı gibi su hizmetlerinin özelleştirilmesi yönünde de özendirici bir konumdadır. Banka'nın su özelleştirmeleri ve yönlendirmelerinin ardında Banka'ya bağış yapan ülkelerin ve su şirketlerinin baskıları vardır. Baskı tarzlarının başında ise, su hizmetlerinin özelleştirilmesi karşılığında bu ülkelerin borçlarının affedilmesi gelmektedir.¹²² Dünya Bankası Kentsel Su Temizliği için 4,8 milyar dolar; Kırsal Su Projeleri için 1,7 milyar dolar; Sulama için 5,4 milyar dolar; Hidroelektrik için 1,7 milyar dolar; Suyla İlgili Çevre Projeleri için 3 milyar dolar kredi vermiştir.¹²³

Dünya Bankası'nın su kuruluşlarını Dünya Su Konseyi (merkezi Marsilya'da), Dünya Su Ortaklığı (merkezi Stokckholm'de), Su ve Sağlıklaştırma

¹²¹ A.k., s. 147-148.

¹²² Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 149.

¹²³ Gülser Öztunalı Kayır, "Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi", s. 32.

Programı, Uluslararası Sulama ve Drenaj Komisyonu Bilimsel ve Teknik Örgütü, Uluslararası Sulama ve Drenaj Teknolojisi ve Araştırması Programı şeklinde örneklendirebiliriz.¹²⁴

Dünya Bankası'na göre kurumsal zayıflıklar, pazar başarısızlıkları, tarif edilmiş politikalar ve yanlış yönlendirilmiş yatırımlar sonunda dünya genelinde hükümetler, su kaynaklarının yanlış dağıtılmasına, ziyan edilmesine ve çevreye zarar verilmesine neden olmuşlardır. Dünya Bankası, sorunların kaynağında kamu örgütlenmesini görmektedir.¹²⁵

Kısacası Dünya Bankası suda kamu mülkiyeti ve kamu işletmeciliğini, sorunların kaynağı olarak görmekte; dünya genelinde su kaynaklarının yanlış yapılanmasından, ziyan edilmesinden ve çevreye zarar vermesinden hükümetleri sorumlu tutmaktadır. Sorunların çözümü ve su kaynaklarının daha etkin yönetimi için Banka, piyasa güçlerinin verimliliğini arttıracak ve hükümetlerin vazgeçilmez rollerini yerine getirme kapasitelerini güçlendirecek dengeli bir politikalar bütünü ve kurumsal reformlar geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.¹²⁶

Bankaya göre temel sorunlar şunlardır: “Kurumlar, bölgeler ve sektörler arası karşılıklı bağımlılıkları göz ardı eden, parçalanmış kamu yatırımları programlaması ve sektör yönetimi; politikaların iktisadi fiyatlandırma, finansal sorumluluk ve kullanıcı katılımını dikkate almayan ve yoksullara etkili hizmet sunamayan aşırı yaygın devlet kurumlarına dayalı olması; su kalitesi, sağlık ve çevresel faktörleri ihmal eden kamu yatırımları ve düzenlemeleri” dir.¹²⁷

Bu sorunların çözümü ve su kaynaklarının daha etkili yönetimi için, pazar güçlerinin verimliliğini arttıracak ve hükümetlerin vazgeçilmez rollerini yerine getirme kapasitelerini güçlendirecek dengeli bir politikalar bütünü ve kurumsal

¹²⁴ A.k., s. 32.

¹²⁵ Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, s. 18.

¹²⁶ Gökhan Günaydın, “Suyun Piyasalaştırılması, Küresel Tarım-Su İlişkisi”, *Memleket, Siyaset Yönetim*, Ankara: Memleket Yayınları, 2009, s. 42-43.

¹²⁷ Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, s. 18.

reformlar geliştirilmesi gerekmektedir. Bankanın su kaynakları için önerdiği yaklaşımın odak noktasında desantralize işletme ve dağıtım yapıları, fiyatlandırmaya daha fazla odaklanma, çıkar gruplarının su yönetimine doğrudan katılımı, suyun ekonomik bir meta olarak ele alınması ve kapsamlı bir politika çerçevesinin benimsenmesi tercihleri yer almaktadır. Bu öneriler, Dublin Beyanı, Rio Yaklaşımı, Gündem 21 ve OECD Yaklaşımı ile uyumlu, bunlara koşut önerilerdir.¹²⁸

Dünya Banka'sının yoğunlaştığı bir diğer strateji ise, suyun metalaşma sürecinde gereken reformlar için devletlerin önceden doğru ve popüler desteği arkasına alınmış bir lideri belirlemesidir. Bu bağlamda, su hizmetleri önceden belediyeler tarafından verilmekteyse, bu lider mutlaka belediye yönetiminden ya da en azından merkezi hükümetten biri olmalıdır.¹²⁹

Özel sektör katılımında Dünya Bankası tarafından devletlere önerilen yol haritasında altı temel adım mevcuttur:

- a) Reformun hedeflerinin açık ve anlaşılır bir şekilde belirlenmesi,¹³⁰
- b) Reformun, hükümetin hangi organının önderliğinde gerçekleştirileceğinin önceden tespit edilmesi,
- c) Yönetim yapısının, örneğin, proje ekibi ve yürütme grubu şeklinde belirlenmesi,
- d) Yapılacak işlerin ayrıntılandırılması,
- e) Hükümetin elinde mevcut uzmanlar ile dışarıdan istihdam etmek zorunda olduğu kadroların ayrımının yapılması,
- f) Yapılacak işlerin sıralaması ve ambalajlamanın nasıl yapılacağının önceden bilinmesi.

¹²⁸ A.k., s. 18.

¹²⁹ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 172.

¹³⁰ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 172-173.

Tablo 2-3. Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası-Dünya Bankası
(IBRD-World Bank Group)

Su Kaynakları Yönetimi Şu bölümleri içerir: su arzı ve hıfzıssıhha, baraj ve göletler, sulama ve kanal, yer altı suları, nehir havza yönetimi, sınıraşan sular yönetimi, su ve çevre, su iktisadı. Küresel Çevre Girişimi (GEF) UNEP ve Dünya bankası ortak inisiyatifi: -Uluslararası sular bölümü.	Su Arzı ve Hıfzıssıhha - Kırsal - Kentsel Su hıfzıssıhha Programı yoksullara su ve hıfzıssıhha hizmetleriyle ilgili kalkınma ajansları ile uluslararası ortaklık; Dünya Bankası tarafından yönetilir.
---	--

Kaynak: Serhat Salihoğlu, “Küresel Su Siyaseti Nedir?”, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiç (Der.), ‘*Su Yönetimi*’ *Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Ankara: Memleket Yayınları, 2006, s. 37.

Su, enerji, sağlık gibi kamu hizmetlerinin yönetimi neoliberal politikalar çerçevesinde merkezi yönetimin denetimi dışında konumlandırılarak yerelleştirme, özelleştirme ekseninde yürütülmektedir.¹³¹ Bu bağlamda uluslararası platformlarda, su yönetiminin ticarileştirilmesine yönelik modellerin ve uygulamaların yaygınlaştırılmasında ülkelere verilen koşullu kredilerin önemli bir rolü olmuştur.¹³²

Dünya Bankası, özellikle 1980 sonrasında uyarılama kredileri bağlamında, su sorununun tek yolla çözülebileceğini ilan etmiştir. Bankaya göre, altyapı açığı ve büyüyen ihtiyaç kamu kurumları ve kamu finansmanı ile karşılanamaz. Kamu kurumları politik müdahale, popülist tutum, kamusal mekanizmaların hantallığı, kamu görevlilerinin sorumluluk kaçkınılığı vb. nedenlerle akılcı davranamaz. Altyapı kamusal mekanizmalardan kurtarılmalıdır. Merkezi yönetimin bürokratik etkisi ortadan kaldırılmalı, yerel yönetimin meclis ve seçilmiş başkanlığından somutlanan demokratik müdahalesine son verilmelidir. Bu iş doğrudan ticaret hukuku çerçevesinde çalışan, özel muhasebe sistemine dayalı rekabet kuralına göre işleyen devlet müdahalesi olmayan şirketlerce üstlenilmelidir.

Kamu finansmanı ise yetersizliği ve yine politik müdahalelere açıklığı nedeniyle zaten çözüm aracı değildir. Finansman sorunu, tüketiciden alınacak bedel

¹³¹ Gülser Öztunalı Kayır, ‘Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi’, *Antalya Su Sempozyumu*, 08 Aralık 2007, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 31.

¹³² Tayfun Çınar, “Türkiye’de Su Yönetiminin Yapısal Değişimi”, Barış Övgün (Der.), *Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No:598, 2009, s. 130.

ile çözümlenmelidir. Doğacak kredi ihtiyacı, ulusal ya da uluslararası para piyasalarından sağlanmalıdır. Kredi geri ödemesi, bir maliyet unsuru olarak görülecek ve elbette aynı kaynaktan, tüketiciden alınacak bedelden yapılacaktır. Böylece özel sektörün titiz, etkili, verimli çalışma tarzı, tüketicilerin bedel ödemeleri nedeniyle yükselecek sorumlu davranışları ile birleşecektir. Sonucun, kıt kaynakların en iyi şekilde kullanımı ve refah artışı olacağı, böylece yoksulluğun azalması ile birlikte kalkınma sürecinin ivme kazanacağı ileri sürülmektedir.¹³³

Dünya Bankası'na göre, kent yoksulları çoğu yerde kamu şebekelerine bağlı değildir. Şimdiki durumda bu hizmet onlar için erişilebilir bile değildir. Banka, kamyonlardan damacanalara ile su alan bu kesimlerin suya pahalı ulaştıklarını ya da suya çoğu yerde günde 1-2 saat harcayarak ya da en az bir kilometrelik yoldan su taşıyarak erişebildiklerini söylemektedir. Bu nedenlerle yoksul kesimlerin, saptanacak bedellerin üç dört katını bile ödemeye razı olduklarını ileri sürmektedir.

Burada birkaç önemli sorunun altını çizmemiz gerekmektedir. Birincisi, kentlerin ezici yoğunluğunu oluşturan yoksullar, bu hizmetin asıl finansörleridir. Yatırım yükü, basit bir gerçek nedeniyle, sayılarının gücünden ötürü zenginlerden yoksullara binmektedir. Yine aynı basit gerçekten ötürü, yük büyük işletmelerden küçük işletmelere ve tarım üreticilerine kaymaktadır. Dünya Bankası, yoksulların susuzluktansa pahalı da olsa suya sahip olmayı istediklerini ileri sürmektedir. Güler'in de belirttiği gibi bu yaklaşımın ciddiyetsizliği, 1991-1992 yılında abonelikten çıkanların sayısında üç kat artış yaşanan İngiltere deneyimi tarafından kanıtlanmıştır. İkincisi, yurt içi kesimler arasındaki bu dağılım sayesinde, ülke yoksullarının gelirlerine, ulus-aşırı şirketlerce el konulmuş olmaktadır. Üçüncüsü, kârlı işletmeye ulaşmanın bir yolu "sürüm"dür. Şirketlerin kazancı, abonelerine çok satış yapmaya, tüketimi teşvik etmeye sıkı sıkıya bağlıdır. Oysa su kaynaklarının kıtlığı gibi dev bir sorun vardır. Dolayısıyla, su kaynaklarının korunması ve rasyonel

¹³³ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, s. 18-33; Aykan Mert, s. 32-33.

işletilmesi vazgeçilmez öneme sahiptir.¹³⁴

2.1.4. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (OECD)

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı (bundan sonra OECD), 1947 yılında İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın Marshall Planı çerçevesinde yeniden inşası amacıyla kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütünden (OEEC) 1961 yılında doğmuş bir uluslararası kuruluştur. Örgütün misyonu; üye devletlerin mali istikrarını kaybetmeden sürdürülebilir ekonomik büyümeye ulaşmaları için ihtiyaç duydukları yardımı sağlamaktır. OECD, suyun metalaşmasında izlenecek yol haritasının farklı boyutlarına dair stratejiler üretmektedir. Bu bağlamda örgüt, yönetim yetkisinin kamuda kalması ve finansmanın özel sektöre devredilmesi; kamunun su hizmetlerinin finansmanı için ayırdığı bütçeyi arttırması ve böylece, zenginlerin su faturalarının yoksullarinkinden daha yüksek olmasının sağlanmasını önermektedir.¹³⁵

Elbette OECD tarafından öngörülen, su dağıtımının devletler tarafından üstlenilip, devletin suyu yoksullara ucuz, zenginlere ise pahalı fiyatlardan vermesi değildir. Bunun yerine suyun iletim ve dağıtımının, fiyat piyasada belirlenecek şekilde tamamen ticarileştirilmesi ve devletin, bu piyasa fiyatları üzerinden yoksulları sübvans etmesidir. Başka bir ifadeyle söylersek, piyasada oluşacak fiyatla yoksullardan eksik tahsil edilecek su bedeli arasındaki farkın, devletler ya da yoksul kesim tarafından şirketlere ödenmesi hedeflenmektedir.¹³⁶ Bu nedenle OECD, devletlerin su hizmetleri için ayırdıkları bütçeyi arttırmalarını istemektedir.

OECD, su kaynakları yönetimini, her tür (içme, sanayi, sulama, rekreasyon) kullanma suyu ve su kaynaklarının (yerüstü ve yer altı suları) nitelik ve niceliksel bakımdan yönetilmesi olarak tanımlamaktadır. Politikaların oluşturulması ve

¹³⁴ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, s. 18-33; Aykan Mert, *Kentsel Su Yönetimi*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 32-33.

¹³⁵ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 173-174.

¹³⁶ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 174.

uygulanmasında ekonomik verimlilik sağlanması için, kaynak yönetimi politikalarının çevresel ve diğer ekonomik politikalarla uyumlu hale getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Su kaynakları yönetiminde, eşgüdümsüz uygulamalar olarak beliren kurumsal başarısızlıkların, piyasa başarısızlıklarının ve yeraltı sularının kullanımı ve korunmasındaki yönetim başarısızlıklarının düzeltilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.¹³⁷

OECD de, BM konferanslarında ortaya çıkan politikaların yanında yer almaktadır. Su yönetiminde kamu mekanizmalarından piyasa mekanizmasına geçilmesini, suyun “talep odaklı” yönetimini, fiyatlandırılması gereken bir ekonomik mal olarak görülmesini istemektedir.¹³⁸ OECD, bir yandan su ile farklı sektörler arasındaki ilişkileri kuran çalışmalar yaparken, bir yandan da devletlerin suyun metalaşmasını bir ihtiyaç gibi hissetmelerini sağlama işlevini üstlenmiştir. Devletlerin su hizmetleri ile ilgili hukuki ve teknik düzenlemelerinin yetersizliğine OECD tarafından verilen örneklerin başında eski Sovyetler Birliği gelmektedir. Bu ülkelerin geniş su alt yapısına sahip oldukları halde ve halklarının teoride suya erişimi olduğunun varsayıldığı belirtilen çalışmalarda, gerçekte bölge halklarının temiz ve içilebilir nitelikteki suya erişiminin olmağı belirtilmektedir. OECD’ye göre bunun nedeni gerek alt yapının eski ve kullanılmaz olması gerekse atık su işleme tesislerinin bulunmuyor olmasıdır.¹³⁹

Her ne kadar bu tespitlerin doğru ve haklı olabileceği olasılığını kabul edecek olsak bile, OECD’nin temel amacının toplumları temiz ve sağlıklı suya kavuşturmaktan daha çok özel sektörü sürece dâhil ederek suyun metalaştırılmasının önünü açmak olduğunu söyleyebiliriz. OECD, evlere takılacak ön ödemeli sayaçlarla daha iyi bir talep yönetiminin sağlanması gerektiğini ve su faturalarının piyasada oluşturulacak fiyatlar üzerinden zamanında toplanmasının geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Su hizmetlerini üstlenmeye talip olan birkaç kapitalist firmanın çıkarlarını koruma güdüsü, bu hizmetlerin özelleştirilmesi ya da ticarileştirilmesi

¹³⁷ Gökhan Günaydın, “Suyun Piyasalaştırılması, Küresel Tarım-Su İlişkisi”, s. 42.

¹³⁸ A.k., s. 42.

¹³⁹ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2009, s. 185.

yönündeki baskıların nedenini göstermektedir.¹⁴⁰ Su kaynakları yönetimi, hem ekonomik hem de çevresel bir sorun olduğu için OECD yaklaşımında; ekonomi ve çevre gereklilikleri entegre bir biçimde karşılanmalı ayrıca suyun yeterli kalitede, en düşük maliyette sunumu sağlanmalıdır.¹⁴¹

OECD politikalarında 1980'lerin ikinci yarısından itibaren, vurgu değişikliği olduğu gözlenmektedir. Önceleri kıt kaynakların dağıtımında daha fazla verimlilik sağlamada iktisadi yaklaşımların payı ve çevre sorunlarının çözümünde gerekli düzenlemeler üzerinde durulmuştur. 1980'lerden sonra ise bu anlayış değişmiştir. Bu dönemle birlikte vurgu, iktisadi ve çevresel boyutların yönetsel ve yasal sorunlarla birlikte ele alınması konusuna kaymıştır.¹⁴²

OECD'ye göre hükümetlerin ve çeşitli kurum veya kişilerin entegre bir yaklaşıma kavuşturulmaları ve gerekli değişikliklerin başlatılması için genellikle, statükoyu dağıtan bir katalizöre ihtiyaç vardır. Bu bazen yerel, bölgesel ya da ulusal bir su kaynağı sorunu, finansal kriz, hükümet değişikliği ya da su politikasının daha geniş ekonomik yeniden yapılanma ile ilişkilendirilmediği durumlarda bir sorunun uzun süre çözümsüz kalması olabilir. Sonuç olarak, entegrasyon için geniş bir bağlamın göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Entegrasyonun ana hatları şu şekilde sıralanabilir:

- a) Yönetsel ilkeler siyasal güvenilirlik ve meşruiyet, örgütsel yapılar, süreçler ve mekanizmalar, örgütsel kültür ve katılımcı davranış;¹⁴³
- b) Yasal düzenlemeler,
- c) Ekonomik düzenlemeler-entegrasyonun maliyeti, kaynakları fiyatlandırılması.

Kısacası OECD, yeterli kalite ve miktarda suyun bugün ve gelecekte

¹⁴⁰ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2009, s. 185.

¹⁴¹ Birgül Ayman Güler, (Der) vd., *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, YYAEM 1999, s. 16-17.

¹⁴² A.k., s. 16-17.

¹⁴³ Birgül Ayman Güler (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, s. 16-17.

sunumunun sürdürülebilmesi için, üçüncü yaklaşımın (ekonomik düzenlemeler-entegrasyonun maliyeti, kaynakları fiyatlandırılması) benimsenmesi gerektiği görüşündedir. Böylece, OECD de Birleşmiş Milletler konferanslarında ortaya çıkan politikaların yanında yer almaktadır. Örgüt, su yönetiminde kamu mekanizmalarından piyasa mekanizmasına geçilmesini, suyun “talep odaklı” yönetimini ve suyun fiyatlandırılması gereken bir ekonomik mal olarak görülmesini istemektedir.

2.1.5. Dünya Su Konseyi (WWC)

Su alanında küresel ölçekte etkinlik gösteren şirketler, kamu kurumları, uluslararası örgütler ve sivil toplum örgütleri ağ tipi örgütler altında hareket etmektedirler. 1996 yılında hükümetler, sektördeki çokuluslu şirketler ve uluslararası örgütler bir araya gelerek Dünya Su Konseyi’ni kurmuşlardır. Uluslararası Su Kaynakları Birliği 1994 yılında Kahire’de yaptığı ilk toplantıda, Dünya Su Konseyi’nin oluşturulmasına hazırlık yapmak üzere bir komite kurmuştur. Bu komite 1995 Mart’ında Montreal’de ve 1995 Eylül’ünde İtalya’nın Bari kentinde toplanarak, Dünya Su Konseyi’nin amaç ve görevini belirlemiştir. Böylece kuruluşun örgütsel yapısı için gerekli zemin hazırlanmıştır. 22 Mart 1996 Dünya Su Gününde Marsilya’da yapılan ilk toplantı sonucunda Dünya Su Konseyi’nin resmen kuruluşu ilan edilmiştir.¹⁴⁴

Dünya Su Konseyi kendisini su politikaları üzerine çalışan uluslararası düşünce kuruluşu olarak adlandırılmasına rağmen, bundan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Konsey nüfuz ve prestijini dünya genelinde devletlere özel su hizmetlerini benimsetmek için kullanmaktadır. 300’ü aşkın üye listesinde ağırlığı ise uluslararası su şirketleri ve diğer özel şirketler oluşturmaktadır. Çok az hükümet kuruluşu ve STK arasında pek çok özel sektörden şirketler ve sanayi birlikleri yer almaktadır. Özel su işletmeleri; mühendislik, inşaat, hidroelektrik, barajlar, sulama, altyapı ve atık su arıtma, deniz suyu arıtma şirketleri; yatırım bankaları; halkla

¹⁴⁴ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, *Antalya Su Sempozyumu*, 08 Aralık 2007, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 42.

ilişkiler danışmanları; 130 ülkeden 400 üye şirketi olan Uluslararası Su Derneği gibi dev ulus-ötesi su şirketlerin tümü bu Konseyin üyesidir. Etkinliğini 152 ülkede 150 bin çalışanıyla sürdüren küresel yönetim-müşavirlik devi Price Waterhouse Coopers bile yakın zamanlarda kârlı su işine girmiş olduğundan, bu örgütün kurucu üyeleri arasında yer almıştır.¹⁴⁵

Dünya Su Konseyi aşağıda belirtilen şu hususları yerine getirmeyi taahhüt etmektedir:

- a) Su ile ilgili, yerel, bölgesel ve global ölçeklerdeki kritik konuları, su kaynaklarının durumunu bütün boyutlarıyla ele alan (ve halen sürmekte olan) değerlendirmelerle belirlemek.¹⁴⁶
- b) Dünyanın değişik bölgelerinde, su ile ilgili kritik konulardaki bilinç ve duyarlılığı, bütün karar alma düzeylerinde arttıracak uygun mekanizmaları geliştirmek
- c) Kuruluşlara ve karar alma yetkisi taşıyanlar, küresel, bölgesel ve yerel su kaynaklarının sürdürülebilirliği açısından gerekli girişimler konusunda tavsiye bilgi desteği sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmek.
- d) Su kaynaklarının kapsamlı ve entegre biçimde planlanması ve yönetilmesiyle ilgili sponsorluğu üstlenmek ve nehir havzalarıyla akiferler¹⁴⁷ dahil olmak üzere sınır aşan sularla ilgili konuların çözüme bağlanmasına katkıda bulunmak.
- e) Nehir ve göl havzalarıyla akiferler dâhil olmak üzere sınır aşan sularla ilgili konuların çözüme bağlanmasına katkıda bulunmak.
- f) Uygun nitelikli suyun yoksul ve dezavantajlı konumdaki nüfus kesimlerine ulaşmasına, suyun kullanımında gerek toplumsal gerekse iki cins arasındaki eşitliğin sağlanmasına yardımcı olmak.
- g) Suyu yönelik talebin entegre biçimde yönlendirilmesi için etkin

¹⁴⁵ Gökhan Günaydın, “Suyun Piyasalaştırılması, Küresel Tarım-Su İlişkisi”, s. 45.

¹⁴⁶ Gülser Öztunalı Kayır, “Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi”, s. 36

¹⁴⁷ akifer: Yer altı suyunu tutan ileten kayaç ortamına akifer (aquifer) denir. İçlerine serbestçe suyun girebileceği veya hareket edebileceği boyutta ve miktarda birbirleriyle bağlantılı boşluk içeren kayaçlardan oluşmuş geçirimli kesimlerdir. (yer altı gölü)

politikaların ve stratejilerin uygulanmasını sağlamak ve ilgili kuruluşların bu doğrultuda uygun girişimlerde bulunmalarını teşvik etmek.

- h) Su kaynaklarının tüm dünyada sürdürülebilir biçimde yönetilmesi için gerekli girişimleri temin teşkil edecek ortak stratejik vizyona ve platforma ulaşılmasını sağlayacak bir forum oluşturmak olarak açıklamaktadır.

Dünya Su Konseyi'nin yürüttüğü faaliyetleri ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- a) Karar mercilerine, sınır aşan suları ve akiferleri de kapsayan su kaynaklarının planlanması, geliştirilmesi ve yönetilmesi konularında sürekli ve düzenli tavsiyelerde bulunmak.¹⁴⁸
- b) Çeşitli faaliyetlerin küresel çerçevede eşgüdümünü geliştirmek amacıyla uluslararası, bölgesel ve ulusal kuruluşların çalışmalarına katılmak.
- c) Hükümetlerin, hükümetler arası örgütlerin ve uluslar arası kuruluşların dikkatlerini, kritik konulara ve müdahalelere yöneltmek.
- d) Suyla ilgili kapsamlı politikaların, stratejilerin ve eylem planlarının hazırlanmasına katkıda bulunmak.
- e) Suyla ilgili kritik konularda kamu duyarlılığını arttırmaya yönelik kampanyaları yaygınlaştıracak stratejiler geliştirmek.
- f) Global su kaynakları ve suyla ilgili konulara ilişkin bilgilerin, yayınlar, elektronik iletişim ağları ve diğer medya kanallarında yaygınlaştırılmasını sağlamak.

Dünya Su Konseyi, su yönetimi alanında düzenlemeler yapmak ve stratejik yönlendirmelerde bulunmak gibi çok yönlü açıklamalarıyla esasen küresel su politikalarının ana aktörlerinden olduğunu ilan etmektedir. Dünya Su Konseyi'ne üyelik kriterleri ise şöyledir: Uluslararası ve ulusal kurumlara, hükümet

¹⁴⁸ Gülser Öztunalı Kayır, "Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi", s. 37.

kuruluşlarına, özel ve kamusal kurum ve kuruluşlara, Afrika, Doğu Asya, Batı Asya, Avustralya ve Okyanusya, Avrupa, Latin Amerika ve Karaibler, Kuzey Amerika olmak üzere coğrafi bölgelerin her birinden iki üye olmak üzere ve herhangi bir sınır gözetilmeksizin; uluslararası profesyonel su komisyonlarından, topluluklarından ve derneklerinden, uluslararası hükümet dışı kuruluşlardan, su ile ilgili konularda çalışmalar yapan mesleki ve bilimsel topluluklardan ve akademik kurumlardan, nehir havzası kuruluşlarından, vakıflardan, hükümet kuruluşlarından, ulusal su kuruluşlarının komitelerinden ve koalisyonlarından, ulusal düzeydeki hükümet dışı kuruluşlardan ve derneklerden, Birleşmiş Milletlere bağlı organlar, örgütler ve uzmanlık kuruluşlarından, hükümetler arası kuruluşlardan gerçekleştirilir.¹⁴⁹

Konsey 1997'den beri her üç yılda bir, ağırlıkla su şirketlerinin katıldığı Dünya Su Forumunu finanse etmektedir. Bu forumların ilki 1997 yılında Fas'ın Marakeş kentinde, ikincisi 2000 yılında Lahey'de, üçüncüsü 2003'te Kyoto'da, dördüncüsü 2006'da Mexico City'de, beşincisi ise 2009 yılında İstanbul'da düzenlenmiştir.

Dünya su forumları

Günümüzde su işletiminin özel su şirketlerine bırakılmasının geçmiştekinden farklı bir yönü, su şirketlerinin, dünyanın en büyük küresel çokuluslu tekelleri konumuna gelmiş bulunmalarındır. Başka bir ifadeyle sudan büyük kârlar elde eden bu tekeller geçmişteki küçük sermayeli su şirketi olma niteliklerini kaybetmişlerdir. Bu küresel şirketler, uluslararası düzeyde su politikalarının oluşturulduğu uluslararası konferansların da en önemli destekçileri arasında yer almaktadır.¹⁵⁰ Dünya Su Konseyi, Dünya Su Forumları aracılığıyla dünyada su problemleri konusunda önemli bir güç olmuştur. Dünya Su Forumları'nda bütün evrendeki tatlı sularla ilgili her türlü ekonomik, sosyal ve hukuki konular görüşülmektedir. Ancak bu forumlarda bütünüyle şirketler lehine kararlar üretildiğini belirtmeliyiz. Her forumun hazırlık

¹⁴⁹ Gülser Öztunalı Kayır, "Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi", s. 37.

¹⁵⁰ Tayfun Çınar, "Kuraklık ve Kentsel Su Yönetimi Sorunu: Türkiye Örneği", *Toplum ve Hekim Dergisi*, Ocak, Şubat 2008, cilt:23, sayı:1, s. 17.

programı 2 yıl sürmekte ve sonunda bir hafta süren büyük bir forum yapılmaktadır.¹⁵¹

Tablo 2-4. Dünya Su Forumları

Dünya Su Forumu	Tarih	Şehir	Ülke
Birinci	Mart 1997	Marakeş	Fas
İkinci	Mart 2000	Lahey	Hollanda
Üçüncü	Mart 2003	Kyoto	Japonya
Dördüncü	Mart 2006	Meksiko City	Meksika
Beşinci	Mart 2009	İstanbul	Türkiye

1997 Marakeş Forumu

Dünya Su Konseyi, 1997 yılında 22 Mart BM Dünya Su Günü'ne paralel olarak Marakeş'te Birinci Dünya Su Forumu'nu düzenlemiştir. Bu forum göreceli olarak oldukça küçük olmuş, 60 ülkeden yaklaşık 500 katılımcıdan oluşmuştur. Forum su ve kanalizasyon, uluslararası nehirler, deniz ekosistemleri, su kullanımının etkinliğinin artırılması, su ve cinsiyet gibi çok sayıda konuyu ele almıştır. Su konusunda 1977 Mar del Plata Eylem Planı, 1992 Dublin İlkeleri, Gündem 21'in 18. bölümüne paralel konular ele alınmıştır. Birinci Dünya Su Forumunda kabul edilen Marakeş Deklarasyonu suyu, küresel düzeyde hayati önem taşıyan bir konu olarak ilan etmiştir. Marakeş Formunda ilk kez "Dünya Su Vizyonu" ihtiyacı ortaya konulmuş ve Sonuç Bildirgesi ile Konsey'e bu vizyonu geliştirme görevi verilmiştir. Marakeş Deklarasyonu içinde paylaşılan suların yönetimi, suyun etkin kullanımı, sivil toplum örgütleri ve hükümetler arasında ortaklığı teşvik gibi tavsiyeler yer almıştır.¹⁵²

¹⁵¹ Dünya Su Forumları bölümünde büyük ölçüde Ferhunde Hayırsever Topçu, "Marakeş'ten İstanbul'a Dünya Su Forumları", *Antalya Su Sempozyumu*, 8 Aralık 2007 Serkan Akıllı (Der.), YAYED ve Muratpaşa Belediyesi, s. 45-48'dan yararlanılmıştır.

¹⁵² Ferhunde Hayırsever Topçu, "Marakeş'ten İstanbul'a Dünya Su Forumları", s. 44-45.

2000 Lahey Forumu

İkinci Dünya Su Forumu 2000 yılında Lahey’de yapılmıştır. Foruma 156 ülkeden yaklaşık 6000 kişi katılmıştır. “Gıda İçin Su”, “İnsan İçin Su” ve “Doğa İçin Su” olmak üzere üç konuda 80’den fazla oturum düzenlenmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Su Forumları arasındaki en temel fark, İkinci Forumda 130 ülkeden 114 bakanın katıldığı Bakanlar Konferansıdır. Dünya Su Forumları bir BM konferansı olmasına karşın, tüm dünyadan üst düzey hükümet görevlilerinin katıldığı Bakanlar Konferansı, Dünya Su Forumları’na eklenmiştir.¹⁵³

1997’de yapılan ilk forumda ortaya atılan Dünya Su Vizyonunun oluşturulması konusundaki çalışmalar sonucunda Dünya Su Konseyi, İkinci Forumun sonunda Dünya Su Vizyonu’nu oluşturmuştur. Lahey Forumu, Dünya Su Vizyonu’nun tamamlanması ile birlikte çok daha belirleyici kararlarla sonuçlanmıştır.¹⁵⁴

Dünya su vizyonu

Dünya Su Vizyonu su krizine gerçek çözüm olarak su kaynakları yönetimine entegre bir yaklaşımı savunmaktadır. Bu yaklaşımın temel unsurları, “Sulu tarımın yaygınlaştırılmasının sınırlandırılması, suyun üretkenliğini arttırmak, depolamayı arttırmak, su kaynakları yönetim kurumlarını reforma tabi tutmak, uluslararası havzalarda işbirliğini geliştirmek, ekosistem ile ilgili işleri fiyatlandırmak, yenilikleri desteklemek” olarak belirlenmiştir. Bu amaçlar çerçevesinde beş temel eylem belirlenmiştir:¹⁵⁵

- a) Entegre yönetimde tüm paydaşları kapsama
- b) Tüm su hizmetlerinin tam-maliyete göre fiyatlandırılması
- c) Araştırma ve yenilikler için kamu finansmanı artırma

¹⁵³ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, s. 45.

¹⁵⁴ A.k., s. 45.

¹⁵⁵ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, s. 45.

- d) Uluslararası su havzalarında işbirliğini artırma
- e) Su alanındaki yatırımları artırma

*Bütünleşmiş yönetimde tüm paydaşları kapsama*¹⁵⁶

Paydaşları kapsama ifadesi aslında yönetim modelini işaret etmektedir. Yönetişim sivil toplum ögesi sermayeye kapalı bir başlık değildir. Sermayenin dernekleri, meslek birlikleri, üretici birlikleri, kooperatifleri ile işçi kesiminin sendikaları bu başlıkta birlikte yer almakta ve aynı niteliklere sahip sayılmaktadırlar.

“Örgütlü toplum” hedefi de yine genel olarak sermaye kesimi için daha yüksek derecelerde gerçekleştirilirken, bu kesimin dışında kalanlar için bu söz konusu değildir. Bu durumda yönetişimin katılımcı modelinde katılma hakkı sermaye kesimine üç ortaktan biri ve üçüncü ortağın unsurlarından biri olarak katlamalı biçimde tanınmıştır.

Diğer yandan toplumun diğer kesimleri için bir örgütlenme söz konusu olsa bile, kaynakları ve güçleri karşılaştırıldığında, bunların şirket örgütleri ya da çokuluslu şirket örgütleri karşısındaki eşitsiz konumları, üç “ortak”lı yönetişimin bir ayağının içini baştan boşaltmaktadır. “Bu eşitsiz temel, toplumun sivil toplum örgütleri etiketiyle iktidara ortak edilme savını da baştan anlamsızlaştırmaktadır.”¹⁵⁷

Özelleştirmelere karşı ortaya çıkan muhalefet karşısında savunulan kamu-özel ortaklığı da, gerçekte şirketlerin, yatırımlarını sübvans eden, politik risklerini üstlenen ve şirket kârlarını garanti eden hükümetler ve/veya yerel yönetimlerle birlikte su arz sistemlerini işletmeleri anlamına gelmektedir.

Su hizmetlerini tam maliyete göre fiyatlandırma

Dünya Su Vizyonu’nun suyu yönetme biçimini değiştirme hedefi için

¹⁵⁶ A.k., s. 45.

¹⁵⁷ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, s. 45-46.

ortaya koyduğu yeni kurumsal mekanizmalardan biri su hizmetlerini tam maliyete göre fiyatlandırmadır. Vizyona göre, suyu en düşük maliyetle ya da ücretsiz olarak sunmak, kullanıcılar için doğru teşviki yaratmaz. Bunun için su hizmetleri, tüm kullanıcılar için işletme ve hizmetin sürdürülmesinin maliyetli ve ulusal endüstriyel kullanıcılar için yatırım maliyetleri dâhil olmak üzere tam maliyete göre fiyatlandırılmalıdır.

Özel sektör yatırımlarını artırma, kamu yatırımlarını araştırma ve geliştirme ile sınırlama

İkinci Dünya Su Formu'nda yoğun olarak tartışılan konulardan biri de suyun özelleştirilmesidir. Forum çerçevesinde üç yıl önce kurulan ve Birleşmiş Milletler'e bağlı olan Dünya Su Komisyonu, nüfusun artmasıyla gıda gereksiniminin karşılanabilmesi için günümüzde kullanılan su miktarından %17 kadar daha çok suya gereksinim duyulacağını öngörmektedir. Komisyonun verilerine göre ihtiyacın karşılanabilmesi için gerekli yıllık yatırımın 70 ila 80 milyon dolardan 180 milyon dolara çıkarılması gerekmektedir. Bu ölçüde bir yatırımı ise, Komisyon'a göre, ancak özel sektör gerçekleştirebilecektir.

Dünya Su Komisyonu, suyun devlet tekelinde ucuz fiyata satılmasının israfa neden olduğu görüşünden hareketle, söz konusu yatırımların karşılanması için suyun özelleştirilmesini önermektedir. Artan dünya nüfusu karşında giderek yetersiz kalmakta olan su kaynaklarının daha etkin kullanımı için iktisadi rekabete ihtiyaç duyulduğu, bunun için de suyun iktisadi değere sahip bir meta olduğu görüşünün yaygınlaşması gerektiği savunulmaktadır.

Havza yönetimi ya da entegre havza yönetimi

Havza yönetimi ve entegre havza yönetimi günümüzde küresel su politikasının önemli bir parçasıdır. Birçok uluslararası belgede havza yönetimi ele alınmış ve nehir havzası temelinde, ekonomik, toplumsal ve çevreye ilişkin sorunların çözümü için kamu ve özel sektörün birlikte yer aldığı yönetim modelleri

vurgulanmıştır.

Ancak buradaki ilk sorun nehirlerin farklı egemen devletler ile bölünmüş olmasıdır. İkincisi, egemen devletler ile bölünmüş olan havzalarda farklı siyasal ve idari yapılanmalara gidilmiş olmasıdır. Bunların birbirleri ile uyumlaştırılması güçtür. Üçüncüsü, öngörülen havza yönetimi yalnızca nehirler çevresindeki devletleri değil, aynı zamanda burada çıkar sahibi olan şirketlerinde yer almaları gereken bir modeldir. Bu anlamda, “katılımcı” olması vurgulanan havza yönetiminde katılım, yerli ya da yabancı sermaye kesiminin katılımı ya da kamu gücüne kavuşmaları anlamına gelmektedir.¹⁵⁸

Tüm bu unsurları ile Dünya Su Vizyonu, suda küresel yönetişimi temel hedef olarak benimsemektedir. Suyun bir kamu hizmeti olmaktan çıkarılarak ekonomik bir mala, bir piyasa malına dönüştürülmesi, Dünya Su Konseyinin temel vizyonu olmaktadır.

Dünya Su Vizyonu, Dünya Su Konseyinin temel politikalarını en kapsamlı biçimiyle ortaya koymaktadır. Uluslararası alanda, Dünya Su Konseyi aslında hükümetler arası bir örgüt ya da bir BM örgütü olmasına karşın, Dünya Su Konseyi’nin Dünya Su Vizyonu Birleşmiş Milletler düzeyinde bir oydaşma sağlama aracı olmuştur. Bu nedenle, bu tarihten sonraki Dünya Su Forumları da Vizyon’da ortaya konulan politikaların vurgulandığı ve hayata geçirilmeye çalışıldığı Forumlar olmuşturlardır.

2003 Kyoto Forumu

2000 yılında BM Milenyum Deklarasyonu 2015 yılına kadar temiz içme suyunun ve sanitasyona erişemeyen insan sayısının yarıya indirilmesi hedeflerini ortaya koymuştur. 2002 BM Johannesburg Zirvesi’nde de bu sayısal hedefler vurgulanmıştır. Söz konusu hedeflerin zamanında karşılanabilmesi baskısı ise,

¹⁵⁸ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, s. 46.

mevcut su politikası önerilerini uygulama ve somutluk kazandırma çabalarını arttırmıştır.¹⁵⁹

Üçüncü Dünya Su Forumu, Temiz Su Yılı olarak kutlanan 2003 yılında, Kyoto’da yapılmıştır. 182 farklı ülkeden 24 000 kişi katılmıştır. Forumun felsefesi, forumun herkesin katılımı ile gerçekleştirilmesi ve hedeflerin somut eylemlere ve taahhütlere dönüştürülmesi olarak ilan edilmiştir. Ancak Forumun elitist ve anti-demokratik bir yapıya sahip olduğu ileri sürülebilir. Şirket çıkarlarına göre şekillenmiştir. Bu eleştirilerin temelinde bir tarafta forum giriş ücretlerinin yüksek olması ve özellikle güneyli yerel grupların katılımının olmaması vardır. Diğer tarafta ve asıl önemlisi ise forumun kendisinin su politikasında şirket çıkarları doğrultusunda ve su yönetiminde özel sektörün rolünü arttırmayı teşvik eden bir neoliberal kampanya olmasıdır.¹⁶⁰

Üçüncü Formun başlıca konuları; su ile ilişkili olarak yoksulluk, yönetim, gıda ve çevre, kentler, eğitim, kapasite geliştirme, enerji, yer altı suları, su altyapısının finansmanı, barış için su, entegre su kaynakları yönetimi, iklim, sanitasyon, su kirliliği, tarım, kültürel çeşitlilik ve bilgi olmuştur. 1990’lardan itibaren hakim olan teknolojik su yönetimi yaklaşımına tepki olarak, İkinci Dünya Su Forumunda açıklanan amaç, su sorunlarını hukuki, örgütsel ve uzlaşma-sonucu önlemler ile çözmektir. Ancak forumda bilimsel düşünce ve teknolojik desteğin önemi vurgulanmıştır. Burada her ne kadar Japon Hükümeti’nin ağırlıklı olarak teknoloji-yönelimli bakanlık ve kuruluşlarının forumda yer alması etkili olmuşsa da, asıl neden su krizini çözmek için teknolojik ve finansal desteğin gerekli görülmesidir. Bu öneriler de özel sektörün varlığını çözüm olarak göstermektedir.¹⁶¹

Kyoto Forumunda, hedeflenen somut eylem ve taahhütler oluşturulmasını desteklemek için, tüm dünyada suyun yönetilme şeklini iyileştirmek adına *Dünya Su Eylemleri* adlı bir rapor yayınlanmıştır. Bu rapor 200’den fazla proje içermiştir. Bu

¹⁵⁹ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, s. 47.

¹⁶⁰ A.k., s. 47.

¹⁶¹ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, s. 47.

projeler içinde kirlilik azaltma, doğa koruma, kadın-temelli su arzı ve sanitasyon projeleri yer almakla birlikte, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İşadamları Konseyi'nin "sözde yeşil" projeleri ya da Dünya Su Konseyi'nin Cad, Portekiz, Tayland, Saint-Lucia, Uruguay v.b 'deki su özelleştirme projeleri de yer almıştır. Dünyadaki su özelleştirmelerinin neden olduğu sorunlar ise raporda hiç yer bulmamıştır.¹⁶²

Su finansmanı konusunda IMF'nin eski başkanı Camdessus'un Kyoto Forumu için bir grup uzmanla hazırladığı *Suyun Herkes İçin Finansmanı* adlı rapor, dünya su krizinin çözülmesinde özel su şirketlerinin önemini vurgulamıştır. Aynı raporda devletler ise, özel sektörün altyapı hizmetlerini sunmalarını teşvik edici tedbirler almaya davet edilmişlerdir. IMF ve DB bu politikaları desteklemeye çağrılmış, daha fazla yetki verilmesi istenen yerel yönetimlerin ise özellikle kamu-özel ortaklığına girerek özel sektöre güvenmesi istenilmiştir. Bu şekilde 2003 Kyoto Forumu aynı şekilde Dünya Su Vizyonu hedef ve eylem önerileri doğrultusunda ilerlemiş; yönetişim ve suyun ekonomik mala dönüştürülmesi, kararların özünü oluşturmuştur.¹⁶³

2006 Mexico City Forumu

2006 yılında Meksika'da düzenlenen ve "Küresel Meydan Okuma İçin Yerel Eylemler" adını taşıyan Forumda beş konu 200 farklı oturumda tartışılmıştır. Bu konular: "Büyüme ve gelişme için su, entegre su kaynakları yönetimi, herkes için su yönetimi, risk yönetimi" dir.¹⁶⁴

Yerel Eylemin vurgulandığı forumda oturumların tümünde yerel bilginin, deneyimin ve faaliyetin değeri; yerel faaliyeti destekleyen somut ve politika yönelimli çıktılar; karmaşık ve çok yönlü sorunlara cevap vermek için sektörler arası diyalog ve yerel aktörleri etkin kılacak bölgesel ve kültürel taahhütler üzerinde

¹⁶² A.k., s. 47.

¹⁶³ Ferhunde Hayırsever Topçu, "Marakeş'ten İstanbul'a Dünya Su Forumları", s. 48.

¹⁶⁴ Ferhunde Hayırsever Topçu, "Marakeş'ten İstanbul'a Dünya Su Forumları", s. 48.

durulmuştur. Forumda ayrıca yoksul ülkeler için su kaynaklarının iyileştirilmesi yöntemleri ve yoksul ülkelerde su şebekelerinin yeniden inşası için bağışlar sağlanması önerileri ele alınmıştır.¹⁶⁵

Genel olarak bakıldığında ise, diğer Forumlara benzer şekilde Mexico Forumunda bir yandan Birleşmiş Milletler'in 2015 yılı hedeflerine erişmek için yapılması gerekenler tartışılırken, bir yandan da suyun ticari bir meta olduğu tekrarlanmıştır. Forumda kamu-özel ortaklığı ideolojiler üstü bir uzlaşma olarak vurgulanmıştır. Forum, Dünya Bankası tarafından desteklenen bu yaklaşımı yaymak, geliştirmek olan ülke ve sivil toplum örgütlerinin desteğini sağlamak amacı gütmüştür. Forumda Dünya Su Konseyi Başkanı Loic Fauchon, BM barış gücü “mavi bereliler” den farklı olarak, su için de bir barış gücü kurulması önerisini getirmiştir. Söz konusu önerinin temelinde öncelikle suyla ilgili yerel eylemler olduğu söylenebilir. Mexico Forumu, özellikle su sorunlarına çözüm olarak önerilen su özelleştirmelerinin Latin Amerika'daki ve Meksika'daki bilânçosunun olumsuzluğu nedeniyle, toplumsal muhalefet ile karşı karşıya kalmıştır. Toplantının düzenlendiği alanda protesto gösterisi yapan binlerce kişi forumun özelleştirmeye kılıf bulma çabasından ibaret olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Meksika'da 2004 yılında bir “su çatışması” meydana gelmiştir. Silahlı Mazahua yerlileri su şebekesini ele geçirmiş, başkentin bir bölümünün suyu kesilmiştir.¹⁶⁶

Hayırsever'inde belirttiği gibi özellikle yerelin ve yerel eylemin vurgulandığı Mexico Forumunda, su çatışmaları için bir barış gücünün oluşturulması önerisini anlamak güçtür. Yerli halkın karşı çıktığı şeyler, su özelleştirmeleri, yaşamlarını sürdürmek için ihtiyaç duydukları suya erişememe, su fiyatlarının artması ve ağırlaşan su faturaları nedeniyle sudan yoksun kalmalarıdır. Bu tür sorunlar artarak devam ederken ve bu sorunlara neden olan politikalar sürdürülürken, sorunların “barış gücü” ile çözülebileceğini öngörmek, asıl sorunları görmezden gelmek demektir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ A.k., s. 48.

¹⁶⁶ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Marakeş'ten İstanbul'a Dünya Su Forumları”, s. 48.

¹⁶⁷ A.k., s. 48-49.

Su barış gücünün uluslararası su çatışmaları açısından işlevi ve etkilerinin ne olacağı ise belirsizdir. Dünya Su Konseyi tarafından sınır aşan sularda, uluslararası işbirliği ve havza yönetimi modeli savunulmaktadır. Örneğin, Türkiye’de Fırat ve Dicle nehirlerinin uluslararası su olarak kabul edilmesi ve bu çerçevede komşu devletlerle birlikte yönetilmesi gerektiği yönünde baskılar gelmektedir.

2009 İstanbul Su Forumu

Dördüncü Su Forumunda, Beşinci Dünya Su Forumu’nun İstanbul’da yapılması kararlaştırılmıştır. Dünya Su Forumu’nun ev sahipliğini DSİ Genel Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Genel Müdürlüğü, Dışişleri Bakanlığı, ilgili Kurum ve Kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ortaklaşa gerçekleştirmişlerdir.¹⁶⁸

Beşinci Dünya Su Formu 16 Mart 2009 Pazartesi gününden 22 Mart 2009 Pazar gününe kadar İstanbul’da toplandı. Forum tatlı su ile ilgili dünyanın en büyük uluslar arası etkinliği olup; su politikaları ile ilgili konularda küresel boyutla etkili olmak için tüm paydaşların katılımını ve diyalogunu öngörmektedir.¹⁶⁹ Forumun programı, kapsamında yer alan konular ve konu başlıkları aşağıda Tablo2-5’te gösterilmiştir.

Beşinci Dünya Su Forumu’nun ana teması olan “Farklılıkların Suda Yakınlaşması” diğer altı tema aracılığı ile incelenmiştir. Diğer altı tema ise şunlardır: “Küresel Değişimler ve Risk Yönetimi, İnsani Kalkınmanın ve Bin Yıllık Kalkınma Hedeflerinin Geliştirilmesi, Su Kaynaklarının Yönetimi ve Korunması, İdare ve Yönetim, Finansman ve Eğitim, Bilgi ve Kapasite Geliştirme”.¹⁷⁰ Forumda 100’den fazla tematik oturum, yedi bölgesel oturum ve yerel idarelerin, parlamenterlerin, bakanların ve ülke liderlerinin de katıldığı politik süreçler ile incelenmiştir. Ayrıca

¹⁶⁸ A.k., s. 49.

¹⁶⁹ İİSD Reporting Services, “Dünya Su Formu Bülteni”, Bkz. <http://www.iisd.ca/download/pdf/sd/ymbvol82num23t.pdf>, s. 1.

¹⁷⁰ iisd Reporting Services, “Dünya Su Formu Bülteni”, Bkz. <http://www.iisd.ca/download/pdf/sd/ymbvol82num23t.pdf>, s. 1.

forumda Su Sergisi, Su Fuarı, Çocuk Forumu, Gençlik Forumu ve kadınların da dahil olduğu toplantılar yapılmıştır. Değişik ülkeleri, BM örgütlerini, uluslararası organizasyonları, sivil toplum örgütlerini, akademik çevreleri, iş ve endüstri çevrelerini, basını temsilen 25.000’den fazla katılımcı Forum’a iştirak etmiştir.¹⁷¹

Açılıшта Forum’un ana temasıyla ilgili olarak; “Forum Genel Sekreteri Oktay Tabasaran, “Forum’un acil derecede önemli olan verimli su kullanımı amacını görüşmek ve aynı zamanda yerel su yönetimi, ekonomik ve insani Bin Yıllık Kalkınma Hedefleri’nin tartışılacağı bir buluşma yeri olacağını” belirtmiştir. Dünya Su Konseyi Başkanı Loic Fauchon, “Suya erişimin acil olarak ele alınması gereken bir konu olduğunu, politik iradenin uyumlu su paylaşımı konusunda önemini ve verimli su yönetimi gereksinimi, en yoksul insanların korunmasını ve sanal su ilkesinin de çok önemli konular olduğunu” bildirmiştir. İstanbul Belediye Başkanı Kadir Topbaş, “Şehirlerin başlıca su kaynakları tüketicileri olduğunu ve yerel yönetimlerin doğal kaynakları korumaları ve uzun vadeli su güvenliğini korumak konularında çok önemli rol oynadıklarını” belirtmiştir. Çevre ve Orman Bakanı Veysel Eroğlu, “Barış ve dengeye ancak su kaynaklarının adil bir şekilde bölünmesi ile ulaşılabileceğini, Forumun amacının herkes için kaliteli su sağlamak olduğunu, suyun kalkınma için kritik olduğunu ve büyük altyapı projelerinin Türkiye’de su güvenliği temin etmede önemini ve Afrika’daki kuraklığın da konuşulması gerektiğini” vurgulamıştır. Meksika Ulusal Su Komisyonu Genel Müdürü Jose Luis Luege Tamargo, Meksika Cumhurbaşkanı Felipe Calderon adına Meksiko şehrindeki 4. Dünya Su Formundan sonra başlatılan su yönetimi, iklim değişikliği ve altyapı projelerini açıklamıştır. BM Genel Sekreteri Yardımcısı Sha Zukang, BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon adına, “Dünya Su Forumu’nun değerini politik toplumla sivil toplum arasındaki diyalogu kolaylaştırmak olduğunu söylemiştir. Zukang, Forumda “Su ve iklim değişikliği arasındaki bağlantının vurgulanması, finansal kaynaklar desteği ile insan ve kurumsal kapasitenin geliştirilmesi; uygulanabilirlik kapasitesini arttırmak için afet riskinin azaltılması ve sınırları aşan su yönetiminde işbirliğinin önemini anlaşıması” olarak dört stratejik alanın üzerinde durulmasını

¹⁷¹ iisd Reporting Services, “Dünya Su Formu Bülteni”, Bkz. <http://www.iisd.ca/download/pdf/sd/ymbvol82num23t.pdf>, s. 1.

önermektedir. Fas Başbakanı Abbas El Fassi, Forumun 2008 Dünya Yiyecek Güvenliği ile ilgili olan üst düzeydeki konferansı takip ettiğini, Forumun 2012 sonrası iklim değişiminden sonra gelen 2009 BM müzakerelerine ön ayak olması gerektiğini bildirirken; Japon Veliaht Prensi Naruhito, bakanlık düzeyi diyalogların ve bölgesel zirvelerin işbirliğini teşvik etmek üzerinde durmuş ve su sektöründe finansmanın önemine, su ve iklim değişimi arasındaki bağa, bin yıllık Kalkınma Hedeflerini gerçekleştirmek için su ile ilgili sorunların çözülmesi gerektiğine ve BM'in suyun kapasite artırımı ve denetiminde olan rolünü açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, “farklılıkların suda yaklaştırılması” temasına değinerek, Forumun su yönetimini iyileştirmek için yapılan işbirliği çabalarını bir ileri kademeye ilerletme imkânı taşıdığını söylemiş; su ile ilgili konuların sadece teknik değil aynı zamanda politik önemi olan konular olduğunu” da ayrıca belirtmiştir.¹⁷²

5. Dünya Su Forumu politik süreci dört düzey politikacıdan oluştu: ülke liderleri, bakanlar, parlamenterler ve yerel idareler. Ülke liderleri dünyadaki devletlere hitaben yüksek düzeyde bir eylem çağrısında bulundular; bakanlar bir Bakanlar Deklarasyonu kabul ettiler; parlamenterler su ile ilgili anlaşmazlığa neden olan birçok konudaki tartışmaları özetlediler; yerel idareler İstanbul Su Konsensüsü'nü kabul ettiler.¹⁷³

5. Dünya Su Forumunda sonuç olarak küresel ortamda, suyun kamu malından piyasa malına doğru dönüşümüne tanık olmaktadır. Dünya genelinde, 1980'lerde gündeme gelen yerelleşme politika ve uygulamalarının sonucunda, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere su yönetiminde özelleştirme uygulamaları başlatılmıştır. 1990'lar boyunca süren bu uygulamalar ve su sektöründeki özelleştirme süreci bu ülkelerin şirketleri kanalı ile Latin Amerika ve Uzak Doğu Asya'da da yaşanmıştır. Özelleştirmeler sonucunda bugün gelinen noktada su tekelleri kâr elde ederken, yoksul halk hem pahalı hem de kalitesiz su tüketmek

¹⁷² iisd Reporting Services, “Dünya Su Formu Bülteni”, Bkz. <http://www.iisd.ca/download/pdf/sd/ymbvol82num23t.pdf>, s. 3-4.

¹⁷³ A.k., s. 15.

zorunda bırakılmıştır.¹⁷⁴ Bir sonraki bölümde de değinileceği gibi ülkemizdeki su özelleştirmelerinde de benzer sorunlar yaşanmaktadır. Günümüzde “yönetişim” modeli ile kamu-özel ortaklığı aracılığıyla bu sorunlara çözüm bulunmaya çalışılmaktadır. Ancak süreci baştan şekillendiren piyasa modeli ve suya ticari yaklaşım terk edilmediği için, savunulan kamu-özel ortaklığının da özel sektör lehine olacağı açıktır. Dünya Su Forumlarında ve Dünya Su Vizyonu’nda ortaya konulan suda tam maliyete göre fiyatlandırma, özel sektör yatırımlarını artırma ve teşvik etme, kamu yatırımlarını araştırma ile sınırlı tutma hedeflerinde de bu görülebilmektedir. Özel sektör mantığının ağırlıklı olması durumunda, tüm “paydaşlar/ortaklar” ın katılımının ve etkisinin eşit olması da beklenemez.¹⁷⁵

Ülkemiz de İller Bankası A.Ş. kanun taslağının hazırlanması, kamu mali finansmanından küresel mali kuruluşların finansmanına geçiş, kamu-özel ortaklıkları, su hizmetlerindeki fiyat artışları, akarsuların özelleştirilmesi gibi öneri ve uygulamalar, Dünya Su Konseyi tarafından ortaya konulan vizyon hedeflerinin uygulandığını göstermektedir. Ülkemizde su hizmetlerinin sunumu ve yönetimindeki mevcut ve olası değişiklikler dikkate alındığında, İstanbul Forumu bu sürecin devam etmesini ve hızlanmasını sağlamıştır. Bu süreç ise, ihtiyacımız olan kamu ve toplum yararını temel alan ulusal, planlı ve kamusal bir su politikasının aksi yönünde ilerlemektedir.¹⁷⁶ Farklı coğrafyalarda, farklı toplumsal kesimlere mensup insanları ulvi bir amaç etrafında geliştirecek her türlü araç konusunda uzlaşılabilirliği önermesiyle yola çıkan Forum, özünde farklılıkları aşmayı değil devam ettirmeyi amaçlayan çözüm önerilerini tartışılmaz birer norm statüsüne taşımayı başarmıştır.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, s. 53.

¹⁷⁵ A.k., s. 53.

¹⁷⁶ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, s. 53.

¹⁷⁷ F. Eda Çelik, “Su ve Atıksu Altyapı Yatırım Alanında Kamu Özel Ortaklığı Modeli”, Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, Cilt :4, Sayı :10, 2009/10, s. 94.

Tablo 2-5. İstanbul Su Formu Program Çerçevesi, Genel Konular, Konular ve Konu Başlıkları.

Ana Konular	Tema	Konu Başlığı
Sürdürülebilir Kalkınma İçin Su Temini	Küresel Değişimler ve Risk Yönetimi	İklim Değişimine Uyum
		Göç ve Değişen Arazi Kullanımı
		Afet Etkilerinin Azaltılması
	İnsani Kalkınmanın ve binyıl Kalkınma Hedeflerinin İleri Götürülmesi	Herkes İçin Su, Şehir Sağlığı ve Hijyen Sağlanması: -Yeterli Altyapıyı Sağlamak -Kısa Vadede Halk Sağlığını Korumak
		Enerji İçin Su, Su İçin Enerji
		Açlık ve Fakirliğin Giderilmesi İçin: Su ve Gıda
		Çoklu Su Kullanımları, Örneğin; Su Temini ve Sulama
	İnsani ve Çevresel İhtiyaçlar Dikkate Alınarak Su Kaynaklarının Korunması ve Yönetimi	Havza Yönetimi ve Sınır Aşan Sularda İş Birliği
		Tarımsal Enerji ve Kentsel Su İhtiyacının Karşlanması İçin Yeterli Su Kaynağı ve Depolama Alt Yapısı Temini
		Doğal Ekosistemlerin Korunması
		Yüzey Suyu, Yer Altı Suyu ve Yağmur Suyunun Korunması ve Yönetimi.
Suya Dayalı Kalkınma İçin Gerekli Mekanizmaların Temini	İdare ve Yönetim	Su Hakkının İyileştirilmiş Erişim İçin Sanitasyonun Uygulanması
		Düzenleyici Yaklaşımlar Yoluyla Verimin Arttırılması
		Etik Şeffaflık ve Paydaşların Güçlendirilmesi
		Su Hizmetinde Kamu ve Özel Sektörün Optimizasyonu
		Suyun Etkili ve Verimli Yönetimi İçin Kurumsal Düzenlemeler
	Finans	Yerel Su Yönetimleri ve Sistemleri İçin Sürdürülebilir Finans Kaynakları
		Hakkaniyet ve Sürdürülebilirliğe Yönelik Fiyatlandırma Politikaları
		Dar Gelirli Kollayan Politika ve Stratejiler
	Eğitim, Bilgi ve Kapasite Geliştirme	Eğitim ve Kapasite Arttırıcı Stratejiler
		Su Bilimi ve Teknolojisi: 21. Yüzyıl İçin Uygun ve Yenilikçi Çözümler
		Su Sektörünün Güçlendirilmesindeki Mesleki Ağ ve Birliklerin Kullanılması

Kaynak: www.worldwaterforum5.org

2.1.6. Avrupa Birliği (AB)

Avrupa Birliği'nin (AB) su konusunda izlediği politikalar denildiğinde akla ilk gelen AB içinde yürütülen politikalardır. AB'nin su konusundaki yaklaşımını en somut olarak ifade eden belge aşağıda da bahsedileceği gibi *Su Çevre Direktifi*'dir. Bu direktif, AB su yönetiminin ve su kaynakları yönetiminin çerçevesini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Su Çerçeve Direktifi, 2000 yılında çıkarılmıştır. Suyun ticari bir meta olarak

tanımlanmasıyla birlikte, AB geleneksel kamu yönetimi kurumları yerine yönetim kurumlarını önermektedir. Bunlar, Avrupa Çevre Komisyonu, Avrupa Birliği Su İnsiyatifi¹⁷⁸, Avrupa İçin Su Bilgi Sistemi¹⁷⁹ ve Avrupa Akdeniz Su Bilgi Sistemidir.¹⁸⁰

Suyun talep yönlü kurumsallaşması sürecinde, Türkiye için özel bir öneme sahip olan etkin küresel aktörlerden biri olan Avrupa Birliği üyelik sürecinde olan ülkelere “uyumlaştırma” adı altında *Su Çevre Direktifi*’ni dayatmaktadır. Böylelikle su politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda projelendirmeye çalışmaktadır. Direktifin 12. maddesine göre “üye ülkelerin birbiriyle entegre havza yönetimi zorunlu kılınmıştır”. Bu zorunluluk, anılan direktifle belirlenen su kaynaklarının geliştirilmesi, mevcut kaynakların daha etkin kullanılması, talep yönetimi, çevresel etkilerin giderilmesi şeklinde “olumlanan” su politikalarının arkasındaki gerçek niyeti ortaya çıkarmaktadır. Böylece bütünleşik havza yönetimi ile kaynakların kontrolü, kamunun temsilcisi olan devletin elinden alınarak, AB’nin eşgüdümünde sermayeye devredilmektedir.¹⁸¹ Kısacası AB su politikalarının hedeflediği yol, suyun ticarileştirilmesi, su hizmetlerinin özelleştirilmesi ve buna uygun hukuki ve yönetsel değişikliklerin yapılması yönündedir.¹⁸²

2.1.7. Küresel Su Ortaklığı (GWP)

Küresel Su Ortaklığı, 1996 yılında Dünya Bankası, BM Kalkınma Programı ve İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı tarafından kurulmuştur. Küresel Su Ortaklığı, su yönetimindeki tüm kuruluşları kapsayan ve bu kuruluşlar arasında söz konusu olan bir çalışma ortaklığı olarak tanımlanmaktadır. Bu kuruluşlar şöyle sıralanmaktadır: Hükümet birimleri, kamu kurumları, özel şirketler, meslek örgütleri,

¹⁷⁸ Su yönetişimini geliştirmek, nehir havzaları yaklaşımını güçlendirmek, insansal kaynak ve mekanizmaları tanımlamak görevlerini üstlenmiştir.

¹⁷⁹ Suyu, ekonomi için vazgeçilmez bir kaynak olarak tanımlamaktadır.

¹⁸⁰ Sektörler arasında bilgi değişimi için stratejik bir araç olarak kabul ettiği suyla ilgili bilgilerin toplanması, derlenmesi ve dağıtımını yapmaktadır. Gülser Öztunalı Kayır, “Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi”, s. 35-36.

¹⁸¹ Gökhan Günaydın, “Suyun Piyasalaştırılması, Küresel Tarım-Su İlişkisi”, *Memleket, Siyaset Yönetim*, Ankara: Memleket Yayınları, 2009, s. 44.

¹⁸² Gülser Öztunalı Kayır, “Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi”, s. 35-36.

çok taraflı kalkınma ajansları ve Dublin-Rio prensiplerine bağlı diğerleri. Küresel Su Ortaklığı, Dünya Su Konseyi'nin belirlediği politikaları yürütme amacına dayalı olarak küresel, bölgesel ve ulusal düzeyde gerekli olan kritik bilgileri tanımlamayı üstlenmiştir.¹⁸³

2.1.8. Uluslararası Su Birliği (IWA)

Uluslararası Su Birliği konferans, yayın ve üye grupları için destek gibi, ürün ve hizmetleri sağlayan bir küresel network ortamını yaratmaktır. Su forumlarında üyelerini temsil etmek sektöre anahtar mesajları ve sürdürülebilir su yönetimi konusunda en iyi pratikleri sunmak temel aldığı görevlerdir.

2.1.9. Uluslararası Su Yönetim Kurumları (IMWI)

Uluslararası Su Yönetim Kurumları, Milenyum Kalkınma Amaçları'nın gerçekleşmesine odaklı, Afrika ve Asya'da 10'dan fazla ülkede, 120 araştırmacının çalıştığı bir kuruluştur. Fakir kırsal toplulukların karşılaştıkları su ve ilgili alan yönetimi üzerine yoğunlaşmaktadır.

2.1.10. Uluslararası Hidroelektrik Enerji Birliği (IHA)

Uluslararası Hidrolojik Enerji Birliği (*International Hydropower Association*) 1995 yılı Kasım ayında, hidrolik enerjiye ilişkin konuların değişik boyutlarıyla tartışılmasını, geliştirilmesini amaçlayan bir forum olarak kurulan hükümet dışı, kâr amacı gütmeyen ve içinde değişik disiplinleri barındıran bir organizasyondur. Daimi komiteler yoluyla faaliyetlerini yürütür.¹⁸⁴

¹⁸³ A.k., s. 38.

¹⁸⁴ Gülser Öztunalı Kayır, "Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi", s. 39.

2.1.11. Stockholm Uluslararası Su Enstitüsü

Genel olarak Enstitünün su uzmanları ve karar alıcılar arasında işbirliği ve diyalogu sağlamak için su ile ilgili problemlerin bilimsel temelli çözümü ve yenilikçi politikaların gelişimi için çaba gösterdiği ileri sürülmektedir.

2.1.12. Uluslararası Havza Örgütleri Ağı

1994 yılında kurulmuştur. Avrupalı ve Güney Amerikalı 42 ülkenin su yönetimi sorumluları, 145 ulusal, yerel, yasal kamu kuruluşunu kapsayan ve bürosu Paris'te bulunan bu ağ, özel bütçeli bir Fransız kuruluşudur. Küresel ölçekte su kaynaklarının entegre yönetimini ve su ortaklıklarının kurulmasını ve güçlendirilmesini, bütüncül su yönetimi politikasıyla, mevcut olan ya da kurulma aşamasında olan, ulusal veya federal büyük havza işletmelerini, sınır ötesi işletmeleri, su şirketlerini bir araya getirmeyi ve 2025 yılından önce bir eylem planı gerçekleştirerek artan sayıda ülkede havza yönetimini uygulamayı hedeflemektedir.¹⁸⁵

2.1.13. Dünya Ticaret Örgütü – Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

Suyun sermaye tarafından küresel düzeyde kontrol altına alınması için imzalanan en önemli anlaşma, 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nü oluşturan anlaşmalardan biri olarak imzalanan GATS-Hizmet Ticareti Genel Anlaşmasıdır.¹⁸⁶

DTÖ'nün kuruluş aşamalarından biri olan GATS, uluslararası hizmet ticaretine ilişkin temel ilkeleri küresel düzeyde belirleyen bir anlaşmadır. Anlaşma tüm hizmet sektörlerini ve bu hizmetlerin üretilmesi için gerekli olan tüm metallerin üretimini serbestleşmeye açmaktadır. Yani, GATS hizmetler alanında hiçbir sektörü

¹⁸⁵ Gülser Öztunalı Kayır, "Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi", *Antalya Su Sempozyumu*, 08 Aralık 2007, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 39.

¹⁸⁶ Eray Acar, "Suyun Akış Yönü Değişiyor: Kamudan Piyasaya", *18. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform*, Necat Akyıldız vd. (Der.), Ankara: TODAİE Yayın No: 350, 2009, s. 588.

dışarıda bırakmamaktadır. Dolayısıyla, su ve atık-su hizmetlerini de ticari serbestleşme kapsamına almaktadır. Bir alt sektör olarak su ve atık su hizmetlerinin GATS anlaşmasına resmi olarak ilk dâhil edilişi 2001 yılında Doha’da başlatılan DTÖ - Kalkınma Raundunda olmuştur.¹⁸⁷

GATS’ta hizmetler tanımından ne kastedildiğinin anlaşılması, gerek anlaşmanın özünü ve evrileceği yönü göstermesi, gerekse anlaşmanın kapsamına hangi hizmetlerin girdiğinin anlaşılması açısından önemlidir.¹⁸⁸ Anlaşmanın hizmet tanımı esas alınacak olursa, kamu hizmeti olarak tanımlanabilecek hiçbir şey yoktur. GATS’a göre bir hizmetin uluslararası hizmete açılmasının tek sınırlaması, kamusal otoriteler tarafından yerine getirilen bir hizmetin ticari nitelik taşıması ve hizmet yerine getirilirken rekabetçi ortamın oluşmamasıdır. Bir hizmet alanında bu şartlardan sadece biri geçerli olduğunda bu alan GATS’ın kapsamında sayılmaktadır.

GATS’ın mantığını su örneğiyle şöyle açıklanmaktadır: Diyelim ki anlaşmada su hizmetleri ele alınıyor. Önce en önemli soru soruluyor: Su alınıp, satılabilir bir meta mı? Piyasada rekabeti mümkün olan bir hizmet mi bu? Yanıt evet olmaktadır. Çünkü piyasada özel şirketler tarafından satışa sunulan şişe suları var; hepimiz de bu suyu kullanmak için para ödüyoruz. Ayrıca devletin bu hizmeti vererek bu şirketlerin ticaretine engel olması da serbest ticarete aykırıdır. Eğitim ve sağlık hizmetleri, posta hizmetleri, enerji ulaşım gibi devletin tüm sosyal hizmetleri; hapisane ve adli hizmetler gibi devletin temel görev alanları için de aynı mantık yürütüldüğünden bu hizmetlerin kamusal hizmet olmadığı, ticari birer meta olduğu kabul edilmiş oluyor.¹⁸⁹

Suyun metalaşmasına ilişkin en kapsamlı uluslararası sözleşmelerden biri olan GATS anlaşmasındaki “su yatırım ve ticareti” başlığı altında:

- a) Erişilebilir su kaynaklarının kimin yönetim ve denetiminde olacağı,

¹⁸⁷ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2009, s. 198-199.

¹⁸⁸ Selime Güzelsarı, “Küresel Kapitalizmin ‘Anayasası’: GATS”, *Praksis*, Sayı: 9, 2003, s. 117-142.

¹⁸⁹ Selime Güzelsarı, “Küresel Kapitalizmin ‘Anayasası’: GATS”, *Praksis*, Sayı: 9, 2003, s. 122.

- b) Kullanılabilir suyun hangi kanallarla tüketiciye ulaştırılacağına dair üretim, pazarlama ve dağıtım yetkisinin kimde olacağı,
- c) İçme suyunun üretim ve dağılımının kimin tarafından ve nasıl yapılacağı gibi hususlar piyasa ekonomisine terk edilmiştir.¹⁹⁰

Buraya kadar suyun metalaştırılmasında ve piyasalaştırılmasında rol oynayan uluslar arası kurum ve kuruluşlar incelenmiştir. BM İnsan Çevresi Konferansı'ndan (1972) Beşinci Dünya Su Forumu'na (2009) kadar geçen sürede öne çıkan kurumlar, alınan kararlar ve sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2-6. Stokholm'den İstanbul'a Suyun Metalaştırılmasında Köşetaşları
(1972-2009)

TARİH	OLAYLAR	SONUÇLAR	ALINTILAR
1972	BM İnsan Çevresi Konferansı Stockholm, İsveç İnsan çevresinin korunması iyileştirilmesi odaklı.	BM İnsan Çevresi Konferansı Deklarasyonu	"Eylemlerimizin çevresel sonuçları açısından dünya çapında daha ihtiyatlı olmamız gereken bir noktaya ulaşmış bulunuyoruz." (6. BM İnsan Çevresi Konferansı Deklarasyonu)
1977	BM Su Konferansı Mar del Plata, Arjantin Su kaynaklarının değerlendirilmesi ve su kaynakları yönetimi. yaklaşımıyla su kullanımı etkinliğinin artırılması konularında ulusal ve uluslar arası farkındalığın artırılması odaklı.	Mar del Plata Eylem Planı (MPAP)	"Su kaynaklarının sistematik ölçümü ve işlenmesi." (Tavsiye: Su Kaynaklarının Değerlendirilmesi, Mar Del Plata Eylem Planı)
1981-1990	Uluslararası İçmesuyu Arzı ve Hızlıssihha Onyılı 1990 yılında tüm insanların sağlıklı ve yeterli su kaynaklarına kavuşmasının sağlanması odaklı.		Sayısal hedeflere ulaşılmasa da su ve hızlıssihha on yılında pek çok şey öğrenildi... Her ülkeye özgü su ve hızlıssihha sorunlarının çözümü için farklı yaklaşımlar geliştirmenin önemi anlaşıldı. (CHOGUILL C., FRANCEYS R., COTTON A., Planning for water and sanitation, 1993)
1990	Temiz Su ve Hızlıssihha için Küresel Toplantı Yeni Delhi, Hindistan Güvenli içmesuyu; Çevresel hızlıssihha.	Yeni Delhi Bildirgesi "Bazıları için daha çok değil, herkes için biraz."	"Temiz Su ve Atıksu için uygun araçlar, bütünleşik su kaynakları yönetiminin merkezinde olmalıdır." (Çevre ve Sağlık, Yeni Delhi Bildirgesi)
	Dünya Çocuk Toplantısı New York, ABD Çocuklara yönelik sağlık ve gıda koşullarının iyileştirilmesi odaklı	Çocukların Bekası, Korunması ve Geliştirilmesi Deklarasyonu	"Bütün toplumlarda çocuklara temiz su ve hızlıssihha koşulları sağlanmasını teşvik etmeliyiz." (20. dünya Çocuklarının Bekası, Korunması ve Geliştirilmesi Deklarasyonu)

¹⁹⁰ Gaye Yılmaz, *Suyun Metalaşması*, s. 200.

Uluslar arası Doğal Afetlerin Azaltılması Onyılı'nın Başlangıcı (1990-2000) Özellikle gelişmekte olan ülkelerde doğal afetlerin azaltılması konusundaki uluslararası eylemlerin artırılması.			
1992	Uluslar arası Su ve Çevre Konferansı- Dublin, İrlanda Su tüm rekabetçi kullanımlarda bir ekonomik değere sahiptir ve ekonomik bir mal olarak değerlendirilmelidir. Dublin ilkelerinde; su geliştirme ve yönetimine, tüm düzeylerde kullanıcılar, planlayıcılar ve politika yapıcıların katılımı gerektiği vurgulanmaktadır.	Dublin Su ve Sürdürülebilir Gelişme Bildirgesi	İlke 1: "Temiz su, hayatın sürdürülmesi, gelişme ve çevre için temel olan sınırlı ve zarar görebilir bir kaynaktır." İlke 2: "Suyun geliştirilmesi ve yönetimi, bütün düzeylerde kullanıcıların, plancıların ve politika yapıcıların dahil olduğu katılımcı bir yaklaşım temelinde olmalıdır." İlke 3: "Suyun sağlanması, yönetimi ve korunmasında kadınlar merkezi bir rol oynamaktadır." İlke 4: "Su bütün kullanımları dahilinde bir ekonomik değerdir ve ekonomik mal olarak kabul edilmelidir." <i>(Klavuz İlkeler: Dublin Su ve Sürdürülebilir Gelişme Bildirgesi)</i>
	BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED Earth Summit) Rio de Janeiro, Brezilya Gündem 21'de, temiz su kaynaklarının kalitesinin ve arzının korunması ve geliştirilmesinde, su kaynaklarının bütünsel yönetim ve kullanımının gerekliliği belirtilmiştir. Su kaynaklarının geliştirilmesi, su ve sürdürülebilir kentsel kalkınma, su ve sürdürülebilir gıda üretimi-kırsal kalkınma, iklim değişikliğinin su kaynakları üzerine etkileri, Konferansın temel başlıkları arasındadır.	Rio Çevre ve Gelişme Deklarasyonu Gündem 21	"Devletler, temel sektörler ve halk arasında işbirliğinin yeni düzeylerinin yaratılması yoluyla yeni ve hakaniyetli bir küresel ortaklığın inşası." <i>(Rio Deklarasyonu)</i> "Temiz suyun bütüncül yönetimi ve ulusal ekonomik ve sosyal politikalar çerçevesinde sektörel su planlarının ve programlarının entegrasyonu, 1990'lar ve daha sonraki yılların eylemlerinde temel bir öneme sahiptir." <i>(Gündem 21, Kısım 2, Bölüm 18)</i>
1994	İçme Suyu Arzı ve Çevresel Hıfzıssıhha Bakanlar Konferansı Noordwijk, Hollanda İçmesuyu arzı ve hıfzıssıhhanın korunması odaklı.	Eylem Programı	"Kentsel ve kırsal alanlarda hıfzıssıhha kurallarının ve kanalizasyon sistemlerinin iyileştirilmesi için programlara temel öncelik verilmesi" <i>(Eylem Programı)</i>
	BM Uluslar arası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Kahire, Mısır Nüfus, çevre ve yoksulluk faktörlerinin sürdürülebilir kalkınma plan, program ve politikalarına etkileri odaklı.	Eylem Programı	"Nüfus, çevre ve yoksulluğun azaltılmasına ilişkin etmenler sürdürülebilir gelişme politika, plan ve programları ile bütünleştirmelidir." <i>(Bölüm III- Nüfus, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir gelişme arasında iç ilişkiler, C- Nüfus ve Çevre, Eylem Programı)</i>
1995	Dünya Sosyal Kalkınma Toplantısı Kopenhag, Danimarka Yoksulluğun azaltılması, su kaynakları ve hıfzıssıhha odaklı.	Kopenhag Sosyal Kalkınma Deklarasyonu	"Yoksulluğun temel nedenlerinin belirlenmesini ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlayan çabalara ve politikalara odaklanmalı; bunlar temiz içmesuyu sağlanması ve hıfzıssıhha koşullarını içermelidir." <i>(Bölüm I-Toplantı Sözleşmesi İçin Uyarlanan Yeni Çözümler 2, b. Kopenhag Deklarasyonu)</i>
	BM 4. Dünya Kadın Konferansı Pekin, Çin Cinsiyet sorunları, su arzı ve hıfzıssıhha odaklı.	Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu	"Temiz içme suyu ve hıfzıssıhha koşullarına erişimin sağlanması ve mümkün olan kamusal dağıtım sistemlerinin hayata geçirilmesi." <i>(106 x, Pekin Deklarasyonu)</i>

1996	BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) İstanbul Kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesi odaklı.	Habitat Gündemi	“Sağlıklı yaşam çevresini, özellikle yeterli temiz su ve etkili atık yönetimi yoluyla teşvik etmeliyiz.” (10. Habitat Gündemi, İstanbul İnsan Yerleşimleri Deklarasyonu)
	Dünya Gıda Zirvesi, Roma, İtalya Gıda, sağlık, su ve hıfzıssıhha odaklı.	Dünya Gıda Güvenliği Roma Deklarasyonu	“Gıda güvenliğine yönelik tehditlerle, özellikle kuraklık ve çölleşme ile mücadele.” “Su ve sulak alanları ve daha çok üretim için aşırı kullanılan alanları içerecek şekilde doğal kaynakları iyileştirme.” (Eylem Planı, Amaç 3.2, Roma Deklarasyonu)
1997	1. Dünya Su Forumu, Marakeş, Fas Suyun yönetimi ve paylaşılması için etkin mekanizmaların kurulması, suya ulaşımında cinsiyet farklılıklarının etkisinin ortadan kaldırılması ve etkin su kullanımının teşvik edilmesi odaklı.	Marakeş Deklarasyonu	“Temiz suya ulaşma ve hıfzıssıhha ile ilişkin temel insani ihtiyaçların kabulü; ortak suların yönetimi için etkili bir mekanizmanın inşası; ekosistemleri desteklemek ve korumak; suyun verimli kullanımını teşvik etmek.” (Marakeş Deklarasyonu)
1998 Su ve Sürdürülebilir Kalkınma Uluslar arası Konferansı, Paris, Fransa BM sistemi ve kurumlarının su ve sürdürülebilir kalkınma konularındaki eşgüdüm kapasitesinin artırılması, kamu kaynaklarının ve sivil toplumun bu alanlardaki etkinliğin yükseltilmesi odaklı, Su ve Sürdürülebilir Kalkınma Paris Deklarasyonu yayımlanmıştır.			
2000 (Mart)	II. Dünya Su Forumu, Lahey, Hollanda Bakanlar Bildirisinde, tüm düzeylerde su kullanıcılarının barışçıl işbirliği ile su kaynaklarının paylaşılması, kamunun ve tüm bileşenlerin çıkarlarını kapsayan bir yönetim uygulamasının gerekliliği vurgulanmıştır.	Dünya Su Vizyonu: Suyu herkesin işi yapmak	-“Bütünleşik yönetime bütün paydaşları katmak”, -“Su hizmetlerinin fiyatlandırılmasına bütün maliyeti dahil etmek”, -“Araştırma ve yenileştirme için kamusal fonları arttırmak”, -“Uluslar arası su havzalarında işbirliğini arttırmak”, -“Su yatırımlarını büyük oranda arttırmak”, (Vizyon Bildirgesi ve Temel Mesajlar, Dünya Su Vizyonu)
	Temel ihtiyaçların karşılanması; gıda arzı güvenliği; ekosistemleri koruma; su kaynaklarının paylaşımı; risk yönetimi; suyu değerlendirme; suyun adil yönetimi vurgulanmıştır.	21.yüzyılda su güvenliği Bakanlar Konferansı	“Temiz su kaynakları ve ilgili ekosistemleri düzenli olarak yeniden değerlendirmek; ülkelere yardım etmek; uygun olan yerlerde Gündem 21’in izlenmesinin bir parçası olan iki yıllık Dünya su gelişme raporundaki hedeflerin gerçekleştirilmesinde önlemlerin geliştirilmesi için BM sistemini desteklemeye devam edeceğiz...” (Bakanlar deklarasyonu 7.B)
	Milenyum Deklarasyonu, New York, ABD Su bağımlı milenyum kalkınma hedeflerini de kapsamına almıştır. Bölgesel, ulusal ve yerel düzeyde su kaynaklarının sürdürülemez kullanımı, su yönetim stratejilerinin geliştirilmesi ile önlenecektir.	BM Milenyum Deklarasyonu	“2015 itibarıyla temiz içme suyuna ulaşmayan insan sayısının yarıya indirilmesi.” (BM Milenyum Deklarasyonu, 19.)
Uluslararası Doğal Afetlerin Azaltılması Onyılı'nın Bitişi (1990-2000)			
2001	Uluslar arası Temiz Su Konferansı, Bonn, Almanya Yönetişim, finans hareketliliği, kapasite inşası ve bilgi paylaşımı temel konulardır.	Bakanlar Deklarasyonu Eylem için tavsiyeler	“Yoksullukla mücadele hakkaniyetli ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanmasında temel oluşturmaktadır; su, insan sağlığı, yaşanabilirlik, ekosistemleri sürdürerek ekonomik büyüme konularında hayati bir role sahiptir.” (Bakanlar Deklarasyonu)

			“Konferans aşağıdaki üç başlık altında öncelikli eylemler tavsiye etmektedir”: -Yönetişim - Mali kaynakların hareketlendirilmesi-kapasite geliştirme ve bilgi paylaşımı. (<i>Bonn Eylem Tavsiyeleri</i>)
2002	Dünya Sürdürülebilir Gelişme Toplantısı Rio+10 Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Toplantısı, Johannesburg, Güney Afrika Yönetişimin desantralizasyonu, hizmet koşulları, bilgi yönetimi, bütünleşik su kaynakları yönetimi, eğitim ve farkındalık, finansal ve ekonomik mekanizmalar, bölgesel konular ele alınmıştır.	Uygulama Planı	-“Bütün düzeydeki eylemleri içerecek şekilde 2015 itibarıyla temel hıfzıssıhha koşullarına ulaşamayan insan sayısının yarıya indirilmesi hedefini paylaşıyoruz.” -“Verimli hane sağlık sistemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması, -Kamu kurumlarında özellikle okullarda hıfzıssıhha koşullarının iyileştirilmesi, -Hijyen pratiklerinin teşvik edilmesi, -Davranış değişiminin öznelere olarak çocuklara odaklanan eğitimin teşvik edilmesi, -Sosyal ve kültürel olarak kabul edilebilir ve yeterli teknoloji ve pratiklerin teşvik edilmesi, -Yaratıcı finansman ve ortaklık mekanizmalarının geliştirilmesi, -Hıfzıssıhha çalışmalarının su kaynakları yönetimi stratejileri ile bütünleştirilmesi.” (<i>Uygulama Planı</i>)
2003 Uluslar arası Temiz Su Yılı	III. Dünya Su Forumu Kyoto, Japonya Su ve iklim etkileşimi, su ve yoksulluk etkileşimi, su altyapısı finansmanı nihai raporu, gıda-su-çevre etkileşimleri, Su Eylemi konularında ayrıntılı kararlar.	Bakanlar Deklarasyonu Yönetişim, bütünleşik su kaynakları yönetimi, cinsiyet sorunu, yoksulluk, finansman, işbirliği, kapasite geliştirme, su kullanımı, verimlilik, su kirliliği, afetler	Genel politikadan çıkarımlar: “Çabalarımızda başarıya ulaşmak için iyi yönetim, kapasite geliştirme ve finansmanın büyük önemi kabul ediyoruz.” (Bakanlar Deklarasyonu)
2005-2015 Yaşam İçin Su Onyılı Su ve bağlantılı konularında uluslararası taahhütlerin 2015 yılına kadar yerine getirilebilmesi için, BM tarafından kurulan bir sistemdir.			
2006 IV. Dünya Su Forumu, Mexico City, Meksika Özellikle kadınlar ve gençler olmak üzere, tüm bileşenlerin planlama ve yönetim sürecine katılmalı, inovasyonun geliştirilmesi, BM’in su bağlantılı faaliyetlerinin ve eşgüdüm rolünün desteklenmesi.			
2009 V. Dünya Su Forumu, İstanbul İstanbul Su Mutabakatında, tüm paylaşımcılar (sivil toplum dahil) ile yerel/bölgesel düzeydeki diyalogu geliştirerek temel birimler (yerel ve bölgesel idareler, tedarikçiler, kullanıcılar, bilisel çevreler) arasında yerel öncelikleri ve su sektöründeki faaliyet planını oluşturacak ortak bir görüş meydana getirmenin amaçlandığı belirtilmektedir.			

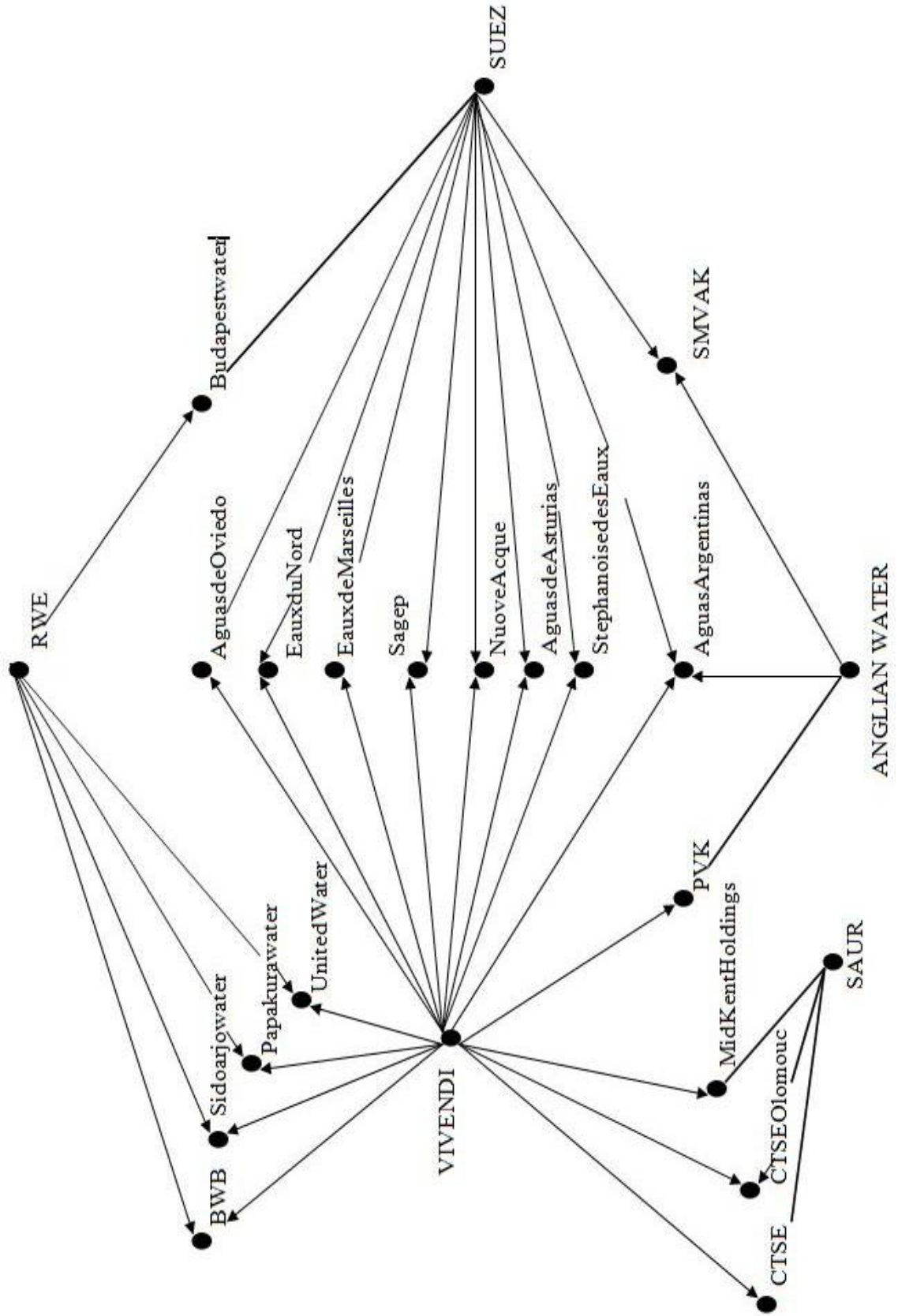
Kaynak: Serhat Salihoğlu, “Küresel Su Siyaseti Nedir?”, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiç (Der.), ‘*Su Yönetimi*’ *Küresel Politika ve Uygulama Eleştirisi*, Ankara: Memleket Yayınları, 2006, s. 38-42. ve UNESCO, *Water In a Changing World, Londra*, 2009, s. 302-306. (aktaran: Gökhan Günaydın, “Suyun Piyasalaştırılması, Küresel Tarım-Su İlişkisi”, *Memleket, Siyaset Yönetim*, Ankara: Memleket Yayınları, 2009, s. 38-40.) kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

2.1.14. Küresel Su Şirketleri

Dünyada su dağıtım hizmetleri konusunda uzmanlaşmış en büyük tekeller genelde Fransız Lyonnaise des Eaux'a bağlı Suez, yine Fransız Generale des Eaux'a bağlı Vivendi, Alman RWE ile ortak İngiliz Thames Water'dır. ABD'de ise Cumhuriyetçilerin aile şirketi olarak görülen ve Irak'ta etkin olan Bechtel bu alana yatırım yapan en büyük şirketlerdendir. Pazarın büyük bölümüne hâkim olan Avrupalı üç şirket, Avrupa ve Ortadoğu'da 121 milyon, Asya'da 57 milyon, Güney Amerika'da ise 34 milyon müşteriye hizmet satmaktadır. 2001'de su hizmetleri endüstrisi şirketlere 1 trilyon dolara yakın kâr getirmiş ve bu sektör ilaç/eczacılık sektörünü aşarak petrol endüstrisinin yarısı bir getiriyle, ikinci sıraya oturmuştur.¹⁹¹

Yukarıda da belirttiğimiz gibi dünyadaki su hizmetlerinin özelleştirilmesine talip olan çokuluslu şirketlerin en önemlileri Fransız ve İngiliz çokuluslu şirketleridir. Dünya üzerinde suyla ilgili her özelleştirme, su hizmetleriyle ilgili her ihale ve her imtiyaz devrinde bu iki ülkenin şirketlerine rastlamak mümkündür. Fransa'da nüfusun %75'ine, İngiltere'de ise %88'ine su hizmetleri özel şirketler eliyle götürülmektedir. Her iki ülkenin de su özelleştirmelerine ilişkin “ulusal” politikaları, tecrübe, teknoloji ve sermaye birikimleri bulunmaktadır. Su sektöründe ön plana çıkan çokulusluların başında Fransız Vivendi (Generale des Eaux), Lyonnaise des Eaux (Suez Lyonnaise) ve SAUR; İngiliz Anglian Water, North West Water, Severn Trent, Thames Water ve İspanyol Aguas de Barcelona şirketleri gelmektedir.

¹⁹¹ Küresel su şirketlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Aykan Mert, *Kentsel Su Yönetimi*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2006 Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 25-39.

Şekil 2-1. Suda Tekelleşme.

Suez-Lyonnaise des Eaux: Suez-Lyonnaise des Eaux'un faaliyet gösterdiği temel sektör; su enerji, katı atık, iletişim, medya ve inşaatır. Şirket dünya genelinde 200.000 kişiyi istihdam etmektedir. Faaliyetlerini Fransa dışında geliştirmek, Lyonnaise grubunun gelecek beş yıl içindeki hedefleri arasındadır. 1997 yılının başından beri ABD, Almanya, Arjantin, Bolivya, Endonezya, Fas, Filipinler, Kolombiya ve Macaristan'da yeni su imtiyazları kazanmıştır. Kuzey Amerika'da yan şirketi United Water Resources (RWE) eliyle faaliyet göstermektedir.

Aguas de Barcelona (Agbar): Bir İspanya su şirketidir. Şirket Arjantin (Buenos Aires, Santa Fe, Cordoba), Şili (Valdiva), Kolombiya (Cartagena, Santa Maria, Baraquilla), Küba (Varadero, Havana) ve Uruguay'da (Maldonado) su sektöründe imtiyaz sahibidir.

Vivendi (Generale des Eaux): Tüm dünyada yaklaşık olarak 193.000 kişi istihdam etmektedir. Suez-Lyonnaise gibi su, enerji, katı atık, telekom, kamu taşımacılığı, medya ve inşaat gibi tüm kamu hizmetlerinde varlık göstermektedir. Fransa'daki medya grubu Havas'ta da kontrolü elinde tutacak kadar bir paya sahiptir. Yakın bir geçmişte Brezilya (Sanepar), Malezya, Macaristan ve Gabon'da su sektöründe sözleşmeler imzalamıştır. Kuzey ve Güney Amerika'da, ABD asıllı olan yan şirketleri Air and Water Technologies (AWT) ve Metcalf Eddy eliyle faaliyet göstermektedir. Şirket Güney Amerika'da diğer alanlarda da faaliyet göstermektedir. Yan Şirket Onyx, Buenos Aires'de çöp toplama işinde sözleşme imzalamıştır. Enerji sektöründe de yatırımları bulunmaktadır.

Saur: Saur, su sektöründe Fransa'nın üçüncü büyük şirketi konumundadır. Uluslar arası düzeyde, özellikle Afrika'da faaliyet göstermektedir. Güney Amerika'da ve Arjantin'de enerji sektöründe imtiyaz sahibidir.

İngiltere su şirketleri Fransız şirketleri ile karşılaştırıldığında daha küçük ve uluslararası arenada daha az başarılıdır. United Utilities, Tayland'da 90 milyon sterlin, Thames Water mısır ve diğer ülkelerde 120 milyon sterlin, Anglian Water Brezilya ve Çekoslavya'da 19 milyon sterlin, Yorkshire Water uluslar arası ölçüde

3 milyon sterlin tutarında zarara uğramakla birlikte bu şirketler özellikle Orta Amerika'da faaliyetlerine devam etmektedir. Kısa süreli zararları olmakla birlikte uzun vadede özellikle kurumsal alt yapılarının değişmesi ile karlılık oranları artmaktadır. Örneğin Thames Water'ın Türkiye'deki Yuvacık Barajı inşaatı ve imtiyaz sözleşmeleri sayesinde büyük oranda kar sağladığı bilinmektedir.

Almanya su şirketleri ise su imtiyazcılığında Fransa ve İngiltere'ye göre oldukça geride kalmaktadır. Su hizmetleri Fransa'da %75, İngiltere'de %58 oranında özel sektör şirketlerince yürütülürken, bu oran Almanya'da %10 düzeyindedir. Ülkenin en güçlü su şirketleri kamu mülkiyetindedir. Berlin Eyaletinin su şirketi Berlinerwasser (BWB) dir. Almanya, dünya genelinde su işletmeciliğinden çok finansman, proje ve yapım aşamalarında yaygın bir güç sergilemektedir. Bu özellik Türkiye'de net bir şekilde izlenebilmektedir. Almanya Şirketleri arasında Berlinerwasser ve Gelsenwasser, su işletmeciliğinden uluslararası piyasada ve bu arada Türkiye'de de kendilerine yer açmaya çalışmaları dikkat çekmektedir.¹⁹²

Çokuluslu Şirketlerin Temel Politikaları¹⁹³

- a) Büyük çokuluslu şirketler kendi hükümetleri ile güçlü bağlara sahiptir. Hatta bazı durumlarda çokuluslu şirketlerin kısmen veya tümü devlete aittir.
- b) Çokuluslu şirketler kendi ulusal ekonomilerine önemli katkı sağlayan yapılar olarak görülmektedir. Bu sebeple, hükümetler onların gelişmelerine ve daha çok kar etmelerine yardımcı olmak için üstlerine düşeni yapmaktadırlar.
- c) Gizli veya açık ifade edilmiş olsun, çokuluslu şirketlerin diğer ülkelerdeki faaliyetleri kendi hükümetlerince dış politikalarının yayılma aracı olarak değerlendirilmektedir.
- d) Çokuluslu şirketler, hükümetlerin klasik sömürgecilik dönemindeki etki ve egemenlik alanından yararlanmaktadırlar. Fransa bu konuda örnek

¹⁹² A.k., s. 22.

¹⁹³ A.k., s. 35.

gösterilebilir.

- e) Gelişmiş devletler kalkınma yardımları ile karşılıksız yardımları ve borçları, azgelişmiş ülkelere özelleştirme koşulu ile vermektedirler. “Koşullu Yardım” adıyla bilinen uygulamayı doğrudan ana şirkete kaynak akıtmanın aracı olarak kullanmaktadır.
- f) Gelişmiş kapitalist devletler, Dünya Bankası, EBRD ve bölgesel gelişme bankaları gibi çok taraflı mali kuruluşların ekonomi politikalarını belirlemektedir.
- g) Bu çok taraflı kuruluşlar, azgelişmiş ülkelerin ve Orta ve Doğu Avrupa’nın zayıf ekonomilerinde, merkezinde özelleştirme ve doğrudan yabancı yatırımların olduğu ekonomi politikalarının yürütülmesinden sorumludur. Bunların ötesinde, çokuluslu şirketler sözleşmeleri kendi lehlerine düzenlemektedirler. (Yatırım ve borcun finansmanı, hisse sahiplerinin anlaşmasıyla işletmenin kontrolü, anlamlı düzeyde hisse sahipliği veya yönetimde söz sahibi olma, inşaat sözleşmeleri, malzeme temini sözleşmeleri, yap-işlet-devret sözleşmeleri, tam imtiyaz sözleşmeleri, mülkiyet ve işletme sözleşmeleri, üzerinde durulacak piyasalar, Doğu Avrupa, Güney Amerika ve güney Afrika pazarlarıdır.)¹⁹⁴

Şirketlerin hükümetlerle sözleşme yapmaları için ise şu koşullar gerekmektedir:¹⁹⁵

- a) Sözleşmelerin hükümet garantili olması,
- b) Sözleşmelerde enflasyon, devalüasyon ve döviz kuru dalgalanmalarına karşı koruma olması,
- c) Sözleşmelerin garantili bir yatırım getirisi olması,
- d) Tarifelerde otomatik artışlar bulunması ve bu artışların yetkisinin çok uluslu şirketlerde olması,
- e) Sözleşmenin gerçek rekabetin bulunmadığı pazarlar için yapılması ve kontrolün çokuluslu şirketlerde olması gerekir.

¹⁹⁴ Aykan Mert, *Kentsel Su Yönetimi*, s. 36.

¹⁹⁵ A.k., s. 36.

Bankalar ve şirketler arasındaki ilişkinin başka boyutları da vardır. Örneğin IMF'nin Filipinlerde Manila su sisteminin özelleştirilmesi izlendiğinde, fonun bir kısmının Fransız hükümetinden geldiği ve anlaşmada Fransız danışmanlar kullanılmasının şart koşulduğu görülecektir. Sonuç olarak, ihalelerden birisini Lyonnaise des Eaux'un içinde bulunduğu konsorsiyum almıştır.¹⁹⁶

2.2. Küresel Su Yönetimi ve Politikalarının Belirleyici Özellikleri

Su yönetimi küresel ölçekte ekonomi-politik temellere dayalıdır. Su yönetim biçimi, küresel su sermayesinin güçlendirilmesi sonucunu doğuran belirleyici nitelikler içermektedir. Bu nitelikleri ana başlıkları ile sıraladığımızda su yönetim biçimi;¹⁹⁷

- a) Neoliberal ideolojiye dayanmaktadır.
- b) Su ile yeni egemenlik alanları oluşturulmaktadır.
- c) Ülkelerin egemenlik haklarına ve sınırlarına müdahale edilmekte ve su yönetim biçimlerini değiştirmeleri için baskı yapılmaktadır.
- d) Ulusal yasalar ve toplumsal koşullar göz ardı edilmektedir. Nil Nehri örneğinde olduğu gibi 10 ülkenin nehirleri üzerindeki egemenlik haklarının bir kısmından vazgeçmeleri yönündeki baskılar, Türkiye örneğinde ise Dicle Fırat'ın Suları üzerine yürütülen dayatmalar sürmektedir.
- e) Su kıtlığı mantığı ve küresel ısınma korku senaryoları ile özelleştirmeler hızlandırılmakta ve su ortak değer olmaktan çıkarılarak ekonomik bir metaya dönüştürülmektedir
- f) Suyun düşük maliyetle devlet tarafından desteklenerek, ödeme gücüne bakılmaksızın toplumsal yaşamın gereksinimlerini koşulsuz karşılama ilkesine göre halka ulaştırılması yerine (*su arzına dayalı yönetim yerine*) suyun maliyetinin hesaba katılarak piyasa fiyatlaması

¹⁹⁶ A.k., s. 37.

¹⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülser Öztunalı Kayır, "Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi", *Antalya Su Sempozyumu, 08 Aralık 2007*, Serkan Akıllı, (Der), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 28.

üzerinden sunulması sistemine (*su talebine dayalı yönetime*) geçilmektedir.

g) Kamu özel ortaklığı, özel sektör katılımı ve yönetim gibi yeni kavramlarla kamusal alanın özel şirketlere aktarılması ve dolayısıyla sermayenin iktidarının güçlendirilmesi gerçekleşmektedir.

h) Ulusötesi su şirketlerinin daha fazla zenginleşmesi sağlanmaktadır.

Küresel suda yönetim biçimi *şebekleşmeye* dayanmaktadır. Dünya şebekleşme sürecine girmiştir. Bürokratlar, parlamento üyeleri ve çıkar gruplarının aralarındaki adem-i merkeziyetçi, enformel ve yatay ilişkilere dayalı oluşturdukları şebekeleri tanımlamak üzere “gizli iktidar” terimi kullanılmaktadır. Su yönetiminin de bu yapısal değişikliklerden etkilendiği, dünya suyunun şebekleşmiş siyasal kurumlar aracılığı ile yönetildiği bir süreç yaşanmaktadır.

2.2.1. Küresel Su Politikalarında Benimsenen Ticari Yaklaşımlar¹⁹⁸

Fiyatlandırma ve Talep Yönetimi: Suyun tüm maliyetinin hesaba katılarak, piyasa fiyatlama sistemi üzerinden satışa sunulmasıdır. Diğer bir deyişle, su fiyatlandırılmasıyla tüketicilerin etkin su kullanımı pratiklerini benimsemeleri istenmektedir.

Yerelleştirme ve Kullanıcı Katılımı: Merkezi yönetimlerin suyun dağıtılmasında rol almak yerine, istenilen nitelikte ve olabildiği kadar düşük fiyattan suyun iletilmesi ve dağıtılmasını sağlamak üzere girişimlerde bulunmaları istenmektedir.

Su Yatırım Maliyetlerinin Geri Dönüşü: Ticari yaklaşıma göre, su fiyatlarının maliyetlerinin üzerinde belirlenmesi yeterli değildir. Eğer kaynakların etkin bir şekilde toplanması isteniyorsa, fiyatların aynı zamanda kullanıcılara ödettirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda desantralize yönetim ve su işletmelerinin

¹⁹⁸ Suda ticari yaklaşımlar için bkz. Tayfun Çınar, “Türkiye’de Su Yönetiminin Yapısal Değişimi”, Barış Övgün, (Der.), *Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 598, 2009, s. 130-132.

mali özerkliğinin sağlanmasıyla su bedellerinin toplanmasında yüksek oranların yakalanabileceği ileri sürülmektedir. Böylelikle gerçekleştirilecek yeni su yatırımlarıyla hizmetlerin kaliteli olacağı ve bunun da döngüsel olarak kullanıcılarda ödeme isteğinin yükselmesini sağlayacağı ileri sürülmektedir.

Özelleştirme ve Özel Sektör Katılımı Kamu hizmetlerinin dönüşümü yönündeki çağrı 90’lı yılların başında “kürek çeken değil, dümen tutan devlet” talebi ile geldi. Rotasını kaybetme korkusundaki sermaye güvenli sularda kendi bildiği gibi yol almak istiyordu. 70’lerin sonunda Carter ve Reagan-Thatcher hükümetlerinin özelleştirme politikaları ile kamu hizmet alanına doğru genişleyen sermaye, böylelikle 90’lı yıllarda Clinton ve Blair’in öncülüğündeki Üçüncü Yol Politikaları ile kamu hizmetlerinde artan özel sektör katılımının daha istikrarlı ve güvenli hale getirilmesini talep etmiş oldu. İstikrarlı özel sektör katılımını garanti etmenin adı, Amerika ve İngiltere deneyimlerinden yola çıkarak Kamu Özel Ortaklıkları olarak konuldu.¹⁹⁹

Dünyadaki örnekleriyle benzer özellikler taşıyan Kamu Özel Ortaklığı modelinin kamu hizmeti alanının yeniden düzenlenmesine ilişkin bir öneri olduğu düşünülürse, modelin getirdiği en önemli, “eşitler arası ilişki” veya “yöneten-yönetilen ayrımı yerine birlikte yönetme ilkesi”dir. Kamu Özel Ortaklığı anlayışı, kamu idareleri ile piyasa mekanizmasını düzenleyen özel hukukta olduğu gibi tüzel kişiler arası bir ortaklık kurmasını sağlayacak bir model önerisidir. Kamu Özel Ortaklıkları da mülkiyetin devredildiği örneklerden değil kamu ihaleleri alanında yapılan yeni düzenlemeler ile ilgilidir.²⁰⁰

Su kaynaklarına yönelik olarak var olan kamu mülkiyetinin artık özel sektör lehine değiştirilerek, bu doğrultuda özel sektör payının kısa sürede yukarılara çekilmesi gerektiği öne sürülmektedir. Suyun özel şirketlerce yönetilmesinin aynı zamanda çevre ve su kaynaklarının korunmasını da sağlayacağı belirtilmektedir.

¹⁹⁹ F.EDA ÇELİK, “Hizmet Sunumuna Katılım ve Kamu Özel Ortaklıkları”, www.yayed.org.tr, s.1

²⁰⁰ A.K., s.1-4.

Dünyada su konusunda yaşanan örnekler bu bölümde incelenmiş olup; tezin bundan sonraki bölümünde Türkiye’de su yönetimi, neoliberal su politikaları, su özelleştirmeleri, su hizmetlerinin karşılanmasına yönelik yönetsel, kurumsal ve hukuki yeniden yapılanma çeşitli boyutlarıyla incelenecektir.

III. BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE SU HİZMETLERİ YÖNETİMİ ve SUYUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ

3.1. Dünyada Kentsel Su Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi

Sanayi Devrimi sonrasında Batılı ülkelerde *modern kentsel su hizmetlerinin şekillenmesi* dört döneme ayrılarak incelenebilmektedir.²⁰¹

İlk dönemde (Sanayi Devrimi sonrasında 19. yüzyıl sonlarına kadar) 1880’lerin başında Londra’da, kentin farklı yerlerinde döşenmiş borular yoluyla, zengin kesimlerin ihtiyaçlarına odaklanmış değişik kalitedeki suyun arzı küçük özel şirketler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bunun benzer bir örneğini 1830’lar Fransa’sında da görmek mümkündür. Paris kentinin su ihtiyacı küçük şirketlerce arıtılmış; suyun dağıtımı 120 binden fazla taşıyıcı tarafından ya omuzlarda ya da yük hayvanları ile taşınan kovalarla yapılmıştır. Paris’te, su satıcılarından su satın alamayan toplumun geri kalan kısmı ise sokak çeşmelerinden yararlanmıştır.

Kent ölçeğinde, modern su ve kanalizasyon sistemine geçişte, diğer aşamalar şöyle gerçekleşmiştir. *İkinci dönem* (19. yüzyıl sonlarından 1920’lere kadar), toplum sağlığı, toplumsal muhalefet ve emek gücünün yeniden üretiminin sağlanmasıyla da ilişki olarak, genel kentsel altyapının tesisi ve işletilmesi konularında ilk merkezileşme eğiliminin ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönem kentsel su hizmetlerinin yürütülmesinden belediyelerin sorumlu olduğu bir dönemi

²⁰¹ Bkz. Taylan Taşkın, “Osmanlı Sakalarından Modern Sakalara Ticarileşen Damacana Sektörü” , *Memleket Siyaset Yönetim*, 2009/10, Ankara: Memleket Yayınları, 2009, s. 76-78.

simgelemiştir.

Üçüncü dönem (İkinci Dünya Savaşından 1970'lere kadar) Refah Devleti dönemine denk düşen ve sorumluluğun daha fazla merkezileştiği, finansman modelinde ise kamu hizmeti anlayışının hâkim olduğu bir dönemdir.

Dördüncü dönem ise (1970'ler sonrası) kapitalizmin sermaye birikim krizine yanıt olarak kentsel su hizmetlerinin yeniden özel sektöre verilmesi ya da kamu-özel ortaklığının gündeme getirildiği dönemdir.

İngiltere ve Fransa'da ilk dönemde yaşanan gelişmelere benzer gelişmeler, Osmanlı Devletinin başkenti İstanbul'da da yaşanmıştır. Fatih döneminde oluşturulan Su Nezareti, Saray öncelikli olmak üzere, İstanbul şehrine içme ve kullanma suyunun sunumuna yönelik hizmet yürütmüştür. İdari yapılanmada, su nazırı, su yolcuları, keşif memurları, korucular, çavuşlar, bend muhafızları, neccarlar, löküncüler ve şehir sakaları yer almıştır. Özellikle sakalar, şebekenin evlere kadar ulaşmadığı durumlarda görev almışlardır. Sakalar, su kovalarını yükledikleri hayvanları ile ticari boyutu da olan bir hizmet yürütmüşlerdir. Sakaların taşıdıkları su, kaynağına göre (Miri, Mülki, Hassa ya da Vakıf) isimlendirilen çeşmelerin sadece bazılarında temin edilebilmekteydi. Bunlara da *saka çeşmesi* denmiştir. Diğer çeşmeleri sakaların kullanmasına izin verilmemiştir. Dönemin İstanbul'unda sakalarla bugünkü tabirle *değnekçilerin* de dahil olduğu kavgalar yaşanırken; halkın önemli bir kesimi de hemen hemen her mahallede bulunan çeşmelerden su temin etmekteydi. Taşkın'ın da altını çizdiği gibi bu çeşmeler, İstanbul'da yaşayan insan topluluğunun birbirleriyle eşit koşullarda etkileşime girdikleri, önemli birer *kamusal alan* işlevi görmüştür. Bir başka deyişle, bazı çeşmeler ticari bir hizmetin yürütülmesi için süren kavgalara zemin oluştururken; topluma ait çeşmeler ortak ihtiyaçlar için genel bir uzlaşmayı sağlayan, siyaset ile iktisadın örtüştürüldüğü mekânları temsil etmiştir.²⁰²

Kentsel su hizmetlerinin son dönemi, Batıda olduğu gibi Türkiye'de de en

²⁰² Taylan Taşkın, "Osmanlı Sakalarından Modern Sakalara Ticarileşen Damacana Sektörü", s. 77-78.

kontROLSÜZ ve en çarpıcı biçimiyle yaşanmakta; yerel yönetimlerin boşaltmaya başladığı kamu hizmet alanında, “doğal kaynak (damacana ve pet) suyu”nun giderek büyüyen gelişimine ve güçlenmesine tanık olunmaktadır. Tarihin bir ironisi olarak, yaklaşık 200 yıl sonra, modern sakalar, genelde aynı tip ve ucuz ticari yük araçlarıyla, her mahalle-semt ve site girişinde su dağıtımı için telefon çağrısı bekler durumdadır.²⁰³

3.2. Türkiye’de Kentsel Su Hizmetlerinde Kamusal İşbölümünün Gelişimi

Cumhuriyet döneminin içmesuyu konusunu düzenleyen ilk yasa 1926 tarihli Sular Hakkında Kanun’dur. Bu yasa “şehir ve kasabalarda ihtiyacı ammeyi temine mahsus suların tedarik ve idaresi”ni belediyelere vermiştir. Dolayısıyla bu yasanın önemi, görevin sahibini tartışmaya yer bırakmayacak kadar açık bir biçimde tanımlamış olmasında yatmaktadır.²⁰⁴

1930’larda çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu, su sağlama görevinin belediyelerde olduğunu bir kez daha vurgulamıştır. Ayrıca su sektörü için devlet yardımlarının başlangıcı sayılabilecek bir düzenleme getirmiştir. Yasaya göre Maliye Bakanlığı, belediyelerce fenni nitelikte su getirmek için yapılacak borçlanmalara kefil olacaktır. Görevin sahibi, aynı tarihte çıkan 1393 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu’nda da belediyeler olarak belirlenmiş; ayrıca görevin sağlık yönü üzerinde durularak bazı sağlık kural ve koşulları getirilmiştir.²⁰⁵

1933 yılında 2301 sayılı yasa ile belediyeler için ilk mali yardım kuruluşu olan Belediyeler Bankası oluşturulmuştur. Böylelikle su hizmetinde finansman

²⁰³ Taylan Taşkın, “Osmanlı Sakalarından Modern Sakalara Ticarileşen Damacana Sektörü”, s. 78.

²⁰⁴ Yasa ister bir vakıfa ait olsun ister başka yollarla yaratılmış olsun, “umumun istifadesine mahsus olarak şehir ve kasabalara ve köylere isale edilmiş suların idaresi kaffi müessebat ve menabii varidatiyle birlikte 1. madde veçhiyle belediye ve Köy İhtiyar Meclislerine müdevver ve mevdudur” hükmü getirmiştir. Bkz. Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, 1999, s. 55.

²⁰⁵ Kentsel su hizmetlerinde kamusal işbölümünün gelişimi ayrıntılı bir biçimde Birgül Ayman Güler tarafından incelenmiştir. Bkz. Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, 1999.

sorunu bu bankanın verdiği kredilerle çözülmüştür. Aynı tarihte 2268 sayılı yasa ile dış ülkelere getirilecek su boruları, özel parça ve teferruatından gümrük resmi (vergisi) alınmaması kabul edilmiştir. Bir merkezi yönetim örgütünde belediye içme suları ile ilgili yardım ve denetleme görevi, ilk olarak 1934 yılında 2443 sayılı Nafia Vekaleti (Bayındırlık Bakanlığı) kuruluş yasası ile dönemin Bayındırlık Bakanlığı'na verilmiştir. Bu özellik, bakanlık yapısında değişikliklerin yapıldığı 1939 yılında da korunmuştur; daha sonra 1953 tarihli 6200 sayılı Devlet Su İşleri ile 1958 tarihli İmar ve İskân Vekâleti Kuruluş Yasaları'nda benzer şekillerde yerinde kalmıştır.²⁰⁶

Görev bölüşümü, kaynak ve hizmete merkezi hükümet örgütünün desteğini sağlamak gibi konulardaki ilk adımlardan sonra, 1935 yılında, nüfusu 10.000'i aşan belediyelerin öteki bazı hizmetleri arasında içme sularının da İçişleri Bakanlığınca yaptırılabilmesi amacı ile bir Belediyeler İmar Heyeti kurulmuş ve böylelikle belediyelere teknik yardım sunan özel bir örgüt yaratılmıştır. Finansman sağlayan Belediyeler Bankası ve teknik yardım sağlayan İmar Heyeti, 1945 yılında İller Bankası'nda birleşmişlerdir. İller Bankası, iki yıl sonra güçlü bir finansman kaynağına kavuşturulmuştur.

Sistemik ve güçlü merkezi yönetim finansmanının başladığı tarih, İller Bankası tarafından yönetilen Belediyeler Fonu'nun kurulduğu 1947 yılıdır. Belediye su sistemlerinin ana finansman kaynağı, uzun yıllar boyunca bu fon olmuştur. Kent ve kasabalara su getirilmesi konusundaki çalışmalar, bundan sonra kayda değer gelişmeler göstermiştir. İller Bankası'nın kurulması, su sistemleri ile ilgili görevlerin belediyelerden alınması anlamına gelmemektedir. Görevin ve finansmanın bazı belediyelerden ve tüm köylerden alınarak bir merkezi kuruluşa devredilmesi, 1960 yılında 7478 sayılı Köy İçmesuları Hakkında Kanun ile gündeme gelmiştir. Bu düzenleme ile köylerin ve nüfusları 3.000'in altında olan belediyelerin içmesuyu işlerinin yürütülmesi işleri Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne (DSİ) verilmiştir. Böylece küçük yerleşmelerin içme ve kullanma suyu giderleri doğrudan Hazine gelirlerinden karşılanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, bir belediyenin DSİ

²⁰⁶ Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, s. 56.

yatırım programında öncelik kazanması için para, malzeme ya da işçilik katkısı şart koşularak, yerel finansman da devrede tutulmuştur. DSİ bu görevleri kısa süre sonra 1964 yılında Köy İşleri Bakanlığı'na devretmiştir.

Artan nüfus ve köylerden şehirlere olan büyük göç, özellikle büyük kentlerin içme ve kullanma suyu durumlarını çok kritik bir duruma getirmiş ve mevcut belediye olanakları ile bu sorunun üstesinden gelinemeyeceği anlaşıldığından, 1968 yılında çıkarılan 1053 sayılı yasa ile bir devlet müdahalesi daha yapılmıştır. Bu yasa ile belediyeler otuz yıl süre ile faizsiz borçlandırılarak DSİ, nüfusu 100.000'i aşan kentlerde tesislerin yapımı için yetkili kılınmıştır.

DSİ, Köy İşleri, İller Bankası ve belediyeler arasındaki işbölümü 1983 yılında değişmiştir. 2824 sayılı yasayla belediye örgütlenmesi bulunan ve nüfusu 100.000'in üzerindeki kentlere içmesuyu sağlanmasına yönelik çalışmalar, İller Bankası görevleri kapsamına alınmıştır. 1984 yılında büyükşehir belediyelerinin kurulmaya başlanması ile İller Bankası'nın büyük ölçekli yerleşmelerdeki etki alanı daralmış, bu kentlerde su sistemi doğrudan belediyelerce yapılmaya başlanmıştır.²⁰⁷

²⁰⁷ Söz konusu değişimler için bkz. Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, s. 57.

Tablo 3-1. Rezerv ve Potansiyel Tahminleri Türkiye’de Bazı İllerin Yeraltı Suyu Potansiyeli ve Kullanım Envanteri

Bölge No	Bölge Adı	İşletme Rezervi (Hm ³ /Yıl)	Tahsis Edilen Su Miktarı(Hm ³ /Yıl)			
			Sulama DSI ve Toprak su Koop.	Belgeli		Toplam Çekilen
				İçme kul. ve sanayi	Sulama	
1	Bursa	377,72	61,58	254,13	52,45	368,14
2	İzmir	1036,17	82,45	536,42	127,43	746,30
3	Eskişehir	894,37	171,64	140,98	25,65	338,27
4	Konya	1214,20	1220,36	101,87	172,11	1395,1
5	Ankara	442,90	18,60	223,61	30,12	272,34
6	Adana	1231,41	144,20	556,67	351,05	1051,9
7	Samsun	608,66	99,50	229,60	16,20	345,30
8	Erzurum	418,50	92,63	142,35	27,26	262,24
9	Elazığ	221,59	84,13	35,20	13,18	132,51
10	Diyarbakır	342,67	3,30	104,28	3,90	111,48
11	Edirne	342,49	144,00	143,69	8,98	296,70
12	Kayseri	534,02	140,39	222,14	29,98	392,55
13	Antalya	556,40	54,50	164,85	122,79	342,14
14	İstanbul	82,33		123,48	2,83	126,31
15	Şanlıurfa	1142,42	373,50	37,35	153,12	563,97
16	Van	191,53	3,40	26,40		29,80
17	Isparta	520,29	345,02	175,21	86,20	606,43
18	Sivas	23,90		9,40	1,92	11,32
19	K. Maraş	420,40	148,35	38,90	50,90	238,15
20	Aydın	741,85	115,50	223,69	45,23	384,42
21	Trabzon	454,91	5,70	99,58		105,28
22	Kastamonu	53,88	13,69	48,64	6,59	68,92
23	Kars	204,00		35,33	5,29	40,62
24	Balıkesir	305,23	50,47	154,33	33,54	238,34
	TOPLAM	12361,64	3272,91	3828,15	1366,7	8452,5

Kaynak: İTO, *Türkiye’de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56 s. 37.

3.3. Büyükşehirlerde Su Hizmetleri Yönetiminin Örgütlenmesi

Türkiye’de büyük kentlerde su ve kanal hizmetlerinin örgütlenmesi yukarıda incelenen genel belediyelerden farklı bir örgütlenme niteliği taşımaktadır. Güler, bu gelişim sürecini üç döneme ayırarak incelemektedir:²⁰⁸ *İlk dönem*, Osmanlı’nın son elli yılı ile Cumhuriyet döneminin ilk on yılını kapsayan imtiyazlar dönemi; *ikinci*

²⁰⁸ Bu dönemleri Güler’in çalışmasını izleyerek inceliyoruz. Ayrıntı için bkz. Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, 1999, s. 128-136.

dönem 1930’lu yıllara kadar yine elli yıllık ulusal-kamusal örgütlenme dönemi; *üçüncü dönem* ise 1980’li yıllardan başlayarak ticari dönem ve 1990’lı yıllardan başlayarak imtiyaza açılma dönemidir.

3.3.1. Osmanlı’dan 1930’lara İmtiyazlar Dönemi

Osmanlı İmparatorluğunda kentsel hizmetler kısmen devlet örgütü kısmen de vakıflar yoluyla görülmüştür. Su, mezarlık, hastane, imarethane, hamam vb. hizmetler büyük oranda padişahın ve zengin kişilerin halkın yararına vakfettikleri vakıflar eliyle karşılanmıştır. Çeşitli bayındırlık hizmetleri yapılması karşılığı o yer halkının vergiden muaf tutulması da başka bir yöntem olarak kullanılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda Batı tipi belediye örgütlenmesinin tarihi, 1854 yılında İstanbul’da kurulan “Şehreminliği”²⁰⁹ ile başlatılır. Galata ve Beyoğlu’nda kurulan Altıncı Daire uygulaması, 1864 Vilayet Nizamnamesi, 1869 Dersaadet Nizamnamesi, 1870 İdari Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi, 1876 Vilayet Belediye Kanunu, 1877 Dersaadet Belediye Kanunu ve 1913 tarihli İdarei Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkatı yerel yönetim sisteminin ve belediyeciliğin kurucu metinleri olmuştur. Osmanlı Devletinin son elli yılında su hizmetleri, asıl olarak *imtiyazlar* eliyle gördürülmüştür. Güler, Osmanlı’dan Cumhuriyete kalan su yönetimi deneyiminin imtiyaz deneyiminden ibaret olduğunu belirtmektedir.²¹⁰

Dönemin tarihsel koşullarını kısaca hatırlayacak olursak, 19. yüzyılın ikinci yarısı, Avrupa’da kapitalizmin en parlak olduğu dönemdir. Bu dönemde üretimin büyük bir hızla artması sonucu üretim fazlası ortaya çıkmıştır. Öte yandan biriken sermaye kendisine yeni yatırım alanları aramaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle söylersek, birikmiş sermaye için kârlı yatırım alanları ve üretim fazlasını sürecekt pazarların Avrupa dışında aranmaya başlandığı bu dönemde Osmanlı’nın dış borçlanması da başlayacaktır. Bu süreçte önceleri yerli ticaret çevrelerine borçlanan

²⁰⁹ “Şehremini”, Osmanlı Devletinde İstanbul’daki saray ve devlete ait binaların bakımı ve tamiriyle uğraşan ve saraylara gerekli olan şeyleri satın alan kimsedir.

²¹⁰ A.k., s. 128-129.

Osmanlı İmparatorluğu bunları ödeyemediği gibi dış ülkelere borçlanmaya da hız vermiştir. Savaş harcamaları 1854-1875 döneminde artarak devam etmiştir.

Nihayet bu gelişme sonucunda, 1881 yılında, Düyunu Umumiye kurulmuştur. Böylelikle Avrupa, Osmanlı İmparatorluğu üzerinde mali denetimi gerçekleştirmeyi başaracaktır. *Düyunu Umumiye* denilen Osmanlı borçları yönetimi, yalnız gelirlerin toplanması ile ilgilenmemiş, aynı zamanda borçların garanti edilmesi için gerektiğinde kaynaklara el koymuş dahası yabancı sermayenin birçok alanlarda imtiyaz alarak yerleşmesine de aracılık etmiştir.²¹¹ Yeniden yapılanma girişimlerine koşut ilerleyen süreç, İmparatorluk yönetiminden alınan imtiyazlar yoluyla ülkeye büyük miktarlarda yabancı sermaye girişinin yaşanmasıdır.

Yabancı sermaye, belediye hizmetleri alanında önemli miktarda imtiyazlar almıştır. Tüm sektörlerde yabancı sermaye imtiyaz toplamı 72.915.700 Osmanlı Lirası, belediye hizmetleri alanında toplam yabancı sermaye miktarı ise 5.481.300 Osmanlı lirasıdır. Böylece imtiyazların %7,5 kadarı belediye imtiyazlarına ait olmuştur. Toplam yabancı sermaye yatırımları içinde ilk sırayı demiryolları, ikinci sırayı bankacılık, üçüncü sırayı ise belediye hizmetleri almıştır.

Alman sermayesi demiryolları, bankacılık, liman-tersane alanlarında yatırım yaparken; belediye sektöründe Fransız ve Belçika sermayeleri ön plana geçmiştir. Fransız sermayesi daha çok madenler, demiryolları, bankacılık, belediye hizmetleri, liman ve tersane alanlarına; Belçika sermayesi ise tümüyle belediye sektörüne yatırım yapmışlardır. Belediye hizmetleri sektöründe en yüksek yatırım oranı %38,8 ile Belçika'ya aittir. Bu imtiyazlara Cumhuriyet döneminde satın alma yoluyla son verilmiştir. Örneğin, 1933 yılında “İstanbul Türk Su A.Ş. imtiyazıyla Tesisatın Satın Alınmasına Dair Kanun” ile İstanbul su imtiyazı Fransızlardan tesisleriyle birlikte satın alınarak belediyeye devredilmiştir. Üsküdar ve Kadıköy Türk A.Ş., yine Fransa tarafından kullanılan imtiyaz ve tesisleriyle birlikte 1938 yılında, İzmir Suları Türk

²¹¹ Birgül Ayman Güler, “Yönetimde Özerklik Sorunu: Düyunu Umumiye Meclis İdaresi- 1881-1948”, *Memleket Siyaset Yönetim*, Sayı: 1, 2006, s. 97-121.

A.Ş. 1944 yılında satın alınarak ilgili belediyelere devredilmiştir.²¹²

3.3.2. Su Hizmetlerinde Kamusal Dönem: İstanbul Sular İdaresi (İSU) Modeli

Fransız imtiyazındaki İstanbul Türk Su A.Ş, 1933 yılında satın alınmıştır. Bu işletme aynı yıl belediyeye bağlı olarak kurulan İstanbul Sular İdaresi'ne (İSU) devredilmiştir. İzmir'de de İstanbul'dakine benzer bir idare kurulmuştur. Yine imtiyaz ile işletilmekte olan hizmet, imtiyaz sahibi İzmir Suları Türk A.Ş.'nin 1944 yılında satın alınması ile birlikte, İzmir Belediyesi'ne bağlı olarak kurulan İzmir Sular İdaresi'ne devredilmiştir. Bu kurumların üçüncüsü, 1949 yılında Ankara Belediyesine bağlı olarak, Ankara Sular İdaresi adı altında özel hukuk hükümlerine bağlı bir kuruluş olarak doğmuştur. Her üç kuruluş da birbirlerine benzer yapı ve özelliklere sahip olmuşlardır.²¹³

Bu kuruluşlar hukuken ayrı bir tüzel kişilik olmakla birlikte, bütünüyle belediyeye bağlı bir hizmet müdürlüğü konumundadır. Genel müdür ve idare heyeti üyelerinin İçişleri Bakanı tarafından atanması dışında merkezi yönetimle doğrudan kurulmuş bir bağlantı yoktur. İdare, su tarifelerini doğrudan belirleme yetkisine sahip değildir. Tarifeler hazırlanıp Belediye Meclisinin onayına sunulmaktadır. Kuruluşların denetimi bütünüyle Belediye Meclisine aittir. İdarenin bütçesi, belediye meclisince onaylanmaktadır. Bütçe, belediye meclisinin inisiyatifindedir. İşletmenin kâr etmesi halinde bunun idare tarafından yatırıma dönüştürülmesi ya da belediye bütçesine aktarılması, belediye meclisinin takdirine bırakılmıştır. Bu kuruluşlara mali özerklik verilmemiştir. Kuruluş bütçesinden belediye bütçesine transfer yapılabildiği gibi, gerektiğinde tersine aktarım yapılması da mümkün kılınmıştır.²¹⁴

²¹² Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, s. 130.

²¹³ Sular İdaresi Genel Müdürlükleri tüzel kişiliğe sahip, Muhasebe-i Umumiye, İhale Kanunu ve Belediye Muhasebe Nizamnamesi hükümlerine bağlı olmayan bir yapıdır. Yönetim, bir müdür ile beş kişilik bir "İdare Heyeti"nden oluşmuştur. Müdür ve idare heyeti üyeleri belediye başkanının önerisi ve içişleri bakanının onayı ile atanır ve görevden alınır. Belediye başkanı idare heyetinin başkanıdır. Birimin işlerini yürütme sorumluluğu müdür, idare heyeti ve belediye başkanındadır. A.k., s. 130-131.

²¹⁴ Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, s. 131.

1980’li yıllara gelindiğinde, örneğin Ankara Sular İdaresi (ASU) Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Yönetimine İlişkin Teşkilat Yönetmeliği’ne göre, ASU, özel hukuk hükümlerine göre idare edilen, tüzel kişiliği olan ve kamusal görev yapan bir genel müdürlüktür. Genel Müdürlüğün amacı, şehrin su gereksinimini belediye sınırları içindeki veya dışındaki kaynaklardan sağlamaktır.²¹⁵ Kuruluşun mali özerkliği yoktur. Genel hükümler başlangıçta olduğu gibi yürürlükte bulunmaktadır. İdarenin kâr etmesi halinde ihtiyaç parası ayrılmakta; bundan sonra geriye kalan tutar belediye bütçesine gelir kaydedilmekte veya belediye meclisi kararıyla kurumun gelecek yıl bütçesine gelir olarak bırakılmaktadır. İdarenin gelirleri giderlerini karşılamazsa, kuruluş belediye meclisinin kararı ve belediyenin kefaletiyle borçlanma yapabilmektedir.²¹⁶

3.3.3. Su Hizmetlerinde Ticari Dönem: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ) Modeli

Yukarıda ele aldığımız Sular İdaresi Modeli, 1981 yılından başlayarak terk edilmiştir. İlk olarak İstanbul Sular İdaresi 1981 yılında 2560 sayılı yasa ile İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi olarak değiştirilmiştir. Bu model 1986 yılında diğer bütün Büyükşehir Belediyeleri için geçerli kılınmıştır.

1981 tarihli 2560 sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında yasanın ortaya çıkmasında Dünya Bankası’nın önemli bir rolü olmuştur. Güler’in aktardığına göre, MGK Başkanı Org. Kenan Evren -“...belediyelerle bu işin yürütülemeyeceği anlaşılmıştır. Hatta hatırladığım kadarıyla Dünya Bankası da krediyi verirken belediyelere bu yetkiyi vermemek kaydını ileri sürmüş ve ‘ben size bu krediyi veririm, eğer belediyelere devrederseniz bu paraları başka yerlere sarf ederler ve yine bu kanalizasyon ve su işi yapılamaz’ demişti. Onun için İstanbul’dan başlamak suretiyle evvela böyle bir teşkilatın kurulması öngörülmüş ve bu Kanun tasarısı hazırlanmıştı” görüşünü ortaya

²¹⁵ ASU yönetimi; İdare Encümeni, Genel Müdürlük, Danışma Birimleri, Uygulama Birimleri ve Kurullar’dan oluşmaktadır. Karar organı olan İdare Encümeni, Genel Müdürün başkanlığında Genel Müdür Yardımcıları; Hukuk Müşaviri ve uygulama daire başkanlarından oluşur.

²¹⁶ A.k., s. 131-132.

koymuştur.²¹⁷

Kurulacak idarenin tamamen bağımsız mı, yoksa belediye ile koordineli olarak mı çalışacağı ile ilgili hükmü görüşülürken MGK üyesi Oramiral Nejat Tümer-“...İstanbul’un bugüne kadar gelmiş geçmiş su ve kanalizasyonla ilgili bütün hizmetlerini bu teşkilat üzerine alıyor. Yani, bir nevi İstanbul Belediyesinin bu hizmetlerinde yeni kurulan bir teşkilat oluyor. Bu bakımdan, eğer dış güçler bundan sonra da yardıma devam edeceklerse, ‘bu belediyeyle koordineli çalışır’ lafından ürküp de endişeye kapılırlar mı? Yani, biz bunu müstakil olarak düşünmüştük, buna göre bir kanun hazırlanmıştı; halbuki şimdi belediyeyle koordine adı altında belediye belki bu imkanlardan başka türlü de yararlanabilir; endişesi doğabilir mi? Binaenaleyh, ben bu şekliyle, biraz önce ilk okunan şekliyle kalmasında yarar mütalaa etmekteyim...” biçiminde düşüncelerini açıklamıştır.²¹⁸

Söz konusu yasanın 1984 yılındaki değişikliklerinde de Dünya Bankası’ndan söz edildiği görülmektedir. Örneğin, İSKİ Genel Kurulunun, merkezi yönetimin temsilcilerinden arındırılarak İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi’nden oluşması yolundaki değişiklik önerisi görüşülürken, Halkçı Parti Milletvekili Hayri Osmanoğlu-“... Ancak bu [değişiklik nedenleri] nedenler bize intikal ettirilmedi. Dünya Bankası’nca sağlanan 80 milyon dolarlık yardım nedeniyle müstakil bir kuruluş kurma zorunluluğu ortadan kalkmış mıdır? Bu konuda tüm çaba ve soruşturmalarımıza rağmen bilgi almış değiliz” demektedir.²¹⁹ Kısacası 1981 yılında İSKİ Modeli, Dünya Bankası tarafından 80 milyon dolar tutarında bir kredinin koşulu olarak gündeme gelmiştir.

İSU ve İSKİ Karşılaştırması

Bir dış kredi koşulu olarak doğan İSKİ modeli’nin özelliklerini ortaya

²¹⁷ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, 1999, s. 132.

²¹⁸ Birgül Ayman Güler vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, 1999, s. 132.

²¹⁹ A.k., s. 133.

koymanın en açıklayıcı yolu, bu modeli İSU modeli ile karşılaştırmak olacaktır. Böylece su ve kanalizasyon yönetiminde 1980'li yıllarda nelerin değiştirildiği saptanarak model tanımlanabilecektir.²²⁰ Yeni model, hem hizmet götürdüğü coğrafi alan bakımından daha geniş hem görev konuları bakımından daha çeşitli bir zeminde hizmet vermektedir. İSU modeli, yalnızca kurulduğu il merkezi belediyesine hizmet götürürken, İSKİ modelinde Büyükşehir terimiyle genişletilmiş bulunan alan, su kaynaklarının korunması konusunda Büyükşehir kapsamını da aşmaktadır. Öte yandan İSU sadece su hizmetleriyle ilgilidir. İSKİ modelinde ise kanalizasyon hizmetlerinin su hizmetlerinden ayrılmayacak bir hizmet olduğu kabul edilmiştir.

Hizmetin gerek doğrudan belediyenin geleneksel hizmet birimleri tarafından görüldüğü, gerekse belediye bünyesinde oluşturulan müesseseler eliyle yürütüldüğü durumlarda, su ve kanalizasyon hizmetleri doğrudan belediye hizmeti niteliğini korurlar. İSU modelinde bu nitelik korunmuştur. Ancak bu model, su ve kanal hizmetlerinin belediyeden belli bir derece ayrılmasını da içermektedir. Bu ayrışma İSKİ modelinde çok daha belirgindir. İSU belediyeye bağlı bir müdürlük durumundadır. Genel kurulu yoktur; bu işler belediye meclisince yerine getirilmektedir. İdare encümeni daha çok yönetim kurulu yetkilerine sahiptir. İSKİ modelinde ise yapılanma Genel Kurul, Yönetim Kurulu, Genel Müdürlük organlarıyla Anonim Şirket yapılanmasına benzemektedir.

İSU modelinde mali özerlik yoktur. Bu idareler, mali yönden, kamu tüzel kişiliğinin sağladığı özerklikten yararlanamazlar. Tarifelerini kendi başlarına belirleyemedikleri gibi yatırımlarına da kendi başlarına karar verme yetkisine sahip değildir. İSKİ modelinde ise hem tarifelere hem yatırımlara karar verme yetkisi genel kurula verilmiştir. İSKİ modeli mali açıdan özerk bir yapılanma getirmiştir. İSKİ, belediyeden bütünüyle ayrı ve müstakil bir bütçeye sahiptir. Gelirlerin belediye bütçesine aktarılması söz konusu olmadığı gibi, yatırım kararları da İSKİ organları tarafından alınmaktadır. Öte yandan İSU modelinde bu kuruluşların borçlanma yetkileri belediye meclisi kanalından geçerek mümkün kılınmıştır. İSKİ modelinde

²²⁰ Karşılaştırma için bkz. A.k., s. 133.

ise idare, yerli ve yabancı mali kurumlara doğrudan borçlanma yetkisine sahip kılınmıştır.²²¹

Yeni modelde tarife belirleme yetkisi vesayetten arındırılmış ve ticarileştirilmiştir. İSU modelinde tarifeler mülki idare amirinin onayına tabi iken, İSKİ modelinde bu vesayet yetkisi yoktur. Bu açıdan yerel yönetim özerkliğinin alanı genişletilmiştir. İSU modelinde tarife belirleme yetkisi, hiçbir sınırlama getirilmeksizin belediye meclisinin takdirine bırakılmıştır. İSKİ modelinde ise, tarifelerde en azından maliyetin karşılanması ve kâr alınması zorunlu hale getirilmiştir. Tarife belirlenirken kâr payının %10'dan aşağı olamayacağı öngörülmüştür. Bu açıdan İSU modeli, kamu hizmetlerinin büyük oranda vergi gelirleriyle yerine getirilmesi anlayışının modeli iken, İSKİ “kullanan öder” ilkesine dayalı ticarileşme anlayışının modelidir.

İSU modelinde hizmetler doğrudan doğruya idare tarafından yerine getirilmiştir. Bu kuruluşlar hizmetleri kendi araç gereçleri ve personeli eliyle yürütmüştür. İSKİ Modelinde ise, görevler sayılırken her zaman, “yapmak veya yaptırmak” sözcükleri kullanılmıştır. Bu durum İSKİ'nin görev alanına giren işleri bizzat yapmak zorunda olmadığını, değişik yöntemlerle özel girişime yaptırılabilirliğini ortaya koymaktadır. İSKİ hiçbir sınır olmaksızın özel kişilerle ortaklıklar kurarak hizmetlerini bu ortaklıklar eliyle yürütebilir. Yasada, ortaklık payları ile ilgili olarak herhangi bir sınırlama getirilmemiş; özel teşebbüse hizmet götürmek konusunda yapılacak sözleşmeler hiçbir sınırlamaya tabi tutulmamıştır. Bu sözleşmelerin idari sözleşme olacağı konusunda düzenleme yoktur.²²²

Tüm bu açıklamalardan sonra kentsel su hizmetleri bakımından İSKİ modelinin, su hizmetlerinin özelleştirilmesini kolaylaştıran bir özelliğe sahip olduğunu söylenebilir.

²²¹ Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, s. 134.

²²² Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*, s. 134-135.

3.4. Türkiye’de Su İle İlgili Yasal Düzenlemeler

Türkiye’de sular, Anayasa ile koruma altına alınmıştır. 1961 Anayasası’nın 130. maddesi “Tabi servetler ve kaynakları Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi Devlete aittir. Arama ve işletilmesi, Devletin özel teşebbüsle birleşmesi suretiyle veya doğrudan özel teşebbüs eliyle yapılması kanunun açık iznine bağlıdır” hükmünü getirerek suların sahibinin devlet olduğu belirtilmiştir. 1982 Anayasasının 168. maddesi ise “Tabi servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir” şeklindedir.

Türk Medeni Kanunu’nun 64. maddesine göre, su kaynaklarının mülkiyeti devletin elinde bulunmakta, işletilmesi ve yetkisi kamuya bırakılmaktadır. Anayasa’nın 168. maddesi ise, yukarıda belirtildiği gibi, doğal kaynakların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğunu, aranması ve işletilmesi hakkının da yine devlete ait olduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede, yer altı sularının yönetimi 167 sayılı yasa ile tamamen DSİ’ne verilmişken, yüzey suları yönetiminde böyle bir nitelik bulunmamaktadır.²²³ Bu, etkin su yönetimini engelleyen ciddi bir sıkıntı yaratmaktadır. Yer altı ve yerüstü su kaynaklarının yönetimine ilişkin mevcut yasal çerçevenin etkinliği, bu boşluk nedeniyle zayıf kalmaktadır.²²⁴

1963 yılından bugüne kadar hazırlanmış olan kalkınma planlarında yer alan ilke ve politikalar çerçevesinde, su kaynakları yönetimi planlamasında bu yönde gerekli yatırımlar yapılmaktadır. Bu anlamda genelleşmiş bir devlet planlaması yaklaşımı bulunmasına karşın, suyun sektörel ve sektörler arası kullanımı ve yönetimi konusunda ülke genelinde belirlenmiş kapsamlı bir politika bulunmamaktadır. Mevcut planlama yaklaşımı, genellikle proje bazında, söz konusu bir talep üzerine oluşmakta ve uzun dönem hedeflerini genellikle göz ardı

²²³ Yer altı su kaynaklarının tahsisi, kullanımı ve korunmasında DSİ 630 sayılı yasa çerçevesinde tek yetkili kuruluştur.

²²⁴ Aykan Mert, *Kentsel Su Yönetimi*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İkinci Bölüm.

etmektedir.²²⁵

3.4.1. Sular Hakkında Kanun ve Yönetmelikler

Suyu ilgilendiren yasa ve yönetmelikler; Yeraltı Suları Hakkında Kanun, Maden Suları Üretimi ve Kaplıca Kurulması Hakkında Kanun, Köy İçme Suları Hakkında Kanun, Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu, Bataklıkların Kurutulması ve Bundan Elde Edilecek Topraklar Hakkında Kanun, Kura Arazisiyle Bahçelerin İskasına Mahsus Kanal ve Çayların Sureti Tathir ve Tamiri Hakkında Kanun, Su Ürünleri Kanunu, Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu, Karasuları Kanunu, Kıyı Kanunu, Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu, Çevre Kanunu, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (ÇED), İçme ve Kullanma Suyu Temin Edilen ve Edilecek Olan Yüzeysel Su Kaynaklarının Kirlenmeye Karşı Korunması Hakkında Yönetmelik, İnsani Tüketim Amaçlı Sular Hakkındaki Yönetmelik, Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği, Atıksuların Kanalizasyon Şebekesine Deşarj Yönetmeliği, Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği, Kıyı Kanunun Uygulanmasına Dair Yönetmelik, Gayri-sıhhi Müesseseler Yönetmeliği, Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği’ dir.²²⁶

Metnin ilerleyen aşamalarında üzerinde durulacağı gibi, Türkiye’de su ile ilgili bir çok kurum çalışmaktadır. Suların kullanılmasıyla ilgili yasayla DSİ Genel Müdürlüğü yetkilendirmiştir. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulduğunda 500 litre/sn altındaki sulara ilişkin çalışmalar bu kuruma verilmiştir. KHGM kapatıldıktan sonra İl Özel idareleri köylerin su ihtiyaçları için devreye girmiştir. Ancak su kaynaklarının havza bazında değerlendirilmesi yapılmadığı sürece suyun dağıtımını konusunda sorunlar yaşanacağı kesindir.²²⁷

²²⁵ A.k., İkinci Bölüm.

²²⁶ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, TMMOB Yayını, 2009, s. 33-34.

²²⁷ A.k., s. 34.

3.4.2. Hukuksal Durum

Yargıtay, 1950 yılında verdiği bir kararda “bir suyu veren yeraltı gölünün, suyun kaynadığı gayrimenkulün sınırları içinde kalamayacak kadar büyük olması veya suyun yeryüzüne çıkar çıkmaz bir dere haline gelmesi yahut suyun özel mülkiyete bağlı sayılmasının kamu için zararlı olacağı hallerde kaynak, taşınmazın mülkiyetine tabi değildir” yargısıyla bu tür suların genel su sayılacağını kabul etmiş, bunları özel mülkiyet dışında tutmuştur.²²⁸

Uluslararası anlaşmalar ile de su hukukunda değişimlerin yaşanacağı bilinmelidir. Ayrıca uluslararası şirketler kendi amaçlarına ulaşmada ülkelerin yasalarında ve anayasalarında gördükleri kısıtları aşmak için, ülkelerin anayasalarını dahi kendi talepleri doğrultusunda değiştirmektedirler. Bu durum hukukun ne şekilde değiştirilebileceğinin de işaretlerini vermektedir.²²⁹

3.5. Su Hizmetlerinde Kurumsal Yapı

Türkiye’de mevcut su kaynaklarının korunması ve değerlendirmesi amacıyla etüt, planlama, projelendirme, uygulama, kontrol, izleme ve denetleme görevlerini yapan yerel yönetimler, bakanlıklar ile bağlı ve ilgili birçok kurum ve kuruluş bulunmaktadır. Bunun en önemli nedeni suyun çok amaçlı kullanımıdır. Ayrıca su kullanımını olanaklı kılan hususlar, örneğin, kaynak araştırması ve geliştirmesi, su temini, dağıtımı, arıtımı vb. hizmetler, yine farklı uzmanlık dalları gerektirmekte, dolayısıyla farklı kurum ve kuruluşların çalışma ve ilgi alanına girmektedir.

Bu durumda, bir taraftan kullanımı sağlayan altyapı teşkili yönüyle su yönetimine taraf ve paydaş olan kurumların sayısı fazla olmaktadır. Bu kurumların bazıları (genellikle bakanlıklar ve dolayısıyla taşra teşkilatları) merkezi idarenin tasarrufu altında olan “kamu kurumları”, bazıları ise (belediyeler gibi) kısmen

²²⁸ Aktaran TMMOB, a.k., s. 34.

²²⁹ A.k., s. 34.

merkezi idare tasarrufu olan “yerel kurumlar”dır (idarelerdir). Bunun dışında TMMOB gibi “kamu kurumları niteliğinde tüzel kurumlar”, üniversiteler gibi dolaylı olarak müdahil olan merkezi idareye bağlı yarı özerk sayılabilecek kurumlardan da söz etmek mümkündür. Ayrıca çok sayıda sivil toplum kuruluşu da (STK) kamu dışı, su ile ilgili kurumlar olarak gerek alınan kararlarda, gerekse yürütme sürecinde etkili olabilmektedir.

Türkiye’de su ile ilgili kurumlar konusunda DPT tarafından hazırlatılan Ulusal Çevre Eylem Planı’nın Su Kaynakları Yönetimi bölümünde, sınıflandırma (1) uygulamacı-yatırımcı, (2) izleyici-denetleyici kuruluşlar olarak iki grupta toplanmıştır. Ancak, bazı kamu kurumları hem izleyici-denetleyici, hem de yatırımcı olabilmektedir. Suyla ilgili en önemli teknik kurumlar Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’na bağlı Devlet Su İşleri (DSİ), Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİEİ), Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’na bağlı İller Bankası, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’na bağlı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) ve Orman Bakanlığı’dır. Türkiye’deki uygulamalara göre bu kurumlar kentsel ve kırsal alanlardaki yaptıkları faaliyetlere ve hizmet götürülen nüfusa göre ayrılırlar. Bu kurumlar arasında net bir görev ayrılığı bulunmamaktadır. Yerel yönetimlerin gereksinimleri doğrultusunda planlama, finansman ve kentsel alanlardaki su ve atık su tesislerinin yapımından her ikisi de merkezi devlet kuruluşu olan DSİ ve İller Bankası sorumludur.

Bu çerçevede suyun kurumsal örgütlenmesine ilişkin farklı sınıflandırmaların yapıldığını görmekteyiz. Bu tezde su ile ilgili kurumlar, “kamu kurumları”, “kamu kurumu niteliğindeki tüzel kurumlar” ve “sivil toplum kuruluşları” olarak sınıflandırılmıştır.²³⁰

²³⁰ Su ile ilgili kurumların incelendiği bu bölümde ilgili kurumların web sayfalarının yanı sıra TÜSİAD, 2008 *Türkiye’de Su Yönetimi: Sorunlar ve Öneriler*, Eylül 2008, TÜSİAD, Yayın No: T/2008-9/469, s. 156-177; TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, TMMOB Yayını, 2009, s.24-34; ve Aykan Mert, *Kentsel Su Yönetimi*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İkinci Bölüm’den yararlanılmıştır.

3.5.1. Kamu Kurumları

Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB)

Günümüzde Türkiye’de su ile en yakın kurumların başında Çevre ve Orman Bakanlığı (ÇOB) ve 31 Ağustos 2007 tarihinden itibaren 26629 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan bir kararla Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı tasarrufundan alınıp ÇOB’na bağlanan Devlet Su İşleri gelmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı 01.05.2003 tarihinde kabul edilen ve 08.05.2003 tarih ve 25102 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 18596 sayılı Yasa ile belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde, ‘Çevre’ ve ‘Orman’ Bakanlıklarının birleştirilmesi suretiyle kurulmuş bir bakanlıktır.

Çevre ve Orman Bakanlığının kuruluş amaçları arasında su ile ilgili olan hususlar şunlardır:²³¹

- a) Yerüstü ve yer altı sularının, denizlerin ve toprağın korunması, kirliliğin önlenmesi ve bertaraf edilmesi amacıyla: Hedef ve ilkeleri, kirlletici unsurları belirlemek, kirliliğin giderilmesi ve kontrolüne ilişkin usul ve esasları tespit etmek, uygulanmasını sağlamak, yerüstü ve yer altı su, deniz ve toprak kirliliğine karşı hazırlıklı olmak, mücadele ve mücadele kapasitesini arttırmak için tedbirleri almak, aldırarak, acil müdahale planları yapmak, yaptırmak; çevrenin korunması ve yerüstü ve yer altı su, deniz ve toprak kirliliğinin önlenmesi amacıyla uygun teknolojileri belirlemek ve bu maksatla kurulacak tesislerin vasıflarını saptamak, bu çerçevede gerekli tedbirleri almak ve aldırarak.
- b) Su kaynakları için koruma ve kullanma planları yapmak, kıta içi su

²³¹ Çevre ve Orman Bakanlığının (ÇOB) 2008 yılı itibariyle yapısı “Çevre” ve “Orman” bakanlıklarının bir yasal kararla birleştirilmesi ile oluşmuştur. Ancak, bu yapılanma halen tam olarak yerine oturmuş sayılmaz. Bakanlık içerisinde ‘çevre’ ve ‘orman’ ile ilgili işler ayrı ayrı kollardan ve birbirlerinden bağımsız olarak Genel Müdürlükler altında sürdürülmektedir. Bu birimlerden DSİ’yi dışarıda tutarsak Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü su ile doğrudan ilişkisi bulunan en önemli genel müdürlüktür. Bkz. www.cevreorman.gov.tr

kaynakları ve toprak kaynaklarının havza bazında bütüncül yönetimini sağlamak için gerekli çalışmaları yapmak.

- c) Su kaynaklarının kalite sınıflarının belirlenmesi, su kalitesinin yükseltilmesi ve en uygun kullanımların sağlanması, çalışmalarını yapmak ve yaptırmak.
- d) Tesislere deşarj izni vermek, deşarjları ve arıtma sistemlerini izlemek ve denetlemek, tesisler için kurulacak arıtım sistemlerinin projelerini onaylamak.

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ)

DSİ 1953'te 6200 sayılı kanunla, toprak ve su kaynaklarını geliştirmek ekonomiye katkı sağlamak amacıyla kurulmuştur. DSİ, 167 sayılı kanunla da, yer altı sularının tahsisi ile yetkilidir. Faaliyetleri, sulama tesisleri kurmak, enerji üretmek, taşkınlara karşı tarım sahalarının korunmasını sağlamak, kurulan işletmelerin bakım onarımını gerçekleştirmek, 167 sayılı yer altı suları kanunu hükümleri uyarınca yer altı suyu işletme sahaları içinde açılacak kuyuların adetlerini, yerlerini, derinlik ve diğer özellikleri ile çekilecek su miktarını belirlemektir.

DSİ, 1968 tarihinde nüfusu 100.000'den fazla şehirlerin içmesuyunu temin etmekle görevlendirilmiştir. Ancak bu konuda DSİ'nin çalışmalarına başlaması için ayrıca, Bakanlar Kurulu Kararı, ilgili belediye meclisi kararı ile belediye ve DSİ arasında projenin her kademesi için protokollerin yapılması ön şart olarak konulmuştur. Bu bağlamda DSİ nüfusu 100.000'i aşan yerleşimlerin içme ve kullanma suyu ile endüstri suyunun temin edilmesi amacıyla depolama (baraj, regülatör, YAS vb) ana iletim hattı, arıtma tesisi, pompa istasyonları ve ana temiz su deposu yatırımlarının etüt, veri toplama, master plan, planlama, kati proje, tatbikat projesi ve inşaatlarını yapar. DSİ bu işlemleri gerçekleştirdikten sonra barajlar hariç diğerlerinin işletilmesini ilgili belediyelere devretmektedir. Ancak DSİ'nin nüfusu 100.000 den düşük olan bazı kentlerde de içme suyu projeleri yaptığı zaman zaman

görülmektedir. Bu da bir çelişki yaratmaktadır.²³²

Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı

Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı 12 özel çevrede doğanın ve çevrenin korunması amacıyla bu bölgelerdeki yönetimden sorumludur. 383 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulan kurum, doğrudan Çevre Bakanlığına bağlıdır. Yetki ve sorumlulukları ise planlama (imar planları yapmak, özel çevredeki nüfus hareketlerini kontrol etmek, planlama ve yatırımları yönlendirmek), yatırım ve denetimi içermektedir. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan veya yaptırılacak, enerji, sulama, ulaştırma, orman yolu ve benzeri tesisler ile doğal kaynak kullanım tesislerinin koruma ve kullanma esaslarına uygunluğunun incelenmesi, özel çevre koruma bölgelerindeki alt yapının planlanması, alt yapı proje tesislerinin yapılması gibi görevleri de bulunmaktadır.²³³

Devlet Meteoroloji İşleri (DMİ) Genel Müdürlüğü

Çevre ve Orman Bakanlığına bağlı olan DMİ ve birimleri, yağış (yağmur ve kar), nem, buharlaşma, kuraklık, rüzgar yön ve şiddeti, güneşlenme süresi ve şiddeti ve denizlerde dalga yükseklikleri gibi su kaynaklarının planlanması ve korunması ile ilgili pek çok verinin üretilmesi değerlendirilmesi, saklanması ve temini konusunda çalışmaktadır.

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (BİB)

Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (BİB) ülkenin altyapı ihtiyacını karşılamak üzere, kamu yapıları olan karayolları, demiryolları, limanlar ve kıyı yapıları, hava meydanları, akaryakıt ve doğalgaz boru hatları ve tesisleri inşaatı ile esaslı onarımlarının yapılması ve yaptırılması, yapı malzemesi, deprem araştırması, afet

²³² Mayıs 2008 itibariyle DSİ'nin Genel Müdürlük dışında 26 bölge teşkilatı ve 4.000'den fazla teknik kadrosu bulunmaktadır. Bkz. www.dsi.gov.tr.

²³³ Bkz. www.ockkb.gov.tr

uygulaması hizmetlerinin etkili, düzenli ve süratli olarak görülebilmesi ile ilgili işleri yapmakla yükümlüdür. Bu bağlamda zaman zaman su ile ilgili yapı ve altyapı işlerine de taraf ve müdahil olabilmektedir.

İller Bankası

Yukarıda da ele aldığımız üzere İller Bankası, belediyelerin her türlü finans ihtiyacını ve içme suyu, kanalizasyon, arıtma gibi çeşitli çevre konularında belediyelerin istekleri dâhilinde yatırım hizmetlerini vermektedir. İller Bankası 1933 yılında kanunla belediyelere bayındırlık hizmeti vermek amacıyla “Belediyeler Bankası” adıyla kurulmuş olup, o yıllarda belediyelerin ihtiyaç duyduğu finansmanı sağlamak amacını taşımaktaydı. Aynı kurumun 1945 tarihinde yapısında değişiklik yapılmış ve iller bankası adını almıştır.

İller Bankası’nın başlıca görevleri:

- a) Ortak idarelere istemleri halinde mahalli kamu hizmetleriyle ilgili içme suyu, kanalizasyon, arıtma tesislerinin yapılmasında kredi sağlamak veya fondan tahsis yapmak,
- b) Ortak idarelere yukarda sayılan alt ve üst yapı hizmetleri için harita, plan, proje, keşif ve etütler yanı sıra alt ve üst yapı tesislerinin inşaat işlerini yapmak veya yaptırmak,
- c) Bankadan alınan kredilerle yapılacak işlerde teknik kontrol ve denetleme yapmak,
- d) Ortak idarelerin araç, gereç, diğer menkul ve gayrimenkul mallarını sigorta ettirmek,
- e) Bu hizmetlerle ilgili bankacılık işlerini yapmak olarak sayılabilir.

Banka, iş bitiminden sonra tesisi, belediyeye devretmekte; tesisin bakım onarım ve işletmesi belediyece yürütülmektedir. İller Bankası, 1983 yılına kadar kanunen “nüfusu 100.000’in altında olan belediyeler” ile “nüfusu 3.000’in üzerinde olup belediye hüviyeti kazanmış beldelere” hizmet götürmekle yükümlüydü. Ancak banka, yasasında 1983 yılında yapılan değişiklikle, nüfus

kısıtlamasına bakılmaksızın belediyelerin bankaya yetki vermeleri halinde hizmet götürmektedir. Kanalizasyon hizmetleri için de aynı durum geçerlidir. Su yatırımlarında İller Bankası'nın kuruluşundan itibaren en önemli yatırım ve kredi alanı, içme suyu ve kanalizasyon olmuştur. 2824 sayılı yasayla, belediye örgütlenmesi bulunan ve nüfusu 3.000'den küçük olan kasabalara ve belediye meclislerinin yetki vermesi halinde nüfusu 100.000 üzerinde olan kentlere içme suyu sağlanması yönündeki çalışmalar İller Bankası'nın faaliyet kapsamına alınmıştır.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB)

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) enerji sektörüyle ilgili politikaları ve enerjinin çevresel sürdürülebilir kullanımı, enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ilgili temel hedefleri belirlemekle yükümlüdür. Bu bağlamda, su, enerji üretiminin en önemli bileşenlerinden biri olduğu için enerji planlamalarında su sektöründen ne kadar ve nasıl yararlanılacağı hususundaki kararlara müdahil olmaktadır. Kısa süre öncesine kadar, DSİ'yi bünyesinde bulunduran ETKB, o haliyle su konusunda en etkin bakanlıklardan biri konumundaydı. En son yapılan değişiklikle, DSİ'nin Çevre ve Orman Bakanlığına bağlanmasını takiben, ETKB'nin su konusundaki etkisi kısmen azalmış olsa bile, barajlarda enerji üretirken yapılan su kullanımları, su tahsislerinde Enerji Piyasası Denetleme Kurumu'nun (EPDK) müdahalesi vb. bazı faktörler nedeniyle halen önemli etkisi olan bir bakanlıktır.

Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü (EİEİ)

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına bağlı olan, Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü (EİEİ), 1935 yılında kurulmuş olup özel hukuk hükümlerine tabi, ticari usullere göre yönetilen ve tüzel kişiliğe sahip bir kamu kuruluşudur. İdarenin 2819 sayılı Kuruluş Kanunu hükümleri çerçevesindeki görevi; ülkemizin su kaynaklarından, elektrik enerjisi üretimine elverişli olanları saptamak ve bunlarla ilgili hidrolojik, jeoteknik araştırma ve etüt ile baraj ve hidroelektrik santrallerin istikşaf, master plan, fizibilite ve kesin proje aşamalarındaki etüt, proje mühendislik

hizmetlerini yürütmek ve ayrıca 3096 sayılı kanun kapsamında ETKB tarafından verilen kamulaştırma ve kontrol hizmetlerini yapmaktır.²³⁴

Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü (MTA)

Maden Teknik Arama Genel Müdürlüğü (MTA) Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı olup, su ile ilgisi, jeotermal kaynakların aranması ve bulunması yönüyle kurulabilir.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK)

2001 tarihli 4628 sayılı Enerji Piyasası Kanunu ile yenilenebilir enerji kapsamında Türkiye'deki su kaynaklarından elektrik enerjisi üretmek amacıyla yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Bu yasa ile Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu kurulmuş, daha sonra 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu ile Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) adını almıştır. Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu 19.11.2001 tarihinde görevine başlamıştır. Kuruma 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu ile petrol piyasasını; 5307 sayılı Sıvılaştırılmış Petrol Gazları (LPG) Piyasası Kanunu ile de sıvılaştırılmış petrol gazları piyasasını düzenleme ve denetleme görevleri verilmiştir. EPDK enerji piyasasındaki görevleri gereğince, hidroelektrik santrallerin (HES'ler) kurulması aşamasında santrallere lisans izni veren ve bu lisansı sürekli denetleyen kurum durumunda olması nedeniyle su sektörüyle ilgili bir kurumdur. 4628 sayılı yasanın yürürlüğe girmesiyle Su Kullanım Hakkı Yönetmeliği kapsamında DSİ ile EPDK, hidroelektrik santrallerin (HES'ler) özel sektöre devri konusunda son yıllarda yoğun çalışmalar yapmaktadır.

Buna göre DSİ, enerji projelerinin tamamını artık kendisi yapmayacak, bunları belli şartlar dâhilinde özel sektöre yaptıracaktır. Böyle olunca su kaynaklarının mevcut durumu dikkate alınarak bunların haricinde sisteme ilave

²³⁴ EİEİ, su sektörüyle bağıntılı görevlerini üç ana hizmet biriminin koordineli çalışmalarıyla yürütmektedir. Bu birimler: Proje daire Başkanlığı, Jeoloji ve Sondaj Daire başkanlığı ve Hidrolik Etütler Daire Başkanlığıdır.

edilecek kaynaklar, yani hidroelektrik santral projelerinin fizibilite çalışmaları özel sektör tarafından DSİ'ye verilmekte, DSİ'ce incelenmekte ve onaylanan projeler arasından ihale ile 'su kullanım hakkı' anlaşması yapılmaktadır. İhaleyi alan şirketin dosyası DSİ tarafından EPDK'ya gönderilmekte, EPDK bu dosyayı inceleyerek müracaatı yapan şirkete enerji üretim lisansı vermektedir. Bu arada ilgili şirketin işi yapıp yapmayacağı hususları EPDK tarafından incelenmektedir. Ayrıca yapılacak olan işin kontrolü de EPDK tarafından gerçekleştirilmektedir.

Sağlık Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı'nın suyla ilgili yönü genelde denetleyici konumda bulunmasından ileri gelmektedir. 1936 yılında çıkarılan 3017 sayılı kanunla içme sularının sağlıklı kontrolünün sağlanması hizmeti Sağlık Bakanlığı'na verilmiştir. Sağlık Bakanlığı devlet adına, toplum sağlığının korunması amacı ile özel kanunlar çerçevesinde görev yapan mahalli idareler, belediyeler ve diğer kurum ve kuruluşların hizmete yönelik uygulamalarını (su kaynakları, su temini ve su dağıtım sistemlerinde su kalitesini) denetlemek ve gerektiğinde yönlendirmek üzere birinci derecede yetkili, görevli ve sorumlu bulunmaktadır.²³⁵ Su kalitesi ile ilgili olarak Sağlık Bakanlığı halen Fransa ve Hollanda ortaklığı ile Avrupa Birliği Katılım Öncesi Ekonomik Programı tarafından desteklenen "Su ve Sağlık Projesi"ni yürütmektedir. Projenin temel amacının, Avrupa Birliği'ne katılım aşamasında içme suyu, yüzme suyu ve mineralli sular konusunda ülkemizdeki yasal, kurumsal, teknik ve yatırım konularındaki çabalarının kapasite yönünden güçlendirilmesine destek verilmesini sağlamak olduğu belirtilmektedir.

Sağlık Bakanlığının ana görevleri arasında yer alan koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik laboratuvar çalışmaları, Bakanlığa bağlı bir kuruluş olan Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Halk sağlığının korunmasına yönelik üretim, kontrol ve tanı ile ilgili temel laboratuvar hizmetlerini

²³⁵ Sağlık Bakanlığının su ile ilgili çalışmaları, Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve bu Genel Müdürlüğe bağlı Çevre Sağlığı Daire Başkanlığı ile Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi tarafından yürütülmektedir.

yürütmek üzere kurulmuş Ulusal Referans Laboratuvarı olan RSHMB bünyesinde, halk sağlığının korunması ve iyileştirilmesi amacıyla yapılan çalışmalar arasında çevre sağlığına yönelik izleme ve araştırma çalışmaları da bulunmaktadır.²³⁶

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı

Bu bakanlığın su sektörü denetim mekanizmasındaki en önemli rolü 1380 sayılı Su Ürünleri kanunu ve tüzüğü ile verilen ve su ürünleri üretilen suların korunması ve buraya yapılacak deşarjların kontrolü ile ilgilidir. Bu alanlarda denetim yetkisi bakanlığa bağlı Koruma Kontrol Genel Müdürlüğüne aittir. Diğer yandan, kırsal alanlardaki arazi kullanımı ile su kaynaklarının geliştirilmesinden sorumludur.²³⁷

İçişleri Bakanlığı

İçişleri Bakanlığı doğrudan ön planda olmasa bile, illerin mülki amirleri olan vali ve kaymakamlar vasıtasıyla genelde çevre, özelde su konularıyla yakın ilgilidir. Çünkü su ile çok yakın olan DSİ, Çevre İl Müdürlükleri vb. kamu kuruluşları üzerinde, mülki amirlerin tasarrufu vardır; bu kuruluşların kararlarına müdahil olabilmektedirler. Ayrıca yaptırıma yönelik cezaların onay makamı da yine mülki amirlerdir.

²³⁶ Bu amaçla 13.11.1984 tarihinde, çevre ve halk sağlığının korunması ve çevre kirlenmesinin önlenmesi ile ilgili konuları incelemek, problemlerin hangi konularda ve hangi bölgelerde yoğunlaştığını ortaya koymak ve bunların sebeplerini belirleyerek çözüm önerileri getirmek amacıyla RSHMB bünyesinde “Çevre Sağlığı Araştırma Müdürlüğü” kurulmuştur. Bu müdürlük bünyesinde, Su Kalitesi Kontrol ve Arş. Lab., Atıksu Kontrol ve Arş. Lab., Hava Kirliliği Kontrol ve Arş. Lab., Gürültü Kontrol ve Arş. Lab., İş Hijyeni Arş. Lab., Temizlik Maddeleri Kontrol ve Arş. Lab., Çevre Mikrobiyolojisi Kontrol ve Arş. Lab., Toprak Kirliliği Kontrol ve Arş. Lab., Dezenfektan Maddeler Kontrol ve Arş. Lab’ ları bulunmaktadır. Bkz. <http://www.rshm.gov.tr>

²³⁷ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı’nın su ile ilgisi Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün (KHGM) kapatılmasıyla önemli ölçüde etkilenmiştir. KHGM’nün kapatılmasından sonra sulama projelerinde en önemli unsurlardan biri olan “arazi tapulaştırması anlaşmaları” Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğüne verilmiştir. <http://www.tarim.gov.tr>.

Dışışleri Bakanlığı

Dışışleri Bakanlığı'nın çevre ve sınır aşan sular konularında izlenecek dış politikanın ilgili diğer bakanlık, kurum ve kuruluşlar ile eşgüdüm halinde belirlenmesinde ve uluslararası ve bölgesel örgütlerde savunulmasında üstlendiği görev ve sorumlulukları mevcuttur.²³⁸

Maliye Bakanlığı

Maliye Bakanlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı aracılığıyla su ile ilgili konulara müdahil olmaktadır. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, su sektörüne finansal destek vermektedir. Dış kaynak ve borçlara erişimi nedeniyle çevre ile ilgili projelerin finansmanı yönünden önemli bir işlev yürütmektedir.²³⁹

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı faaliyetleri itibariyle su talep eden ve aldığı suyu sanayi amaçlı kullanıp niteliği ve niceliğini değiştirdikten sonra alıcı ortama veren kurumları temsil eder. Bu haliyle birçok defalar, su koruma kurum ve gruplarıyla karşı karşıya gelebilmektedir. Bakanlık sanayinin kontrol altına alınması ve denetimi kapsamında su ile ilgili konulara da taraf olur. Sanayi Bakanlığı çatısı altında bulunan Türk Standartları Enstitüsü su ile ilgisi bulunan bir başka kurumdur.²⁴⁰

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür ve Turizm Bakanlığı turistik bölgeleri belirleyebilmekte ve bu

²³⁸ <http://www.mfa.gov.tr>

²³⁹ <http://www.maliye.gov.tr>

²⁴⁰ Türk Standartları Enstitüsü (TSE), her türlü madde ve mamüller ile usul ve hizmet standartlarını yapmak amacıyla 18.11.1960 tarihli ve 132 sayılı kanunla kurulmuştur. Su ile ilgili olarak TSE su kaynakları kalite standartlarını, içme ve kullanma suyu standartlarını, su analiz yöntemleri ile ilgili standartları, su dağıtım sistemleri ile yağmursuyu ve atıksu toplama sistemleri (borular, bağlantı elemanları vb.) ile ilgili teknik standartları ve atıksulardaki kirletici sınır değerlerine ilişkin standartları oluşturur.

bölgelerde içme suyu, kentsel atıksu ve katı atık bertarafı ile ilgili uygulamalardaki önlemlerde önemli sorumluluk yüklenmektedir.²⁴¹ Sürdürülebilir turizmin gelişmesinde önemli rol oynayan bakanlık, turizme açılan alanlardaki başta altyapının gereklerinin yerine getirilmesi ve mevcut su kaynakları ile alıcı ortamın korunması konusunda söz sahibidir.

Başbakanlık

Başbakanlık, ülkemizde birçok konunun başında olduğu gibi, doğrudan veya bakanlıklar ve kendine bağlı kurumlar vasıtasıyla su ile ilgili olmaktadır. Çatısı altındaki bakanlıklar haricinde, kendisine bağlı olan Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Denizcilik Müsteşarlığı, Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS), Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) gibi kurumlar vasıtasıyla su konusuna müdahildir.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)

İçmesuyu ile yakın ilişkili bir üst düzey teşkilattır. DPT, bu sektörde hem yatırım kararlarına hem de denetim mekanizmasına etki edebilmektedir. Yatırım tahsislerinin sektörel dağılımına etki ederek ile sektöre yön vermektedir. Ayrıca DSİ ve İller Bankası'nın yatırımlarını yönlendirici, ülke ölçeğinde dengeli dağılımını sağlayıcı role de sahiptir. DPT, içmesuyu sektöründe hem yatırımı yönlendirici, hem de koordinasyonu sağlayıcı bir görev üstlenmektedir.²⁴²

Denizcilik Müsteşarlığı

Başbakanlığa bağlı bu kuruluş, denizcilik sistem ve hizmetlerinin ülkenin deniz ile ilgili çıkarlarına ve ihtiyaçlarına uygun olarak tahsisi ve geliştirilmesinden sorumludur. Deniz ortamının gördüğü zararın ve kirlenmesinin önlenmesi amacıyla her türlü tedbiri almak, izlenmesini ve denetlenmesini sağlamak ve konu ile ilgili

²⁴¹ www.kultur.gov.tr

²⁴² www.dpt.gov.tr

diğer kuruluşlar ile işbirliği yapmak müsteşarlığın görevidir.²⁴³

Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS)

AB'ye katılımdan sorumludur. AB ilişkilerinde su ile ilgili hususlarda taraf ve müdahil olabilmektedir.²⁴⁴

Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

TÜİK ülkemizdeki tüm istatistik faaliyetleri ve bunların koordinasyonundan sorumlu olup, Türkiye için resmi istatistikler oluşturmaktadır. Su ve çevre verileri ile ilgili de çeşitli veri ve bilgileri toplar, işler ve analiz eder.²⁴⁵

3.5.2. Yerel yönetimler

Su Yönetimi alanında önemli yetki ve yükümlülöklere sahip merkezi örgütler bulunmasına rağmen hizmetlerin sürekliliğı yerel çalışmalarını yürüten yönetimlere bağılıdır. Bu anlamda belediye teşkilatları su hizmetlerini halka götüren en önemli kurumlardır. İçişleri bakanlığı yerel yönetimlere ilişkin idari kontrolü sağlar.

Çevre kalitesinin korunması ile ilgili en önemli görev yerel yönetimlere verilmiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun çevre korunması ile ilgili olarak görevlendirilen belediyeler, belediye sınırları içinde yukarıdaki kanun ve yönetmeliklerin uygulanması ve vatandaşların sağlıklı bir çevrede yaşaması için gerekli tedbirleri almak zorundadır.²⁴⁶ Ayrıca, su ile ilgili yukarıda bahsedilen tüm bakanlıkların il, bölge, hatta ilçe bazındaki

²⁴³ www.denizcilik.gov.tr.

²⁴⁴ www.abgs.gov.tr

²⁴⁵ www.tuik.gov.tr

²⁴⁶ Türkiye'deki 81 ilin 15'inde Büyükşehir Belediyesi bulunmaktadır. Bu iller Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, G.Antep, İçel, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Kocaeli, Konya ve Samsun'dur. Bu belediyelerin bünyesinde kurulmuş olan Su ve Kanalizasyon İdaresi (SKİ) genel müdürlükler düzeyinde bağılı oldukları Büyükşehirlerde su ile ilgili konularda faaliyet gösterirler. Örneğın İstanbul'da İSKİ, Ankara'da ASKİ, İzmir'de İZSU, Bursa'da BUSKİ bulunmaktadır.

müdürlükleri de yerel yönetimlerin çalışmalarında etkin rol oynamaktadırlar.

3.5.3. Kamu kurumu niteliğindeki tüzel kurumlar

İl Özel İdareleri

Türkiye’deki kurumların dinamik yapısı kapsamında İl Özel İdareleri de (İÖİ) su ile ilgili konulara müdahil olabilmektedir.²⁴⁷ Görev, yetki ve sorumlulukları arasında Büyükşehir Belediyeleri hariç ilin çevre düzeni planını yapmak, erozyonun önlenmesi, belediye sınırları dışında su, kanalizasyon, katı atık ve çevreye ilişkin hizmetlerin gerçekleştirilmesi yer aldığı için İÖİ su konusuna müdahil olmaktadır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün dağıtılan birimleri ve personelinden bir bölümü de İÖİ’ne bağlanmıştır.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB)

TMMOB tüzel kişiliğe sahip, Anayasa’nın 135. maddesinde belirtilen kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşudur.²⁴⁸ TMMOB çatısı altında yer alan İnşaat Mühendisleri Odası, Kimya Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisleri Odası ve 1992 yılında kurularak faaliyetlerine başlayan Çevre Mühendisleri Odası (ÇMO) özellikle su ile ilgili hususlara taraf ve müdahil olmaktadır. ÇMO’nın su ile ilgili çalışma alanları şu şekildedir.

- a) İçme suyu temini, su kaynaklarının kirlenmeye karşı korunması, iletimi ve arıtma tesislerinin projelendirilmesi.
- b) İçme suyu, kanalizasyon, yağmur suyu şebekesi projelendirilmesi ve

²⁴⁷ 1982 Anayasası’nın 126. maddesi “Türkiye merkezi idare ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre illere, illerde diğer kademeli bölümlere ayrılır” hükmünü getirmektedir. Merkezi hükümetin taşrada örgütlenmesinin temelinde iller yer almaktadır. İl Özel İdareleri görevleri bakımından merkezi yönetim ile belediye ve köyler arasında “ara düzey” niteliğe sahip birimlerdir.

²⁴⁸ Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) 7303 sayılı yasa 66 ve 85 sayılı kanun Hükmünde kararnamelerle değişik 6235 sayılı yasayla 1954 yılında kurulmuştur. TMMOB Odalarının kendi eşdeğeri kuruluşlarla kurdukları ilişkilere paralel olarak, Dünya Mühendislik Birlikleri Federasyonunun (WFEO) üyesidir.

inşaatı.

- c) Evsel ve endüstriyel atıksu arıtma tesislerinin sistem seçimi, projelendirilmesi, inşaatı ve işletilmesi.
- d) Arıtılmış atıksuların alıcı ortama deşarj edilmesi, modelleme ve olası etkilerin araştırılması.
- e) Sanayi ve altyapı yatırımları için Çevresel Etki Değerlendirilmesi (ÇED)yapılması.²⁴⁹

Sulama Birlikleri

Türkiye’de mevcut çeşitli yerel yönetim birliklerinden biri olan “Sulama Birlikleri” adından da anlaşılacağı gibi devlet tarafından yapılmış olan sulama sistemleri vasıtasıyla tarımsal su dağıtımından sorumludur.

Diğer sektör birlikleri

Türkiye Odalar Borsalar Birliği, Sanayi Odaları, Ticaret Odaları ve sektörel olarak kurulmuş Çimento Müstahsilleri Birliği, Kireç Üreticileri Birliği gibi birimler mevzuat ile ilgili uygulamalarda sektörel yaklaşımlar vb. konularda bilgilendirme, yaptırım ve denetim konularında çalışmalar yürütmekle sorumludur. Doğrudan bir ilişkileri olamamakla birlikte, bu sektör birliklerinin su temini, kullanımı, deşarjı ve arıtılması, yönetimi konularında dolaylı ilgileri vardır.

Araştırma grupları

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV), İleri Teknoloji Enstitüleri, Üniversiteler, Üniversitelerin Enstitüleri ve Araştırma Merkezleri ile diğer araştırma amaçlı kurumlar genelde çevre kirliliği ve kontrolü kapsamında su konusunda teknolojileri ve gelişmeleri takip edip danışmanlık hizmetleri vermektedirler.

²⁴⁹ www.cmo.org.tr

3.5.4. Sivil Toplum Kuruluşları (STK)

Bu kuruluşlar, sivil inisiyatifle oluşan, kar amacı gütmeyen müesseseler olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de su ile doğrudan veya dolaylı ilişkide olan yerel düzeyden ulusal ölçeğe kadar çok sayıda STK mevcuttur. Bazı STK’lar kısaca aşağıda tanıtılacaktır.

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL): ÇEKÜL misyonunu; Türkiye’nin doğal kaynaklarını, kültürel mirası ve insan’ı bir bütün olarak ele alarak, doğal ile kültürel çevreyi ve mirası korumak için “kent-havza-bölge-ülke” ölçeğinde projeler geliştirmek olarak belirtmektedir.²⁵⁰

Deniz Temiz Derneği (TURMEPA): Deniz ve kıyıların kirletilmesini ve bu konuda ulusal ve uluslararası kanun ve anlaşmaların uygulanmasını sağlayacak etkili bir güç olmak, hükümeti ve kamu sektörünü deniz çevresine zarar veren faaliyetler konusunda uyarmak derneğin amacıdır.²⁵¹

Doğa Derneği (DD): Doğa derneğinin misyonu, doğa ve insanı bir bütün halinde ele alarak başta ‘önemli doğa alanları’ olmak üzere Türkiye’de doğanın yaşamasını sağlamaktır.²⁵²

Doğa ve Çevre Vakfı (DOÇEV): DOÇEV kuruluş amacının doğal dengeyi ve çevresel değerleri nesiller boyu korumak geliştirmek olduğunu açıklamaktadır. Su konusunda yürüttüğü çalışmalardan birisi İngiltere Büyükelçiliği’nin destek verdiği ‘Su Tasarrufu konusunda Kamu Bilincinin Arttırılması’ Projesidir. Suyun doğru kullanımı ve korunumu konulu proje 2006 yılında uygulanmıştır.²⁵³

Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF-Türkiye): WWF-Türkiye ülkemizin biyolojik çeşitliliğini korumak ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını

²⁵⁰ www.cekulvakfi.org.tr

²⁵¹ www.turmepa.org.tr

²⁵² www.dogadernegi.org

²⁵³ www.docev.org.tr

sağlamak amacıyla çalıştıklarını açıklamaktadır.²⁵⁴

Orta ve Doğu Avrupa için Bölgesel Çevre Merkezi Türkiye Ofisi (REC Türkiye) : 27 Mayıs 2004 tarihinde Ankara’da, resmi olarak faaliyete geçmiştir. REC Türkiye Ofisi’nin hukuki temeli, REC Sözleşmesi ve REC ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan İkili Anlaşmaya dayanmaktadır. REC Türkiye’nin kuruluşu 2004’te TBMM tarafından da onaylanmıştır. REC, misyonunu, Türkiye Ofisi, hükümetler, STK’lar, özel sektör ve diğer çevresel paydaşlar arasında işbirliğini destekleyerek ve bilgi değişimi ile çevresel karar alma süreçlerine kamu iştirakini sağlayarak Türkiye’nin çevre sorunlarını çözmesine destek olmak şeklinde açıklamaktadır.²⁵⁵

Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu (TÜRÇEK): TÜRÇEK kuruluş amacını, “çevrenin insan sağlığına ve tüm canlılara zararlı hava, su yüzey kirliliğine ve gürültülere karşı korunması, ağaçlandırılması ve yeşillendirilmesi, doğal ve tarihi, taşınır ve taşınmaz çevre-kültür varlıklarının korunması çabalarını teşvik ve koordine etmek, desteklemek, kamuoyuna ve ilgililere benimsetmek şeklinde açıklamaktadır.²⁵⁶

Türkiye Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA): TEMA temel amaçlarını “geleceği kurtarmak, açlık ve yoksulluğu gidererek topraktan gelen toplumsal barışı sağlamak için; erozyon, çoraklaşma, çölleşme, kirlilik, hatalı tarım teknikleri ve amaç dışı arazi kullanımını önlemek; doğal varlıkların tahribine yönelik, ulusal ve uluslar arası her türlü idari, siyasi ve ekonomik baskılara karşı mücadele etmek ve sorunlara çözüm üretmek, biyolojik çeşitlilik, toprak, su ve diğer doğal kaynakların korunması, verimli kılınması ve sürdürülebilir yönetimini gerçekleştirmek; doğal varlıkların korunmasına yönelik politikaların, hükümetlerce üretilmesini, gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını, uygulanmasını ve uluslar arası anlaşmalara uyulmasını sağlayacak, bilinçli ve tekin

²⁵⁴ www.wwf.org.tr

²⁵⁵ www.rec.org.tr

²⁵⁶ www.turcek.org.tr

kamuoyu oluşturmak” şeklinde açıklamaktadır.²⁵⁷ TEMA Vakfı, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma alanında faaliyet gösteren ulusal ve uluslararası birçok kurum ve kuruluş ile işbirliği yapmaktadır.

Buraya kadar Türkiye’de su yönetiminde öne çıkan kurum ve kuruluşlar incelenmiştir. Bu kurumların suya ilişkin temel yetkileri ve ilgili yasal mevzuat aşağıda Tablo 3-2’de gösterilmektedir.

Tablo 3-2. Su Yönetiminde Yetkili Kurumlar

KURUM ADI	TEMEL YETKİLERİ	İLGİLİ HUKUKSAL MEVZUAT
Devlet Su İşleri	Su kaynakları araştırması, nehir havzası geliştirme, planlama, nüfusu 100.000 üstündeki belediyelere su sağlanması	6200 sayılı kuruluş kanunu 167 nolu Yer altı Suları Kanunu
Çevre ve Orman Bakanlığı	Su kaynakları kirliliği önlenmesi, çevresel standartlar, izin ve denetim, ÇED, Nehir Havzaları için koruma projeleri	2872 sayılı Çevre Kanunu Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği ÇED Yönetmeliği
Sağlık Bakanlığı	İçmesuyu Yasasının oluşturulması, içmesuyu standartlarının belirlenmesi, uygulanması ve izlenmesi, mineral sular standartları, yüzme suyu mevzuatı	1593 sayılı genel Hijyen Kanunu
İller Bankası	Su ve atıksu arıtımı tesislerinin planlanması, finansı	İller Bankası Kanunu
Devlet Planlama Teşkilatı	Su kaynakları yatırımlarının genel planlaması (ör. Barajlar, rezervuarlar ve su temini) ve kirlilik kontrolü (ör. Kanalizasyon ve kanalizasyon arıtımı)	DPT Mevzuatı-KHK 540
Büyükşehir Belediyelerinin Su ve Kanalizasyon İdareleri	Endüstriyel atıksu deşarjlarının denetimi, atıksu arıtım tesislerinin yapımı, işletimi ve bakımı	3030 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu 1580 Sayılı Belediyeler Kanunu
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	Balıkçılık ve su ürünleri mevzuatı, kıyı suları da dahil tüm su ürünleri sahalarının kalitesinden sorumlu, zirai ilaç kontrolü ve izlemesi	1380 sayılı su Ürünleri kanunu 3455 sayılı Tarım Reformu Kanunu
Elektrik İşleri Genel Müd.	Enerji amaçlı su kaynakları araştırması	2819 Sayılı Kuruluş Kanunu
Kültür ve Turizm Bakanlığı	Turistik bölgelerde atıksu arıtım altyapılarının yapımı	4848 Sayılı Kuruluş Kanunu
Dış İşleri Bakanlığı	Sınır Aşan sular ilgili kararlar	Kuruluş Kanunu
Devlet Meteoroloji Enstitüsü	Hava tahmini yağış ve iklim ile ilgili veriler	Kuruluş Kanunu
Türkiye İstatistik Kurumu	Resmi İstatistikler	Kuruluş Kanunu
Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü	Araştırma, izleme	2804 sayılı Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Kanunu
İl Özel İdareleri	Nüfusu 300’den az köylere içme suyu ve kanalizasyon sağlanması	3202 Sayılı Kuruluş Kanunu

Kaynak: Dursun Yıldız, ‘Ülkemizdeki Su Kaynakları Yönetimi Kurumsal Yapısı ve Geleceği’, *Antalya Su Sempozyumu, 08 Aralık 2007*, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 64.

²⁵⁷ www.tema.org.tr

3.6. Su Kaynakları Yönetiminde Kurumsal Yapının Değerlendirilmesi

Türkiye’de toprak ve su kaynaklarının yönetiminde, yönetim ve kullanım planlamalarının yapılmasında, iyileştirme ve geliştirme çalışmalarında, koruma önlemlerinin belirlenmesinde ve denetiminde belirtildiği gibi kamu ağırlıklı bir yapı mevcuttur. Kamu yönetimi içinde merkezi yönetimin ağırlığı söz konusu olup, merkezi yönetim-yerel yönetim işbirliği merkezi politikaların uygulanması aşamasında gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Su kaynaklarının entegre yönetimi için gerekli kurumsal yapı, sadece merkezi seviyede bulunmakta olup, su kalitesi yönetiminde ise, ilgili kuruluşlar arasında benzeri koordinasyon bulunmamaktadır.²⁵⁸

İçme suyu sektöründe yatırımların planlanması ve uygulanmasında belediyelevelik birimlerde DSİ ve İller Bankası, köylerde ise eski KHGM faaliyet göstermekteydi. İçme suyu sektöründe görev yapan DSİ, eski KHGM ve İller Bankası arasında da istenilen düzeyde koordinasyon sağlanamamıştır. Benzer şekilde; sulama sektöründe, DSİ ve eski KHGM’nin aynı ve birbirini tamamlayıcı nitelikteki hizmetlerinde proje bazında koordinasyon oluşumunda istenilen düzey elde edilememiştir. Sulama hizmetlerinin “tarla içi” boyutunda, DSİ ve eski KHGM arasında sorumluluk tanımı bazında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Hızlı nüfus artışı, kirlenme, küresel ısınma ve küresel güçlerin kontrolünün baskısı altında olan su kaynaklarımızla ilgili sorunlara su yönetimindeki çok başlılık ve ulusal bir politika oluşturma olgusu eksikliği de eklenince sorun kronik bir duruma gelmiş ve ithal reçeteler ile çözümler aranmaya başlamıştır.

Su kaynaklarının yönetimi konusu 1980’lerden bu yana uluslararası gündemde önemli bir yer işgal etmektedir. Son on yıl içerisinde özellikle az gelişmiş ülkelerde devletin su yönetimi ve su işlerinin su kaynakları üzerindeki planlama ve kontrolünün zafiyete uğraması yönündeki süreç dikkat çekmektedir. Bu süreç bu ülkelerde sadece iç politikadaki karmaşanın ortaya çıkarttığı bir durum olarak değerlendirilemez. Özellikle su hizmetleri yönetimi son on yıldır küresel güce sahip

²⁵⁸ Dursun Yıldız, ‘Ülkemizdeki Su Kaynakları Yönetimi Kurumsal Yapısı ve Geleceği’, *Antalya Su Sempozyumu, 08 Aralık 2007*, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 65.

şirketlerin ilgi ve politikalarını uygulama alanı olmuştur. Yıldız'ın da vurguladığı gibi bu durum ancak su hizmetleri yapısındaki geleneksel direncin kırılması ve bir başıboşluğun yaratılması ile daha kolay gerçekleşebileceği için son dönemde bu sürecin yaratıldığı görülmektedir. Bu nedenle, su yönetimine ilişkin mevcut işleyişteki aksamalar ile önerilen reçete model ve politikalar değerlendirilirken iç-yerli etkilerden daha çok dış-küresel politikaların yönlendirici etkileri dikkate alınmalıdır.²⁵⁹

Halen su ve toprak kaynaklarının rasyonel kullanımına yönelik etkili bir yönetim modeli bulunmamaktadır. Talep arttıkça, projeler çeşitlenip çoğaldıkça, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana çok başarılı hizmetler veren su kaynakları yönetimi kurumları mali, idari, siyasi sorunların baskısı altındadır. Su kaynakları yönetimi kurumlarımız hiçbir önleyici politika uygulanmadan giderek çökme ve çözülmeye bırakılmıştır. Su kaynakları yönetimi kurumsal yapısı içerisinde koordinasyon sağlanamamış, yönetim sistemi yenilenememiş, bütüncül bir yönetim anlayışı oluşturulamamıştır. Yönetimde bütüncül bir anlayışın olmaması kuruluşların kendi faaliyet alanları dahilinde birbirinden bağımsız projeler geliştirmesine yol açmış, koordinasyon eksikliği nedeniyle de projelerde sonuca ulaşılması uzun zaman almış ve yenilenmeyen yönetim sistemi ise personelin verimliliğini düşürmüştür.²⁶⁰

Ülkemizde, su yönetimi kamu mülkiyeti ve kamu işletmeciliği kapsamı dışına çıkarılarak, suyu ekonomik mal olarak kabul edilip arz-talep odaklı işletme sistemine geçmenin alt yapısı oluşturulmaktadır. Su ve atıksu sektörü, yüksek kar getirecek sektörlerden olduğu için bu sektörün özelleştirilmesi için yoğun baskılar söz konusudur.²⁶¹ Küresel yardım kuruluşları, kalkınma bankaları ve küresel su şirketleri, dünya su siyasetinin oluşturulmasında büyük ölçüde yer almaktadır. Kalkınma bankaları ve yardım kuruluşlarının baskısıyla ve/veya yardım/kredi verme koşullarıyla, gelişmekte olan ülkelerdeki kamu hizmetleri özelleştirilmeye zorlanmaktadır. Bunun yanında, bu özelleştirilme işlerinin dışa açılması koşulu

²⁵⁹ Dursun Yıldız, "Ülkemizdeki Su Kaynakları Yönetimi Kurumsal Yapısı ve Geleceği", *Antalya Su Sempozyumu*, 08 Aralık 2007, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 65.

²⁶⁰ A.k., s. 65.

²⁶¹ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, TMMOB Yayını, 2009, s. 34.

getirilmektedir. Özellikle DB ve IMF bu yönde politikalar izlemektedir.²⁶²

Su işlerinin, özelleştirmeler ile amacı sadece kar elde etmek olan şirketlerin eline bırakılması, hem su fiyatlarının asgari ücretle geçinen yurttaşların aylık geliri- nin büyük bir kesimi gasp edilmesine hem de parasını ödeyemeyecek ya da ödemesi mümkün olarak görülmeyen yoksul kesimlere su sağlama işlerinin aksatılması ya da topyekûn sağlanmamasına kadar gidebilecektir.²⁶³ Temiz sudan yararlanma insani/kamusal bir hak iken ancak bedelini ödeyebilenin hakkı olmakta ve su kullanıcısı, su satan firmaların müşterisi konumuna getirilmektedir. Su faturalarını ödeyemeyenler su hakkını kaybetmekte, su tüketim fiyatlandırmaları kar amacı gütmeyen kamu kurumları tarafından değil de firmalar tarafından belirlendiğinden vatandaşın bütçesindeki payı artmaktadır. Su hizmetlerinin kamu hizmetleri dışına bırakılmasıyla yaratılan ayrımcılığa çeşitli sebeplerle meşruluk kazandırılmaya çalışılmaktadır. Örneğin, su israfını engelleyebilmek ve para kaynağı yaratabilmek için suyun diğer piyasa malları gibi ücretlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır.²⁶⁴

Bu süreçte su kaynakları yönetim yapısı çok başlı, çok parçalı, dağınık, koordinasyon eksikliği ve yetki karmaşası içinde bir duruma düşürülmüştür. Hızlı nüfus artışı, kirlenme, küresel ısınma ve küresel güçlerin kontrolünün baskısı altında olan su kaynaklarımızla ilgili sorunlara su yönetimindeki çok başlılık ve ulusal bir politika oluşturmadaki eksiklikler de eklenince sorun kronik bir duruma gelmiş ve yönlendirilmiş ithal reçetelerdeki yönetim modelleri çözüm olarak sunulmaya başlamıştır.²⁶⁵ Su mülkiyeti ve su hakları yeni bir “su yasası” çerçevesinde düzenlenmeye, sulama birlikleri için özel bir yasa hazırlanmaya çalışılmaktadır. Yerüstü sularından ticari amaçla yararlanılmasını sağlayacak başka bir yasa hazırlığı da göze çarpmakta, yerel yönetimleri yeniden düzenlemeyi amaçlayan yasa tasarılarında su yönetiminin il özel idareleri ve belediyelere devri yönünde hükümler yer aldığı görülmektedir. Sektör içinde belediye yatırımlarını gerçekleştiren İller

²⁶² TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, TMMOB Yayını, 2009, s. 34.

²⁶³ A.k., s. 34.

²⁶⁴ A.k., s. 34.

²⁶⁵ Dursun Yıldız, “Ülkemizdeki Su Kaynakları Yönetimi Kurumsal Yapısı ve Geleceği”, *Antalya Su Sempozyumu*, 08 Aralık 2007, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 65.

Bankası, yatırım kapasitesi ve çalışma tarzı değiştirilerek, büyük ölçüde sistemin dışına çıkarılmış bulunmaktadır. Böylece kentsel su yönetimi doğrudan belediyelerin inisiyatifine bırakılmakta, bir başka deyişle kentsel su yönetimi yerelleştirilmektedir. Kentsel ve tarımsal su yönetiminde yerelleşme, özelleştirme arayışı ve uygulamalarının yanı sıra finansmanda dış kredi kullanımının yaygınlaşması ile birlikte ilerlemektedir.²⁶⁶

Aşağıdaki tabloda da belirtildiği gibi su yönetimi konusunda yapılan tartışmalarda küresel ve ulusal ayrımının yapıldığı görülmektedir.

Tablo 3-3. Suda Küreselci ve Ulusal Esaslar

Suda Küreselci Esaslar ve Anlamı	Suda Ulusal Kamusal Yarar Esasları ve Anlamı
a) Doğal-coğrafi sınırları bütünleşik nehir havzası yönetimi: Ulusal siyasal sınırların hesap dışı bırakılması, uluslararası yönetim.	a) Siyasal Coğrafi sınırlarda bütünleşik nehir havzası yönetimi: Ulusal siyasal sınırların esas sayılması.
b) Su yönetiminde özerklik ve yerellik: Yerli Yabancı tekellerin üye olacakları üst kurul ya da su konseyi kurulması, su işlerinin özelleştirilmesi	b) Su Yönetiminde Merkezîyetçilik İlkesinin Kabulü: Merkezden yönetme ve yerel yönetimlerin yardımcı rol üstlenmeleri
c) Çevre Bakanlığının Yetkilendirilmesi: Su yönetiminde ulusal planlama ve yönetimin değil küreselci standartların egemenliğinin sağlanması	c) Bayındırlık Bakanlığının Yetkilendirilmesi: Ulusal Planlama ve yönetimin temel dürtüsü, halkın ve ulusal üretimin su ihtiyacıdır.
d) Talebe Göre Yönetim: Suyu ihtiyaca göre sunmak değil, satma esasına göre sunmak.	d) Toplumsal İhtiyaç Odaklı Yönetim: Su halkın ve ulusal üretimin ihtiyacına ve kamu hizmeti esaslarına göre yönetilir.
e) Özel- Kamu Ortaklığı ya da Özel Sektör eliyle işleme: su yönetiminin dünya devi özel şirketlerin yönetimine verilmesi.	e) Yerel kamu ve kooperatifler eliyle işletme: Su yönetiminin en ucunda yerel yönetimler ve kooperatifler yer alır, planlama ve kamu hizmeti esaslı çalışır.

Kaynak: YAYED, www.yayed.org.tr

3.7. Türkiye’de Kentsel Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesi

İçme ve kullanma suyunun temini, kanalizasyon, atık suların toplanması ve arıtımı az ya da çok her zaman teknik bir konu olarak görülmesine rağmen bu hizmetlerin nasıl yönetilmesi gerektiği özünde politik bir konudur. Avrupa’da son 30 yıldır politik boyutu giderek daha fazla göz ardı edilen su yönetiminde ekonomik

²⁶⁶ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, TMMOB Yayını, 2009, s. 34.

boyut ön plana çıkarılmaktadır. Bu kapsamda su yönetimi birbiriyle kesişen iki eğilimi içeren yeni boyutlar kazanmıştır Bunlar: i) Su hizmetlerinin sağlanmasında ve yönetiminde “özelleştirme” arayışı, ii) Su kalitesindeki düzenleme girişimleri çerçevesinde “Suyun Avrupalılaştırılması”.²⁶⁷dır.

Suda “özelleştirme” ve su kalitesinin yükseltilmesi anlamında “suyun Avrupalılaştırılması” birbirlerinden farklı kulvarlarda gösterilmek istenmesine rağmen birbirleriyle örtüşmektedir. Bu iki süreç izlenen politikalar sonucu artık birbirinden ayrı düşünülemez hale gelmiştir. Suda kalitenin direktiflerle yükseltilmesi, Avrupa Birliği politikası doğrultusunda normların getirilmesi, ülkelerin su ve kanalizasyon alanında yatırım ihtiyacının büyümesine paralel olarak bütçe sınırlılıklarıyla ortaya çıkan yatırım açığını kapatmak amacıyla başvurulmuş kredi mekanizmaları su özelleştirilmelerini de beraberinde getirmektedir.

Bu kapsamda “serbest piyasa” ve “rekabet” vurgusu yapılarak suyun ticarileştirilmesi ve yüksek kalite suyun özel sektöre sağlanması AB su politikaları çerçevesinde temelde iki farklı model etrafında tartışma konusu olmaktadır. Bu modellerin her ikisi de özünde su hizmetlerinin sağlanması ve işletilmesinin özelleştirilmesine dayanan modellerdir. Ancak bu modellerin özelleştirilme yöntemleri ve “su yönetim” biçimleri birbirinden farklıdır.²⁶⁸ Modellerden biri, su yönetiminde yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluğunu azaltarak “bölgeselci” bir yaklaşım doğrultusunda su hizmetlerinin merkezi yönetim eliyle topluca özelleştirilmesini içerirken; ikincisi “yerelleşmiş” bir su yönetimi kapsamında “özel sektör katılımı” ya da “kamu-özel ortaklıkları” yoluyla su hizmetlerinin özelleştirilmesine dayalıdır. Su yönetim modelleri İngiltere ve Fransa ülke deneyimlerinden türetilmektedir. Bu modellerden birincisinin esin kaynağı olan İngiltere’de suda toplu özelleştirme gerçekleştirilirken aynı zamanda AB çevre politikasının da sıkı takipçisi olunmuştur. Suda ulusal düzeyde düzenleyici mekanizmalardan yoksun ama kamu mülkiyeti çerçevesinde suyu özel şirketlerin işletmesine açan ülke ise Fransa’dır. Bu iki model, suyun Avrupalılaştırılmasında ve

²⁶⁷ Tayfun Çınar, “Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği”, s. 41.

²⁶⁸ Tayfun Çınar, “Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği”, s. 41.

AB su yasalarının oluşmasında önemli bir çerçeve oluşturmuştur.²⁶⁹

Su yönetiminde deregülasyon ve özel sektör katımlı su yönetişimi girişimlerinin modelleştirilerek, bu modellerin gelişmekte olan ya da az gelişmiş devletlere de sunulması arayışı bulunmaktadır. Kamu sektörünü dışlayan bu çabalar bazen devletlerarası ilişkiler düzeyinde ortaya konulurken, daha sıklıkla ise bazı ulus-ötesi aktörler ile bunların öneri ve işbirliği çerçevesinde gündeme gelmektedir.

Ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca devletlerin sosyal işlevleri giderek genişleyici yönde olmuştur. Ondokuzuncu yüzyılın sonunda özellikle de yirminci yüzyılın başında su temini, atıksu ve atıksu arıtımı ile sulama sistemlerini de kapsayacak şekilde altyapıların sağlanmasında devletler çok kritik rol oynamışlardır. Önceki dönemlerde söz konusu altyapıların bazıları özel girişim tarafından gerçekleştirilmiş bulunsu da, bunlar sözü edilen tarihlerde geniş ölçüde devletleştirilerek ya da belediyeleştirilerek kamu işletmelerinin denetimine geçmiştir.²⁷⁰ Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de 20. yüzyılın başında içme ve kullanma suyu temin sistemleri özel sektör işletmeciliğinden belediye işletmeciliğine dönüştürülmüştür. Daha önceleri özellikle büyük kentlerde ilk meydana getirilen su altyapısı özel sektör tarafından gerçekleştirilmiş olmasına rağmen ilerleyen dönemlerde su hizmetlerinin sağlanması büyük ölçüde kamu kontrolü altına alınmıştır.²⁷¹ İngiltere’de ise su hizmetlerinin özelleştirilmesi diğer ülkelerden farklı bir seyir izlemiştir. İngiltere deneyiminde 1989 yılında su hizmetlerinin sağlanmasında “toplular özelleştirme” gerçekleştirilmiştir. Bu ülkede su kaynakları belli süreyle elden çıkarılmıştır.

3.7.1. Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Dünya Bankası Etkisi

Küresel su sektöründe hiç kuşku yok ki en önemli aktörlerden biri Dünya Bankası’dır. Dünya Bankası 1950 yılından beri gelişmekte olan ülkelerin pek çoğuna

²⁶⁹ Tayfun Çınar. “Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği”, s. 41.

²⁷⁰ A.k., s. 41-42.

²⁷¹ Tayfun Çınar. “Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği”, s. 41- 42.

sulama, su sağlama, sanitasyon, taşkın kontrolü gibi alanlardaki farklı projelere krediler sağlamıştır.

1981 yılında Robert Mcnamara'nın Dünya Bankası başkanlığından ayrılışına kadar Banka'nın temel rolü, gelişmekte olan ülkelerdeki temel altyapı finansmanını sağlamak olmuştur. Bu tip altyapı finansmanı klasik ve Keynesyen ekonominin ilkeleri doğrultusunda doğal tekel konumunda olan altyapı sektörlerine kredilerin sağlanması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ancak kamu sektörünün genel ekonomi içerisindeki rolünün azaltılmasına dönük yeni muhafazakâr politikaların ABD ve İngiltere'de temel hükümet politikaları haline gelmesiyle birlikte Dünya Bankası'nın su altyapı sektörüne dönük izlediği kredi politikaları da değişmiştir. Altyapı Finansmanında özel sektör katılımının sağlandığı kamu-özel ortaklıklarına işlerlik kazandırıldığı yeni bir altyapı finansman Dünya Bankası'nca benimsenmiştir.²⁷²

1990'lı yılların başından itibaren Dünya Bankası izlediği su politikalarını yeniden uyarlamıştır. Dünya Bankası'nın izlediği yeni su politikasının temel unsurlarını 1993 yılında yayınladığı "Su Kaynaklarının İşletimi" adlı rapor ortaya koymaktadır. Suyu bir meta ve işletilecek kaynak olarak gören yaklaşımın uzantısı olan raporun başlığı aynı zamanda su yönetiminde ticari anlayışın referans noktası haline gelen bir kavramdır. Bu kavram Dünya Bankası'nın çevre politikasını da etkilemiştir. Böylece Dünya Bankası su sektöründe Keynesyen ekonomik düşünce biçimine dayalı kredi politikasından köklü biçimde koparak yeni muhafazakâr ve yeni liberal yaklaşıma dayalı su politikalarını izlemeye başlamıştır.²⁷³

Dünya Bankası'nın temel politikası yerel yönetim aygıtının eylem alanında kalan içmesuyu, kanalizasyon ve katı atık hizmetlerinin kamu hizmeti alanından çıkarılarak pazar alanına aktarılması; böylece ticari bir hizmet haline getirilmesidir. Dünya Bankası'nın su ve kanalizasyon sektörüne yönelik kredi politikası diğer ülkelerdekine benzer biçimde Türkiye'de de belli dönemlerde bazı değişiklikler

²⁷² Tayfun Çınar. "Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği", s. 49.

²⁷³ A.k., s. 49.

geçirmiştir. 1970’li yıllarda öncelikli olarak fiziksel kapasiteyi geliştirmeye yönelik olan Banka’nın kredi politikası 1980’li yıllarla birlikte su ve kanalizasyon idarelerinin oluşturulması kapsamında kurumsal yapılanmanın ticari esaslara göre değiştirilmesi hedefine yönelmiştir. Bu hedef değişiklikleri çerçevesinde, sübvansiyon uygulamaları azaltılırken, su tarifelerinin belirlenmesinde “karlılık esası” ön plana gelmiş, “kullanan öder” ilkesi içselleştirilmiştir.

Dünya Bankası’nın 1990’lı yılların başından itibaren izlediği kredi politikası su ve kanalizasyon hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde doğrudan özel sektör katılımını sağlamayı ve bu kapsamda kredi verilen belediyelerin su temini ve kanalizasyon işlerinin işletiminin özel sektöre devrini amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, belediye ile özel şirket arasında kiralama sözleşmeleri yapılmıştır. Bu uygulamalar beraberinde pek çok sorunu getirmiştir.²⁷⁴ Dünya Bankası’nın su sektöründe ilk finanse ettiği proje, 1972 yılında başlayan İstanbul Su Temini Projesi’dir. 1980’lerde İstanbul Kanalizasyon Projesi, Ankara Kanalizasyon Projesi, İzmir Su Temini ve Kanalizasyon Projesi ve İstanbul Su Temini ve Kanalizasyon Projesi için Banka’dan kredi alınmıştır. 1990’larda alınan krediler ise Bursa Su ve Çevre Sağlığı Projesi, Antalya Su Temini ve Çevre Sağlığı Projesi, Çeşme-Alaçatı Su Temini ve Kanalizasyon Projesi içindir. 2000’lerdeki 275 bin dolar kredilik Belediye Hizmetleri Projesi ve bu projelerin tümü sona ermiştir. Bu kredi ile birlikte Dünya Bankasının su ve kanalizasyon kredileri toplam 1217.7 milyon dolara ulaşmıştır. Dünya Bankasının kredi tahsis ettiği Belediye Hizmetleri Projesi gerek kredi büyüklüğü gerek İller Bankası aracılığıyla tüm belediye ve belediye birimlerini kapsayan niteliği ile büyük bir önem taşımaktadır.²⁷⁵

Sayılan bu projelerin genel bir dökümü aşağıdaki Tablo 3-4.’de incelemektedir.

²⁷⁴ A.k., s. 49.

²⁷⁵ Ferhunde Hayırsever Topçu, “Suda Dış Kredi: İzmit Örneği”, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiñç, (Der), ‘Su Yönetimi’ Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri, Ankara: Memleket Yayınları, 2006, s. 289-290.

Tablo 3-4. Dünya Bankasının Türkiye’de Finanse Ettiği Su ve Kanalizasyon Projeleri
(milyon dolar)

Proje Adı	Proje Durumu	Başlama Tarihi	Bitiş Tarihi	Kredi Tutarı	Proje Toplamı
Belediye Hizmetleri Projesi	Bitti	23.06.2005	30.06.2010	275	305.2
Çeşme-Alaçatı Su Temini ve Kanalizasyon Projesi	Bitti	14.04.1998	12.31.2004	13.1	24
Antalya Su Temini ve Çevre Sağlığı Projesi	Bitti	25.05.1995	30.06.2003	100	244.6
Bursa Su ve Çevre Sağlığı Projesi	Bitti	11.03.1993	30.06.2001	129.5	258.4
İstanbul Su Temini ve kanalizasyon Projesi	Bitti	01.12.1987	30.01.1998	218	-
İzmir Su Temini ve Kanalizasyon Projesi	Bitti	21.05.1987	Bilgi Yok	184	-
Ankara Kanalizasyon Projesi	Bitti	21.12.1989	28.02.1999	173	556.8
İstanbul Kanalizasyon Projesi	Bitti	27.05.1982	Bilgi Yok	8 8.1	-
İstanbul Su Temini Projesi	Bitti	27.06.1972	30.06.1981	37	-

Kaynak: Ferhunde Hayırsever Topçu, “Suda Dış Kredi: İzmit Örneği”, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiç, (Der), ‘Su Yönetimi’ Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri, Ankara: Memleket Yayınları, 2006, s.293

1980’ler: Su ve Kanalizasyon İdarelerinde Kurumsal Yapılanma ve Dünya Bankası Projeleri

İstanbul Su Temini Projesi: Türkiye’de Dünya Bankası’nın su sektöründe gerçekleştirdiği ilk proje 1972 tarihli “İstanbul Su Temini Projesi”dir. İstanbul’un su sağlama sistemini genişletme amacıyla 37 milyon dolarlık krediyle gerçekleştirilen bu proje, Banka’nın o dönemki stratejisine uygun olarak su temin altyapısının fiziksel kapasitesini artırma amacına dönüktür. Bu şekliyle arz yönlü bir proje olarak gündeme gelmiştir. Bu projenin gerçekleştirildiği dönemde İstanbul Bölgesinde Su ve Kanalizasyon İdaresi’nin kuruluşu yönünde çabalar olmuştur. Kurulması istenen Su ve Kanalizasyon İdaresi’nin Eksiltme ve İhale Yasası ile Genel Muhasebe Yasası

ve Sayıştay denetlemesine bağlı olmaması önerilmiştir. Bu kapsamda yasa tasarısı hazırlanmış ancak yürürlüğe girmemiştir. Ancak Dünya Bankası'nın Türkiye'deki su ve kanalizasyon sektörüne olan ilgisi devam etmiştir.

İstanbul Kanalizasyon Projesi: Çınar'ında belirttiği gibi Dünya Bankası tarafından Türkiye'de su sektöründe gerçekleştirilen ikinci proje “İstanbul Kanalizasyon Projesi” adı altında yine İstanbul kentine yönelik olmuştur. 1982 tarihli bu proje, Dünya Bankası'nın su ve kanalizasyon sektöründeki politika değişikliğine bağlı olarak ilk projeden farklı bir içeriğe sahiptir. İstanbul'un kanalizasyon hizmetlerini genişletmeye yönelik olduğu söylenen bu proje İstanbul Su Yönetiminin yeniden yapılanması koşuluyla gerçekleşmiştir. 88 milyon dolarlık krediyle gerçekleştirilen proje ile Dünya Bankası ticari esaslara dayalı mali özerk bir yapılanmaya sahip su ve kanalizasyon idaresi kurulmasını desteklemiştir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi İSKİ modeli de Dünya Bankası tarafından önerilen bu kredinin bir koşulu olarak gündeme gelmiştir. Yeniden vurgulayacak olursak İSKİ modeli başlangıcından itibaren “kullanan öder” ilkesine dayalı bir ticarileştirme modeli olmuştur.²⁷⁶ Yeni modelde tarife belirleme yetkisi vesayetten arındırılmış ve ticarileştirilmiştir. Bu kapsamda, önceleri belediye meclisinin aldığı tarife kararlarının, belediyenin bağlı olduğu en büyük mülki amirin onayına sunulması gerekirken; bu koşul İSKİ modeli için ortadan kaldırılmıştır. Tarifelerde ticarileşme ise tarifeler yoluyla en azından maliyetin karşılanması ve kâr alınmasının zorunlu hale getirilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Tarifeler belirlenirken kar payının %10'dan aşağı olamayacağı öngörülmüştür.

Bunun yanı sıra kanalizasyon hizmetleri ile su hizmetleri aynı kurum altında ve bütçe yapısı içerisinde birleştirilmiş, sübvansiyona dönük uygulamaların ortadan kaldırılması için uygun bir yapılanma hazırlanmıştır. Ayrıca ilerleyen dönemde yapılan bazı düzenlemelerle İSKİ tarafından gerçekleştirilecek alt yapı

²⁷⁶ Bkz. Tayfun Çınar, “Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği”, s. 50; Birgül Ayman Güler, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarlanma Politikaları*, TODAİE Ankara: 1996; Birgül Ayman Güler, *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, TODAİE, Ankara : 1999.

yatırımlarında Devlet İhale Kanunu'nun dışına çıkmıştır. Bu yatırımlara ilişkin alım, satım ve ihalelerin yönetmelikle düzenlenmesi kabul edilmiştir. Böylece hizmetlerin doğrudan doğruya idare tarafından yerine getirilmesi yerine, değişik yöntemlerle özel girişimlere yaptırılabilmesinin önü açılmıştır. İSKİ yasasıyla özel teşebbüse hizmet gördürmek konusunda yapılacak sözleşmeler önceki dönemlerde var olan sınırlandırmalara tabi tutulmamıştır. Kısacası İSKİ modeli su hizmetlerinin özelleştirilmesini, ticarileştirilmesini ve metalaştırılmasını kolaylaştıran bir özelliğe sahip olmuştur.

Kentsel Mühendislik Projesi: 1985 yılında Çukurova Bölgesi'nde 9.2 milyon dolarlık Dünya Bankası kredisi ile Kentsel Mühendislik Projesi gerçekleştirilmiştir. Bu proje 1987 yılında yapılacak olan 120 milyon dolarlık kredi ile Çukurova Kentsel Gelişim Projesi'nin ön hazırlığı olmuştur.

Çukurova Kentsel Gelişim Projesi: Dünya Bankası, İller Bankası ve bölgedeki belediyeler arasında imzalanmış bulunan Çukurova Kentsel Gelişim Projesi'nin amaçlarından biri İller Bankası'nın yeniden yapılanmasını sağlamak olmuştur. Proje kapsamında belediye hizmetlerinin ticarileştirilmesi ile bu hizmetlerin piyasa koşullarına uygun olarak disipline edilmesi amaçlanmıştır. Projenin yürütülmesinde Dünya Bankası'nın ihale şartlarını yerine getirebilmek amacıyla Devlet İhale Yasası hükümleri dışına çıkılmak istenmesi projenin tarafları arasında bazı anlaşmazlıklara neden olmuştur. Projenin uygulama sürecinde yaşanan sıkıntılar doğrultusunda İller Bankası'nın dönüşümü gibi ana hedefler bir süre sonra programdan çıkarılmış, proje daha sınırlı hedefler çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır. 1995 yılında sona erdirilen proje, gelişme hedefleri ve uygulama başarısı açısından Dünya Bankası tarafından “çok başarısız” olarak değerlendirilmiştir.²⁷⁷

İzmir Su Temini ve Kanalizasyon Projesi: Dünya Bankası 1987 yılında 184 milyon dolar krediyle İzmir Su Temini ve Kanalizasyon Projesi

²⁷⁷ Tayfun Çınar. “Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği”, s. 50.

gerçekleştirmiştir. 1995 yılına bitirilen proje Çukurova Kentsel Gelişim Projesi'ne benzer olarak Dünya Bankası'nca gelişme hedefleri ve uygulama açısından “çok başarısız” olarak nitelendirilmiştir.

İstanbul Su Temini Kanalizasyon Projesi: 1987 yılında Dünya Bankası'nca gerçekleştirilen bir başka proje 218 milyon dolarlık İstanbul Su Temini Kanalizasyon Projesi'dir. İSKİ tipi örgütlenmenin diğer büyükşehir belediyelerinde uygulanması ve bu modelin yapılan bazı değişikliklerle katılımcı hale getirilmesi, 1987 yılında başlatılacak projenin ana koşulları olmuştur. Modelin katılımcı bir yapıya dönüştürülmesiyle, su sektörünün özel kesimin doğrudan etkisine açılması sağlanmak istenilmiştir. Yönetim kurullarında yerel, kamu ve özel sektör çıkarlarının birlikte temsil edileceği bir yapılanma hedeflenmiştir. Yapılan değişikliklerle, bu uygulamaları içeren modelin İstanbul dışında diğer metropolitan alanlara yayılması sağlanmıştır.²⁷⁸

Böylece 1980'li yıllar Dünya Bankası eliyle Türkiye su ve kanalizasyon alanında İstanbul'da uygulamaya konan ve uygulama süreci içinde biçimlenen İSKİ modeli doğrultusunda ticari esaslı su ve kanalizasyon yönetimi modelinin diğer büyük kentlere yaygınlaştırma çabasına tanıklık etmiştir. Bu kapsamda 1989 yılında 173 milyon dolarlık kredi ile Ankara Kanalizasyon Projesi yapılmıştır. Bitiş tarihi 1998 olan proje Dünya Bankasının “başarısız” olarak nitelendirdiği projelerden biridir.

Yukarıda örneklerini verdiğimiz proje esaslarından da çıkarılabileceği gibi Dünya Bankası 1980'li yıllarda Türkiye'de ticari esaslı su ve kanalizasyon idarelerinin oluşturulmasını destekleyici projelere öncelik vermiştir. Böylece metropolitan alanlarda su ve kanalizasyon hizmetlerinin ticari esaslarla sağlanmasının önü açılmıştır.

²⁷⁸ Bkz. Tayfun Çınar. “Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği”, s. 50; Birgül Ayman Güler 1996, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi-Yapısal Uyarlama Politikaları*, 1. Baskı, Ankara: TODAİE.

1990'lar: Su Hizmetlerine Özel Sektör Katılımı, Özelleştirmeler ve Dünya Bankası Projeleri

Küresel sermayenin sözcülerinden sayabileceğimiz Dünya Bankası'nın istekleri doğrultusunda az gelişmiş dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kentsel altyapı hizmetleri, Devlet İhale Yasası'na ve Sayıştay denetimine tabi tutulmaksızın, desantralizasyona tabi tutulmuştur. Daha sonraki süreç içinde su ve kanalizasyon idarelerinin kimi yatırımlarında uluslararası sermaye kullanılmaya ve çokuluslu şirketlerin yatırımlarına kanal açılmaya başlanmıştır. Geline aşamada ise, kamusal ve dolayısıyla siyasal otoriteleri devreden çıkaran bir dizi anlaşma ve sözleşme ile su ve kanalizasyon sektörünün çokuluslu şirketlere devredilmesi dönemi başlamıştır.

Dünya Bankası 1990'lı yılların başında bu politikasını belli ölçüde değiştirerek su ve kanalizasyon hizmetlerinin sağlanmasında özel sektör katılımını destekleyici bir strateji içerisine girmiştir. Dünya Bankası bu stratejisini metropolitan alanlardaki belediyelerin yanı sıra daha küçük ölçekli belediyeler için de uygulamaya koymuştur. Bu kapsamda gündeme gelen en önemli projelere; Antalya Su ve Çevre Sağlığı Projesi, Kayseri Atıksu Arıtma Tesisi Projesi, İzmit Şehri Kentsel ve Endüstriyel Su Temini Projesi, Çeşme–Alaçatı Su Temini ve Kanalizasyon Projesi örnek verilebilir.

Antalya Su ve Çevre Sağlığı Projesi

Su Hizmetleri Üzerinde Fiyatlandırma Baskısı: Antalya Örneği

1995 yılında 100 milyon dolarlık kredi ile Antalya Su ve Çevre Sağlığı Projesi yapılmıştır. Bu proje yapılana kadar su ve kanalizasyon hizmetlerinde özel sektör katılımına dayalı bazı özelleştirme örnekleri uygulamaya konmuşsa da henüz yap-işlet devret, yönetim sözleşmesi, kiralama sözleşmesi ve imtiyaz devri uygulanmamıştır. Dünya Bankası'nın yönlendiriciliğiyle su ve kanalizasyon hizmetleri özel işletmeciye kiralama yöntemi ile devredilmiştir. Bu özelleştirmenin gerçekleştirilmesinden önce Antalya Su ve Atıksu Genel Müdürlüğü (ASAT) 1994 yılında kurulmuştur.

ASAT, Dünya Bankası ile 5 Temmuz 1995’da yapılan İkraz Anlaşması gereği dayatılan ve özel sektörü de içeren üçlü bir yapıya dönüştürülmüştür. Böylece ASAT, Antalya Altyapı Yönetim ve Danışmanlık Hizmetleri San. ve Tic. A.Ş. (ALDAŞ) ve ANTSU olarak yapılandırılmıştır. 1996 yılında ASAT, Dünya Bankası’nın baskıları sonucunda suyla ilgili yetkilerini Fransız Şirketi ANTSU A.Ş.’ye devretmiştir. Yapılan uluslararası ihaleyle su ve kanalizasyon işletmesi 10 yıllığına Antalya Su İşletmeleri A.Ş.’ye (ANTSU) geçmiştir. ANTSU’nun büyük ortağı Fransız su tekeli Suez’dir. ANTSU A.Ş.’nin bütün hisselerinin sahibi durumuna gelen Suez Lyonnaise des Eaux uluslararası ekonomik alanda su konusunda uzmanlaşmış bir Fransız şirkettir. Şirket, daha önce bahsedildiği gibi; enerji, katı atık, iletişim, medya ve inşaat alanlarında da faaliyet göstermekte olan dev bir kuruluştur. 1997’den beri ABD, Almanya, Arjantin, Bolivya, Endonezya, Fas, Filipinler, Kolombiya ve Macaristan’da sayısız yavru şirkete sahip olan şirket, yeni su imtiyazları kazanmakta ve dünya genelinde 200 bin kişiyi istihdam etmektedir. Bu firmaya Osmanlı Döneminde 1889 tarihinde su imtiyazları verilmiş, 15.06.1937 tarihinde ülkemizdeki imtiyazlarına son verilmiştir.²⁷⁹

Antalya’da su ve kanalizasyon işletmesinin 10 yıllığına Antalya Su İşletmeleri A.Ş.’ye (ANTSU) geçmesinin ardından *su fiyatları üzerinde baskılar* artmaya başlamıştır. Su ve kanalizasyon hizmetlerinin fiyatlandırılmasında yıllar içinde büyük artış olduğu ve bu artışların tüketici gruplarına eşitsiz ve dengesiz dağıldığı görülmektedir. Bu durum özellikle meskenler aleyhine olmuştur. Turizm işletmelerinin fiyatlandırmada mesken kategorisi içine alınmış olması da gelir grupları açısından eşitsizliği artırmaktadır.²⁸⁰

ASAT’ın 5 trilyonluk maliyetlerinin ANTSU (SUEZ) tarafından 12 trilyon gibi bir taleple gündeme getirmesi, ANTSU’nun bu tür yaklaşımları su fiyatlarının artışına sebep olmuştur. ANTSU uygulamaları sonucunda aylık su fiyatlarında

²⁷⁹ Gülser Öztunalı Kayır, Hülya Kendir, Ferhunde Hayırsever, *Su Hizmetleri Yönetimi, Antalya İncelemesi*, Birgül Ayman Güler (Proje Yöneticisi), Ankara: TODAİE Yayını No:299, 1999, s. 158-160.

²⁸⁰ Aykan Mert, *Kentsel Su Yönetimi*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Üçüncü Bölüm.

%7'lik bir artış olmuş, 1996 yılında 21.000 TL olan bir metreküp suyun fiyatının 1999 yılı Kasım ayında 206.551 TL'ye yükselerek, 3 yılda %1000 zam yapıldığı belirtilmiştir. Ayrıca ANTSU, yapılacak olan inşaat ve teknoloji transferlerini de yerine getirmemiş ve toplum tarafından büyük tepkilere yol açmıştır.²⁸¹ 2001-2002 yıllarında su fiyatları artış oranı %113'lere varmış, 2000-2004 yılları arasında su fiyatları artış oranı %357'lere ulaşmıştır.²⁸²

Şirketin su fiyatlarını artırma talebi hiç bitmemiştir. Şirket fiyat artış talebinin gerekçesi olarak alt yapı yatırımlarını ve işletme maliyetlerinin yükselmesini göstermiştir. Ardından Antalya Büyükşehir Belediyesi, 10 yıllık süre dolmadan 2002 yılında şirket ile yapılan sözleşmeyi feshetmek durumunda kalmıştır. Şirket konuyu uluslararası tahkime götürerek tazminat talebinde bulunmuştur. Tahkim süreci henüz sonuçlanmamış olmakla birlikte, Kararın Antalya Büyükşehir Belediyesi aleyhine çıkması sürpriz bir karar olmayacaktır.²⁸³

Dünya Bankası'nın kredilendirdiği projelerde dikkati çeken temel nokta şudur: *Hizmetin özelleştirilmesi* ve buna bağlı olarak ticarileştirilip *kamu hizmeti alanından çıkarılması* ve bu amaca ulaşmak için de *yeni bir kurumsal yapılanmanın* gerçekleştirilmesi. İkraz Anlaşması çerçevesinde, su ve kanalizasyon hizmetlerinin *kamu hizmeti* olmaktan uzaklaştığı da görülmektedir. “Kamu hizmeti, bir kamu kurumunun, ya kendisi tarafından ya da yakın gözetimi altında özel girişim eliyle kamuya sağlanan hizmet” olarak tanımlanmaktadır.²⁸⁴

Antalya'da su ve atıksu hizmetlerinin sağlanması için Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası ile yapılan ikraz anlaşmaları çerçevesinde oluşturulan kurumsal yapı, kamu hizmetlerinin temel nitelikleri olan ilkeleri yerine getirmemektedir. Su hizmetlerinin genel yönetiminin ve işletmeciliğinin Ticaret

²⁸¹ Gülser Öztunalı Kayır, Hülya Kendir, Ferhunde Hayırsever, *Su Hizmetleri Yönetimi, Antalya İncelemesi*, s. 220.

²⁸² TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 61-62.

²⁸³ Bkz. TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 61-62; Gülser Öztunalı Kayır, H. Akıllı, “Antalya Su Hizmetlerinde Özelleştirme”, Tayfun Çınar, Hülya K. Özding (Der.), *Su Yönetimi-Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Ankara: Memleket, 2006.

²⁸⁴ Şeref Gözübüyük, *Yönetim Hukuku*, Turhan Kitabevi, 8. Basım, Ankara, 1995, s..223.

Kanunu'na göre, birer anonim şirket olarak kurulan ALDAŞ ve ANTSU'ya devredilmesi, kamu kurumlarının konu ile ilgili görev ve sorumluluklarını dolaylı hale getirmiştir. Kanunen bu hizmetlerin yerine getirilmesinin yasal ve mali sorumluluğu ASAT'a ait olmakla birlikte, uygulamada oluşturulan bu üçlü yapı, sorumluluk alanının sınırlarını belirsizleştirmiştir. ASAT'ın ALDAŞ ve ANTSU ile yaptığı sözleşmelerde görev tanımlarının, yetki ve sorumluluk alan ve sınırlarının net bir şekilde yapılmamış olması, kurumlar arasında idari, mali ve kurumsal açıdan geçişkenlikler bulunması, bir kurumun personelinin diğer bir kurum tarafından çalıştırılması, bu belirsizlik nedenlerinin başlıcalarıdır. Kâğıt üzerinde üç ayrı kurum görülmekle birlikte, uygulamadaki belirsizlikler su ve kanalizasyon hizmetlerinin yerine getirilmesi açısından sorunlar yaratmaktadır.²⁸⁵

Eşitlik ilkesi açısından bakıldığında, uygulanan su tarifelerinin bu ilkeyi zedelediği görülmektedir. Büyük boyutlu yatırımlar gerekçe gösterilerek su birim fiyatı yüksek tutulmakta, su fiyatlarına aylık % 7 zam yapılmakta, su sayaçları iki ayda bir okunmakta, kanalizasyon sistemi henüz çalıştırılmadığı halde atık su ücreti ve çevre temizlik vergisi adı altında kullanım bedeli alınmaktadır.

Dünya Bankası ile yapılan İkraz Anlaşması, tarifelerin tespitinin tüketici fiyat endeksine ya da Banka'nın kabul edebileceği bir önceki üç aylık döneme ilişkin herhangi bir fiyat göstergesine göre yapılması gerektiğini belirtmektedir. Ancak uygulamada tarifelerin tespitinde belirli bir fiyat göstergesine uyulmamaktadır. Bu durum, su tarifelerinin tespitinde temel bir ilkenin olmadığını, tamamen keyfi bir karar alma sürecinin yaşandığını göstermektedir. Söz konusu uygulama tüm yerel halka büyük mali yükler getirmesinin yanı sıra gelir grupları dikkate alınmadan yapıldığı için alt ve orta gelir grupları açısından adaletsizliği ve eşitsizliği arttırmaktadır. Kademelendirmelerde bu yönde bir farklılaştırma olmadığı gibi, kimi zaman su tüketim miktarları üzerindeki değişikliklerle kimi zaman da kademe sayılarındaki değişikliklerle yeniden düzenlenen tarifeler, eşitsizliği daha da fazla

²⁸⁵ Gülser Öztunalı Kayır, Hülya Kendir, Ferhunde Hayırsever, *Su Hizmetleri Yönetimi, Antalya İncelemesi* s. 214-215.

arttırmaktadır.²⁸⁶

Antalya halkının su hizmetleri ile ilgili tepkilerinin en çok yoğunlaştığı konu olan su tarifelerinin yüksekliğinden hangi kurumun sorumlu olduğunun belli olmaması da bir başka tartışma konusudur. Öncelikle ANTSU bu konuyla ilgili olarak eleştirilmektedir. Kanunen su tarifelerini belirleme yetkisi ASAT Genel Kurulu'ndadır. Ancak ASAT'ın bir yanda su hizmetlerinin genel yönetimini devrettiği ALDAŞ'a, diğer yanda su hizmetlerinin işletmeciliğini devrettiği ANTSU'ya her ay belli bir hizmet bedeli ödenmesi; daha da önemlisi ANTSU ile yaptığı sözleşme gereği, ASAT'ın bu hizmet bedelini ödemek için tarifelerde gerekli değişiklikleri yapmak zorunda olması, su tarifelerinin belirlenmesinin sadece ASAT'ın inisiyatifinde olmadığı izlenimini doğurmaktadır. Ayrıca, ANTSU'nun su tarifelerini belirlemede rolünün olduğu ASAT-ANTSU Sözleşmesinin 4. maddesinde de yer almaktadır.²⁸⁷

Süreklilik ilkesi açısından değerlendirildiğinde, su kesintisinin yapılması ve kentin bazı mahallelerinde suların uzun süreyle akması, zaman açısından bu ilkenin uygulanmadığını göstermektedir. Kentte Şişelenmiş hazır içmesuyu kullanımının arttığının gözlenmesi nitelik açısından da bu ilkenin gerçekleştirilmediğini ortaya çıkarmaktadır. Halktan toplanan su paralarının amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı yönünde yerel düzeydeki tartışmalar, kamu hizmetleri yerine getirilirken gözetilmesi gereken açıklık ilkesine uyulmadığını göstermektedir.

Her ne kadar proje raporlarında ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmada kurumsal ve mali yapının şeffaflaştırılması amaç olarak belirtilmişse de, gerçekte bir gizlilik hâkim olmuştur. Bu gizlilik hizmetlerin yürütülmesinden sorumlu olan iki kurumun özel şirket olması gerekçesine dayandırılmaktadır. Özel şirket mantığının

²⁸⁶ Gülser Öztunalı Kayır, Hülya Kendir, Ferhunde Hayırsever, *Su Hizmetleri Yönetimi, Antalya İncelemesi*, Birgül Ayman Güler (Proje Yöneticisi), Ankara: TODAİE Yayını No:299, 1999, s. 215-216.

²⁸⁷ Gülser Öztunalı Kayır, Hülya Kendir, Ferhunde Hayırsever, *Su Hizmetleri Yönetimi, Antalya İncelemesi*, s. 216.

bu kadar baskın olması, kamu hizmeti kavramı ile bağdaşmamaktadır.²⁸⁸

Antalya’da su ve kanalizasyon hizmetlerinin sürdürülmesinde ticari zihniyet ağırlık taşımıştır. Antalya Su ve Atık Projesi Raporu’nda önerilen kurumsal değişikliğin amacı, ilgili konularda yönetim yoğunlaşması sağlayarak müşteri hizmetlerinin iyileştirilmesi ve bu hizmetlerin sağlanmasında ticari bir zihniyet oluşturulması şeklinde belirtilmektedir.

Dünya Bankası ile yapılan İkraz Anlaşması’nda ASAT’ın, Proje’de öngörülen işleri gerçekleştirirken sağlam idari, mali ve kamu hizmet uygulamalarına uygun hareket etmesi; makine, teçhizat ve tesisin çalıştırılması, tamir ve bakımının yapılmasında sağlam kamu yararı ve mali uygulamalarına tamamıyla uygun olarak çalışmasının vurgulanmasına karşın, diğer maddelerde hizmetlerin yürütülmesinde özel sektör katılımını zorlayan koşulların konmuş olması, ticari zihniyetin belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu eğilim, ASAT-ALDAŞ ve ASAT-ANTSU sözleşmelerinde su hizmetleri kullanıcılarının “müşteri” olarak nitelendirilmesi ile devam etmiştir. Müşteri kavramı, ticari işletmelerin, verdiği hizmet üzerinden kar elde etmek amacıyla en yüksek düzeyde parasını almayı hedeflediği kitleyi ifade etmektedir. Kamu hizmetleri karşılığında alınacak bedelin hizmetin sürdürülmesi için gerekli maliyeti aşmayacak düzeyde tutulması gerekirken, su hizmetlerinin ticari bir zihniyetle yürütülmesi ve kâr elde etme amacının ön plana çıkması kamu yararı ile örtüşmemektedir.²⁸⁹ Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinin özel sektöre devredilmesi durumlarında, kamu kurumlarının sıkı denetimi gerekmektedir. Ancak uygulamada bu denetimin yeterli olmadığı görülmektedir. Sonuç olarak, Antalya’da birçok yarar getireceği beklentisi ile başlatılan su ve kanalizasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi süreci, sorunlara çözüm getirmekten çok yeni sorunlar yaratmıştır.

²⁸⁸ Bkz. A.k., s. 216-217.

²⁸⁹ Bkz. Gülser Öztunalı Kayır, Hülya Kendir, Ferhunde Hayırsever, *Su Hizmetleri Yönetimi, Antalya İncelemesi*, s. 217-220.

Çeşme–Alaçatı Su Temini ve Kanalizasyon Projesi

Çeşme Belediyesi sınırları içinde su ve kanalizasyon ile ilgili altyapı hizmetleri Çeşme ve Alaçatı Belediyelerinin üye oldukları ÇALBİR (Çeşme- Alaçatı Çevre Koruma Altyapı Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği) tarafından yürütülmektedir. ÇALBİR Çeşme ve Alaçatı Çevre Koruma Altyapı Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği'nin kısa adıdır. ÇALBİR 8.9.1997 tarih ve 97/9933 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 1997 yılı sonunda kurulmuştur. Dünya Bankası ile ÇALBİR arasında 8 Mayıs 1998'de 13,1 milyon dolar tutarında bir kredi anlaşması imzalanmıştır. Hükümet ile Dünya Bankası arasında yapılan aynı tarihli Garanti Anlaşması ile Türkiye, ÇALBİR'in ikraza ilişkin yükümlülüklerini garanti etmeyi ve Garanti Anlaşması'nda belirtilen diğer yükümlülükleri (Borçlunun yükümlülüklerini yerine getirmemesinden doğabilecek, Borç'la ilgili anapara, faiz ve cezalar ile ön ödeme kesintisini koşulsuz ve kefil değil, ana borçlu olarak, vadesinde ve defaten ödemeyi) üstlenmeyi kabul etmiştir.²⁹⁰

Çeşme–Alaçatı Su Temini ve Kanalizasyon Projesi'nin önemi, bir tarafta belediye birlikleri aracılığıyla su ve kanalizasyon hizmetlerinin sağlanmasının, diğer taraftan Dünya Bankası kredisi ile gerçekleştirilen proje olmasıdır. Proje kapsamında; inşaat işleri için toplam 8,1 milyon dolar, mallar için 1 milyon dolar, danışman, denetim, eğitim ve özel işletmeci hizmet ve idareleri için 4 milyon dolar harcanması planlanmıştır. Yapılan anlaşmaya göre, kredinin % 62'si inşaat işleri, % 8'i mal ve ekipman alımı, % 30'u ise hizmetin özelleştirilmesi için harcanacaktır. ÇALBİR, 31 Mart 1999 tarihine kadar “şekil ve şartları Dünya Bankası tarafından tatminkâr bulunan bir yönetim sözleşmesi çerçevesinde su ve kanalizasyon sistemlerini işletecek bir özel işletmeciyi istihdam edecektir.”

Projenin temel amacı, “yoksullar için kentsel hizmetlere erişim, kirlilik

²⁹⁰ Bkz. Aykan Mert, “IMF ve Dünya Bankası'nın Su Politikaları, Çok Uluslu Şirketlerin Türkiye'deki Uygulamaları”, *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi*, http://www.tmmob.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=186, s. 373-374; Ferhunde Hayırsever Topçu, “ÇALBİR Çeşme ve Alaçatı Belediyeleri Kredi Birlik Süreci” *Su Hizmetleri Yönetimi, Antalya İncelemesi*, Memleket Yayınları, 2006.

yönetimi ve çevre sağlığı, diğer finansal ve özel sektör girişimi” olarak tanımlanmıştır. Bunun sonucunda, 2003 yılında ÇALBİR on yıl boyunca su temini ve atıksu sistemini işletmek ve sürdürmek amacıyla özel Fransız Şirketi Compagnie General Des Eaux (CGE) ile Türk şirketi TEKSER İnşaat ortaklığında özel bir konsorsiyumla bir sözleşme imzalamıştır. ÇALBİR’in 2004 yılı itibariyle tüm gelir toplamı 3,4 milyon dolardır (faiz geliri dâhil). İşletme maliyeti (işletmeci ücreti dâhil) 2,3 milyon dolar, borç hizmeti 1 milyon dolardır. Bu şekilde toplam gelirin % 60,5’i işletme maliyetine harcanmıştır. Çeşme–Alaçatı projesi sonucunda, 2001 yılında içmesuyunun metreküp atık su bedeli dâhil İstanbul’da 400.000, Ankara’da 330.000, İzmir’de 440.000 TL iken, bu suyu Çeşmeliler atık su bedeli hariç 1 milyon 100 bin liradan kullanmışlardır.

Kayseri Atıksu Arıtma Tesisi Projesi

Dünya Bankası ile imzalanan bir başka proje Kayseri Atıksu Tesisi’nin yapımı ile ilgili Kayseri Atıksu Arıtma Tesisi Projesi’dir. Projenin tutarı 97.500.000 DM’dir. Bunun 1.500.000 DM’lik kısmı hibe, 58.000.000 DM’lik kısmı finansman, 38.000.000 DM’lik kısmı da ihracat kredisi niteliğinde verilmiştir. Kredi sadece proje için ve temel olarak yurtdışı kaynaklı masrafların ödenmesinde kullanılacaktır. İki bölümden oluşan kredinin 58.000.000 DM’lik bölümünde, gerekli mal ve hizmetler Almanya’dan sağlanacaktır. 38.000.000 DM’lik kısmında ise iki farklı durum getirilmiştir. İlk durum 20.000.000 DM tutarındaki ve ana kolektörü içeren kısımda, ana kolektör hariç olmak üzere, gereken mal hizmetler Almanya’dan temin edilecektir. 18.000.000 DM’lik ikinci kısımda ise KFW (Kredi Transtalt Für Wiederaufbau-Alman Kalkınma Bankası) bir istisnai düzen kabul etmezse gereken mal ve hizmetler Almanya’dan temin edilecektir.²⁹¹

58.000.000 DM tutarındaki bölüm içinde kabul edilerek oluşturulan veriler incelendiğinde, kredi süresince 175.000 DM taahhüt ücreti ve 22.155.700 DM faiz

²⁹¹ Aykan Mert, “IMF ve Dünya Bankası’nın Su Politikaları, Çok Uluslu Şirketlerin Türkiye’deki Uygulamaları”, *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi*, http://www.tmmob.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=186, s. 371-373.

ödenmektedir. Buna Hazine Müsteşarlığı'na ödenen 290.000 DM tutarındaki devir ücreti de eklenince kredinin toplam maliyeti 22.620.700 DM olmaktadır. Bu tutarın krediye oranı ise %40'dır. Projenin 38.000.000 DM tutarındaki kısmın taahhüt ücreti aynı olmakla birlikte faiz oranında değişik bir ölçüt getirilmiştir. "KWF'nin Alman sermaye piyasasındaki efektif fon sağlama maliyeti %0,65 oranındaki bir faiz ödenecektir" denilmektedir. Ancak, bu oranın yıllık %12'yi geçmemesi de düzenlenmiştir. KWF tarafından yapılacak son ödeme 30.06.2002 olarak, KWF'ye yapılacak anapara ödemeleri de 30.12.2002'de başlayıp 30.06.2002'de bitirilecek biçimde belirlenmiştir. KFW tarafından her altı ayda bir ödeme yapılacağı varsayımından hareket edilirse 9 taksitte ödeme tamamlanabilecektir. Bu veriler incelendiğinde (faiz oranı %10 olarak kabul edilmiştir) kredi süresince 213.750 DM taahhüt ücreti 26.600.000 DM faiz ödenecektir. Buna Hazine Müsteşarlığı'na yapılan 190.000 Dem tutarındaki devir ücreti de eklenirse kredinin gerçek maliyeti 27.003.750 DEM olmaktadır. Bunun da kredi miktarına oranı %71'dir.²⁹² Kayseri Atıksu Arıtma tesisi projesinin maliyetine ilişkin tablo aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3-5. Kayseri Atıksu Arıtma Tesisi Projesinin Gerçek Maliyeti (DEM)
(58.000.000 DEM'Lik ve 38.000.000 DEM'lik Kısmının Gerçek Maliyeti)

Yıllar	KFW Ödemesi	Faiz	Anapara Ödemesi	KASKİ Ödemesi
2027	58.000.000	22.150.570	58.000.000	80.330.000
Yıllar	KFW Ödemesi	Faiz	Anapara Ödemesi	KASKİ Ödemesi
2012	38.000.000	26.600.000	38.000.000	64.813.750

Kaynak: KASKİ KFW Sözleşmesi (Aktaran Tekin Kayabıyık, *Su ve Kanalizasyon İdareleri*, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001.

İzmit Şehri Kentsel ve Endüstriyel Su Temini Projesi

İzmit Şehri Kentsel ve Endüstriyel Su Temini Projesi (İzmit Su Projesi) 1994 tarihli 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yaptırılması Kanunu'na göre yap-işlet devret (YİD) modeli kapsamında yapılan ilk uygulamadır. Projenin tasarlanması, yürütülmesi ve

²⁹² A.k., s. 371-373.

işletilmesi aşamalarında ortaya çıkan olumsuzluklar nedeniyle Hazine verdiği ürün satın alma garantisi çerçevesinde iki yıl içerisinde (1999-2000) 387 milyon ABD doları tutarında su faturası ödemek zorunda kalmıştır. Üstelik bedeli ödenen su, herhangi bir şekilde kullanılamamıştır. Tesislerin işletme süresinin 15 yıl olduğu dikkate alındığında; yapılacak ödeme kalan yıllarda (18.01.2014 tarihine kadar) artarak devam edecektir.

Başlangıçta, Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü tarafından klâsik yöntemle tamamlanması planlanan tesislerin, YİD modeli ile tamamlanmasına ilişkin olarak Hazine Müsteşarlığı ve İzmit Belediyesi; tesislerin ileri bir teknoloji gerektirmediği, İzmit Belediyesinin bu tesislerde üretilecek suya ihtiyacı olmadığı ve üretilecek suyun birim fiyatının yüksekliği nedeniyle satılamayacağından Hazinenin sübvans etmek zorunda kalacağı gibi nedenlerle olumsuz görüş bildirmişlerdir. Ancak geçen süre içinde her iki kurum da bu görüşlerini değiştirmiş ve projenin YİD modeli ile tamamlanması yönünde alınan belediye meclisi kararına dayanılarak 1990 yılından başlayarak 1996 yılına kadar geçen süre içinde, eşgüdümü Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı tarafından yürütülen çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmalar sonucunda proje, YİD modeli kapsamına alınmıştır. Projenin planlama aşamasından bitimine kadar ve hatta işletme döneminde yapılan birçok işlem yürürlükteki mevzuata aykırı olarak gerçekleşmiş ve böylece birçok olumsuz sonuca yol açılmıştır. DSİ Genel Müdürlüğü tarafından klâsik ihale yöntemi ile başlanılan Yuvacık Barajının, YİD modeli ile tamamlanmasına karar verilmesi üzerine konsorsiyumun projenin yapım ve işletilmesi ile ilişkin olarak verdiği ilk teklifinde toplam yatırım tutarı 480 milyon ABD Doları iken, tesislerin ticari işletmeye açıldığı tarih itibarıyla revize edilerek 890,9 milyon ABD Dolarına yükselmiştir.²⁹³ Projenin en büyük sorunu yüksek maliyettir. YİD modelinde projenin toplam maliyeti üretilen malın (suyun) birim fiyatına aynen yansımaktadır. Buna modelin 15 yıllı sınırlı olması hususu eklendiğinde satılacak suyun birim fiyatı

²⁹³ Aykan Mert, "IMF ve Dünya Bankası'nın Su Politikaları, Çok Uluslu Şirketlerin Türkiye'deki Uygulamaları", *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi*, http://www.tmmob.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=186, s. 371-373.

ortalama 4 ABD Doları gibi oldukça yüksek bir hale gelmektedir. Nitekim İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresinin (İSKİ) projeden su almayı reddetmesinin nedeni de birim fiyatın yüksekliğidir.

Taraflar Arasında Uygulama ve Su Satış Anlaşmasının (USSA) imzalandığı 24.08.1995 tarihinde Türk Hukukunda henüz yerini almamış olan “Uluslararası Tahkim”e sözleşmede yer verilmek suretiyle hukuka aykırı bir düzenleme yapılmıştır. İzmit Büyükşehir Belediyesi’nin, kararname ile kendisine verilen denetim görevini yerine getirmemesi ve YİD modeli ile yapılan tesislerde üretilen mal ve hizmetlerin bedellerini tespit yetkisi kendisine ait iken Uygulama ve Su Satış Anlaşması ile bu yetkiyi şirkete devretmesi sonucunda, şirket bu yetkiyi kullanarak yatırım ve işletme maliyetlerine yansıtılmaması gereken bazı giderleri su faturalarına yansıtmış ve bunun sonucunda da garantör sıfatıyla Hazine tarafından yapılan ödeme miktarı usulsüz olarak yükselmiştir.²⁹⁴

Projenin, benzer işlere oranla üç ilâ dokuz kat pahalıya mal olması, birim fiyatının yüksekliği, ihtiyaç olmaması nedeniyle satılamaması ve tüm risklerin kamu sektörü üzerinde kalması gibi olumsuzluklar yaşanmıştır.²⁹⁵ YİD modeli ile dış kaynaklı kredi kullanılarak İzmit Su Projesi kapsamında inşa edilen Yuvacık Barajı Arıtma Tesisleri ve İsale Hatları’nın yatırım maliyeti hakkında bilgi verebilmesi açısından dış kaynaklı kredi temin edilerek DSİ Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen ve benzer iş niteliğinde olan işler aşağıdaki çizelgede gösterilmektedir:

²⁹⁴ Aykan Mert, “IMF ve Dünya Bankası’nın Su Politikaları, Çok Uluslu Şirketlerin Türkiye’deki Uygulamaları”, *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi*, http://www.tmmob.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=186, s. 371-373.

²⁹⁵ Projenin toplam yatırım maliyeti, İBB ile İSAŞ arasında imzalanan USSA’nın imza tarihi olan 24.08.1995 tarihinde 864.863.000 ABD Doları iken, ticari işletme tarihi (üretim tarihi) olan 18.01.1999 tarihi itibarıyla revize edilerek 890.963.000 ABD Dolarına çıkmıştır. Projenin finansmanı için Chase Investment Bank Ltd. liderliğindeki bankalar konsorsiyumundan (projenin finansmanını sağlayan yabancı bankaların oluşturduğu grup) 785.975.000 ABD Doları tutarında kredi temin edilmiştir. Bu kredilerin 28.324.000 ABD Dolarlık kısmı kullanılmamıştır. Bkz. A.k.; TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 62-63.

Tablo 3-6. Baraj Maliyetiyle Diğer Projelerin Karşılaştırılması (Milyon Dolar)

	Kapasite (milyon m3)	Baraj	İsale Hattı	Arıtma Tesis	Pompa İstasyonu	Toplam Maliyet
İzmit Şehri Kentsel ve Endüstriyel Su Temini Projesi	142	56,3	287,3	142,8	25,7	512,1
İzmir Tahtalı İçme Suyu Projesi	128	34,9	31,5	49,2	--	115,7
Diyarbakır İçme Suyu Projesi	95	117,9	51,5	42,5	--	211,9
İstanbul Yeşilçay Sistemi	145	---	76,3	41,3	16,6	134,2

Kaynak: *İzmit Şehri Kentsel ve Endüstriyel Su Temini Projesi Hakkında Sayıştay Raporu*, 2002, <http://www.sayistay.gov.tr/rapor/rapor3.asp?id=28>.

Tablo 3-6.'da da görüleceği gibi, İzmit Su Projesinin isale hattı ve su arıtma tesisi maliyet bedelleri ile benzer projeler olarak irdelenen İzmir Tahtalı İçme Suyu Projesi, Diyarbakır İçme Suyu Projesi ve İstanbul Yeşilçay Sistemi İsale Hatları ve Arıtma Tesisleri maliyet bedelleri arasında çok ciddi farklar bulunmaktadır. Başlangıç aşamasından bitimine kadar hukuka ve mevzuata aykırı işlemlerle yürütülen YİD modeli kapsamında, yapılacak projelerde uygulanması zorunlu mevzuat hükümlerinin hiç birisine uyulmadan sonuçlandırılan bu proje nedeniyle Hazine, İzmit şehrinin ihtiyacı olmayan ve İSKİ tarafından da satın alınmayacağı başından beri belli olan su için işletme dönemi süresi olan 15 yıl boyunca her yıl artan oranlarda bir borç yükü altına sokulmuştur.

İzmit Su Projesinin YİD modeli ile yaptırılması ve İBB'nin işi yapan Konsorsiyuma (İSAŞ) %15 oranında ortak olması karşılığında kullandığı 19,5 milyon ABD Doları tutarındaki Hazine garantili dış krediyi geri ödeyememesi nedeniyle, faizi ile birlikte 20,2 milyon ABD Doları tutan bu borç, ilgili Kredi açıcı (kreditör) kuruluşu Hazine tarafından ödenmiştir.²⁹⁶

²⁹⁶ Bkz. *İzmit Şehri Kentsel ve Endüstriyel Su Temini Projesi Hakkında Sayıştay Raporu*, 2002, <http://www.sayistay.gov.tr/rapor/rapor3.asp?id=28>.

Bu gelişmeler sonucunda, TBMM Araştırma Komisyonu'nun suç duyurusu üzerine bir iddianame hazırlanmıştır. Bu iddianamede, Yuvacık Barajı'nın DSİ Genel Müdürlüğü'nce 1987'de 15 milyon dolara Gama AŞ'ye ihale edildiği, ancak baraj kısmının yüzde 50'si bitmek üzereyken 1995'te ihalenin “yap-işlet-devret” modeline alındığı belirtilmiştir. Projenin, Gama - Giriş, İzmit Belediyesi, Thames Water, Mitsui ve Sumumito konsorsiyumunca tamamlandığı belirtilen iddianamede, sanıkların ihalesiz, pazarlıksız, rekabetsiz ve değerinin çok üstünde bir maliyetle projeye zemin hazırladıkları öne sürülmüştür.²⁹⁷ Açılan dava 22. 04. 2006 tarihinde sonuçlanarak 7 bürokrat ve 2 yüklenici ceza almıştır.

Bursa Örneği

Türkiye’de su ve kanalizasyon sektöründe yeniden yapılanma ve özel şirketlere katılım olanağı sağlama yönündeki girişimler ilk defa Bursa kentinde gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda 1993 yılında 117 milyon dolarlık kredi ile Bursa Su ve Hıfzısıhha Projesi gerçekleştirilmiştir. Bursa Su ve Kanalizasyon İdaresi sayaçların okunması ve su faturalarının hazırlanmasını özelleştirmiştir. Bursa’da yapılan bu iş, su ve kanalizasyon hizmetlerinde özel sektör katılımının örneklerinden biri olmuştur. 1997 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi Su ve Kanalizasyon İşletmesi Genel Müdürlüğü’nde (BUSKİ) özelleştirme çalışması yapılmış ve bir ihale şartnamesi hazırlanmıştır. Şartnamede yer alan şu ifade özelleştirme dayatmasını göstermesi bakımında önemlidir: “Bu özelleştirme ihalesine girecek olan bir şirketin en az 400 bin nüfuslu bir şehrin su işletmesini yapmış olması gereklidir”. Özelleştirme, BUSKİ’nin yeni yatırımlar için Dünya Bankası’ndan kredi talebinde bulunması ve Dünya Bankası’nın da “önkoşul” olarak özelleştirmeyi dayatması ile

²⁹⁷ İddianame dışında bilinenler ise şöyledir: Baraj 890 milyon dolara bitti. Ancak bu paranın Thames Water'a ödemesindeki gecikmeler nedeniyle maliyeti 2 milyar doları buldu. Gerçek maliyet bunun da üstünde. Çünkü Thames Water'ın sattığı suyu İzmit Belediyesi şartname gereği almak zorunda. Ancak barajın kapasitesi çok büyük olduğundan dolayı Belediye uzun süre suyun tamamını alamadı. Dolayısıyla denize akan suyun parası da ödenmek durumunda kalındı. Belediye ödeyemediği için yerine Hazine, garantisi nedeni ile Hazine tarafından ödeme yapılıyor. Kocaeli Belediyesi'nin Hazine'ye ödeyeceği para ise bugün itibarıyla 6 milyar YTL'yi bulmuş durumda. Şu ana kadar yapılan ödeme toplamı 1 milyar doları bulmuştur. Borç bitene kadar yapılacak ödeme ise 4 milyar dolara ulaşacaktır. Bkz. Aykan Mert, *Kentsel Su Yönetimi*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

gündeme gelmiştir.²⁹⁸

Çorlu-Tekirdağ Örneği

Belediye su hizmetlerini özelleştirmek için 2006'da ihale açmış ancak sonra iptal ederek pazarlık usûlüyle 35 yıllığına ve 185 trilyon bedelle TEPE-AKFEN Su Kanalizasyon A.Ş.'ye (TASK) devredilmiştir. Kamuoyundan gizlenen bu satıştan Çorlulular ancak TASK A.Ş. tarafından işçi alımı başlamasıyla haberdar olmuştur. Çorlulular konuyu Danıştay'a intikal ettirmiş, Danıştay'dan alınan olumlu yanıt üzerine ise dosya İçişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir.²⁹⁹ Çorlu'nun 60 bin abonesinin hiç artmayacağı üzerinden 35 yıllık su bedeli hesaplandığında şirketin 700 trilyon kazanacağı öngörülmektedir.³⁰⁰

Güllük-Bodrum Örneği

Bodrum-Güllük'te Belediye içme suyu hizmetlerini Tepe - Afken Su Kanalizasyon (TASK) A.Ş.'ye 35 yıllığına devredilmiştir. Ancak devir sonrasında faturalara yansıyan fahiş ücret artışı Güllük Halkının tepkisine neden olmuştur. Akfen'in patronu Hamdi Akın'ın 21 Kasım 2006 tarihli Milliyet gazetesinde verdiği demeç “sermayenin suya gösterdiği ilgi” yi açıklar niteliktedir. Demeçte “TASK isminde bir su ve kanalizasyon şirketi kurduk. Şehir içi su dağıtımına yönelik bir iştir. Bodrum-Güllük'ün 35 yıllık işletmesini aldık. Güllük'ün suyunu dağıtıyoruz. Suyu çıkartıyoruz, dağıtıyoruz, parasını topluyoruz. Bu çok büyüyecek bir iş. Bunların finansmanı ile uğraşıyorum. Su işine İngilizler ortak olmak istiyor. Dünyada çok popüler bir iş bu.” denilmiştir.³⁰¹

Ankara Örneği

Ankara Büyükşehir Belediyesi sayaç okuma hizmetlerini taşeronlaştırmış ve

²⁹⁸ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 61-62

²⁹⁹ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 63.

³⁰⁰ A.k., s. 63.

³⁰¹ A.k., s. 64.

sonrasında “kademeli su tarifiesi” uygulamasına başlanmış, su tüketimine keyfi bir sınır koyulmuş; tesisat abonelerinin bu sınırı aşmaları durumunda, aşılan kısmı çifte tarifieden ödemeleri zorunluluğu getirilmiştir. Keyfi olarak faturalandırma periyodunun artırmasının gerekçesi, birçok kent sakini tarafından bir aylık fatura periyotlarında 10 m³/ay’lık suyun aşılamayarak tahsilatların zamlı tarifieden yapılamamasıdır. Faturalandırma periyotlarının 45 güne çıkarılması ile faturalandırma bedelleri çifte tarifeye sokularak Ankaralıları için pahalı su dönemi başlamıştır. Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından uygulanan “kademeli su tarifiesi” ve 45 günlük faturalandırma dönemi ile Ankara’da yaşayan asgari ücretli bir emekçinin gelirinin yaklaşık %10’u Belediyeye su bedeli olarak ödenmektedir.³⁰²

Yine ASKİ’nin diğer bir uygulaması ise, ön ödemeli su sayacı uygulamasıdır. Bir yurttaşın su sayacı, borcu nedeniyle sökülmüş, yurttaş daha sonra borcunu kapatmış; fakat, ASKİ borcunun yanı sıra 300 TL ek ödeme yapması karşılığında eski sayacının yerine kartlı su sayacının takılacağını söylemiştir. 300 TL ödeme gücü olmayan yurttaş, ASKİ’ye dava açmıştır. Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından kartlı sayaçların satış ve montaj işleri ile ilgili yetkilendirilen ASKİ’nin; borcundan dolayı sökülen su sayaçlarının Kartlı Su Sayacı takılmasına ilişkin Yönetim Kurulu kararının, Anayasaya, insan ve yaşam haklarına, temel hak ve özgürlüklere, kamu yararı ve hizmet gerekleri ile hukuka aykırı olduğundan yürütmelerinin ayrı ayrı durdurulması ve takiben iptallerine karar verilmesi istemi ile açılan davada Ankara 11. İdare Mahkemesi, ASKİ Yönetim Kurulu’nun 18.05.2005 tarih, 210 sayılı kararının 2. bendinin yürütmesini 26.11.2008 tarihli kararı ile durdurmuştur.³⁰³

Büyükşehir Belediyesi’nin zamanında yapması gereken yatırımları yapmaması ve sorumluluklarını yerine getirmemesi nedeniyle 2007 yılında Ankaralıları susuz kalmıştır. Çözüm olarak Ankara’ya sunulan Kızılırmak suyu sonucunda, sülfat, sodyum ve klorür yönünden 1. kalite olan Ankara’nın suyu, Kızılırmak suyunun Ankara şebekesine verilmesiyle birlikte 2. kaliteye düşmüştür.³⁰⁴

³⁰² TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 64.

³⁰³ A.k., s.64.

³⁰⁴ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 64.

2007 yılında yaşanan bu susuzluğun mevsimin kurak geçmesine bağlanması, Kızılırmak'tan su getirilmesi projesinin başlatılması için alınan siyasal kararları meşrulaştırmıştır. Bu kapsamda, halkın gözünde bu projenin sosyal ve kültürel açıdan kabul görmesinin sağlanması için çaba gösterilmiştir. Halka çeşmelerinden su akmasıyla sorunun kökten çözüldüğü yanılsaması verilmeye çalışılmıştır. Böylece, yaşanan susuzluk sonrasında suyun artık kolayca ulaşılabilir bir doğal kaynak değil, bedeli ödenerek satın alınabilecek ticari bir mal olduğu düşüncesi halka benimsetilmeye uğraşmıştır. Ankara'da pek çok kimse çeşme suyunu içememeye tepki göstermeyip, şişe suyu satın almaya başlamıştır. Halk için mevcut sosyo-kültürel düzenin korunması ve sürdürülmesi, su fiyat artışından daha önemli olmuştur. Bu durum su hizmetlerine yönelik yeni siyasal, ekonomik ve sosyal kararların alınması için uygun bir zemin yaratmıştır. İdarece verilen su hizmetinde, kullanan öder ilkesi ileride daha da etkinleştirilebilecektir.³⁰⁵

Yukarıda da belirtildiği gibi daha önce musluklarından akan suyu içebilen Ankaralılar, artık musluk suyunu kullanmayı bile tereddütlerle karşılamaktadırlar. İçme suyu olarak damacana ya da şehre yakın kaynak sularından evlerine su taşıyıp bu suları kullanmak zorundadırlar. Bir anlamda Ankaralı damacana mahkûm olmuştur. Ankaralıların sırtına zamlı su faturalarının yanı sıra bir de aylık ortalama 40-50 TL'lik damacana su gideri eklenmiştir. Aslında bu durumun su ticaretini yapanlar ile bunlarla ilişkisi olan çevrelerce özellikle yaratıldığı düşüncesi yanlış değildir.³⁰⁶

Edirne Örneği

Edirne Belediyesi, imar alanı ile mücavir alanda bulunan içme suyunun kaynaklarından alınarak, nakli, depolanması, dağıtımı, satışı, tahakkuku ve tahsilatı ile, belediyenin içme suyu ve atıksu hizmetlerini yürütmek ve bu amaçla gereken her türlü tesisi kurmak, kurulu olanları devralmak, abone yönetim sistemi kurmak, içme

³⁰⁵ Canan Karakuş Ulusoy, "Metropolitan Alanlarda Su Yönetimi Sorunu: Ankara Örneği", *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 10, 2009/10, s. 125-157

³⁰⁶ A.k., s. 65.

suyu arıtma tesisi rehabilitasyonunu sağlamak, abonelerden alınacak, abone bedeli ve diğer hizmet bedellerini alarak bir elden işletmek üzere, Edirne Belediyesi'nin mevcut içme suyu ve atık su ve şebekelerinin, yeni yapılacak tesis ve şebeke yatırımlarıyla birlikte, yönetilmesi ve işletilmesini kapsayan hizmetlerinin imtiyaz hakkını 30 yıl süreyle ihaleye çıkarmıştır.³⁰⁷ Suyunun özelleştirilmesinde yolsuzluk ortaya çıktığından işlemler şimdilik askıya alınmıştır.

Kütahya Örneği

Kütahya'nın içme suyunun özelleştirilmesi için belediye meclisinden yetki aldığı belirtilen Belediye Başkanı, "Özelleştirmenin hedefi verilecek hizmetlerin gelecekte kişilere bağlı kalmaksızın 35 yıl boyunca devam ettirilmesi olduğunu belirtmiş, "Şu anda 617 kilo metre içme suyu hattımız var. 200 kilometresini biz yaptık. 120 kilometresini de öz kaynaklarımızdan yaptığımızda geri kalan kısımların yenilenmesi, ayrıca 19 köyün mahalle olmasıyla meydana çıkan yeni ihtiyaçlar, gelecekte hiçbir kişiye bağlı kalmaksızın planlama yapmayı gerektirmektedir. İşte bu özelleştirme ile bunları yapacaksınız. Sadece içme suyu değil, Yoncalı ve Ilıca'da ki arıtma tesisleri, içme suyu hatları, derelerin ıslahı ayrıca su baskını yaşanan yerlerin rehabilitasyonu bu kapsamdadır. Su kaynaklarının korunması, su kaynaklarının geliştirilmesi, suların arıtılması kalitenin artırılması bütün bunlar kapsamlı bir şekilde bakıldığında sularımızın azalmasını değil, korunmasını sağlayacaktır" şeklinde konuşmuştur.³⁰⁸

İçme sularının özelleşmesi konusunun Kütahya Belediyesi'nin isteği doğrultusunda olmayacağını açıklayan Belediye Başkanı, mahalli idareler, İçişleri Bakanlığı ve yargı aşamalarının sonunda belediye meclisinin onayı ile ancak suların özelleşmesinin netlik kazanacağını, bunun bir imtiyaz modeli olduğunu ve ilk kez Kütahya'da yapılmadığını belirtmiştir.³⁰⁹

³⁰⁷ A.k., s. 65.

³⁰⁸ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 65.

³⁰⁹ A.k., s. 65.

Suya kamu değeri haricinde piyasa malı bakışının yüklenmesi ile su hakkının yanında aynı zamanda sağlık hakkının da, suya piyasa tarafından biçilen değeri karşılayamayan insanlardan alınması demek olacaktır. Küreselleşme sürecinde, uluslararası kuruluşların baskılarıyla, sular üzerindeki kamu hizmeti tekeli zararlı ve israfçı gösterilmeye başlanmıştır. Su yönetimi tanımı değiştirilerek, yatırımlarla sınırlı olan haklar, mülkiyet, örgütlenme boyutlarını da içerecek şekilde genişletilmiştir. Mühendislik hizmetinin şekli, taraflı siyaset etkisine sokularak su hizmetlerinin kamu elinden çıkarılıp piyasalaştırılmasının temelleri atılmıştır.

Kaynakların en uygun kullanımının, en iyi biçimde piyasa mekanizmalarınca sağlanabileceği ileri sürülmektedir. Piyasa mekanizmaları çalıştırılarak fiyatlandırma temel amaç olarak alınmaktadır. Burada da hizmetin tamamen ticari mal duruma getirilmesi için bedeli ödemeyen şeyin sorumluluğunun üstlenilmeyeceği gerekçesi ileri sürülmektedir. Burada başlangıçta mülkiyetin kimde olduğu sorun olarak görülmemektedir.

Ülkemizde nüfusun %99'u su hizmetini kamu kurumlarından almaktadır. Su hizmetlerinin özelleştirildiği kentsel yerleşmeler günümüzde az olmasına rağmen üzerinde durulması gereken bir durumdur. Antalya Büyükşehir Belediyesi su işletmesi özelleştirilmesi tekrar kamuya döndürülmüştür. Ancak İzmit Belediyeleri'ne toptan su satan baraj işletmeciliği devam etmektedir. Birçok şehrimizin su işletmeciliği ise ihale sürecindedir. Su işletmeciliği çoğu yerde kısmi olarak özelleştirilmiştir. Bu özelleştirmeler sayaç okuma, istasyon bakımı gibi çeşitli parça işlerin ihale edilmesi şeklinde yapılmaktadır.

Tarımsal sulama hizmetlerinde 1993 yılından itibaren sulama birlikleri ve sulama kooperatiflerine devir işlemleri yapılmaktadır. Devir yapılan birlikler teknik yapı bakımından bu hizmeti yapabilecek durumda değildir. Hizmette aksamalar devam ettiği sürece hizmetlerin uluslararası şirketlere geçmesi kaçınılmaz olacaktır. Sonuç olarak bu hizmetler üreticiye daha pahalıya mal olacaktır. KGHM'nün kapatılması ve DSI'nin bu hizmetlerden el çektirilmeye çalışılması, su hizmetlerinin özelleştirileceğinin habercisidir. Kamu yönetiminin rolü, reform adı altında öne

sürülen yeni liberal düzenlemeler ile su sektörüne yatırım yapacak şirketlerin kararını garanti altına almak ve yatırım esnasındaki risklerini en aza indirmek olarak kökten değiştirilmiştir.

IV. BÖLÜM

4. SU ÖZELLEŞTİRMELERİNİN SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

Dünyanın değişik bölgelerinde 1990 sonrası su özelleştirmelerinde dünya çapında büyük oranda artış görülmektedir. Oysa Tablo 4-1. de görüleceği üzere dünya genelinde belediye yönetiminde olan su hizmetleri, özel işletmelere göre hem daha ucuz hem de işletme maliyetleri daha düşüktür.³¹⁰

Tablo 4-1. Özel Sektör ve Belediye Yönetimlerinde Su Maliyetlerinin Karşılaştırılması (\$/m³)

YER	SEKTÖR	TÜKETİCİ MALİYETİ	İŞLETME MALİYETİ
Stockholm	Belediye	0,28	0,17
Manchester	Özel	0,91	0,40
Bristol	Özel	0,83	0,48
Göthenburg	Belediye	0,38	0,11
Kriklees	Özel	0,99	0,52
Hartlepool	Özel	0,73	0,35
Helsinborg	Belediye	0,42	0,42
Waverly	Özel	0,82	0,48
Wrexham	Özel	1,25	0,57
İsveç Ortalaması	Özel	0,36	0,23
İngiltere Ortalaması	Özel	0,93	0,48

Kaynak: *Emek Araştırma Dergisi*, Sayı:1999/1: 28

Suda özelleştirme politikası yürüten siyasetçiler, özelleştirme ile birlikte rekabetçi bir su piyasasının oluşacağını, böylelikle su hizmetlerinin daha etkin yürütebileceğini, maliyetin ve su fiyatının düşeceğini öne sürmektedirler. Oysa dünyada su özelleştirmeleri ile birlikte öne sürülen birçok duruma rastlanmaktadır. Yukarıdaki çizelgede dünyanın farklı yerlerinden seçilmiş örneklerle ilişkin tüketici

³¹⁰ Aykan Mert, *Kentsel Su Yönetimi*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2006
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 22.

maliyetleri, belediye/özel sektör farkları ile birlikte verilmiştir. Tablo incelendiğinde, özel sektörün gerek işletme maliyetleri gerekse tüketici maliyetleri açısından belediye maliyetlerinin çok üzerinde olduğu görülecektir. Çek Cumhuriyetinde İngiliz Su Şirketi Welsh Water'ın, Çek SCVK şirketindeki %36'lık payıyla Güney Bohemya'nın su ve kanalizasyon işletmesini almasının ardından su fiyatlarının 1995 yılında 1989 yılındaki fiyatlarına göre 24 kat arttığı görülmüştür.³¹¹

Yine Fransa'da içme suyunun % 40'ının sızıntı yüzünden kaybolduğu ve 9 milyon insanın kanalizasyon sistemine bağlı olmadığı bilinmektedir. Oysa Fransa'da özelleştirmeye hizmet etkinliğinin artacağı yolunda güçlü bir iddia bulunmakta idi. Ayrıca İngiltere su özelleştirmelerinin en güçlü şirketlerinden Thames Water'ın da sızıntı oranının % 38'in üzerinde olduğu ortaya konulmuştur.

Oysa su ve kanalizasyon hizmetleri, gündelik yaşamın vazgeçilmez en temel gereksinimidir. Bu hizmetlerin sağlıklı ve yeterli düzeyde sunumu bir yaşam kalitesi ölçütüdür. Halk sağlığını, su kaynaklı hastalıklara karşı koruyabilmek için su ve kanalizasyon şebekesinin varlığı, kentsel çevrede yaşamın temel koşuludur. Su kaynaklarının kıtlığı ve altyapı tesislerinin yetersizliği ile karşı karşıya kalan ülkeler, yeni yatırım kaynaklarını arttırmak yerine, var olan kaynak ve altyapıyı en iyi şekilde işletmeyi tercih etmektedirler. Bu tercih aslında, arz yönlü altyapı politikalarının yerini talep odaklı politikalara bırakmasıdır.

Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre içme suyu ve kanalizasyon hizmetine erişebilen kentli nüfus oranına baktığımızda sağlıklı suya erişen nüfus oranı geçiş ekonomisindeki ülkelerde % 97, sanayileşmiş ülkelerde % 99 dur. Bu oran az gelişmiş ülkelerde % 66'dır. Latin Amerika ve Karaibler'de % 77, Afrika'da % 38, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da %77, Asya ve Pasifik'te %63'tür. Dünya genelinde ise sağlıklı suya erişen nüfusun oranı %82'dir. DİE (şimdiki TÜİK) 1998 yılı verilerine göre Türkiye'de de belediye statüsündeki yerleşmelerde, nüfusun %90.26'sına sağlıklı içme suyu hizmeti sunulmaktadır. 1986 yılında Türkiye

³¹¹ Aykan Mert, *Kentsel Su Yönetimi*, s. 30.

genelinde sağlıklı suya erişebilen nüfusun oranı %84'dür. 12 yılda %6.26 oranında bir iyileşme kaydedilmiştir.³¹²

Günümüzde liberal politikalara bağlı sosyal devletin hızla çekildiği alanların başında temel kentsel altyapı hizmetlerinin sunumu gelmektedir. Özellikle altyapı hizmetlerinin özelleştirilmesi sonucunda hizmetin toplumsal ve sosyal içeriği, hizmetten kâr sağlamak şeklinde değiştirilmiş, vatandaş, müşteri yerine konulmuştur. Kentsel hizmetlerin kâr amacı güdülerek verilmesindeki sakıncalar, özellikle içme suyu ve kanalizasyon hizmetleri bağlamında giderek kendini “su yoksulluğu/ yoksunluğu” olarak göstermektedir. Bu beşeri sorun, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren istem odaklı politikaların uygulanmasını kolaylaştıran, suyu ekonomik bir mal olarak değerlendiren yeni politikaların hayata geçirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Bunun anlamı, dünya üzerinde ortak mal niteliğindeki doğal kaynakların özel mallara dönüştürülmesi, doğal kaynakların giderek ticarileştirilmesidir. Bu politikalar, suyun ekonomik bir mal olarak benimsenmesini, onun gerçek maliyetinden fiyatlandırılmasını sağlamakla kalmamış, ayrıca suyu başta bir ortak mal ve hizmet, sonra da bir insani gereksinim olmaktan da uzaklaştırmıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda içmesuyu ve kanalizasyon sektöründe izlenen özelleştirme politikalarının da dayanak noktası olmuştur.

Çokuluslu şirketler, telefon, gaz ve enerjiden sonra su sektörüne yönelmişlerdir. Su kaynaklarının tükenmesi ve kirlenmesi sonucunda oluşan “doğal kaynak pazarı” birçok firma için oldukça cazip bir yatırım alanı olarak görülmektedir. Sektördeki bu krizden sağlanacak kârın yanı sıra, firmaları bu alana yatırım yapmaya çeken bir unsur da, geleneksel para kaynakları dışında, Dünya Bankası gibi yatırım ve geliştirme bankaları ile çevre fonlarından kredi sağlanıyor olmasıdır.

³¹² Aykan Mert, *Kentsel Su Yönetimi*, s. 31.

Çokuluslu şirketler genelde pazar alanlarını geliştirmeyi ve kâr oranlarını arttırmayı hedeflerler. Bu nedenle az gelişmiş ülkelerde kamunun yetkilerini azaltarak kendilerine pazar yaratma amacındadırlar. Devleti desantralize ederek kamu kesimi kurallarından kurtarmaya çalışırlar. Yukarıdaki kısımlarda da belirttiğimiz gibi, Dünya Bankası ve IMF gibi finans kuruluşları az gelişmiş ülkelerde finansal krizler sayesinde özelleştirme ve yeniden yapılandırma programları uygulattırmaktadır. Bu politikalar sonucunda ise çok uluslu şirketler yararına pazarın geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Türkiye’de su ve kanalizasyon hizmetlerinin sağlamlasında Dünya Bankası yönlendiriciliğinde gerçekleştirilen uygulamalar, beraberinde su tarifelerinin yükselmesi sonucunu getirmiştir. Projelerin uygulandığı yerlerde su kayıp oranlarının azaltılmasında hedeflenen düşüşler gerçekleştirilememiş, su şirketleriyle belediye su ve kanalizasyon idareleri birbirleriyle davalık olmuşlardır. Bu davalar halen sonuçlanmamıştır.³¹³

Yakın zamanda, su özelleştirmeleri doğrultusunda yapılan bazı açıklamalar Türkiye’de su özelleştirmelerinde model olarak Fransız modelinden İngiliz modeline doğru kayış olacağı izlenimi vermektedir. Özellikle akarsuların özelleştirilmesi konusunda yapılan açıklamalar bu tespiti güçlendirmektedir. Türkiye’de suyun özelleştirilmesinde yerel yönetimlere dayalı Fransız modeli yerine bölgeselleşmiş, nehir havzaları düzeyinde işletmenin özel sektöre devrini öngören özelleştirme arayışı hızlanmış görünmektedir. Büyük çaplı havza özelleştirmelerinin yapılabilmesi için belli bir kurumsal örgütlenmeye gereksinim vardır. Bu örgütlenmede izlenecek model Türkiye’ye çeşitli raporlar aracılığıyla sunulmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Orman Bakanlığı için hazırlatılan raporda, Çevre ve Orman Bakanlığı’na yetkili kuruluştan nehir havza yönetim planlarını alma görevi verilmektedir.³¹⁴

Aynı raporda yine İngiliz modeli göz önünde tutularak su kalitesini takip

³¹³ Tayfun Çınar, “Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği”, s. 51.

³¹⁴ A.k., s. 51.

edecek, çevresel standartları belirleyecek ve Su Çerçeve Direktifi'nin uygulanmasını gözetleyecek Çevre Ajansı'nın kurulması önerilmektedir. Bu kapsamda, İngiltere'deki Su Hizmetleri Ofisi (OFWAT) benzeri bir ekonomik düzenleyicinin suya yönelik yatırım kararlarını değerlendirmesi ve tarife ağırlığını belirlemesi tavsiye edilmektedir. İngiliz modeli doğrultusunda ajans tipi örgütlenme ve ekonomik düzenleyicilere dayalı bir yapılanma arayışı bulunmaktadır. Böylece, su hizmetleri konusunda havza düzeyinde topluca yapılacak özelleştirmelerin altyapısının hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Bu arayışlar suyun kamusal bir varlık olduğunu göz önünde tutmayan bir anlayışın ve yönetim biçiminin dışı vurumudur. Suyu küresel tekellerin denetimine sokma potansiyelini taşıyan bu yönetim biçimleri, küresel kapitalizmin krizlerine çare bulma arayışlarının da bir uzantısı olarak gündeme gelmektedir. Suyu kamusal bir tekel olmaktan çıkartarak özel tekellerin denetimine sokma arayışı, kapitalizmin ancak daha da büyüyerek, kendisine yeni yatırım ve kâr alanları açarak var olma dinamiğinin halen sürdüğünü bir kere daha açıkça ortaya koymaktadır.³¹⁵

Oysa su, tüm insanlar hatta tüm canlılar için vazgeçilmez bir yaşam kaynağıdır. Bu sebeple suyun yönetimi ve nasıl yönetilmesi gerektiği tarih boyunca önemli bir konu olmuştur. Suyun iyi yönetilmediği ve iyi planlanmadığı toplumlarda ciddi sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır.³¹⁶ Su, insan ve yaşamı açısından sağlığın belirleyicisi, toplumların ekonomik, siyasal, kültürel gelişmesi için temel bir kaynaktır. Günümüzde suyun birincil önemde olduğu kavranmıştır. Dolayısıyla, su uluslararası düzeyde gündemin başına geçmiştir.³¹⁷

Günümüzde dünyadaki pek çok ülkede su hizmetlerinin örgütlenmesi, planlanması ve finansmanı büyük ölçüde merkezi bir yapılanma içinde öz kaynağa ve kamu finansmanına dayalı bir anlayışla yapılmaktadır. Bu kapsamda, çok sayıda

³¹⁵ Tayfun Çınar, "Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği".

³¹⁶ Tayfun Çınar, "Türkiye'de Su Yönetiminin Yapısal Değişimi", Barış Övgün, (Der.), *Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 598, 2009, s. 129.

³¹⁷ Gülser Öztunalı Kayır, 'Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi', *Antalya Su Sempozyumu, 08 Aralık 2007*, Serkan Akıllı, (Der), Ankara: Kardelen Ofset, 2008, s. 28.

ülkede geçerli olan kamusal su yönetim modeli doğrultusunda ülkeler su yatırımlarını kamu hizmeti anlayışıyla gerçekleştirmektedir.³¹⁸ Bununla birlikte; 1970’li yıllardan itibaren, gelişmiş ülkeler su yönetiminin başına geçerek, pazar mantığı içinde suyu alınıp satılır hale getirmişler ve gelişmekte geri bırakılmış ülkelere baskılar yaparak suyu özelleştirmeyi başarmışlardır.³¹⁹ Özellikle son otuz yıl içerisinde neoliberal içerikli su politikaları doğrultusunda; hem uluslararası, hem de ulusal düzeyde su yönetim yapılarında değişiklikler söz konusu olmuştur. Türkiye’de de su yönetimi ticari ve piyasacı bir model doğrultusunda değiştirilme sürecine sokulmuştur.³²⁰

Toplumsal evrim süreci içinde insan toplulukları hep suyun olduğu yerlerde yerleşmiş, varlıklarını sürdürmüş ve toplumsal gelişimlerini sağlamışlardır. İnsanlık bu günkü gelişmişlik düzeyini suya borçludur. Günümüzde su ekonomik, ideolojik ve stratejik araçlardan biri haline gelmiştir. Su ortak bir mülktür çünkü, tüm yaşamın ekolojik temelidir. Su insanlık tarihi boyunca ve çeşitli kültürler tarafından ortak mülk olarak yönetilmiştir. Pek çok topluluk suyu halen ortak mülk olarak yönetir, suya paylaşılan bir kamu malı olarak yaklaşıp olmasına karşın su kaynaklarının özelleştirilmesi günümüzde ivme kazanmıştır.³²¹ Su kaynaklarının özelleştirilmesinde su rüşveti durumuna sıkça rastlanılmaktadır.

Rüşvet, yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık ve çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkar olarak tanımlansa da; Rüşvet, soruşturma ve iddialarında, söz konusu sürecin ekonomik-politiğin bir parçası olarak anlaşılmalıdır.³²² Rüşvet tartışması, kamu görevlilerinin hukuken kanıtlanan yasaya aykırı rüşvet alma olaylarının ötesine genişletilmelidir. Bir partiye, bir resmi görevliye ya da kuruma belirli bir ödeme tipinin kanuna aykırılığı bir ülkeden diğerine değişmektedir ve kısmen bir şans meselesidir.³²³ Hukuki sürecin kendisi garip sonuçlar yaratabilmektedir. Hem Lesotho’da hem de Pakistan’da kişiler

³¹⁸ Tayfun Çınar, “Türkiye’de Su Yönetiminin Yapısal Değişimi”, s. 129.

³¹⁹ Gülser Öztunalı Kayır, “Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi”, s. 28.

³²⁰ Tayfun Çınar, “Türkiye’de Su Yönetiminin Yapısal Değişimi” s. 129.

³²¹ Vandna Shiva, *Su Savaşları*, Ali Kerem (Çev.), İstanbul: Aram Yayıncılık, 2003, s. 40.

³²² TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 68.

³²³ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 68.

şirketlerden rüşvet almaktan suçlu bulunmuş fakat şirketler bu rüşvetleri ödemekten suçlu bulunmamışlardır.³²⁴ Su sözleşmelerini almak için, SUEZ ve VIVENDI'nin ve yavru şirketlerinin yöneticileri hakkında rüşvet vermeye ilişkin olarak, özellikle gelişmiş ülkelerde birçok mahkûmiyet kararı verilmiştir.³²⁵

DB'sının kendi birimi tarafından yapılan araştırmada “çokuluslu firmaların *büyük ihtimalle* idari rüşvetler ödedikleri ve diğer firmalar gibi devleti ele geçirmeye çalıştıkları ve merkezi yurt dışında olan çokulusluların diğer firmalara göre kamusal fırsatları ele geçirmek için daha fazla komisyon ödedikleri saptanmıştır.”³²⁶ Su hizmetlerindeki özelleştirmeler tezde de belirtildiği gibi dünyanın her yerinde DB'sının katkılarıyla gerçekleşmektedir. Su hizmetlerini alanlar aynı şirketlerdir ve aynı zamanda DSK' nin kurucuları ve politikalarını belirleyenlerdir. Aynı şirketlerin rolü tezin ikinci bölümünde de görüldüğü gibi ülkemizdeki özelleştirmelerde de görülmektedir. Dünyada yaşanan örneklerle özetle bakıldığında, Gana'da insanlar, IMF politikaları sonucunda gelirlerinin yarısını su bulabilmek için harcamışlardır. Su fiyatları Kasablanca'da üç misli, İngiltere'de yüzde 450 artarken şirket karları yüzde 692 artmıştır. Buna karşılık bağlantı kesintileri ise yüzde 177 artmıştır. Aşağıda dünyadan bazı örnekleri sistemin nasıl çalıştığına örnek olabilmesi için verilmektedir.³²⁷

Meksika'da 1990'lı yılların başından itibaren su işleri özel sektöre açılmış ve bu işlerin kolaylaştırılması için Anayasa dahi değiştirilmiştir. Su ve kanalizasyon işleri tümüyle yerel yönetimlere aktarılmış ve bu yetki devrinden sonra Meksika su sisteminin % 20'si on yıl içinde özelleştirilmiş, iki Fransız şirketi Suez ve Vivendi yanında bir de İngiliz şirketi United Utilities ile İspanyol Aguas de Barcelona Meksika'da pazarın yöneticileri durumuna gelmiştir. Bugün Meksika'da su fiyatları artmıştır.³²⁸

³²⁴ A.k., s. 68.

³²⁵ A.k., s. 68.

³²⁶ A.k., s. 68.

³²⁷ A.k., s. 66.

³²⁸ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 66.

Şili’de 1981 yılında yapılan bir yasa değişikliği ile su hakkını satın alanlar bu alanda sorumlu kamu idaresi olan Devlet Su Teşkilatı’ndan izin almadan su kullanım haklarının yerlerini ve şekillerini serbestçe değiştirme yetkisine sahip olmuştur. Bununla beraber şirketler, su kullanım hakkını satın aldıktan sonra herhangi bir vergi ya da ücret ödememişlerdir. Şili’de su piyasasını Suez elinde tutmaktadır ve DB’nin koyduğu bir koşul olarak Suez Lyonnaise des Eaux şirketine %33 kâr payı Şili devletinin garantisi altındadır. Su fiyatlarında ise %41’den artış olmuştur. Bolivya’nın Cochabamba Belediye Başkanı Amerikan şirketi olan Bechtel’in yan kuruluşu Aguas del Tunari konsorsiyum ile 40 yıllık su imtiyaz sözleşmesi imzalanarak şebeke işletme hakkı verilmiştir. Şirket su fiyatlarını %200 oranında artırmış, su faturalarını ödeyemeyen halk bunun üzerine bahçelerine kuyu açarak ya da yağmur suyu toplayarak, suyunu kendisi sağlamaya çalışmıştır. Fakat şirket, imtiyaz sözleşmesine dayanarak halkın kendi çabalarıyla elde ettiği suyun dahi ücretini almak için tahsilat memurları göndermiştir. %400’lere varan fiyat artışları ve şirketin kâr hırsıyla yağmur suyunu bile fatura etme talebi karşısında halk ayaklanmış, mücadeleler sırasında polisin açtığı ateş sonucu yaşanan ölüm toplumsal başkaldırıyı tetiklemiştir. Yapılan su savaşı ile Suez Bolivya’yı terk etmek zorunda kalmıştır. Tarihe Cochabamba Su Savaşı olarak geçen olay Bolivya halkı için büyük kazanımdır.³²⁹

Endonezya’nın 220 milyon nüfusla ABD’den sonraki 7’nci yoğun nüfusa sahip olmasına rağmen nüfusun yalnızca %33’üne şebeke suyu sağlanmaktadır. Dünyadaki su kaynaklarının %6’sına sahip olması su şirketlerinin iştahını kabartmaktadır. Endonezya’da yeni anayasa ile su hakkı ticari bir hak şeklinde ifade edilmiş, yasa kabul edildikten sonra su tarifesine gereksinim neden gösterilerek su işletmecilerince suya erişim tarifeleri yükseltilmiştir. Su tarifesinin belirlenmesinde özel sektör de söz sahibidir. Jakarta’daki su hizmetlerini 10 yıldır Suez’s Financial Engineering Şirketi yürütmekte ve su tarifeleri de her altı ayda bir otomatik olarak artmaktadır.³³⁰

³²⁹ A.k., s. 66-67.

³³⁰ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 67.

Güney Afrika Anayasası'nda halkların su hakkından faydalanma hakkı var denmesine rağmen 2003 yılında özelleştirme stratejileri hayata geçirmiştir. Güney Afrika'da yetkililerle Fransız su tekeli Suez arasında bir sözleşme imzalanmıştır. "Suyun Muhafaza Edilmesi" kapsamındaki bu sözleşmede, zenginlere suyu istediği kadar kullanma hakkı verilirken yoksul halklar için suyun muhafaza edilmesine yönelik hedefler bulunmaktadır. İlk uygulama bölgesi olan Johannesburg'ta hükümet bu projeyi uygulayabilmek için halk, alt yapının yenileneceği üzerinden ikna edilerek aboneler için kontrollü sayaç uygulamasına geçilmiştir. Böylece suyun tasarrufu değiştirilerek öde-kullan yani "paran kadar su" sistemi işletilmeye başlanmıştır. Ancak fakir halkın çoğunlukta bulunduğu Güney Afrika Cumhuriyeti'nde suya erişemeyen halk ayaklanarak özelleştirmelere karşı mücadele başlatmıştır. "Sayacı yok et suyun tadını çıkar" kampanyasıyla 20 bin abone sayaçlarını kırıp direk su sistemine bağlanarak suya erişim haklarını kullanmışlardır.³³¹

Filipin Hükümeti 1997 yılında şebeke suyu hizmetlerini sermayeye açmıştır. Yaklaşık 10 milyon nüfusa sahip olan, doğu ve batı bölgesi olmak üzere iki bölgeye ayrılan Manila'da şebeke suyu hizmeti iki farklı şirkete verilmiştir. Doğu bölgesinde Ayala, Bechtel ve Mitsubishi ortaklığında kurulan Maynilad Water Services (MWS), batı bölgesinde ise Benpres ve Suez ortaklığında kurulan Manila Water Company (MWC) şirketlerine 25 yıl süreyle su hizmetleri devredilmiştir. MWS'nin su hizmetlerini yürüttüğü bölgede fiyatlarda 4 kat, MWC'nin su hizmetlerini yürüttüğü bölgede ise 3 kat artış yaşanmıştır.³³²

Avrupa Kıtası'nda İngiltere'de 1989 yılında su ve kanalizasyon hizmetleri özelleştirilmiş, bunun sonucunda suyun kalitesi yüzde 40 düşerken su fiyatları iki kat artmış, iki milyon kişi su faturası ödeyemez duruma gelirken evlerin suları kesilmiştir.³³³ Fransa'da da büyük şehirlerin su hizmetleri özelleştirilmiş, kırsal kesimde ve küçük yerleşim yerlerinde ise su hizmetleri hala kamu eliyle yürütülmektedir. Özel firmaların su fiyatları kamunun fiyatlarının yüzde 30

³³¹ A.k., s. 67.

³³² A.k., s. 67.

³³³ TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, Ankara: TMMOB, s. 68.

üzerindedir.³³⁴

Yukarıda örnekleri verilen su özelleştirmelerine karşı yürütülen muhalefet hareketleri ülke ve sonuçları itibarıyla aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Su Özelleştirmelerine Karşı Çıkışlar ve Reddedişler, 1994 – 2004

ÜLKE	YER	YIL	SONUÇ	MEKANİZMA	AKTİF GRUPLAR
Arjantin	BA İli	2002	Özelleştirmenin sona erdirilmesi	-	Sendikalar, tüketici veya yurttaş toplulukları.
Arjantin	Tucuman	1998	Özelleştirmenin sona erdirilmesi	Seçim (Eyalet)	Tüketici veya yurttaş toplulukları, politik partiler
Bolivya	Cochabamba	2000	Özelleştirmenin sona erdirilmesi	Hükümet Kararı	Sendikalar, tüketici veya yurttaş toplulukları, yerel iş dünyası, diğer STÖ
Brezilya	Ülke Düzeyinde	2002	Özelleştirme politikasının terk edilmesi	Seçim (Ulusal)	Sendikalar, tüketici veya yurttaş toplulukları, yerel iş dünyası, çevreciler, diğer STÖ, politik partiler
Brezilya	Rio de Janeiro	1999	Önerinin reddi	Mahkeme Kararı	Sendikalar, tüketici veya yurttaş toplulukları, yerel iş dünyası, çevreciler, diğer STÖ, politik partiler
Kanada	Montreal	1999	Önerinin reddi	Belediye Kararı	Çevreciler, sendikalar, politik partiler
Fransa	Grenoble	2001	Özelleştirmenin sona erdirilmesi	Belediye Kararı/ seçim	Çevreciler, tüketici veya yurttaş grupları, politik partiler
Almanya	Postdam	2000	Özelleştirmenin sona erdirilmesi	Belediye Kararı	Tüketici veya yurttaş grupları, politik partiler
Almanya	Münih	1998	Önerinin reddi	Belediye Kararı	Sendikalar, tüketici veya yurttaş grupları
Gana	Akra	-	Kampanya sürüyor	-	Diğer STÖ, tüketici veya yurttaş toplulukları, çevreciler, sendikalar
Honduras	Honduras	1995	Önerinin reddi	Hükümet Kararı	Sendikalar, diğer STÖ
Macaristan	Debrecen	1995	Önerinin reddi	Belediye Kararı	Sendikalar, diğer STÖ

³³⁴ A.k., s. 68.

Hindistan	Delhi	-	Kampanya sürüyor	-	Çevreciler, diğer STÖ
Endonezya	Jakarta	-	Kampanya sürüyor	-	Sendikalar, tüketici veya yurttaş toplulukları
Mauritius	Ülke düzeyinde	2000	Önerinin reddi	Seçim (Ulusal)	Sendikalar, tüketici veya yurttaş toplulukları
Panama	Ülke düzeyinde	1999	Önerinin reddi	Seçim (Ulusal)	Sendikalar, tüketici veya yurttaş toplulukları
Paraguay	Ülke düzeyinde	2002	Önerinin reddi	Parlamento Kararı	Sendikalar
Polonya	Ponzan	2002	Önerinin reddi	Belediye Kararı	Politik Partiler
Polonya	Lodz	1994	Önerinin reddi	Seçim (Yerel)	Sendikalar
Sri Lanka	Ülke düzeyinde	Sürüyor	Kampanya devam Ediyor.	-	Sendikalar, tüketici veya yurttaş grupları
Güney Afrika	Ülke düzeyinde	-	Kampanya devam Ediyor.	-	Sendikalar, tüketici veya yurttaş Grupları, diğer STÖ, çevreciler
Güney Afrika	Nkonkobe	2002	Özelleştirmenin sona erdirilmesi	Mahkeme kararı	Sendikalar
İsveç	Malmö	1995	Önerinin Reddi	Belediye Kararı	Sendikalar, tüketici veya yurttaş grupları
Tayland	Ülke düzeyinde	2002	Özelleştirmenin sona erdirilmesi	Hükümet Kararı	Sendikalar
Trinidad	Ülke düzeyinde	1999	Özelleştirmenin sona erdirilmesi	Hükümet Kararı	Sendikalar
Birleşik Krallık (Kuzey İrlanda)	Ülke düzeyinde	-	Kampanya devam ediyor	-	Sendikalar, tüketici veya yurttaş Grupları, diğer STÖ, siyasi partiler
ABD	Atlanta	2003	Özelleştirmenin sona erdirilmesi	Belediye Kararı	Sendikalar, tüketici veya yurttaş grupları
ABD	Birmingham	2000	Özelleştirmenin sona erdirilmesi	Belediye Kararı	Sendikalar, tüketici veya yurttaş grupları
ABD	Washington	1996	Önerinin reddi	Belediye Kararı	Diğer STÖ

Kaynak: David Hall Emanuele Lobina, Robin de la Motte, a.g.k, June 2005, s. 289-290. Aktaran: Tayfun Çınar “Su Yönetimi ve Finansmanında Strateji, Model ve Aktörler”, *Su Yönetimi (Küresel Politika Uygulamaları Eleştirisi)*, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiç (Der.) , Ankara : YAYED Memleket Yayınları, 2006, s. 92-93.

Belediyelerin ve merkezi kurumların görevlerini kamusal anlayıştan uzaklaşarak DB’sının taleplerine uygun şekilde yaptıkları görülmektedir.. Bu yapılanmalar ile su kaynaklarının uluslararası şirketlerin eline geçmesinin altyapıları oluşturulmaktadır. Kamu aracılığıyla yapılan yanlış yatırımlar, kamunun bu işleri başaramadığına ilişkin örnekler diye gösterilerek özelleştirmelerin zorunluluğu

yanıltıcı biçimde ortaya konulmaktadır. Olayın aslını kredilerin verildiği yerlerde ve veriliş şekillerinde görmek mümkündür. Liberal ideolojinin etkinlik, verimlilik ve iyi yönetim gibi kavramsal silahlarla savunduğu özelleştirme hareketinin başarısızlığı ve raporlarda örnek olarak seçilen ülkelerde su hizmetini piyasalaştırmada yaşanan yıkıcı sonuçlar ortadadır. Malezya, Filipinler, Bolivya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Türkiye ve diğer bir çok ülkede özelleştirmelerin olumsuz sonuçları ortaya çıkmış, su kaynaklarının korunması bir yana, su, parası olanın istediği gibi tasarruf ettiği bir metaya dönüşmüştür. Bunlar sonucunda, yoksul kesimlerin su hizmetinden dışlanmasına yol açan yüksek su tarifeleri önlenememiştir.

SONUÇ

Kamu hizmeti alanında 1980’li yıllarda özelleştirme politikalarıyla başlayan süreç 1990’lı yıllarda su, eğitim ve sağlık gibi temel kamusal hizmet alanlarına doğru genişlemiştir. Bu hizmetlerin temininde özel sektörün katılımının genişletilmesi yolundaki girişimler giderek yoğunlaşmaktadır. Bunun en iyi örneğini Dünyada ve Türkiye’de su hizmetleri alanındaki dönüşümde görebiliriz.

Türkiye’de de özellikle 2000’li yıllardan bu yana suyun özelleştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmakta su hizmeti alanında özel sektörün katılımı güvence altına alınmaktadır. Katılımın fiyat artışı, borç garantisi ve talep garantisine bağlanmış olması, özel sektörün kamusal hizmet alanına girerken hizmet anlayış ve uygulamasını değiştirmeye çalıştığını da göstermektedir.

Katılım tek bir kanal üzerinden ve tek taraflı işletildiği müddetçe de iktisadi olarak güçlü olanın kamunun bütününe karşı hizmet tekeli eline alması kaçınılmazdır. Güçlü olanın kamu hizmeti alanında uzmanlaşmış uluslararası tekellerle özdeşleştiği düşünülürse, kamusal hizmet alanındaki katılım aynı zamanda yabancı sermayeye de endekslenmektedir.

Suyun özel sektörün kâr edebileceği, sermaye biriktirebileceği bir alan olarak keşfedilmesi ile birlikte, küresel piyasa aktörlerinin bu alana girmenin çeşitli yollarını denediği görülmektedir. Yapılan forumlar da bunun parçası olmaktadır. Öyle ki, su hizmetlerinin kamu hizmetleri dışında bırakılarak yaratılan ayrımcılığa çeşitli nedenlerle meşruluk kazandırılmaya çalışılmaktadır. Küresel su tekellerinin, en etkili söylemleri, suyun kıt bir kaynak olduğundan bahisle iyi yönetilmesi gerektiği, iyi yönetimin ise piyasa koşullarında gerçekleştirilebileceğidir. Kamu adına yönetimi elinde bulunduran devlet, halktan, yaptığı hizmetin bedelini almadığı için “sular” israf edilmektedir kanaatiyle su tekellerinin tasarruf için önerdikleri politika suya erişimin her kademesinde özelleştirmedir.

Ancak yapılan bu değerlendirmelerde göz ardı edilen bur husus vardır bu da; “Su bir insan hakkıdır”; özelleştirilip satılamaz. Herkese yeterince su sağlanması bir kamu görevidir; bu hiçbir gerekçeyle kişilere veya şirketlere devredilemez. Su kaynaklarının yönetimi katılımcı bir yönetimle yapılmalı; demokratik bir yapı da olmalıdır. Bütün su kaynakları doğal havzalarında kalmalıdır. Kirlenilen su arıtılmalı, dönüştürülmeli ve doğaya yeniden ancak böyle salınmalıdır. Yeterli temiz su sağlanması bir insan hakkıdır.

Su, yaşam için zorunlu doğal kaynaklardan biridir. Bu nedenle su yalnızca ihtiyaç değil, vazgeçilemez ihtiyaçlardan biridir. Vazgeçilemez ihtiyaç, yaşam hakkımızla ilgilidir, dolayısıyla su toplumsal bir varlıktır. Başka bir deyişle su ticari mal, meta ya da iktisadi değer olarak görülemez.

Su üzerinde oynanan oyunların sonucunda “ölkeler arası” savaşıların yerini “suya erişenler ile suya erişemeyenler arasında” yaşanacak sınıf savaşları alacaktır. En temel yaşam kaynağıımız ve sağlığımızın temeli olan su parayla satın alındığında, yani kontrollü su sayaçları evlerimize, tarlalarımıza takılmaya başlandığında yoksulluk daha da artacak, ürünü sulayacak suya erişemeyen çiftçi tarlasını satarak, kentlere göç edecek ve işsizler ordusuna katılacaktır.

Sonuç olarak tez su kıtlığının aşılmasında suyun metalaşmasının çözüm olmayacağını, hatta tersine su kıtlığını daha çok kronikleştireceğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

ACAR, Eray, “Suyun Akış Yönü Değişiyor: Kamudan Piyasaya”, *18. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Kamu Yönetiminde Reform*, Necat Akyıldız vd. (Der.), Ankara: TODAİE Yayın No: 350, 2009.

ATAAY, Faruk, *Neoliberalizmin ve Devletin Yeniden Yapılandırılması*, Ankara: Deki Yayınları, 2007.

CLARKE, Tony ve BARLOW, Maude, “Su İçin Mücadele” *Yes Magazin*, 2 Mart 2004.

ÇEÇEN Anıl, “Türkiye’nin Su Açmazı”, *Antalya Su Sempozyumu 08 Aralık 2007*, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008.

ÇELİK, F. Eda, “Su ve Atıksu Altyapı Yatırım Alanında Kamu Özel Ortaklığı Modeli”, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 10, 2009/10.

ÇELİK, F. Eda, “Hizmet Sunumuna Katılım ve Kamu Özel Ortaklıkları”, www.yayed.org.tr.

ÇINAR, Tayfun, “Türkiye’de Su Yönetiminin Yapısal Değişimi”, Barış Övgün, (Der.), *Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 598, 2009.

ÇINAR, Tayfun, “Kuraklık ve Kentsel Su Yönetimi Sorunu: Türkiye Örneği”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008.

ÇINAR, Tayfun, “Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği”, *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008.

ÇINAR, Tayfun, “Su Yönetimi ve Finansmanında Strateji, Model ve Aktörler”, *Su Yönetimi (Küresel Politika Uygulamaları Eleştiri*, Tayfun Çınar, Hülya. K. Özding (Der.), Ankara: YAYED, 2006.

DPT, Su Havzaları Kullanımı ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: DPT Yayını, 2001.

EKER, Savas, “Özelleştirmenin Gerekçeleri,” 2009, Çev. Aytaç Eker, <http://www.canaktan.org/ekonomi/ozellestirme/kamu-ekonomisigenisleme/eker-savas-ozellestirme.htm>, Erişim Tarihi: 16.01.2010.

EROĞUL, Cem, *Devlet Nedir?*, 1. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 1990.

GÖRER, Nilgün, “İçmesuyu ve Kanalizasyon Sektöründe İzlenen Küresel Politikalar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c.10/sayı 2, 2001.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref, *Yönetim Hukuku*, Turhan Kitabevi, 8. Basım, Ankara, 1995.

GÜLER, Birgül Ayman, vd. (Der.), *Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı*, Ankara: TODAİE, Yayın No:298, 1999.

GÜLER, Birgül Ayman, “Su, Özelleştirme ve Yerel Yönetim”, *TMMOB Su Politikaları Kongresi*, Ankara: İnşaat Müh. Odası, 2006.

GÜLER, Birgül Ayman, “Yönetimde Özerklik Sorunu: Duyunu Umumiye Meclis İdaresi- 1881-1948”, *Memleket Siyaset Yönetim*, Sayı: 1, 2006.

GÜLER, Birgül Ayman, *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarlanma Politikaları*, 1. Baskı, TODAİE Ankara: 1996.

GÜNAYDIN, Gökhan, “Suyun Piyasalaştırılması, Küresel Tarım-Su İlişkisi”, *Memleket, Siyaset Yönetim*, Ankara: Memleket Yayınları, 2009.

GÜZELSARI, Selime, “Küresel Kapitalizmin ‘Anayasası’: GATS”, *Praksis*, Sayı:9, 2003.

HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, *Türkiye’nin Su Potansiyeli ve Potansiyelin Kullanılması*, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul: Harp Akademileri Basım Evi, 2001.

İSTANBUL TİCARET ODASI, *Türkiye’de İçme Suyu Sektörü*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları, Yayın No:1999-56, İstanbul Ticaret Odası.

IISD REPORTING SERVICES, “Dünya Su Formu Bülteni”, <http://www.iisd.ca/download/pdf/sd/ymbvol82num23t.pdf>

SAYIŞTAY BAŞKANLIĞI, *Yap-İşlet-Devret Modeli ile Yapılan “İzmit Şehri Kentsel ve Endüstriyel Su Temini Projesi” Hakkında Sayıştay Raporu*, 2002, <http://www.sayistay.gov.tr/rapor/rapor3.asp?id=28>.

KARAHANOGULLARI, Onur, *Kamu Hizmeti (Kavram ve Hukuksal Rejim)*; Ankara: Turhan Yayınları, 2004.

KARTAL, Filiz, “Su Yönetimi: Son Dönemdeki Politika Arayışları”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c.8/sayı 4, 1999.

KAYIR, Gülser Öztunalı, ‘Küresel Ölçekte Suyun Yönetimi’, *Antalya Su Sempozyumu*, 08 Aralık 2007, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008.

KAYIR, Gülser Öztunalı, AKILLI, H., “Antalya Su Hizmetlerinde Özelleştirme”, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiñ (Der.), *Su Yönetimi-Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Ankara: Memleket Yayınları, 2006.

KAYIR, Gülser Öztunalı, KENDİR, Hülya, TOPÇU, Ferhunde Hayırsever, *Su Hizmetleri Yönetimi, Antalya İncelemesi*, Birgül Ayman Güler (Proje Yöneticisi), Ankara: TODAİE Yayını No:299, 1999

MERT, Aykan, “IMF ve Dünya Bankası’nın Su Politikaları, Çokuluslu Şirketlerin Türkiye’deki Uygulamaları”, *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi*. tmmob.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=186

MERT, Aykan, *Kentsel Su Yönetimi*, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2006, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

NEMLİ, Arif, *Kamu Maliyesine Giriş*, Baskı 4, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1996.

PETROL-İŞ. “Özelleştirme ve Türkiye,” 2008

http://www.petrolis.org.tr/Web_Arastirma/Ozellestirme/Turkiye/OZELLESTIRME_VE_TURKIYE.htm.

SAAD, Alfredo, JOHNSTON Filho Deborah, *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki*, çev. Şeyda Başlı, Tuncel Öncel, İstanbul: Yordam Kitap, 2008.

SALİHOĞLU, Serhat, “Küresel Su Siyaseti Nedir?”, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiñ (Der.), *Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Ankara: Memleket Yayınları, 2006.

SAN FRANCISCO CHRONICLE (26 Aralık 2008) “Is There A Right To Water?”, <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article>

SAVRAN, Sungur, “Devlet Mülkiyeti: Toplumsal Mülkiyete Giden Yol”, *Dünyada ve Türkiye’de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği Sempozyum Bildirileri*, Birinci Baskı, Ocak 1998, Mart Matbaacılık, TMMOB, EMO.

TANER, Kutlu, “Antalya Kenti Yer Altı Suları ve Sorunları”, *Antalya Su Sempozyumu 08 Aralık 2007*, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008.

TAŞKIN, Taylan, “Osmanlı Sakalarından Modern Sakalara Ticarileşen Damacana Sektörü”, *Memleket Siyaset Yönetim*, 2009/10, Ankara: Memleket Yayınları, 2009.

TMMOB, *Küresel Su Politikaları ve Türkiye*, TMMOB Yayını, 2009.

TOPÇU, Ferhunde Hayırsever, “Suda Dış Kredi: İzmit Örneği”, Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiñç, (Der), ‘*Su Yönetimi*’ *Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Ankara: Memleket Yayınları, 2006.

TOPÇU, Ferhunde Hayırsever, “ÇALBİR Çeşme ve Alaçatı Belediyeleri Kredi Birlik Süreci” *Su Hizmetleri Yönetimi, Antalya İncelemesi*, Memleket Yayınları, 2006.

TOPÇU, Ferhunde Hayırsever, “Marakeş’ten İstanbul’a Dünya Su Forumları”, *Antalya Su Sempozyumu*, 08 Aralık 2007, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008.

TÜSİAD, *2008 Türkiye’de Su Yönetimi: Sorunlar ve Öneriler*, Eylül 2008, TÜSİAD, Yayın No: T/2008-9/469.

ULUSOY, Canan Karakuş, “Metropolitan Alanlarda Su Yönetimi Sorunu: Ankara Örneği”, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 10, 2009/10.

SHIVA, Vandna, *Su Savaşları*, Ali Kerem (Çev.), İstanbul: Aram Yayıncılık, 2003.

YILDIZ, Dursun, “Su Kaynaklarının Planlanması, Geliştirilmesi ve Yönetilmesi” (Küresel, Bölgesel ve Ülkesel Bakış), *Toplum ve Hekim Dergisi*, c.23/sayı 1, 2008.

YILDIZ, Dursun, ‘Ülkemizdeki Su Kaynakları Yönetimi Kurumsal Yapısı ve Geleceği’, *Antalya Su Sempozyumu*, 08 Aralık 2007, Serkan Akıllı (Der.), Ankara: Kardelen Ofset, 2008.

YILMAZ, Gaye, *Suyun Metalaşması Kıtılığın Nedeni Kıtılığa Çare Olabilir Mi?*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2009.

YILMAZ, Ashi, “Dünya Bankası ve Su Politikası”, *Toplum ve Hekim*, Sayı: 1, Cilt: 23, Ocak-Şubat, 2008

İnternet Kaynakçası

<http://www.kultur.gov.tr>

<http://tr.wikipedia.org>

<http://yayed.org.tr>

<http://www.abgs.gov.tr>

<http://www.cekulvakfi.org.tr>

<http://www.cmo.org.tr>

<http://www.denizcilik.gov.tr>

<http://www.docev.org.tr>

<http://www.dogadernegi.org>

<http://www.dpt.gov.tr>

<http://www.maliye.gov.tr>

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://www.rec.org.tr>

<http://www.rshm.gov.tr>

<http://www.supolitik.org>

<http://www.turcek.org.tr>

<http://www.turmepa.org.tr>

<http://www.tuik.gov.tr>

<http://www.dsi.gov.tr>

<http://www.ockkb.gov.tr>

<http://www.tema.org.tr>

<http://www.dunyamizitanialim.com/sular.htm>

[http://www.tmmob.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=186.](http://www.tmmob.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=186)

<http://www.tarim.gov.tr>

<http://idari.cu.edu.tr/igunes/kamu/tamkamusal.htm>

<http://www.worldwaterforum5.org>

www.wwf.org.tr